

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

VIEŠOJO SAUGUMO FAKULTETAS

**VISUOMENĖS SAUGUMAS IR
VIEŠOJI TVARKA (12)**

Mokslinių straipsnių rinkinys

PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER (12)

Scientific articles

Kaunas 2014

Redaktorių kolegija:

Prof. dr. Rūta Adamonienė - redaktorių kolegijos pirmininkė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Algirdas Muliarčikas - atsakingas sekretorius (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Saulius Greičius (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Vaiva Zuzevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Petras Ancelis (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Birutė Pranevičienė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Prof. dr. Peteris Vucenlazzans (Rezeknės aukštoji švietimo mokykla, Latvija)
Prof. dr. Ligita Šimanskienė (Klaipėdos universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Martina Blaškova (Žilinos universitetas, Slovakija)
Doc. dr. Laima Ruibytė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Darius Urbonas (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Loreta Bukšnytė-Marmienė (Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Gintaras Žilinskas (Kauno technologijos universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Aurelija Pūraitė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Doc. dr. Andrej Sotlar (Mariboro universitetas, Slovėnija)
Dr. Rasa Dobržinskienė (Mykolo Romerio universitetas, Lietuva)
Dr. Piotr Bogdalski (Ščytno aukštoji policijos mokykla, Lenkija)
Dr. Andrzej Wawrzusiszyn (Sienos apsaugos mokymo centras, Lenkija)
Lekt. Chiok Phaik Fern (Jalan universitetas, Malaizija)
Konze Andre (Policijos akademija, Vokietija)

Redaktorių kolegija patvirtinta Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Tarybos posėdyje 2014-03-31.

Mokslinių straipsnių rinkinys leidžiamas Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultete nuo 2008 m. Kiekvieną straipsnį recenzavo 2 atitinkamos srities mokslininkai.

Autorių straipsnių kalba netaisyta.

Mokslo straipsnių rinkinio VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA

Redaktorių kolegijos 2014 m. gruodžio 2 d. posėdžio nutarimu leidinys rekomenduotas spausdinti.

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis negali būti dauginami, taisomi ar kitu būdu platinami be leidėjo sutikimo.

Žurnalas referuojamas EBSCO Publishing tarptautinėje duomenų bazėje

Adresas:
Mykolo Romerio universiteto
Viešojo saugumo fakultetas
V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas
El.paštas vsf@mruni.eu

Address:
Mykolas Romeris University
Faculty of Public Security
V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas
E-mail vsf@mruni.eu

Public Security and Public Order (12)

Scientific articles

Editorial Board

Prof. Dr. Rūta Adamonienė - Editor in Chief (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Algirdas Muliarčikas - Executive Secretary (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Saulius Greičius (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Vaiva Zuzevičiūtė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Petras Ancelis (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Birutė Pranevičienė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Prof. Dr. Peteris Vucenlazzans (Rezekne Higher Education Institution, Latvia)
Prof. Dr. Ligita Šimanskienė (Klaipėda University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Martina Blaškova (Žilina University, Slovakia)
Assoc. Prof. Dr. Laima Ruibytė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Darius Urbonas (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Loreta Bukšnytė –Marmienė (Vytautas Magnus University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Gintaras Žilinskas (Kaunas University of Technology, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Aurelija Pūraitė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Assoc. Prof. Dr. Andrej Sotlar (University of Maribor, Slovenia)
Dr. Rasa Dobržinskienė (Mykolas Romeris University, Lithuania)
Dr. Piotr Bogdalski (Police Academy in Szczytno, Poland)
Dr. Andrzej Wawrzusiszyn (Border Guard Training Center, Poland)
Lekt. Chiok Phaik Fern (Jalan University, Malaysia)
Konze Andre (Police Academy of Germany, Germany)

Each article is reviewed by 2 scientists.

Scientific articles have been published since 2008.

The journal is listed in the EBSCO Publishing International Database

© Mykolo Romerio universiteto
Viešojo saugumo fakultetas, 2014

TURINYS

	Psl.
Rūta Adamonienė, Laima Ruibytė	3
ORGANIZATIONAL VALUES: TRUST AND CHARACTERISTICS OF ITS DIMENSIONS IN POLICE ORGANIZATION	
ORGANIZACIJOS VERTYBĖS: PASITIKĖJIMAS IR JO DIMENSIJŲ YPATUMAI POLICIJOS ORGANIZACIJOJE	
Petras Ancelis	16
BAUDŽIAMOSIOS BYLOS IŠKĖLIMO STADIJOS LIKVIDAVIMO PASEKMĖS	
SUBSEQUENCES OF LIQUIDATION OF INSTIGATION PHASE IN CRIMINAL PROCEEDINGS	
Tadas Baliukonis, Ramunė Čiarnienė	32
EFEKTYVUMO DIDINIMAS MAŽINANT NUOSTOLIUS	
EFFICIENCY IMPROVEMENT THROUGH WASTE MINIMIZATION	
Viačeslav Čigrin	45
STUDENTŲ BŪSENA PRIEŠ EGZAMINĄ IR JOS SAŠAJA SU REZULTATAIS	
THE RELATIONSHIP BETWEEN STUDENTS' MOOD BEFORE EXAMINATION AND THE RESULTS OF EXAM	
Rasa Dobržinskienė	55
VIETININKO IR ĮNAGININKO LINKSNIŲ VARTOJIMO KLAIDOS POLICIJOS PAREIGŪNŲ TARNYBINIUOSE DOKUMENTUOSE	
MISTAKES OF USING LOCATIVE AND ABLATIVE CASES IN OFFICIAL DOCUMENTS OF POLICE OFFICERS	
Linas Meškys, Ugnė Matekonytė	63
BANKROTO ADMINISTRATORIAUS NEŠALIŠKUMO UŽTIKRINIMAS BALTIJOS ŠALYSE: BANKROTO ADMINISTRATORIAUS SKYRIMO ASPEKTAI	
SECURING BANKRUPTCY ADMINISTRATOR IMPARTIALITY: APPOINTMENT PROCEDURE IN THE BALTIC STATES	
Saulė Milčiuvienė	81
NACIONALINĖ ENERGETIKOS STRATEGIJA: GALIMI POKYČIAI STRATEGINIUIOSE TIKSLUOSE	
NATIONAL ENERGY STRATEGIES: POSSIBLE CHANGES IN THE STRATEGIC GOALS	
Algirdas Muliarčikas	93
THE ANALYSIS OF THE RESULTS OF SPECIAL PHYSICAL ABILITIES OF FUTURE POLICE OFFICERS	
BŪSIMŪJŲ POLICIJOS PAREIGŪNŲ SPECIALIŲJŲ FIZINIŲ GEBĖJIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ	

Algirdas Muliarčikas, Edmundas Štarevičius	108
THE PECULIARITIES OF INTERACTION OF THE STUDIES OF COMBAT SELF DEFENCE AND THE RATES OF PSYCHOMOTOR REACTION	
KOVINĖS SAVIGYNOS DALYKO STUDIJŲ IR PSICHOMOTORINIŲ REAKCIJŲ RODIKLIŲ SĄVEIKOS YPATUMAI	
Žaneta Navickienė, Andrius Stankevičius	118
LOBBYING INSTITUTE IN LITHUANIA: CONCEPTION AND OBSTACLES FOR EFFICIENCY	
LOBIZMO INSTITUTAS LIETUVOJE: SAMPRATA IR EFEKTYVUMO TRIKDŽIAI	
Giedrė Paurienė	136
SCHUSSWAFFENEINSATZ IM POLIZEILICHEN DIENST: ETHISCHE ASPEKTE	
ŠAUNAMOJO GINKLO NAUDOJIMO TARNYBOJE ETINIAI ASPEKTAI	
Rūta Petrauskienė, Eurika Predkelytė	147
GERO VALDYMO PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMĄ VIEŠOSIOSE INSTITUCIJOSE LEMIANTYS VEIKSNIAI: TEORINIS PAGRINDIMAS	
IMPLEMENTATION OF GOOD GOVERNANCE PRINCIPLES IN PUBLIC INSTITUTIONS: THEORETICAL ASPECT	
Birutė Pranevičienė	161
KONSTITUCINIS LYGIATEISIŠKUMO PRINCIPAS: SAMPRATA IR INSTITUCINĖ LYGIATEISIŠKUMO APSAUGOS SISTEMA LIETUVOJE	
CONSTITUTIONAL PRINCIPLE OF EQUALITY: CONCEPT AND INSTITUTIONAL SYSTEM OF PROTECTION OF EQUALITY IN LITHUANIA	
Aušra Stepanovienė	177
THE NEEDS ANALYSIS OF LITHUANIAN POLICE PATROL OFFICERS TO IMPROVE PROFESSIONAL ENGLISH	
LIETUVOS POLICIJOS PATRULIŲ POREIKIŲ TOBULINTI PROFESINĘ ANGLŲ KALBĄ ANALIZĖ	
Milana Striuogienė	186
VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ MATERIALINĖ ATSAKOMYBĖ	
THE MATERIAL LIABILITY OF CIVIL SERVANTS	
Olga Trukšina, Raimondas Vasiliauskas	206
ASMENS BIOMETRINIŲ DUOMENŲ PANAUDOJIMO, NUSTATANT TAPATYBĘ BIOMETRINIAIS METODAIS, TEISINIO REGLAMENTAVIMO ANALIZĖ LIETUVOS RESPUBLIKOJE	
PERSONAL USING BIOMETRIC DATA, AUTHENTICATING BIOMETRIC APPROACH, THE LEGAL REGULATORY ANALYSIS OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA	
Violeta Vasiliauskienė	227
TIKSLINIO NUŽUDYMO PRAKTIKOS VERTINIMAS PAGAL TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS NORMAS	
THE EVALUATION OF THE PRACTICE OF TARGETTED KILLINGS ACCORDING TO THE NORMS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW	

ORGANIZATIONAL VALUES: TRUST AND CHARACTERISTICS OF ITS DIMENSIONS IN POLICE ORGANIZATION

Rūta Adamonienė*, Laima Ruibytė**

*Mykolas Romeris University, Public Security Faculty, Department of Humanities
Putvinskio str. 70, LT-44211 Kaunas*

Telephone: (837)303665

E-mail: rutadam@mruni.eu, laimaruibyte@mruni.eu

Annotation. With rapid development of globalization processes open markets are formed followed by competition in all areas. Trust in the organization and successful realization of the goals of the organization and its members depend on the factors facilitating competition within the market. That can be evaluated on different levels: of the individual/ personality, organization / employee and community/citizen. Ch.Handy¹ stresses that display of trust rather than control within the organization largely determines the efficiency of activity, the employees' satisfaction, pursuit of results and other advantages. At the same time, the need of information, ideas and intellect does exist when the relation between technologies and seeking of high level of trust is balanced; therefore, the need for mutual understanding, trust and purposeful activity aimed at compatibility of personal and organizational interests, is becoming increasingly important. The aim of this paper is to carry out analysis of trust in the organization in one of the Lithuanian police organizations, to analyze specific features of the organizational trust dimensions, i.e. the display of trust, seeking results, high-principled activity and the exposure of concern; to determine the differences in understanding these dimensions and an overall trust among members of the police organization with regard to gender, age and position in the organization. Since the police organization as a statutory one is a specific unit of the public sector, we are interested whether or not it is different from other organizations of that sector (e.g. municipality) or those of the private sector.

Keywords: organizational values, level of trust, police organization.

INTRODUCTION

Trust is the starting and target point of work in a partnership. Trust leads to unexpected forces of motivation; it also is the main motivator of work satisfaction and a decisive criterion of organizational success. In the statute organizations trust gains increasingly important positions and is perceived not only on a conceptual level, but as a consolidation of values. In scientific literature trust within the organization is often related to the organizational values. In analyzing the values of the mining industry organizations, Kudelko, Juzyk, Zaremba² distinguish the main ones - stability and control – safety, people, responsibility and trust.

---

¹ Handy, Ch. Trust and the Virtual Organization. Harvard Business Review 73, no. 3 (May): 40-50. 1995.

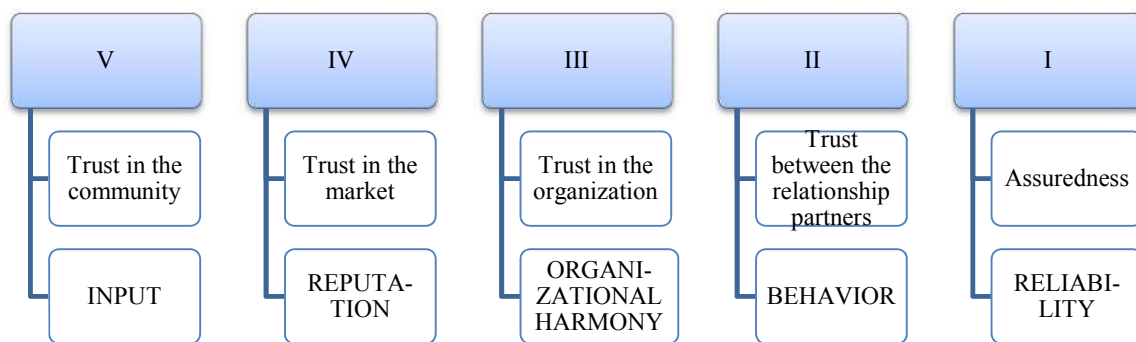
² Kudelko J., Juzyk A., Zaremba L. The influence of Management by Values on effectiveness in mining industry, Mining Review, No. 10,2011.

Lebow and Simon³ point eight basic organizational values: truth, trust, mentoring, openness, giving credit, honesty, and caring. Macy⁴ conducting research on the values of non-profit organizations found strong relationship of employee satisfaction, trust and values.

Handy Ch.⁵ associates trust with the conditions without evaluation of which trust can be lost or broken. Trust builds conditions for mutual understanding among the employees, for better knowledge of their skills, motivation and ideals, specifically, what interests and purposes they are pursuing. Trust is closely related to voluntary responsibility, giving account of performance, creativity, ability of free and ethical decision making. It is based on fair control of regulated elements, since disrespect for rules and abuse of trust can bring about low level of trust. Trust can be a basic element in personal or business relationship between the employees. The employees better informed on the organization's problems tend to be more efficient in applying their specific experience, knowledge and powers. The person's life ranges between the need of freedom, orientation and safety. The personality capable of combining these needs, is identified as a reliable person, however, contradictory, but inseparable from the organizational structure.

Trust is power which inspires and promotes performance. People desire trust; they respond to trust by doing their best to be trustworthy. Whatever the situation, the atmosphere of trust has to be built and retained, which is the most efficient way of communication seeking accomplishment in all areas⁶.

Trust can be divided into five groups (Fig.1):

Fig. 1. Five groups of trust (according to S.Covey⁶)

³ Lebow, R., Simon, W.L. Lasting change: the shared values process that makes companies great. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons, 1997.

⁴ Macy, G. Outcomes of values and participation in 'values-expressive' nonprofit agencies. *Journal of Behavioral and Applied Management*, 7, 165–181, 2006.

⁵ Handy, Ch. Trust and the Virtual Organization. *Harvard Business Review* 73, no. 3 (May): 40-50. 1995.

⁶ Covey, S. M. R., Merrill, R.R. *The speed of trust*. A.Division of Simon and Schuster, Inc. New York. 2006.

The first group covers assuredness and trust of other people given to us, i.e., our trustworthiness; the second group indicates what is going on when we communicate by observing the basic principle, i.e. consistent, high-principled behavior in building good relations and pursuing a common goal; the third group covers trust which is developed by leaders in different structures, in different departments based on the principle of compatibility avoiding losses; the fourth group is based on the principle of reputation, loyalty and possibility of choice; the fifth group is visible only when values are created for the sake of all community, and trust is based on the principle of input, by minimizing the harm incurred by suspicion and atmosphere of distrust, etc.

So, trust within the organization (group 3) covers trust which is developed in different structures: in the private sector, in non-profit organizations, in the government institutions, in the statute units, etc. Trust within the organization is based on the principle of compatibility and helps the leaders escape losses resulting from higher or lower levels of trust as well as develop a high level of trust.

According to Covey S.⁷, organizational harmony can be identified through symbols which indicate the level of trust within the organization.

Fig. 2. The symbols of growing or falling trust within the organization (*according to S.Covey⁷*)

⁷ Covey, S. M. R., Merrill, R.R. The speed of trust. A.Division of Simon and Schuster, Inc. New York. 2006.

These are decisive arguments which may build or break trust. The arguments related to the growth or fall of trust, are represented in Fig.2.

Robins S.P.⁸ argues that trust is one of the main attributes of management. If the staff has trust in the manager, they are willing to support the leader's actions; they are confident that their interests and rights are not violated. People will never trust the leader who is unfair or can make use of them. So, leadership makes a huge influence on the trust between employees and employers. It is of importance that the leaders' behavior is not likely to diminish the trust of the employers in the management and in the organization they work for. Evidently, as the employees give trust to the leader, they are more often than not proud to emphasize that they belong to that organization and are a part of the team. They think that their personal qualities are in compliance with the organizational values; they have the feeling of relationship and commitment. They even tend to feel they are owners of the organization.

All that makes an impact on the interrelationships between the organization's employees, so, trust should be built starting with the leader. According to J.M. Kouzes⁹ this building of trust is largely influenced by the ability to predict future, since the leader has to be able to set the goal to be achieved by the organization. The employees must be assured that the leader is intelligent enough to lead the organization and that he is gifted and is able to work, the one who can inspire the staff and discover their best qualities.

The leadership theory, in terms of general features, maintains that leaders possess specific innate personal qualities¹⁰ which influence building of trust within the organization. The person able to perform task-related (making decisions) functions and those preserving the group (social) is supposed to be very efficient and capable of building trust. The leadership functions are expressed in two different leadership styles: task-oriented style, when the leaders are fond of controlling the staff, and the job well performed is more important than the employees' personal satisfaction with the job and interrelationships; the employee-oriented style, when the employees' motivation rather than their control is more important; as a rule, these leaders maintain good friendly relations with the employees based on mutual understanding and respect. They are likely to involve the employees into the decision making process and the latter feel they are valued by the leader, the leader trusting his/her employees, consequently, the trust building level being at the maximum.

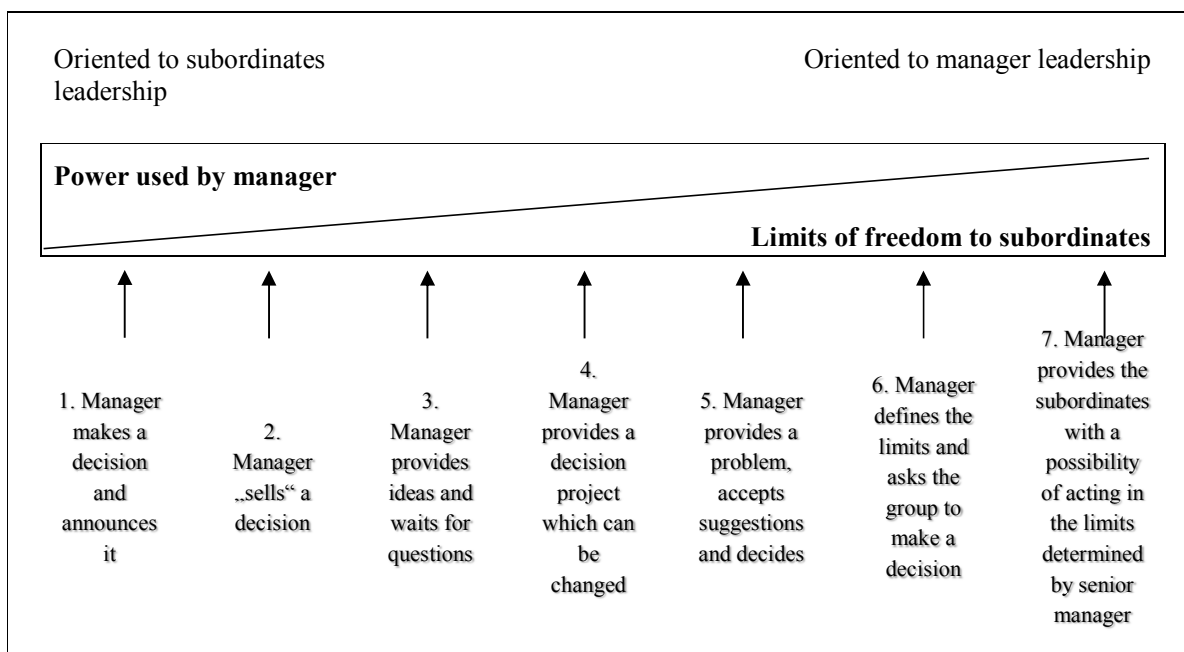
⁸ Robbins, S.P., Judge, T.A. Organizational behavior. (13th edn). Upper Saddle River: Pearson. 2011, p. 185.

⁹ James M. Kouzes, Barry Z. Posner. Iššūkis vadybai/ Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2003.

¹⁰ Stoner, J. A., Freeman, E. E., Gilbert, D. R. Vadyba. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1999.

Before choosing management style, manager has also to consider the characteristics of his subordinates¹¹. According to leading behaviour scale (Pic. 3) made by R. Tannenbaum and W. H. Schmidt¹², manager can give more freedom and provide a larger possibility for his subordinates of participation in management in case they want independence and freedom of action, they want to feel responsible for decisions made and goals of organization, he has enough knowledge and desire to aim for them, he is experienced enough to solve problems in qualified manner and has experience which helps to participate in management. When these conditions are absent, managers can base more on authoritarian management style, however, they can change their behaviour when subordinates gain self-confidence, skills and start sacrifice for their organization which would condition a higher level of trust in organization.

Pic. 3. Leadership behaviour scale (made on the basis of R. Tannenbaum and W. H. Schmidt¹², J. A. Stoner¹¹)

There is no faster matter than speed of trust. From economical point of view, there is no more useful factor than trust. And there is no greater impact than the one made by trust. Thus, ability to create, develop and restore trust is an essential feature of a leader in conditions of global economics of these days.

¹¹ Stoner, J. A., Freeman, E. E., Gilbert, D. R. Vadyba. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1999.

¹² Tannenbaum R., Schmidt W. H. How to Choose a Leadership Pattern. Harvard Business Review 51, Vol.3, 1973, 162-164.

Main imperatives of trust establishment in organization are demonstration of trust, achievement of results, integral behaviour (principled activity) and demonstration of concern about people. And every from all strongly expressed imperatives, excellent leadership and organization established for trust maintaining are necessary for the maintaining of trust. Thus, common trust in organization can be expressed in the following dimensions:

Demonstration of trust is related to the attitude and understanding of employees about trust in organization, satisfying the expectations and possibilities of recovering after losing one time.

Aiming for results is the situation when it is not enough to have the best intentions. Mistrust occurs when leaders fail to achieve good results. In this case leaders must develop the oriented to results organization, in which clear, ambitious and achievable aims are set; excellent implementation of initiatives can be expected; outcomes in case of success and failure are ensured as well as principals of organization are emphasized.

Integral, principled activity is the situation when actions of employees have to correspond their said beliefs. After all, nobody trusts in the person who is lacking integrity and nobody trusts in organization which is lacking it. From the point of organizational trust, integrity is the basis of success and has two meanings: organizational and personal obligation for the set principles as well as consecutive and clear attitude to work. While developing organizational integrity, a person has first of all to define clearly an apparent goal, to legitimize open feedback, to act openly and fairly as well as follow own obligations.

Demonstration of concern is the situation when we have to trust in those people who care about us sincerely, to show that we understand and react to the needs of the others. The most important thing is to demonstrate sincerely concern while developing the organization as a united and having a clear vision matter, showing trust in the abilities of other people, to consolidate communication as well as to evaluate and accept contribution of every person. Like many scientific works, the organization's positive appraisal of its employees has a positive affect on job satisfaction, reduced stress, and greater job involvement¹³ as well as work engagement¹⁴.

---

¹³ Rhoades L. & Eisenberger R. Perceived organizational support: a review of the literature. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 2002, 698–714.

¹⁴ Kinnunen U., Feldt T. & Makikangas A. Testing the effortreward imbalance model among Finnish managers: the role of perceived organizational support. *Journal of Occupational Health Psychology* 13, 114–127, 2008.

Police organization management is specific; it often differs from traditional management and raise additional requirements for manager's understanding about organizational culture¹⁵. Since leadership and management of statutory organizations are sparsely researched in Lithuania¹⁶ the purpose of this article was to perform the analysis of trust in the organization in one of Lithuanian police organizations, to research the peculiarities of organizational trust dimensions – demonstration of trust, aiming for results, principled activity and demonstration of concern; to determine differences in perception of these dimensions and overall organizational trust among members of police organization regarding their gender, age and position in the organization. Inasmuch police organization as statutory organization is a specific type of public sector organization, we were interested if organizational trust differs in the public sectors organization (municipality) and private sector organization.

The research was performed by using methods of analysis of scientific literature and questionnaire.

METHODOLOGY OF THE SURVEY

The survey took place in March – April - May of 2013. The questionnaires were distributed to Kaunas County municipality personnel, Kaunas County police officers and Kaunas business organizations employees during refresher trainings. Anonymity of the respondents was also emphasized.

Respondents' profile. The study involved 111 Kaunas County Police officers, 40 Kaunas County municipality personnel and 58 employees of Kaunas business organizations. Due to specific attention to researches of the problems in police organization, part of the sample (64 participants) was measured by gender, age and rank differences. The number of measured female respondents in Police organization was 27 (42%), the number of male was 37 (58%). According to the type of work, the respondents were divided as follows: first level

¹⁵ Glomseth, R., Gottschalk, P., Hole, A. S. Professional values in knowledge organization: the case of police district. In: International Journal of Police Science & Management. 2010, Vol. 13, No. 1, pp. 87-102.

¹⁶ Adamonienė, R., Ruibytė, L. Vadovų lyderystės raiška statutinėse organizacijose. // Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai : mokslo darbai = Management theory and studies for rural business and infrastructure development : Klaipėda, S. Jokužio leidykla. 2011, 5(29), p. 6-13;

Adamonienė, R., Ruibytė, L., Amilevičius, D. Policijos organizacijos darbuotojų profesinių vertybių ypatumai. // Mokslinių straipsnių rinkinys „Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka“. Public security and public order: scientific articles 2012 (7), p.151-165;

Adamonienė, Rūta; Ruibytė, Laima. Occupational Values in Lithuania Police Organization: Managers' and Employees' Value Congruence. // ISSN 1392-2785 Engineering Economics. 2013, Vol 24, No 5, p. 22-33.

officers – 48% and middle level officers - 52%. The employees age groups were classified as follows: younger than 30 years old – 73% and older than 30 years – 37 % of respondents.

Measurements. In order to achieve the research objective, a questionnaire investigating organizational trust was used. It consists of four 8-item scales which measure four dimensions of organizational trust - demonstration of trust, aiming for results, principled activity and demonstration of concern). Participants responded to all items on a 5-point Likert-scale. All scales indicate acceptable reliability coefficients of internal consistency ranging from 0.72-0.87.

Empirical data was treated by using conventional methods of mathematical statistics (using SPSS 12).

RESULTS OF THE SURVEY

A comparison of employees assessments averages from organizations of different type reveals that employees of public and private sector organizations give similar rather favourable assessment of trust in their organizations (Table 1). Since statistically significant differences have not been determined, it can be noticed that the demonstration of trust in employees is less valued in organization of private sector, but there is a higher integrity in activity, while demonstration of care about employees is emphasized more in the organization of public sector.

While analyzing the averages of answers of all respondents in police organization, it is evident that average assessments of four scales are similar (Table 1), equal to 22 points and are lower than assessment averages of employees of other two organizations. Since 19-30 points indicate an average assessment of the analyzed peculiarities of organization, the results of police organization employees are rather near the limit of low level.

Table 1. Averages of three investigative groups scales assessment

Scales	Organization of private sector (N=40)	Organization of public sector (N=58)	Police organization (N=111)
Demonstration of trust	22.78	24.81	22.28
Aiming for results	24.35	24.72	22.44
Principled activity	26.25	25.47	22.20
Demonstration of concern	25.75	26.26	22.63

While comparing the results of police organization employees according to gender and age, certain differences have shown up. Assessments of women in all scales are higher than the ones of men although statistically a reliable difference is found only in the assessment of „Aiming for results“ scale ($p \leq 0,05$) (Table 2).

Thus, women are more tended than men to agree that everybody in their organization attempts to exceed the already achieved results, people willingly set goals and tasks for themselves, everybody understands goals and measures of the main activity, strategy of activity is performed in proper manner, the possibilities of constant improvement of the activity are given, people almost always achieve the promised results, assessment and recognition are related to activity.

Table 2. Averages of assessment scales of police organization employees men and women in points

Scales	Men (N=37)		Women (N=27)		t	p
	M	SD	M	SD		
Demonstration of trust	21.14	6.37	23.89	5.22	-1.839	0.071
Aiming for results	21.05	6.54	24.89	5.39	-2.490	0.015
Principled activity	21.14	5.23	23.3	5.24	-1.674	0.105
Demonstration of concern	21.78	5.87	23.8	4.13	-1.616	0.111

The results of this research indicate that women officers demonstrate a higher general trust in organization than men.

Table 3. Averages of assessment scales of police organization employees of different age groups in points

Scales	Younger than 30 years (N=47)		Older than 30 years (N=17)		t	p
	M	SD	M	SD		
Demonstration of trust	23.44	5.79	19.12	6.64	2.657	0.010
Aiming for results	23.57	6.27	20.18	5.98	1.936	0.057
Principled activity	22.41	5.16	21.18	5.64	0.819	0.416
Demonstration of concern	23.57	4.61	20.18	6.19	2.354	0.022

The given in Table 3 assessment data of different age groups indicate that younger analyzed persons (younger than 30 years) give a more favourable assessment of all aspects of their organization activity.

Statistically the scales of assessments of distinguished age groups ,Demonstration of trust‘ , ‘Aiming of results‘ and , Demonstration of concern‘ significantly differ ($p \leq 0,05$).

While comparing the assessments of analyzed persons taking different job positions, significant differences have not been found statistically, although it is evident that middle level officers express a more favourable assessment of their organization activity aspects than the first level officers (Table 4).

Table 4. Averages of assessment scales of police organization officers of the first and middle level in points

Scales	The first level officers (N=30)		Middle level officers (N=33)		t	p
	M	SD	M	SD		
Demonstration of trust	21.40	5.94	22.91	6.08	-0.995	0.323
Aiming for results	21.57	6.68	23.58	6.01	-1.250	0.216
Principled activity	21.40	5.00	22.62	5.64	-0.906	0.369
Demonstration of concern	21.57	4.93	23.66	5.50	-1.576	0.120

Correlative analysis of all organizations respondents answers (Table 5) indicated that there is a very strong connection between assessments of different trust dimensions. This indicates that these dimensions are closely related and they affect each other.

Table 5. Correlation relation of all respondents scales assessment

Scales	Demonstration of trust	Aiming for results	Principled activity	Demonstration of concern
Demonstration of trust		,766	,780	,806
Aiming for results			,785	,771
Principled activity				,827
Demonstration of concern				

Thus, attempts of increasing trust inside the organization can be scarce, especially when the organization is aiming for short-term results too much persistently and does not care about

the future. However, facts indicate that trust level should be increased since high trust not only establishes excellent activity conditions, but stimulates a peaceful competition as well.

Trust highlights the best features of people and changes communication dynamics in full sense, inspires confidence to justify, there is no need to control them anymore or make an additional stimulation. The revealed trust revives the natural tendency to be self-confident and reliable. It helps to aim for results at work, gives the meaning to human relations as well as provides a possibility to achieve the aims in all fields of life.

CONCLUSIONS

The results of the performed research indicated that general trust of employees in organization is not high and is lower than in the analyzed organizations of public and private sector. Demonstration of trust is similar in police and municipality as well as is lower than in organizations of private sector which, considering the assessed statements, suggest that there is less trust in the analyzed organizations of public sector, more internal struggle and less openness. This is similar to the results of values analysis in police organization¹⁷ which reveals that statutory organization has been absolutely formalized and its activity is controlled and foreseen; it is hierarchic, controlling, having traditionally strong management and following traditions and usual ways of activity. The least valued values in the organization are reward for the achieved results, change of strategy and priorities as well as sharing personal information.

Women officers' value more favourably than men all trust dimensions, especially aspects of organization activity related to setting of goals, aiming for results and their assessment, however, their assessments do not reach assessment average of other two organizations employees. Younger police employees trust more in organization than their older colleagues, their assessments are close to the assessments of women, thus, we can make a conclusion that older officers' men trust less in their organization than its other employees.

REFERENCES

1. Adamonienė, R., Ruibytė, L., Amilevičius, D. Policijos organizacijos darbuotojų profesinių vertybių ypatumai. // Mokslinių straipsnių rinkinys „Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka“. Public security and public order: scientific articles 2012 (7), p.151-165.

---

¹⁷ Adamonienė, Rūta; Ruibytė, Laima. Occupational Values in Lithuania Police Organization: Managers' and Employees' Value Congruence. // ISSN 1392-2785 Engineering Economics. 2013, Vol 24, No 5, p. 22-33.

2. Adamonienė, R., Ruibytė, L. Vadovų lyderystės raiška statutinėse organizacijose.// Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai: mokslo darbai = Management theory and studies for rural business and infrastructure development: Klaipėda, S. Jokužio leidykla. 2011, 5(29), p. 6-13.
3. Adamonienė, Rūta; Ruibytė, Laima. Occupational Values in Lithuania Police Organization: Managers' and Employees' Value Congruence. // ISSN 1392-2785 Engineering Economics. 2013, Vol 24, No 5, p. 22-33.
4. Adamonienė, R., Ruibytė, L. Individual and work values of police officers: peculiarities and interrelation // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (8) : mokslinių straipsnių rinkinys = Public security and public order : scientific articles (8). Kaunas : Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas. 2012, [t.] 8, p. 242-256.
5. Covey, S. M. R., Merrill, R.R. The speed of trust. A.Division of Simon and Schuster, Inc. New York. 2006.
6. Glomseth, R., Gottschalk, P., Hole, A. S. Professional values in knowledge organization: the case of police district. In: International Journal of Police Science & Management. 2010, Vol. 13, No. 1, pp. 87-102.
7. Handy, Ch. Trust and the Virtual Organization. Harvard Business Review 73, no. 3 (May): 40-50. 1995.
8. James M. Kouzes, Barry Z. Posner. Iššūkis vadybai/ Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2003.
9. Kinnunen U., Feldt T. & Makikangas A. Testing the effortreward imbalance model among Finnish managers: the role of perceived organizational support. Journal of Occupational Health Psychology 13, 114–127, 2008.
10. Kudelko J., Żuzyk A., Zaremba L. The influence of Management by Values on effectiveness in mining industry, Mining Review, No. 10,2011.
11. Lebow, R., Simon, W.L. Lasting change: the shared values process that makes companies great. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons, 1997.
12. Lilley, D., Hinduja, S. Organizational values and police officer evaluation: a contentment comparison between traditional and community police agencies. In: Police Quarterly, Volume 9 Issue 4, 2006.
13. Macy, G. Outcomes of values and participation in 'values-expressive' nonprofit agencies. Journal of Behavioral and Applied Management, 7, 165–181, 2006.
14. Robbins, S.P., Judge, T.A. Organizational behavior. (13th edn). Upper Saddle River: Pearson. 2011.
15. Rhoades L. & Eisenberger R. Perceived organizational support: a review of the literature. Journal of Applied Psychology, 87(4), 2002, 698–714.
16. Stoner, J. A., Freeman, E. E., Gilbert, D. R. Vadyba. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1999.
17. Tannenbaum R., Schmidt W. H. How to Choose a Leadership Pattern. Harvard Business Review 51, Vol.3, 1973, 162-164.

ORGANIZACIJOS VERTYBĖS: PASITIKĖJIMAS IR JO DIMENSIJŲ YPATUMAI POLICIJOS ORGANIZACIJOJE

Rūta Adamonienė*, Laima Ruibytė**
Mykolas Romeris Universitetas

S a n t r a u k a

Spartėjant globalizacijos procesams, formuojasi atviros rinkos ir jose stiprėja konkurencija įvairiose srityse. Pasitikėjimas organizacija, sėkmingas darbuotojų ir organizacijos tikslų siekimas priklauso nuo veiksmų, padedančių konkuruoti rinkoje. Tai gali būti vertinama įvairiuose lygmenyse:

individo/asmenybės, organizacijos/darbuotojo ir visuomenės/piliečio. Ch.Handy¹⁸ pabrėžia, jog pasitikėjimo demonstravimas, o ne kontrolė organizacijoje didžiaja dalimi lemia principingos veiklos efektyvumą, darbuotojų pasitenkinimą darbu, rezultatų siekimą ir kitus privalumus. Tuo pačiu organizacijose egzistuoja informacijos, idėjų ir intelekto poreikis, kai balansuojamas technologijų ir aukšto pasitikėjimo kūrimo ryšys. Todėl darbuotojams tampa vis didesnis abipusio supratimo, pasitikėjimo, tikslingai nukreiptos veiklos poreikis, siekiant asmeninių ir organizacijos tikslų suderinamumo. Šiame straipsnyje siekėme nustatyti bendrą darbuotojų pasitikėjimą vienoje iš Lietuvos policijos organizacijų, atskleidžiant pasitikėjimo organizacija dimensijas – pasitikėjimo demonstravimą, rezultatų siekimą, principingą veiklą ir susirūpinimo demonstravimą. Tyrimo metu analizavome, kaip tos dimensijos suvokiamos ir vertinamos skirtingos lyties, amžiaus ir statuso darbuotojų. Buvo atliktas policijos organizacijos bei viešo ir privatusu sektoriaus organizacijų darbuotojų bendro pasitikėjimo organizacija palyginimas.

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad policijos organizacijoje bendras darbuotojų pasitikėjimas organizacija nėra aukštas ir yra žemesnis nei tirtose viešojo ir privataus sektoriaus organizacijose. Pasitikėjimo demonstravimas yra panašus tiek policijoje, tiek savivaldybėje ir žemesnis negu privataus sektoriaus organizacijose, kas leidžia manyti, atsižvelgiant į vertinamus teiginius, kad tirtose viešojo sektoriaus organizacijose mažiau pasitikėjimo, daugiau tarpusavio kovos ir mažiau atvirumo. Moterų pareigūnės palankiau negu vyrai vertina visas pasitikėjimo dimensijas ir ypač organizacijos veiklos aspektus susijusius su tikslų kėlimu, rezultatų siekimu ir įvertinimu, tačiau jų vertinimai nesiekia kitų dviejų organizacijų darbuotojų vertinimo vidurkio. Jaunesnio amžiaus policijos darbuotojų labiau pasitiki organizacija nei vyresni, jų vertinimai yra artimi moterų vertinimams, todėl galime daryti išvadą, kad vyresni pareigūnai vyrai yra mažiau pasitikintys savo organizacija bei kiti jos darbuotojai.

Pagrindinės sąvokos: organizacijos vertybės, pasitikėjimo lygis, policijos organizacija.

Rūta Adamonienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Vadybinės žmogiškųjų išteklių formavimo prielaidos ir galimybės.

Rūta Adamonienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humanities. Prof. Research interests: Management presumptions and possibilities of human resources formation.

Laima Ruibyte**, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: Lyčių skirtumų stereotipai; nuostatos ir stereotipai, stresas organizacijose.

Laima Ruibyte**, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Humanities Assoc.prof. Research interests: Genders Stereotypes; Attitudes; Organisational Stress; Organisational Values.

---

¹⁸ Handy, Ch. Trust and the Virtual Organization. Harvard Business Review 73, no. 3 (May): 40-50. 1995.

BAUDŽIAMOSIOS BYLOS IŠKĖLIMO STADIJOS LIKVIDAVIMO PASEKMĖS

Petras Ancelis*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
V. Putvinskio g. 70, LT- 4411 Kaunas
Tel. (8 37) 30 36 70
El. paštas: petras.ancelis@gmail.com*

Anotacija. Autorius anksčiau ne kartą jau rašė apie Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (2002 m., toliau sutrumpintai BPK) įtvirtintą ydingą ikiteisminio tyrimo pradėjimo procesinę tvarką¹, kuri iš esmės panaikino prieš tai galiojusią baudžiamosios bylos iškėlimo stadiją. Vėliau keletą kartų įstatymo leidėjo buvo priimti nurodyto įstatymo pakeitimai, tačiau ir tai ištaisyti susiklosčiusios situacijos iš esmės pakeisti nepadėjo. Nurodytą netinkamą teisinį reguliavimą taip pat buvo bandoma spręsti poįstatymiais aktais: Generalinio prokuroro įsakymais patvirtintomis rekomendacijomis ar policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos generalinio komisaro įsakymais, tačiau pastarieji praktinėje ikiteisminio tyrimo veikloje sukėlė dar didesnę sumaištį. Tai inspiruoja išnagrinėti ir atskleisti iškilusias naujas tendencijas ir pavojus įgyvendinant nukentėjusiųjų teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo ir kt. (BPK 44 str.10 d.). Be to, autorius negali nereaguoti į vieno iš aktyviausių galiojančio ydingo BPK projekto rengėjų doc. dr. Prano Kuconio paskelbtą tendencingą publikaciją apie jo savaip traktuojamą ikiteisminio tyrimo pradėjimo teisinio reglamentavimo raidą².

Pagrindinės sąvokos: baudžiamasis procesas; baudžiamosios bylos iškėlimo stadija; ikiteisminio proceso pradėjimo (nepradėjimo) reglamentavimas.

IVADAS

Tiriamąjį (mišraus) proceso paskirtis yra tiesos nustatymas dar ikiteisminiame etape, t.y. atskleisti nusikalstamą veiką, identifikuoti kaltininką ir pareikšti jam įtarimą (kaltinimą), o išsamaus tyrimo pasekmėje baudžiamoji byla gali tapti teismo nagrinėjimo objektu. Deja, nemaža dalis nusikalstamų veikų dėl daugelio objektyvių ir subjektyvių veiksnių nėra atskleidžiamos ir ištiriamos. Vis dėlto dalis skundų, pareiškimų ar pranešimų dėl galimai

¹ Pvz. žiūr. Ikiteisminio proceso reglamentavimo tobulinimo aktualijos [Elektroninis išteklius]. // Visuomenės saugumas globalizacijos kontekste (2): mokslinės konferencijos pranešimų rinkinys / Mykolas Romeris universitetas. Viešojo saugumo fakultetas. Kaunas: Mykolas Romeris universitetas. Viešojo saugumo fakultetas. ISSN 2029-5510. 2010, p. 15-23. 8. Ancelis P. Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime. Mokslo studija. MRU. Vilnius. 2012. 340 p. (17.74 a.l.) ISBN 978-9955-19-414-10 yearssince the adoption of the code of criminal procedure of the Republic of Lithuania : theoretical and practical problems in the pre-trial stage -- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso dešimtmetis: ikiteisminio etapo teorinės ir praktinės problemos. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (10) : mokslinių straipsnių rinkinys = Public security and public order : scientific articles (10). Kaunas : Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultetas. ISSN 2029-1701. 2013, [t.] ir kt.

² P. Kuconis. Ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir atsisakymo jį pradėti teisinis reguliavimo probleminiai aspektai. Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis, ateitis. 2012. 454-481 p.

padarytų nusikalstamų veikų ne visuomet pasitvirtina, tad ir tyrimų pradėjimo (nepradėjimo) klausimų išsprendimas turi būti tiksliai ir optimaliai sureguliuotas procesinės teisės normomis. Jeigu yra nustatomi nusikalstamos veikos požymiai, tyrimas nedelsiant privalo būti pradėtas ir panaudojant visas teisėtas priemones ir veiksmus privalo būti surasti ir užfiksuoti nusikalstamos veikos pėdsakai, identifikuoti kaltininkai, detalizuoti objektyvūs ir subjektyvūs veikos elementai ir kt. Taigi, šitokių tikslų neįmanoma pasiekti be nešališko ir išsamaus ikiteisminio tyrimo. Jau buvo rašyta, kad priimtame (2002 m.) BPK buvo visiškai išeliminuoja baudžiamosios bylos iškėlimo stadija ir nustatyta, kad ikiteisminis tyrimas pradedamas gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie padarytą nusikalstamą veiką³. Tačiau lūkesčiai, kuomet, atsisakius baudžiamosios bylos iškėlimo stadijos, bus išvengta vilkinimo ar piktnaudžiavimo reaguojant į nusikalstamų veikų padarymo faktus, nepasitvirtino. Kita vertus, nepamatuotai pradėjus ikiteisminius tyrimus, nesant tinkamo būdo (filtro) gautai informacijai patikrinti, vis tiek vėliau beveik pusę pradėtų ikiteisminių tyrimų atvejų buvo nutraukiami net nekonstatavus nusikalstamos veikos požymių. Tik po eilės metų buvo priimti kai kurie BPK pataisymai ir papildymai, leidžiantys atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą apibrėžtais BPK atvejais, jeigu yra pagrindas, skundą pasiūsti spręsti Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodekso ir kitais teisės aktais nustatyta tvarka ir kt. Tačiau išlieka nemažai probleminių klausimų, optimaliau reglamentuojant ikiteisminio tyrimo pradėjimo (ar jo atsisakymo) procesą, tad šiame darbe ir bus nagrinėjami nurodyti klausimai.

Šio straipsnio **tikslas** – išnagrinėti, kaip pastaraisiais metais keitėsi ikiteisminio tyrimo pradėjimo (atsisakymo jį pradėti) reglamentavimas bei įvertinti teorinį šių pokyčių pagrindimą o taip pat ir praktinės veiklos rezultatyvumą.

Tyrimo **objektas** yra besiklostantys visuomeniniai santykiai nurodytoje sferoje, o tyrimo **dalykas** – teisės aktai, reglamentuojantys ikiteisminio tyrimo pradėjimo procesą bei mokslinės literatūros šaltiniai.

Nagrinėjant nurodytą problematiką naudojami sisteminės analizės, kritinis, dokumentų analizės, ir apibendrinimo *metodai*. Sisteminės analizės metodas įgalino atlikti tyrimą proceso, kuris užtruko daugiau nei dešimt metų, o kritinis požiūris sąlytyje su sisteminės analizės bei duomenų apibendrinimo metodais, labiau ir konkrečiau padėjo išryškinti padarytų teisinio reglamentavimo pokyčių įtaką praktinės veiklos rezultatams.

IKITEISMINIO TYRIMO PRADĖJIMO (NEPRADĖJIMO) PROCESO TEISINIO REGLAMENTAVIMO KAITOS TRUMPA APŽVALGA

Konkretesniam situacijos suvokimui pasikartodami priminsime, kad, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, baudžiamosios bylos iškėlimo stadijoje, be vienintelio galimo patikrinamojo tardymo veiksmo - įvykio vietos apžiūros - tuometinių sistemingų BPK papildymų ir pataisų išdavoje buvo leista atlikti ir eilę kitų patikslinamųjų procesinių veiksmų. Taigi, dar gerokai iki prieš pradėdant svarstyti Seime naujo BPK projektą, gavus pareiškimą ar pranešimą apie padarytą nusikaltimą, pareigūnas be įvykio vietos apžiūros galėjo išreikalauti reikiamą medžiagą nusikaltimo požymiams nustatyti bei atlikti ir liudytojo apklausą, akistatą, parodymą atpažinti, poėmį, asmens kratą, laikiną nuosavybės teisių apribojimą, apžiūrą, parodymų patikrinimą vietoje, tardymo eksperimentą, pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimą, reviziją, ekspertizę, gauti specialisto išvadą. Vis dėlto labiausiai žmogaus teises suvaržančių veiksmų -- sulaikymo ir apklausos kaip įtariamojo, slapto sekimo ir kitų neviešo pobūdžio veiksmų ar pareikšti kaltinimą - šioje stadijoje nebuvo leista, nes iš pradžių turėjo būti atsakyta į klausimą, ar yra pagrindas pradėti tyrimą (iškelti baudžiamąją bylą). Leidus atlikti nurodytus patikslinamuosius veiksmus, daugelis problemų dėl tyrimo pradėjimo pagrįstumo ir teisėtumo tapo išspręstos. Tačiau nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam BPK, dėl šiuo Kodeksu įtvirtintos ikiteisminio tyrimo pradžios procesinės tvarkos, tariamai pašalinusios tyrimo pradėjimo (baudžiamosios bylos iškėlimo) stadiją, beveik iškart visuomet būdavo pradėdami ikiteisminiai tyrimai, dažnai nenustačius nusikalstamos veikos požymių, t.y. nesant tyrimui reikiamo pagrindo ir neidentifikavus teisinio konflikto sprendimo metodo-teisenos taikymo. Vertinant ikiteisminio proceso praktinės veiklos rezultatus, tuomet nustatyta, kad per 2003 metus policijoje buvo pradėta ikiteisminių tyrimų 51 proc. daugiau negu per 2002 metus. Atrodytų, kad padidėjo nusikalstamumas, tačiau kriminogeninė padėtis šalyje faktiškai taip staigiai pasikeisti negalėjo, o vėliau daug pradėtų tyrimų buvo nutraukta. Štai vien per 2003 m. gegužę-gruodį nutraukti 24 509 tyrimai t.y. apie 30 proc. Taip įvyko dėl to, kad, išeliminavus baudžiamosios bylos iškėlimo stadiją - atsakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, remiantis BPK 168 str., buvo galima nepradėti tik tuomet, kai nurodyti faktai apie nusikalstamą veiką akivaizdžiai neteisingi. Taigi, įstatymas primygtinai įpareigojo ikiteisminį tyrimą pradėti iškart gavus pareiškimą ar pranešimą, nes pirminei informacijai tikrinti nebuvo skirtas nei terminas, nei galimybė atlikti tam tikrus procesinius veiksmus. Tai palietė ir BPK 3 straipsnyje nurodytų aplinkybių, dėl

kurių baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, praktinį realizavimą, pvz., tam, kad nustatyti asmens amžių, reikėjo išreikalauti ar paimti jo asmens dokumentą, tačiau toks procesinis veiksmas nebuvo galimas, tad ir tokiais ar kitais nurodytais trečiame straipsnyje atvejais ikiteisminis tyrimas buvo pradėdamas, o vėliau nutraukiamas. Policijos departamento 2003 m. pabaigoje atliktu tyrimu - pareigūnų apklausa anketavimo būdu - paaiškėjo, kad naujais baudžiamaisiais įstatymais įvesta ikiteisminio tyrimo tvarka pareigūnų buvo vertinama taip: 50,5 proc. teigė, kad darbo efektyvumas sumažėjo; 76 proc. nurodė, kad darbo krūviai padidėjo, iš jų 38 proc. mano, kad krūvis padidėjo ženkliai; 88 proc. respondentų manė, kad iki ikiteisminio tyrimo pradžios tikslinga numatyti tam tikrų procesinių veiksmų atlikimo galimybę (objektų tyrimą, specialisto išvados gavimą, liudytojų apklausą)⁴. Apibendrinant, galime padaryti išvadą, kad, išlaikę pakankamai ilgą istorinį patvirtinimą procesiniai elementai, kaip dingsčių (vadų) baudžiamajai bylai iškelti (ikiteisminiam tyrimui pradėti) fiksavimas, o reikalui esant ir jų terminuotas patikrinimas bei pagrindo tyrimui pradėti nustatymas, būtina turėjo būti įkomponuoti į BPK, todėl pastaraisiais metais šia kryptimi įstatymo leidėjo ir einama darant atitinkamas Kodekso pataisas ir papildymus.

Deja, sunkią situacija spręsti buvo imtasi poįstatyminiais teisės aktais, daugiausia Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintomis rekomendacijomis.

IKITEISMINIO TYRIMO PRADĖJIMO (NEPRADĖJIMO) REGLAMENTAVIMAS POĮSTATYMINIAIS AKTAIS

Mūsų nuomone kodifikuotas teisinių santykių reglamentavimas neturėtų iššaukti papildomo norminio reglamentavimo, tačiau Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000-09-26 įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002-03-14 įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002-06-27 įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos 2002-10-29 įstatymo Nr. IX-1162 48 straipsnyje, ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 16 straipsnio antroje dalyje, nurodoma, kad prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams yra privalomos generalinio prokuroro patvirtintos rekomendacijos ir kiti teisės norminiai aktai, formuojantys ikiteisminio tyrimo, valstybinio kaltinimo ir nuosprendžių vykdymo kontrolės praktiką⁵. Betgi lyginant

⁴Ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos problemos. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete, 2004 01 28 įvykusių diskusijų stenograma. Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos raštas dėl ikiteisminio tyrimo.

⁵Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr.42-1919.

paminėtų normų turinį ir faktinę situaciją turime galimybę įsitikinti, kad beveik visos tuometinės rekomendacijos buvo patvirtintos dar iki naujojo BPK įsigaliojimo⁶, t.y. nesant jokios kodekso taikymo praktikos. Galbūt todėl tiek ankstesnėse tiek ir vėliau prokuroro patvirtintose rekomendacijose apstu kodekso bendrybių, atviro BPK normų perrašymo, o kai kuriais atvejais ir pernelyg plataus atitinkamų kodekso normų aiškinimo. Tačiau, nors apie tai jau ne kartą buvo kalbėta ir rašyta žiniasklaidoje ir specialioje teisinėje literatūroje, iki šiol į tai atitinkamos teisinės institucijos ir pareigūnai niekaip nereaguoja. Patyrus nesėkmę 2003 m. Generalinio prokuroro patvirtintai rekomendacijai, nustatančiai ikiteisminio tyrimo pradžios procedūrą, 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110⁷ buvo patvirtinta nauja rekomendacija dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos, kuri ypatingai esminiai praplėtė BPK nustatytą ikiteisminio tyrimo pradžios procesinę tvarką. Šis didelės apimties (per 100 straipsnių) norminis aktas daugelį ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir veiklos organizavimo pozicijų traktuoja ir reglamentuoja akivaizdžiai kitaip nei nustatė galiojantis kodeksas. Rekomendacijoje aprašomuoju būdu nurodomi smurtinės mirties požymiai (tai tikrai ne tokio pobūdžio teisės akto dalykas), nustatomi skirtingi tyrimo registravimo ir kitokie standartai bei daugelis kitų dalykų, pvz., nurodant, kad tyrimo pradėjimo klausimas gali būti nukeltas keliasdešimt dienų, mirties, gaisro priežastiai ar pasislėpusiam asmeniui nustatyti (taip vadinami koduoti tyrimai). Nejauku tęsti, tačiau nuosekliai mąstant peršasi klausimas, kodėl prokuroras dar nesiėmė plėsti šio metodo taikymo ir kitų nusikalstamų veikų atvejais, pvz., išžaginimo ar mažametės tvirkavimo atvejais vietoje nusikaltimo aktyvaus tyrimo, tirti lytinio akto priežastį. Manytina, kad tokio reglamentavimo išdavoje kai kuriems ikiteisminio tyrimo subjektams atsivėrė puikios sąlygos ir galimybės vilkinti procesą, savalaikiai nepradėti ikiteisminių tyrimų, ieškoti kitokių būdų ir priemonių ar paprasčiausiai nefiksuoti pranešimų apie smulkias nusikalstamas veikas, o ypač kai nėra žinomi ar sunkiai nustatomi veikas padarę asmenys.

2010 m. rugsėjo 21 d. BPK nustačius nusikalstamų veikų tyrimo terminus, mūsų nuomone, visiškai pagrįstai buvo padarytas ir BPK 168 str. papildymas apie tai, kad gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinimui gali būti atlikti veiksmai, kurie nesusiję su procesinėmis prievartos priemonėmis: įvykio vietos apžiūra, įvykio liudytojų

⁶ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintos rekomendacijos. Valstybės žinios. 2003, Nr.39-1805.

⁷ Lietuvos prokuratūros internetinis adresas: <http://www.lrgp.lt/?item=kitia>. Taip pat žiūr. MERKEVIČIUS R. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika. Teisė, 2013. Nr. 88, p.86

apklausa, taip pat iš valstybės ar savivaldybės įmonių, įstaigų, organizacijų, pareiškėjo ar asmens, kurio interesais pateiktas skundas, pareiškimas ar pranešimas, reikalaujami duomenys ar dokumentai, atliktos pareiškėjo ar asmens, kurio interesais pateiktas skundas, pareiškimas ar pranešimas, apklausos. Tokie proceso veiksmai turi būti atlikti per kuo trumpesnius terminus, bet ne ilgiau kaip per dešimt dienų⁸. Taigi, atsirado priemonės, tikslinant pareiškimų ir skundų pagrįstumą, tuo pačiu užkertant kelią be reikalo pradėti ikiteisminius tyrimus. Nuosekliai mąstant, sekantis privalomas ir logiškas žingsnis turėjo būti: panaikinti išimtis anksčiau kodais pažymėtais atvejais, t.y. nebeatidėlioti ikiteisminio tyrimo pradėjimo tuo pačiu ir aktyvaus ikiteisminio tyrimo, įtariant nužudymą ar padegimą. Deja, to neįvyko ir toliau ikiteisminis tyrimas nedelsiant nepradedamas, gaištamas laikas renkant kažkokią pažymą, dokumentus ir pan. Teisininkams praktikams gerai yra žinoma, kad nusikaltimai paprastai išaiškinami, kaltininkai nustatomi per artimiausias valandas ar kelias dienas, o vėliau tokios galimybės menkėja. Žinoma, kiek kitaip būna, kuomet yra tiriamos veikos finansams, apskaitai ir pan.

Pagaliau 2014 m. birželio 30 d. įsakymu Nr.I-133 Rekomendacija dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos buvo nežymiai pakeista⁹, tačiau vis tiek joje išliko koduoti tyrimai mirties priežastčiai, gaisrui nustatyti, nors ir BPK buvo įtvirtintas duomenų patikslinimo mechanizmas ne ilgiau kaip per dešimt dienų.

Deja, po jau minėtų ikiteisminio tyrimo terminų BPK 176 str. įtvirtinimo, Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras 2013 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. I-58 „Dėl Rekomendacijų dėl formalizuotos tvarkos taikymo atliekant ikiteisminį tyrimą patvirtinimo“ įteisino mūsų nuomone dar vieną žalingesnę galimybę - vilkinti aktyvų tyrimą, nes jose nustatė tik penkerių darbo dienų tyrimo terminą, vietoje BPK 168 str. numatytų trijų ar šešių mėnesių (išskyrus atvejus kai nukentėjęs asmuo yra nepilnametis). Manytina, kad tiek ši, tiek ir kitos rekomendacijos, kurios ne kartą buvo keičiamos, nesukūrė ir negali sukurti didesnio aiškumo, o dargi atvirkščiai: jos neretai prieštarauja BPK įtvirtintoms normoms, taigi jų turinys šiame kontekste nėra teisiškai korektiškas.

Ne kartą akcentuota, kad savalaikiai nepradedant intensyvaus ir atsakingo padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo ir ši procesą vilkinant, dingsta veikų tiek materialūs,

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 168 straipsnio pakeitimo įstatymas. 2012 06 21, įstatymas XI-2109. Valstybės žinios. 2012, Nr. 78-4030

⁹ <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=919dde20005511e4bfca9cc6968de163>

ties ir žmonių atmintyje išliekantys reikšmingi įrodymai, o suvėluotai - po keleto savaitių ar mėnesių - pradėjus intensyvesnį ikiteisminį tyrimą, gero rezultato paprastai nebūna.

Žiniasklaidoje plačiai nuskambėjo Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos parengto įsakymo projektas, kuris dabar yra derinimo su prokuratūra baigiamajame etape. Šiame dokumente yra bandoma nustatyti dar vieną nukentėjusiems asmenims nepalankų ir sudėtingą būdą vengiant išsamaus ir greito tyrimo, įvedant ikiteisminio tyrimo prioritetus, kuriais vadovaujantis intensyviau tirti tik labai sunkius ar sunkius nusikaltimus, o kitais atvejais veikas užregistravus, jas tirti formalizuota tvarka, t.y. penkias darbo dienas, nes, tariamai „policija neturi pakankamų finansinių ir žmogiškųjų resursų“¹⁰.

Taigi, galime pastebėti, kad dabartinis BPK turinys ir poįstatyminis ikiteisminio proceso reglamentavimas vis tiek mus privedė realiai prie baudžiamosios bylos iškėlimo stadijos reanimavimo (su tam tikromis grimasomis).

KAI KURIE PRIEŠPRIEŠINIAI ARGUMENTAI DĖL KOLEGOS KLAUSIMŲ

Kaip jau buvo nurodoma, vienas iš diskutuojamo BPK projekto rengėjų, buvęs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas, o dabar Lietuvos Konstitucinio teismo teisėjas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros docentas socialinių (teisės) mokslų daktaras doc. dr. Pranas Kuconis savo publikacijoje „Ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir atsisakymo jį pradėti teisinio reguliavimo probleminiai aspektai“ rašo apie jo savaip traktuojamą ikiteisminio tyrimo pradėjimo teisinio reglamentavimo raidą, jos išdavas, pamokas ir t.t. Taip vertindamas diskutuojamą Rekomendaciją dėl ikiteisminio tyrimo pradžios registravimo jis teigia: „BPK nereikalauja jokio formalaus sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą: pagal BPK 166 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą, ikiteisminis tyrimas pradėdamas automatiškai, pradėjus bet kurį BPK numatytą ikiteisminio tyrimo veiksmą (ar taikant procesinę prievartos priemonę, pavyzdžiui, laikiną sulaikymą), kuriuo nustatinėjamos tiriamo įvykio aplinkybės. Padėtį kiek keičia Generalinio prokuroro patvirtintos Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos, kuriose, kaip minėta, nustatytos sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą formos (rezoliucija; tarnybinis pranešimas; prokuroro reikalavimas; prokuroro nutarimas), kurių reikalaujama

¹⁰ Pvz., žiūr. <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/nuomones/rysardas-burda-kaip-prokuraturai-atsikratyti-sastingio-18-460221> (žiūrėta 2014 m. spalio 20 d.).

pradedant ikiteisminį tyrimą, ir kuriose smulkiai reglamentuoti pareigūno, pradedančio ikiteisminį tyrimą, veiksmai.

Tokį žinybiniame teisės akte nustatytą reguliavimą galima vertinti dvejopai: viena vertus, jį kaip neatitinkantį įstatyme (BPK) nustatyto reguliavimo, todėl galbūt neteisėtą, kita vertus, vertinimas galėtų būti ir kitoks: - Rekomendacijose nurodytos sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą formos visiškai tinkamos tuo atveju, kai ikiteisminį tyrimą pagal asmens skundą, pareiškimą ar pranešimą pradeda prokuroras ir ikiteisminio tyrimo veiksmus paveda atlikti ikiteisminio tyrimo įstaigai (BPK 169 straipsnis), arba ikiteisminį tyrimą prokuroras pradeda išnagrinėjęs skundą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (BPK168 straipsnio 4 dalis), ar kai kurie kiti atvejai. Be to, prokuroro reikalavimas kaip ikiteisminio tyrimo pradėjimo forma tiesiogiai numatyta kai kuriuose BPK straipsniuose (pavyzdžiui, BPK 167 straipsnio 2 dalyje). Taigi, Rekomendacijose nustatytas reguliavimas nevaržo pareigūnų, turinčių teisę atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus, teisės pradėti ikiteisminį tyrimą be kokių nors formalių kliūčių, todėl jose nustatyti kai kurie formalūs reikalavimai pradėti ikiteisminį tyrimą nepažeidžia įstatymo (BPK) nuostatų, reglamentuojančių ikiteisminio tyrimo pradžią“.

Turbūt P. Kuconis paviršutiniškai nagrinėjo diskutuojamos Rekomendacijos tuometinį tekstą, nes joje akcentuojami ne tokie jau *formalūs reikalavimai* nedelsiant pradėti ikiteisminį tyrimą. Štai šiuo žinybiniu teisės aktu ikiteisminio tyrimo pradėjimo (nepradėjimo) klausimas galėjo būti nukeltas mažiausiai 20 dienų: „Jei skundas, pareiškimas ar pranešimas yra tikslinamas, patikslinimą prokuroras ar jo pavedimu prokuroro padėjėjas privalo gauti per kuo trumpesnę terminą. Jeigu per 20 darbo dienų prokuroras ar jo pavedimu prokuroro padėjėjas negauna patikslinimo, prokuroras apie tai privalo informuoti aukštesnįjį prokurorą, nurodydamas patikslinimo negavimo priežastis. Tokiu atveju aukštesnysis prokuroras nustato terminą, per kurį turi būti gautas patikslinimas ir priimtas proceso sprendimas“ (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110 patvirtintos .Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos 10 p.). Analogiškai ir praktiškai neterminuotai ikiteisminio tyrimo pradėjimo klausimą ta pati Rekomendacija leido nutolinti ne tik prokurorams bet ir kitoms ikiteisminio tyrimo įstaigoms: „Jei skundas, pareiškimas ar pranešimas apie nusikalstamą veiką yra tikslinamas, ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas patikslinimą privalo gauti per kuo trumpesnę terminą. Jei per 20 darbo dienų ikiteisminio tyrimo pareigūnas negauna patikslinimo, apie tai privalo

informuoti ikiteisminio tyrimo įstaigos padalinio vadovą, nurodydamas patikslinimo negavimo priežastis. Tokiu atveju ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas ar jo struktūrinio padalinio vadovas nustato terminą, per kurį turi būti gautas patikslinimas ir priimtas proceso sprendimas (Rekomendacijų 62 p.).

Taip pat P. Kuconis neatkreipė dėmesio, kad Generalinis prokuroras leidžia pareigūnams veikti ne Kodifikuotu įstatymo teisiniu režimu, o remiantis ir kitais teisės aktais: „Patikrinimo metu apžiūrint lavoną ir jo radimo vietą, vadovaujantis Policijos veiklos įstatymo (Žin., 2000, Nr. 90-2777) 18 straipsnio 1 dalies 12 punktu, tikslinga fotografuoti, daryti vaizdo įrašus (Rekomendacijų 86 p.). Žinia, kad ir kitos ikiteisminio tyrimo įstaigos turi savuosius įstatymus.

P. Kuconis taip pat nežiūrėjo, kad Rekomendacijoje įvedamos dar ir kitokios procesinės procedūros (kurias labiau tiktų įvardinti „pinklėmis“), nes būtent jomis sukuriamas itin sudėtingas mechanizmas vilkinti klausimo sprendimą - pradėti (ar nepradėti) ikiteisminį tyrimą dėl galimo nužudymo, tyčinio padegimo (anksčiau nurodyti taip vadinami koduoti tyrimai). Beje, dar 2012 m. liepos mėnesį įsigaliojus BPK 168 str. pakeitimams, kurie įtvirtino teisę eilę procesinių galimybių dėl gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinimo per kuo trumpesnius terminus, bet ne ilgiau kaip per dešimt dienų, diskutuojama Rekomendacija šiame kontekste buvo adaptuota tik praslinkus metams, t.y. 2014 m. birželio 30 d. Nr. I-133. Tačiau, P. Kuconis, aprašydamas ikiteisminio proceso pradėjimo (nepradėjimo) reglamentavimo raidą ir į pastarąją aplinkybę neatkreipė dėmesio. Be to, neteko girdėti, kad P. Kuconis būtų suabejojęs ir dėl Generalinio prokuroro kitos Rekomendacijos teisėtumo, įvedant dar ir formalizuotą tvarką ikiteisminiame tyrime.

Antra vertus, P. Kuconis, pateikęs tik keletą tendencingai pasirinktų citatų iš kai kurių darbų, įvardija šio straipsnio autorių kaip aktyviausią ikiteisminio tyrimo pradėjimo (atsisakymo jį pradėti) naujo teisinio reguliavimo kritiką ir tarsi tai būtų „grindžiama ne teisiniais argumentais, o emocijomis ir samprotavimais, hiperbolizuojant 1961 m. BPK nustatytą baudžiamosios bylos iškėlimo stadijos reguliavimą, apeliuojant į kai kurių valstybių baudžiamojo proceso įstatymus, kuriuose nustatytas panašus į buvusįjį 1961 m. BPK reguliavimas, pateikiant statistinius duomenis apie pradėtų ir nutrauktų ikiteisminių tyrimų skaičių“ ir kt.

Išeitų, kad P. Kuconis tarsi grynulis teoretikas visiškai ignoruoja baudžiamosios procesinės praktinės veiklos rezultatus ir nesuvokia, kad toks skurdus rezultatyvumas atsirado

būtent dėl prastai sukurto BPK teisinio reguliavimo. Beje, P. Kuconis ir paskesnius BPK pakeitimus ir papildymus atvirai įvardija kaip padarytus praktinės veiklos sumetimais. Reiškia, kad alogiškas teisinis reglamentavimas jam yra šventas dalykas ir neturi paisyti praktinės veiklos poreikių.

P. Kuconiui tenka priminti, kad vis dėlto aktyviausias sukurto BPK modelio kritikas buvo ne Ancelis, o tuometinis jo procesinis vadovas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Vytautas Greičius, kuris jau tada akcentavo, kad kodeksuose buvo daug spragų ir klaidų. Jo nuomone taip atsitiko dėl įvairių priežasčių: kodeksų rengimo darbo grupės buvo sudarytos seniai, tačiau jų sudėtis nuolat keitėsi ir tai trikdė jų veiklą; trūko dialogo pačiose darbo grupėse; teisės teoretikai ne visada įsiklausydavo į didelę darbo patirtį turinčių praktikų nuomonę; buvo skubama ir ypač baigiantis Lietuvos Respublikos Seimo kadencijai, nors kodeksas nebuvo pakankamai gerai paruoštas; kai kurie trūkumai buvo tokie aiškūs, kad nutarta sudaryti darbo grupę, kuri turėjo išanalizuoti jau priimtus kodeksus ir parengti išsamius siūlymus, kaip tuos trūkumus pašalinti; į apie 50 proc. siūlymų Lietuvos Respublikos Seimas vėlesnėse Baudžiamojo proceso kodekso pataisose atsižvelgė, bet liko neatsižvelgta į nemažai problemų, kurios ateityje turėtų ir sukelti nereikalingų trukdžių¹¹. Apie tai V. Greičius atvirai pasisakė ir eilėje teisinių seminarų, konferencijų ir kitokių renginių metu.

Neigiamai vertindamas pastaraisiais metais padarytus BPK pakeitimus ir papildymus dėl patikslinamųjų veiksmų, ikiteisminio tyrimo terminų ir kt., P. Kuconis nė kiek neapgailėstauja, kad būtent jo (neužmirština keletą ir kitų Darbo grupės narių) „atradimai“ sujaukė pirmąją baudžiamojo proceso stadiją, išskaidė tardytojo funkciją trimis subjektams, iš kurių prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas netgi tapo išelminuoti iš įrodinėjimo subjektų sąrašo ir prikūrė gausybę kitų „naujadarų“. Nagrinėjamos temos kontekste, P. Kuconiui, negali būti naujiena, kad baudžiamosios bylos iškėlimo stadija nėra sovietmečio atradimas, nes tai yra metodas (būdas), kildinamas iš Prancūzijos, Vokietijos ir kitų pasirinkusių šį modelį valstybių baudžiamojo proceso istorinio palikimo. Ši stadija puikiai veikė ir tarpukario Nepriklausomos Lietuvos laikotarpyje. P. Kuconis, visas pastabas ir pastarojo meto iniciatyvas, bandant ištaisyti akivaizdžias klaidas ir siekiant protingiau sumodeliuoti ikiteisminio tyrimo pradžios etapą, pateikia vien tik kaip kliuvinius ir trukdymą.

¹¹ Nauji kodeksai stringa dėl klaidų ir spragų. A. Lekavičiaus interviu su V. Greičiumi // Lietuvos rytas. 2003 05 20.

Savo tendencingame straipsnyje Pranas Kuconis iškelia dar ir tokius jo žodžiais *retorinius* klausimus:

„- kodėl, koku teisiniu pagrindu ir kokia teorija vadovaujantis ikiteisminis tyrimas suprantamas tik kaip veiksmai su įtariamuoju, prieš tai „patikrinamaisiais“ veiksmis beveik neabejotinai nustačius, kad kaip tik jis padarė nusikalstamą veiką?“

- kokiomis BPK normomis nustatytu reguliavimu prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas pradėjęs ikiteisminį tyrimą yra verčiamas atlikti „nereikalingus proceso veiksmus ypač tokius, kuriais ribojamos asmens teisės ir laisvės?...“ ir eilę kitų¹².

Trumpai atsakant iš esmės sofistinius klausimus, reikėtų pastebėti, kad jie tiek teoriniu tiek praktinės procesinės veiklos aspektais yra pakankamai naivūs ir galėjo iškilti asmeniui, kuris niekada neatskleidė ir neištyrė nė vienos baudžiamosios bylos, todėl negali bent kiek perprasti tardytojo darbo specifikos ir baudžiamojo procesinio teisinio reglamentavimo įtakos, atliekant nešališką ir išsamų parengtinį tardymą. Nors P. Kuconiu kažkaip pasisėkė padaryti svaiginančią teisininko karjerą, tačiau tikrai nederėjo imtis konstruoti ikiteisminio proceso teisinio reglamentavimo, nes šitokio pobūdžio teisinių, organizacinių ir giluminių praktinių įgūdžių stoka (tai išplaukia iš pateiktų klausimų turinio, ir V. Greičiaus vertinimo), neteikė jokių vilčių sukurti bent kiek optimalesnį tyrimo procesą. Beje, dabartinius įstatymo leidėjo bandymus ir iniciatyvas tobulinant teisinį reglamentavimą (nebe atsiklausiant BPK projekto darbo grupės nuomonės), P. Kuconis atvirai apibūdina taip: *įstatymo leidėjo sukurta teisinė situacija pradedant ikiteisminį tyrimą, švelniai tariant yra teisinis chaosas¹³.*

Teisinis chaosas reglamentuojant ikiteisminį procesą, atsirado ne dabar, o išryškėjo iš karto po Darbo grupės pasiūlyto ir priimto BPK įsigaliojimo. Projekto rengėjų „atrstas“ neapibrėžtas *ikiteisminis tyrimas* yra apgaulingas ir semantinis, praktinės veiklos bei kitomis prasmėmis. Juk netgi pradėtas ikiteisminis tyrimas visiškai nereiškia, kad procesas baigsis būtent teisiniu bylos nagrinėjimu. Pagaliau turėtų būti suvokta, kad baudžiamosios bylos iškėlimo stadija buvo siejama su neabejotinu nusikalstamos veikos požymių konstatavimu, o ne įtariamuoju. Jeigu kaltininkas buvo aiškus iš karto, tuomet buvo taikomos netgi supaprastintos tyrimo formos. Būtent BPK projekto rengimo grupės parengtas ir priimtas modelis leido pradėti tyrimus dėl bet kurio gando ar kitokios teisės šakos normų tariamo pažeidimo, inspiravo neteisėtus sulaikymus, kratas ir t.t.

¹² Ta pati P.Kuconio publikacija 467 p.

¹³ P.Kuconis. Ikitteisminio tyrimo pradėjimo ir atsisakymo j j pradėti teisinis reguliavimo probleminiai aspektai. Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis, ateitis. 2012. 476 p.

P. Kuconis savo straipsnyje netgi suabejoja ir dėl teisinės valstybės Lietuvoje. Tačiau jis pats yra rašęs apie Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo peripetijas ir kitas alternatyvas¹⁴. Kaip žinome, Referendume priimtoje Konstitucijos¹⁵ redakcijoje racionaliai buvo apibrėžta baudžiamojo persekiojimo forma, valstybės pareigūnų vieta ir tarpusavio santykiai, tačiau praktiškai be diskusijų 2003 m balandį, t.y. likus bemaž mėnesiui iki naujojo BPK įsigaliojimo, nurodyta konstitucinė norma buvo drastiškai pakeista, pagrindžiant tai derinimu su anksčiau priimtu BPK turiniu¹⁶. Reiškia, jog BPK projektuotojai kelis metus veikė nepaisydami Konstitucija apibrėžtos baudžiamojo persekiojimo sistemos ir iš anksto tikslingai siekė panaikinti tardytojo statusą ir įteisinti totalinį prokuroro dominavimą.

P. Kuconis savo straipsnyje teigia, kad: *„palaipsnis prokuroro įgaliojimų baudžiamajame procese siaurinimas reiškia tai, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos (pirmiausia policija) negali užmiršti savo galių, turėtų iki BPK įsigaliojimo, bei tai, kad prokurorai per praėjusį nuo BPK įsigaliojimo laiką, deja, nesugebėjo paimiti į savo rankas tos procesinės valdžios ir galių, kurias jiems suteikė BPK, todėl palaipsniui jas perima kiti. ... Beje, operatyvinės veiklos (viso operatyvinio tyrimo, o ne atskirų jo veiksmų), išskyrus patį operatyvinės veiklos subjektą, niekas nekontroliuoja. Taigi siaurinant prokuroro įgaliojimus kontroliuoti dar ir ikiteisminį tyrimą palaipsniui grįžtama prie padėties, kai vienos institucijos (pirmiausia policijos) dispozicijon sutelkiama ir operatyvinė veikla, ir ikiteisminis tyrimas, o prokurorui lieka tik palaikyti valstybinį kaltinimą teisme“.*

Čia skaitytojas pats turi suvokti, kiek dera Konstitucijos sergėtojui kalbėti apie *„...nesugebėjimą paimiti į savo rankas... procesinės valdžios ir galių“ ir kt.*

Žinoma, P.Kuconiuui galima pritarti, kad yra siaurinami prokuroro konstituciniai įgaliojimai, kuomet BPK įvedamos normos pvz. „Ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovas yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atsakingas už jam pavaldžių įstaigos ar jos padalinio, kurių pagrindinė ar viena iš funkcijų yra atlikti ikiteisminį tyrimą, pareigūnų darbo organizavimą ir jų veiklos kontrolę“. BPK 18 str.2 d.¹⁷, ar „Ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovas pagal kompetenciją organizuoja ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio veiklą ir kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų procesinę veiklą taip, kad per

¹⁴ Goda G., Kuconis P. Nauja ikiteisminio nusikaltimų tyrimo koncepcija. Justitia/1997 Nr.4.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 31.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios. 2003. Nr. 32 - 1316.

¹⁷ Straipsnio pakeitimas padarytas įstatymu Nr. XI-1014, 2010-09-21, Žin., 2010, Nr. 113-5742 (2010-09-25)

trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika“. BPK 172 str. 3 d.¹⁸ Generalinis prokuroras sutiko, kad Lietuvos policijos generalinis komisaras nuo 2014 m. kovo 17 d. įgaliojo Kriminalinės policijos biuro viršininką ir apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų viršininkus vykdyti ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklos organizavimą, tyrimų kontrolę, perduoti tyrimus iš vieno padalinio į kitą, sudaryti tyrimo grupę iš kelių skirtingų apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir kt.¹⁹ Tačiau ir šių pokyčių užuomazgos tikriausiai glūdi prastai sukonstruoto BPK išdavoje, bet tai jau ne šios temos dalykai.

Tačiau dėl operatyvinės (dabar kriminalinės žvalgybos veiklos) kontrolės nebuvimo P. Kuconis nėra teisus, nes įvairių lygių kontrolė yra numatyta Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo 5,21,22,23 ir 24 straipsniuose²⁰.

Žinoma, Prano Kuconio inicijuotą diskusiją galima būtų tęsti ir kitais argumentais, nes baudžiamojo proceso teisės specialistai puikiai žino, kad dėl baudžiamosios bylos iškėlimo ar ikiteisminio tyrimo pradėjimo reglamentavimo diskusijos vyko ir vyksta nuolat, tačiau tokio lygio drastiškų eksperimentų kaip pas mus niekur nebuvo daroma. Bet šiuo metu jau ir Rusijoje, kurioje visiškai neseniai t.y. 2013 kovo 4 d. padarius baudžiamojo proceso kodekso 144 str. pakeitimus ir leidus atlikti eilę procesinių veiksmų, vis dėlto vėl suaktyvėjo jaunesnių procesinės teisės specialistų diskusijos apie būtinumą atsisakyti baudžiamosios bylos iškėlimo stadijos. Ir tokie siūlymai grindžiami mums girdėtais argumentais, jog dėl to praktinėje procesinėje veikloje yra vilkinamas parengtinis tardymas, nuslepiami nusikaltimai, masiškai pažeidinėjamos žmonių teisės ir kt.²¹ Tačiau turbūt jiems nežinoma, kad mes jau turime skausmingą ydingo pakaitalo (metodo) taikymo praktiką, deja, daugiau su žalingomis pasekmėmis.

Galima tik pritarti kaimyninės šalies baudžiamojo proceso teisės autoriteto nuomonei, kad visiškai nėra reikalo tikslinti kažkokias aplinkybes, jeigu gavus skundą, pranešimą... yra aiškūs nusikalstamos veikos požymiai, t.y. yra pagrindas pradėti ikiteisminį tyrimą. Įstatyme

¹⁸ Straipsnio pakeitimas padarytas Įstatymu Nr. XI-1478, 2011-06-21, Žin., 2011, Nr. 81-3965 (2011-07-05)

¹⁹ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2014 m. kovo 3 d. įsakymas Nr.5-V-201

²⁰ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3B8E4F16C815> (žiūrėta 2014 m. spalio 5 d.)

²¹ Žiūr. Azarovo V.A., Bagmeto A.M., Borulenkovo J.P., Voskobitovos L.A., Gambariano A.S., Ogenesiano A.A., Grinenkos A.V., Dikariovo I.S. ir kt. straipsnius leidinyje: Библиотекакриминалиста. Научный журнал. 2014. № 1(12). С.20-201.

būtina suformuluoti nuostatą tik apie tai, kuomet išimtiniais atvejais reikėtų atlikti patikslinamuosius veiksmus²².

IŠVADOS

Autoriaus dar šio amžiaus pradžioje mokslo darbuose pareikšti nuogastavimai ir prognozės apie tai, kad likvidavus baudžiamosios bylos iškėlimo stadiją ir panaikinus tardytojo funkcijas, itin apribojus ikiteisminio tyrimo pareigūno savarankiškumą, ikiteisminiame tyrime susidarys situacija, kokia jau egzistavo sovietmečiu iki 1963 m., ir tai skatins bereikalingą procesinių veiksmų derinimą, neveiklumą, vilkinimą, pasitvirtino.

Šių problemų išsprendimo tikslu reikėtų įteisinti procesinį reglamentavimą, kad visi skundai, pareiškimai ar pranešimai apie nusikalstamas veikas turėtų būti priimami ir registruojami prokuratūrose, kur būtų priimamas sprendimas dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo arba nepradėjimo. Jeigu nusikalstamos veikos požymiams nustatyti duomenų nepakanka, gali būti atliekami visi procesiniai veiksmai, išskyrus asmens laikiną sulaikymą, įtarimo pareiškimą ir įtariamojo apklausą bei kardomųjų priemonių paskyrimą, kurie leistini tik pradėjus ikiteisminį tyrimą. Jeigu per 10 dienų nuo skundo, pareiškimo ar pranešimo apie nusikalstamą veiką gavimo dienos pagrindas pradėti ikiteisminį tyrimą nenustatomas, prokuroras priima nutarimą atsisakyti tyrimą pradėti. Šis nutarimas gali būti apskūstas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Jei aplinkybės nustatyti ypač sudėtinga, nurodytas 10 dienų terminas apygardos vyriausiojo prokuroro gali būti prailgintas iki vieno mėnesio.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 31. Su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 32 --1316.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Dvyliktoji laida.2013 // Valstybės žinios. 2002-03-01. Teisingumo ministerija. Registrų centras. Su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (1961 m.) su vėlesniais pakeitimais ir papildymais. -- Vilnius, 1997.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas (Valstybės Žinios. 2002, Nr. 112-4970).

²² Власова Н.А. Основание для возбуждения уголовного дела: проблемы теории и практики // Библиотека криминалиста. Научный журнал. 2014. № 4(15). С.9-15.

6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 168 straipsnio pakeitimo įstatymas. 2012 06 21, įstatymas XI-2109. Valstybės žinios. 2012, Nr. 78-4030.
7. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr.42-1919.
8. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2014 m. kovo 3 d. įsakymas Nr.5-V-201.
9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintos rekomendacijos. Valstybės žinios. 2003, Nr.39-1805.
10. Ancelis P. Ikiteisminio proceso reglamentavimo tobulinimo aktualijos [Elektroninis išteklius]. // Visuomenės saugumas globalizacijos kontekste: mokslinės konferencijos pranešimų rinkinys / Mykolas Romeris universitetas. Viešojo saugumo fakultetas. Kaunas: Mykolas Romeris universitetas. ISSN 2029-5510. 2010, p. 15-23.
11. Ancelis P. Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime. Mokslo studija. MRU. Vilnius. 2012. 340 p.(17.74 a.l.) ISBN 978-9955-19-414.
12. Ancelis, Petras, 10 years since the adoption of the code of criminal procedure of the Republic of Lithuania : theoretical and practical problems in the pre-trial stage. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso dešimtmetis: ikiteisminio etapo teorinės ir praktinės problemos. // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (10) : mokslinių straipsnių rinkinys = Public security and public order : scientific articles (10). Kaunas : Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakultetas. ISSN 2029-1701. 2013, [t.] 10, p. 4-16.
13. Goda G., Kuconis P. Nauja ikiteisminio nusikaltimų tyrimo koncepcija. Justitia/1997 Nr.4.
14. Kuconis P. Ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir atsisakymo j j pradėti teisinis reguliavimo probleminiai aspektai. Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis, ateitis. 2012.p.454-481.
15. Merkevičius R. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika. Teisė, 2013. Nr. 88.
16. Ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos problemos. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete, 2004 01 28 įvykusių diskusijų stenograma.Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos raštas dėl ikiteisminio tyrimo.
17. Nauji kodeksai stringa dėl klaidų ir spragų. A.Lekavičiaus interviu su V.Greičiumi // Lietuvos rytas. 2003 05 20.
18. Azarovo V.A., Bagmeto A.M., Borulenkovo J.P., Voskobitovos L.A., Gambariano A.S., Oganessiano A.A., Grinenkos A.V., Dikariovo I.S. ir kt. straipsniai leidinyje rusų kalba: Библиотекакриминалиста. Научный журнал. 2014.№ 1(12). С.20-201.
19. Власова Н.А. Основание для возбуждения уголовного дела: проблемы теории и практики // Библиотекакриминалиста. Научный журнал. 2014.№ 4(15). С.9-15.
20. Internetinis puslapis: <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/nuomones/rysardas-burda-kaip-prokuraturai-atsikratyti-sastingio-18-460221>(žiūrėta 2014 m. spalio 20 d.).
21. <https://www.etar.lt/portal/legalAct.html?documentId=919dde20005511e4bfca9cc6968de163> (žiūrėta 2014 m. spalio 20 d.).

SUBSEQUENCE'S OF LIQUIDATION OF INSTIGATION PHASE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Petras Ancelis*

Mykolas Romeris University

Summary

Author previously has escalated the theme on a new incorporated flawly pre-trial investigation instigation procedural order in the Code of Penal Procedure of Republic of Lithuania (of the year 2002), which has liquidated previously existed instigation phase in criminal proceedings.

At a later date changes of this particular law has been adopted by legislator, though the situation it could not transform.

The attempt to resolve this issue was made with the help of adopted **secondary legal acts**: recommendations verified by acts and decisions of General Prosecutor or orders, acts of Police Commissioner General of Police Department under the Ministry of the Interior, **though these documents set even larger confusion in practice.**

This inspires to resolve and disclose new tendencies and dangers in the implementation of victim rights to their request, that the person who committed the crime would be identified and convinced (the part 44 of article 44 of the Code of Penal Procedure of Republic of Lithuania). Furthermore author cannot play passive role after the publication of doc. dr. Pranas Kuonis tendentious article where is escalating the equivocal interpretation on the evolution of legal regulation of instigation of pre-trial investigation.

Keywords: criminal proceeding; phase of instigation of pre-trial investigation; regulation of initiation (rejection) of pre-trial investigation.

Petras Ancelis*, Prof. dr. Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: Baudžiamojo proceso teisė, Ikiteisminio tyrimo teorija ir praktika, įrodymų teorija, įrodymai ir įrodinėjimas aplinkosauginėje veikloje, nukentėjusiojo interesų apsauga.

Petras Ancelis*, Prof. dr. Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law. Research interests: Criminal Procedure; Theory of Evidence; Procedural Forms of Pre-trial Investigation; Victim Rights Defence.

EFEKTYVUMO DIDINIMAS MAŽINANT NUOSTOLIUS

Tadas Baliukonis*

*Alytaus apskrities priešgaisrinė gelbėjimo valdyba
Suvalkų g. 34, LT-62121 Alytus
Telefonas 8-698-59340
El.paštas: tbaliukonis@gmail.com*

Ramunė Čiarnienė**

*Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas
Telefonas 300592
El.paštas :ramune.ciarniene@ktu.lt*

Anotacija. Straipsnyje analizuojama įmonės veikos efektyvumo didinimo mažinant nuostolius problematika. Pirmojoje straipsnio dalyje pristatoma efektyvumo reikšmė šiuolaikinėje visuomenėje, efektyvumo sampratos analizė ir interpretacijos. Antrojoje dalyje pateikiama nuostolių, kylančių įmonės veiklose klasifikacija, analizuojamos nuostolių priežastys ir pasekmės. Apibendrinant nuostolių mažinimo ir efektyvumo didinimo koncepcijas, autoriai pateikia teorinį modelį, iliustruojantį įmonės veiklos efektyvumo didinimo galimybes, mažinant nuostolius.

Pagrindinės sąvokos: efektyvumas, nuostoliai, vertės kūrimas, “Lean” koncepcija, efektyvumo didinimo modelis.

IVADAS

Efektyvumo konceptas yra neatsiejama ekonomikos ir vadybos mokslų dalis. Efektyvumo problema - pasirinkimo problema, reikia pasirinkti gaminamos produkcijos ar teikiamos paslaugos rūšį, kiekį ir teikimo būdą bei sunaudojamų išteklių apimtį. Galima teigti, kad visa tikslinga žmogaus veikla yra susijusi su efektyvumo problema. Šios sąvokos pagrindą sudaro išteklių ribotumas, noras taupyti laiką, siekis gauti kuo didesnę rezultatą su turimais ištekliais, gebėjimas atnešti naudą verslininkui ir visuomenei.

Efektyvumo siekis šiuolaikinėje sparčioje ir globalioje visuomenėje yra itin svarbus visiems ūkio subjektams, nes nuo to priklauso, ar įmonė išliks rinkoje, esant stipriai konkurencijai. B. Galinienės¹ teigimu, nėra tokios verslo sferos, kurios nepalietų efektyvumo klausimas: išteklių panaudojimo efektyvumas, gamybos proceso efektyvumas, teikiamų paslaugų efektyvumas, darbuotojų veiklos efektyvumas, vadovavimo sprendimo efektyvumas nėra pavieniai ar atskiri, vienas su kitu nesusiję reiškiniai.

---

¹ Galinienė, B. ir kt. *Ekonomikos modernizavimas: efektyvumo paieškos ir šiuolaikiniai prioritetai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.

Efektyvumo problematika tiek verslo, tiek ir viešajame sektoriuje plačiai tyrinėjama užsienio šalių mokslininkų darbuose. Galima pažymėti S. Dolan (2006), I. Alsyouf (2007), P. Malega (2007), P. Drucker (2008), P. Richard ir kiti (2009), H. Alinaitwe ir kiti (2009), D. Mann (2010), Q. Manzoor (2011), M. McKillop (2012) mokslo darbus, kuriuose analizuojami tiek pati efektyvumo koncepcija, tiek ir įtaką darantys veiksniai.

Lietuvių autorių darbuose efektyvumo klausimams taip pat skiriamas nemenkas dėmesys. S. Puškorius (2002), P. Zakarevičius, (2006), J. Mackevičius (2007), J. Mikulis (2008), R. Vainienė (2008), J. Žvinklys ir E. Vabalas (2008), B. Galinienė ir kt. (2011) analizavo efektyvumo sampratą ir jos esmę; A. Piliponis (2007) tyrinėjo efektyvumo didinimo ir kokybės vadybos sąsajas; A. Sarulienė ir M. Vilkas (2011) analizavo efektyvumo ir lankstumo suderinimą tiekimo grandinėje.

Įmonėse, gaminančiose pasaulinio lygio produkciją, kova su nuostoliais remiasi vadybine filosofija, kurios esmė – sukurti vis daugiau vertės savo produkcijos vartotojui². Taisyklė paprasta, - bet kokia veikla, kuri nesukuria pridėtinės vertės vartotojams, įmonėje laikoma nuostoliais, ar tai būtų medžiagų ir žaliavų nuostoliai, nereikalingos operacijos, laiko nuostoliai ar įrenginių prastovos. Ši filosofija ir tie veiksmai, kurie seka iš jos, ir apsprendžia priklausomybės tarp nuostolių mažinimo ir veiklos efektyvumo didinimo pobūdį.

Nuostolių tematika organizacijose plačiai nagrinėjama Taupios (ang. *Lean*) gamybos koncepcijos kontekste. Čia pažymėtini B. Evans ir D. Simons (2000), R. Shah, P. Ward (2003), S. Dolan (2006), J. Womack ir kiti (2007), P. Dennis (2007), J. Pettersen (2009), J. Nicholas (2010), D. Mann (2010), S. Gnich (2012), R. Čiarnienės ir M. Vienažindienės (2012), C. N. Sathiyabama ir P. Dasan (2013) darbai, kuriuose analizuojama “Lean” koncepcijos esmė ir jos taikymo praktika Nors tiek efektyvumo didinimui, tiek nuostolių analizei mokslo darbuose skiriamas didelis dėmesys, tačiau pasigendama tyrimų, integruojančių nuostolių mažinimo ir efektyvumo didinimo koncepcijas.

Straipsnio tikslas – išanalizavus efektyvumo ir nuostolių konceptus, pateikti teorinį modelį, iliustruojantį įmonės veiklos efektyvumo didinimo galimybes, mažinant nuostolius.

Tyrimo metodai. Tyrimo metodologija paremta mokslinės literatūros lyginamąja analize ir sinteze bei grafiniu vaizdavimu. Mokslinės literatūros analizė leido atskleisti efektyvumo koncepcijos sampratą ir jos interpretacijas bei pagrindines nuostolių, kylančių įmonės veikloje, grupes. Remiantis mokslinės literatūros analize ir sinteze, straipsnio autoriai

² Pettersen, J. Defining lean production: some conceptual and practical issues. *The TQM Journal*. 2009, Vol. 21 (2): 127-142.

pateikia teorinį procesinį modelį, iliustruojantį įmonės veiklos efektyvumo didinimo galimybes, mažinant nuostolius.

EFEKTYVUMO KONCEPCIJA IR JOS INTERPRETACIJOS

Termino „efektyvumas“ (angl. efficiency, vok. effizienz), kildinamo iš lotyniško „efficientia“ ir pirmapradžėje interpretacijoje reiškusio sugebėjimo kažką atitikti laipsnį, vartojimo pradžia stebima nuo 1630 metų. Nuo XIX amžiaus vidurio terminui „efektyvumas“ suteikiama prasmė vis dažniau siejama su mechanikoje naudojamu apibrėžimu: naudingo atlikto darbo santykis su sunaudotu jam energijos kiekiu.

Ir šiuolaikiniame moksle efektyvumą įvairūs autoriai apibrėžia gana skirtingai. S. Puškorius³ teigia, kad efektyvumas – tai santykis tarp pageidautinų veiklos rezultatų ir panaudotų tiems rezultatams pasiekti kompleksinių išteklių, indėlių, išlaidų bei kitų resursų. R. Vainienė⁴ efektyvumą apibrėžia panašiai, kita vertus jos apibrėžime akcentuojamas veiksmingumas ir sąnaudų minimizavimas, siekiant rezultato maksimizavimo: efektyvumas - tai išteklių panaudojimo veiksmingumas, kai norimas rezultatas pasiekiamas mažiausiomis įmanomomis sąnaudomis arba naudojant turimus išteklius pasiekiamas maksimalus įmanomas rezultatas.

A. Piliponis⁵ teigia, kad efektyvumas- tai veikloje naudojamas rodiklis, kuris apibūdina kokybiško rezultato ir sąnaudų santykį arba jų atitikimo laipsnį. Q. Manzoor⁶ efektyvumą apibūdina kaip sąvoką, kuri parodo, kaip efektyviai pasiekiami organizacijos tikslai. S. Certo ir C. Certo⁷ teigia, kad veiklos efektyvumas priklauso nuo vadovų sugebėjimo priimti organizacijai teisingus sprendimus. H. Alinaitwe ir kiti⁸ pritaria Q. Manzoor efektyvumo sąvokai ir teigia, kad efektyvumas - tai organizacijos galimybė įgyvendinti misiją per stiprų vadovų valdymą bei vadovavimą. S. Dolan⁹ efektyvumą aiškina kaip teisingų tikslų pasirinkimą, į kuriuos fokusuojama visa energija. P. Drucker¹⁰ efektyvumą apibūdina ne tik kaip rezultatą ryšium su užsibrėžtais tikslais, bet ir kaip rezultatą (efektą) optimalaus išteklių

³ Puškorius, S. 3E koncepcijos plėtra. *Viešoji politika ir administravimas*. 2002, Nr. 3: 73-78.

⁴ Vainienė, R. *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba, 2008.

⁵ Piliponis, A. Efektyvumo didinimo ir kokybės vadybos sąsajos Lietuvos organizacijose. 2007.

⁶ Manzoor, Q. Impact of Employees Motivation on Organizational Effectiveness. *Business Management and Strategy*. 2012, Vol. 3 (1): 1-12.

⁷ Certo, S., Certo, C., Trevis, S. *Modern management*. 10th edition. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2006.

⁸ Alinaitwe, H., Mwakali, J.A., Hansson, B. Organizational effectiveness of Ugandan building firms as viewed by craftsman. *Journal of Civil Engineering and Management*. 2009, Vol. 15: 281-288.

⁹ Dolan, S. *Managing by Values*. NY: Palgrave Macmillan, 2006.

¹⁰ Drucker, P. *Efektyvaus vadovo veikla: žurnalas, padėsiantis padaryti tai, ką reikia*. Vilnius: R grupė, 2008.

(materialių, finansinių, darbo) panaudojimo požiūriu. M. Mescon¹¹, T. Pyzdek ir P. Keller¹² akcentuoja geriausią išteklių panaudojimą, rezultatyvumą, kuris apibrėžiamas kaip rezultato ir išlaidų, kurios užtikrino šį rezultatą, santykis. P. Richard ir kiti¹³ efektyvumą apibrėžia kaip sukurtos vertės ir jai sukurti panaudotų išteklių apimčių santykį.

Nors efektyvumas įvairių autorių apibrėžiamas kiek skirtingai, tačiau pati sąvokos esmė panaši - tai išteklių panaudojimo veiksmingumas, kai norimas rezultatas pasiekiamas mažiausiomis sąnaudomis ar naudojant turimus išteklius pasiekiamas maksimalus galimas rezultatas. Jeigu ekonomiškume yra vertinami tik kaštai, tai efektyvumo rodiklis yra daug universalesnis, čia yra vertinami ir ištekliai, ir kaštai, ir indėliai ir visi kiti resursai.

J. Mackevičiaus¹⁴ nuomone efektyvumas suprantamas kaip racionalus lėšų gamybos procese cirkuliavimas, duodantis teigiamą gamybos rezultatą, greitą gamybos proceso ciklą, kurio metu ne tik sukuriama pelnas, bet ir pinigų srautas, reikalingas gamybos proceso tęstinumui palaikyti. Galima šiame apibrėžime pastebėti tai, kad įmonė, siekdama pagerinti ekonominį efektyvumą, turi siekti gauti kuo didesnę pelną, nes jo pakankamumas leis daryti investicijas, diegti inovacijas, plėsti savo veiklą, kurti naujus produktus ir tobulinti esamus, gerinti jų kokybę. Tačiau gauti didelį pelną įmonėms dažnai sutrukdo per didelės išlaidos, o jų optimizavimas susijęs su veiksmingumu, ekonomiškumu ir efektyvumu. Taip pat galima pastebėti, kad įmonė gali veikti efektyviai, jei taupomi ištekliai ir vis dėlto nebūti produktyviai, nes šis rodiklis dėmesį sutelkia į produkciją, o efektyvumas – į sąnaudas, apibrėžiantis šių rodiklių ryšį. Iš kitos pusės produktyvumas/našumas – tai efektyvumo matas, kuris sąnaudas (darbą, kapitalą, medžiagas ir kt.) paverčia produkcija. Efektyvumas neišvengiamai priklauso nuo įvertinimo ir yra vertinimo kategorija¹⁵.

Efektyvumas gali būti analizuojamas remiantis trimis pagrindiniais kriterijais: visuomeniniu, techniniu ir dinaminiu efektyvumu. Visuomeninis efektyvumo kriterijus išreiškia maksimalią visuomenės naudą, Techninio ar technologinio efektyvumo kriterijus išreiškia geriausią išteklių. Jis matuojamas sąnaudomis produkcijos vienetui pagaminti arba produkcijos apimtimi sąnaudų vienetui. Dinaminio efektyvumo kriterijus išreiškia maksimalų

¹¹ Mescon, M. *Excellence in Business*. London: Learning Solutions, 2007.

¹² Pyzdek, T.; Keller, P. *The Six Sigma Handbook*. London: McGraw-Hill Professional, 2009

¹³ Richard, P., et al. Measuring organizational performance: Towards methodological best practice. *Journal of Management*. 2009, Vol. 35 (3): 718-804.

¹⁴ Mackevičius, J. *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: TEV, 2007.

¹⁵ Richard, P., et al. Measuring organizational performance: Towards methodological best practice. *Journal of Management*. 2009, Vol. 35 (3): 718-804.

techninės ar technologinės pažangos skatinimą, kuri paprastai pasireiškia gamybos kaštų mažėjimu. Technologijos tobulinimas leidžia racionaliau naudoti išteklius ir pasiekti efektyvesnę gamybos lygį ateityje¹⁶.

Įmonės veiklos rezultatus atspindi įvairūs rodikliai. Kartu su efektyvumu išskiriami šie: veiksmingumas; ekonomiškumas; produktyvumas (našumas); pelningumas; kokybė; naujovių diegimas¹⁷. Svarbu išsiaiškinti šių sąvokų skirtumus ir jų sąsajas su efektyvumu.

S. Puškorius veiksmingumą aiškina kaip nustatytų tikslų įgyvendinimo laipsnį panaudojus tam tikrą išteklių kiekį¹⁸. Veiksmingumas parodo, ar įmonė pasiekė savo užsibrėžtą tikslą, svarbiausia čia yra rezultatas, išeiga, o ne įeiga. Galima užduotį atlikti rezultatyviai, bet tuo pačiu metu būti neefektyviam, kai be reikalo naudojami ištekliai. B. Evans ir D. Simons veiksmingume akcentuoja vartotojui kuriamą vertę ir vartotojų pasitenkinimą¹⁹.

Ekonomiškumą S. Puškorius aiškina kaip panaudotų išteklių, reikalingų kokiam nors rezultatui gauti, minimizavimą, išlaikant to rezultato kokybę. Svarbiausia yra ištekliai, jų kiekis, sunaudojamas, o ne išeiga. Ekonomiškumas taip pat interpretuojamas kaip išteklių skirtumas tarp dviejų ar daugiau veiklos variantų²⁰.

Kai kurie autoriai tapatina produktyvumo ir efektyvumo sąvokas, laiko jas sinonimais²¹. Kiti pažymi, kad produktyvumas yra efektyvumo matas ir nurodo ar gerai panaudoti ištekliai²². Kuo daugiau pagaminta naudojant turimus išteklius, tuo didesnis produktyvumas. Pagal I. Alsyouf²³, produktyvumas nereiškia to paties, ko efektyvumas. Jis produktyvumo sąvoką supranta daug plačiau ir teigia, kad produktyvumas apima tiek efektyvumą, tiek veiksmingumą. Produktyvumas atspindi santykį tarp produkcijos ir suvartotų išteklių kiekio, o efektyvumas - santykį tarp pagamintos produkcijos vertės bei išteklių kaštų. Produktyvumas didėja, kai gaminamos produkcijos kiekis auga sparčiau nei suvartojamų išteklių, efektyvumas didėja, kai kaštai auga ne taip sparčiai kaip produkcijos vertė.

¹⁶ Westkämper, E. *Manufacturing Systems and Technologies for the New Frontier*. London: Springer, 2008.

¹⁷ Žvinklys, J., Vabalas, E. *Įmonės ekonomika*. Vilnius, 2008.

¹⁸ Puškorius, S. 3E koncepcijos plėtra. *Viešoji politika ir administravimas*. 2002, Nr. 3: 73-78.

¹⁹ Evans, B., Simons, D. Lean delivery road map - how to make it happen. *Logistics Focus*. 2000, 2 (9): 30-39.

²⁰ Puškorius, S. 3E koncepcijos plėtra. *Viešoji politika ir administravimas*. 2002, Nr. 3: 73-78.

²¹ Puškorius, S. 3E koncepcijos plėtra. *Viešoji politika ir administravimas*. 2002, Nr. 3: 73-78.

²² Gupta, M., Boyd, L. Theory of constraints: a theory for operations management. *International Journal of Operations & Production Management*. 2008, Vol. 28 (10): 991-1012.

²³ Alsyouf, I. The role of maintenance in improving companies' productivity and profitability. *International Journal of Production Economics*. 2007, Vol. 105 (1): 70-78.

Produktyvumo vertinimas gali padėti suprasti, kada dirbama neveiksmingai, neefektyviai, kada egzistuoja potencialios problemos bei kada imtis tam tikrų priemonių, norint kontroliuoti ir gerinti situaciją. M. Gupta ir L. Boyd²⁴ teigia, kad nustatę, kokie būtent ištekliai naudojami teikiant tam tikrą paslaugą, vadovai gali surasti buhalterinį „išlaidų centrą“ ir priimti kompetentingus sprendimus dėl įvairių operacijų efektyvumo. O sąnaudų akcentavimas gali paskatinti siekti masto ekonomijos.

Kai kurie autoriai linkę ignoruoti produktyvumo ar efektyvumo sąvokas, tapatindami jas su pelningumu²⁵. Pelningumą apibrėžiamas kaip sėkmingos veiklos rezultatas, santykis tarp uždirbto pelno ar pajamų ir tam tikro pasirinkto dydžio (apyvartos, kaštų, kapitalo). Kiti autoriai pelningumą apibūdina kaip įmonės sugebėjimą gauti pelną²⁶ arba kaip rodiklį, parodantį įmonės sugebėjimą gauti pajamų daugiau, negu sunaudojama turto (kapitalo)²⁷. Didėjant produktyvumui trumpuoju laikotarpiu, nebūtinai didėja ir pelningumo rezultatai, tačiau ilguoju periodu didėja tikimybė, kad didėjant produktyvumui, didės ir pelningumas. Dirbant vis produktyviau, įmonė tampa konkurencingesnė ir išlaiko pastovų, didėjantį pelningumo lygį. Nepaisant kai kurių nuomonių skirtumų, galima teigti, kad norint objektyviai įvertinti įmonės veiklos efektyvumą įvairiais aspektais, jos konkurencingumą ir tęstinumo galimybes, būtina analizuoti tiek absoliutinius tiek santykinius pelno rodiklius ir jais remiantis priimti sprendimus.

Visuotinės kokybės teorija kokybę tapatina ne tik su produkcijos kokybe, bet taip pat su visais ją užtikrinančiais veiksniais: kaštais, tiekimu, gamybos lankstumu, komunikacija, personalu. Kokybė tampa įmonės tikslu, apimančiu gaminio, veiklos ir visos įmonės kokybę. Šio vyksmo skiriami keli aspektai: procesinis (veiklos) - veiklos efektyvumas pasiekiamas vertinant technologijas, darbo, valdymo procesus; objektinis - geri rezultatai pasiekiami tik turint geras medžiagas, įrenginius, personalą²⁸.

²⁴ Gupta, M., Boyd, L. Theory of constraints: a theory for operations management. *International Journal of Operations & Production Management*. 2008, Vol. 28 (10): 991-1012.

²⁵ Bottazzi, G., Secchi, A., Tamagni, F. Productivity, profitability and financial performance. *Industrial and Corporate Change*. 2008, Vol. 17 (4): 711-751.

²⁶ Meehan, J. *Pricing and Profitability Management*. London: Wiley, 2011.

²⁷ Davidsson, P., Steffens, P., Fitzsimmons, J. Growing profitable or growing from profits: Putting the horse in front of the cart? *Journal of Business Venturing*. 2009, Vol. 24 (4): 388-406.

²⁸ Dahlgaard, J., Khanji, G., Kristensen, K. *Fundamentals of Total Quality Management*. London: Routledge, 2008.

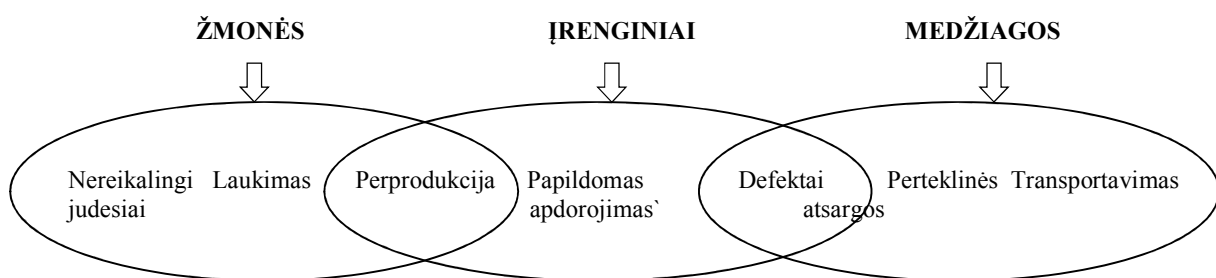
Naujovių diegimas gali apimti įvairias įmonių veiklos sritis: nebūtinių operacijų, judesių ar darbo pašalinimą; įmonės racionalizavimą, kapitalo investicijas, darbo sąlygų gerinimą ir kt. Be abejo, visa tai didins ir veiklos efektyvumą.

Nors efektyvumo sąvoka įvairių autorių aiškinama ir interpretuojama kiek skirtingai, galima teigti, kad apibrėžimų įvairovėje aptinkami šie bendri aspektai: tikslų pasiekimas; optimalus resursų naudojimas; veiklos ir rezultatų kokybė. Įmonių veiklos efektyvumas apima pagrindinius įmonės ūkinės veiklos rodiklius, kurie parodo jos veiksmingumą, siekiant užsibrėžtų tikslų; produktyvumą; produkcijos, paslaugų ir darbo kokybę; ekonomišką visų rūšių išteklių naudojimą; vartotojų poreikių patenkinimą; pelningumą ir naujovių diegimą.

NUOSTOLIAI ĮMONĖS VEIKLOJE

Efektyvumą, kaip sukurtos vertės ir išteklių jai sukurti santykį, galima didinti, didinant sukuriamą vertę arba mažinant išteklius. Visas įmonės veiklas galima skirstyti į tris grupes: 1) veiklos, kurios kuria pridėtinę vertę; 2) veiklos, nekuriančios pridėtinės vertės, tačiau būtinos jai kurti; 3) veiklos, nekuriančios pridėtinės vertės ir nebūtinės, traktuojamos kaip nuostoliai.

Nuostolių išaiškinimo ir jų mažinimo klausimas itin svarbus taupios gamybos (angl. *Lean manufacturing*) koncepcijai, kuri remiasi idėjomis ir principais, sukurtais XX a. viduryje Taiichi Ohno ir pritaikytais Japonijos „Toyota“ kompanijoje²⁹. Taupi gamyba - tai filosofija ir praktika, užtikrinanti produktų gamybą ir paslaugų teikimą minimaliomis sąnaudomis, nuostolių mažinimą, lankstumą bei nuolatinį tobulėjimą. Tai didesnė vertė vartotojui, naudojant mažiau resursų ir didesnis konkurencinis pranašumas.

1 pav. Pagrindinės nuostolių kategorijos

²⁹ Čiarnienė, R., Vienažindienė, M. Lean manufacturing: theory and practice. *Economics and management*. 2012, 17 (2): 732-738.

Vienas iš pagrindinių taupios gamybos principinių nuostatų - „paslėptų“ nuostolių išaiškinimas ir pašalinimas. Apibendrinant J. Womack, ir kiti (2007), R. Shah, P. Ward (2007), J. Nicholas (2010), D. Mann (2010), P. Carter (2011), R. Čiarnienė, M. Vienažindienė, (2012), galima teigti, kad išskiriamos septynios pagrindinės nuostolių rūšys: perteklinė gamyba, atsargos, transportavimas, defektai, papildomas apdorojimas, nereikalingi judesiai, prastovos arba laukimas (1 pav.).

Remiantis J. Womack, ir kiti (2007), R. Shah ir P. Ward (2007), D. Mann (2010), J. Nicholas (2010), S. Gnich (2012) mokslo darbais, 1 lentelėje pateikiamas šių nuostolių grupių apibūdinimas.

1 lentelė. Nuostolių įmonėje rūšys ir pagrindinės jų priežastys

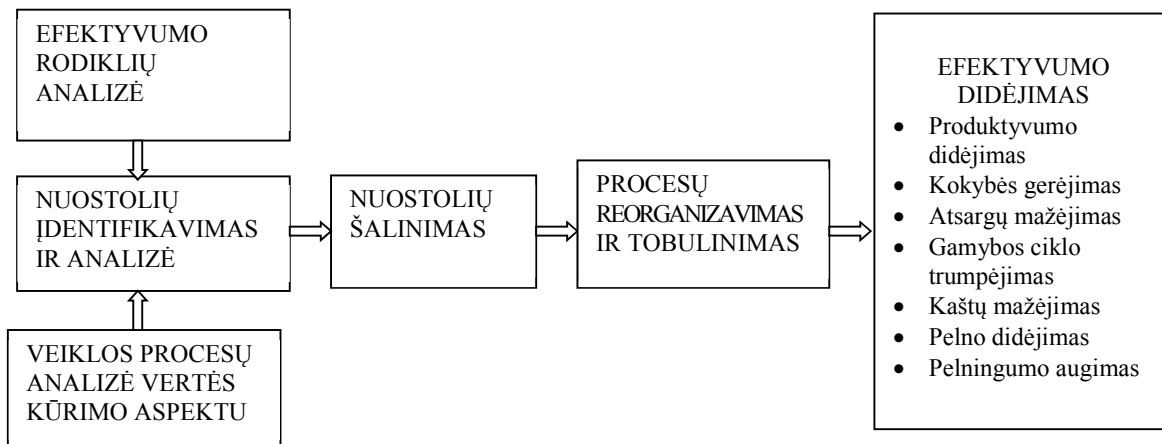
Nuostolių rūšis	Paaiškinimas	Pagrindinės priežastys
Perteklinė gamyba	Didesnio gaminių kiekio, nei reikia pagaminimas, gamyba sandėliui. Tai pats ir blogiausias nuostolių tipas ir kitų nuostolių rūšių šaltinis	• Piniginių lėšų išaldymas; • Neritmingas gamybinio srauto pobūdis; • Atsargų pertekliškumas; • Defektų atsiradimas.
Atsargos	Bet kokie materialiniai išteklių, saugomi įmonėje ar už jos ribų: žaliavos, nebaigta gamyba, atsarginės dalys, gaminiai. Atsargos sukelia moralinį produkcijos senėjimą, didina piniginių lėšų išaldymą.	• Neteisingas įrenginių išdėstymas; • Įrenginių prastovos; • Nesubalansuota gamyba; • Gaminių su defektais gamyba; • Tiekimų vėlavimai; • Gamybinių pajėgumų neproporcingumas.
Transportavimas	Nebaigtos gamybos, medžiagų, detalių, atsarginių dalių ar pagamintų gaminių perkėlimas iš vienos vietos į kitą.	• Neracionalus procesų išdėstymas; • Neracionalus įrenginių išdėstymas; • Dideli atstumai tarp padalinių; • Neefektyvus sistemų, reguliuojančių gamybos srautą, panaudojimas.
Defektai	Nuostoliai susiję su pačiais defektais, jų nustatymu, reagavimu į vartotojų skundus ir pretenzijas, defektinių gaminių perdarymu.	• Nėra nustatyti aiškūs standartai; • Technologijos pažeidimai; • Netinkamos ar nereikalingos operacijos; • Nepakankama darbuotojų kvalifikacija.
Papildomas apdorojimas	Nuostoliai atsiranda atliekant operacijas ir procesus, be kurių galima apsieiti; gaminant produktus su aukštesnėmis vartotojiškomis savybėmis, nei to reikalauja pirkėjai.	• Darbuotojai nepakankamai gerai žino procesų atlikimo technologiją; • Būtinų standartų nebuvimas; • Standartų nesilaikymas.
Nereikalingi judesiai	Atliekami judesiai, kuriuos atlikti nėra būtina. Daugelis judesių labai dažnai neturi prasmės, nes neprideda produktui vertės.	• Operacijos, nesuderintos viena su kita; • Nepakankama darbuotojų kvalifikacija; • Neracionaliai organizuota darbinė erdvė; • Nėra stabilumo atliekant operacijas; • Didelis/mažas darbuotojų apkrovimas.
Prastovos, laukimas	Prastovos – tai laukimo laikas. Prastovų sąvoka taikytina tiek žmonių, tiek ir įrenginių atžvilgiu.	• Gamybinio srauto pertrūkiai; • Neracionaliai išdėstyti įrenginiai; • Neracionalus gamybos ir darbo organizavimas; • Pajėgumų trūkumas.

Greta klasikinių septynių nuostolių grupių P. Dennis nurodo dar viena - aštuntą nuostolių rūšį - nerealizuotą darbuotojų kūrybinį potencialą³⁰. Tai laiko, įgūdžių, idėjų, galimybių patobulinti ar įgyti patirties nuostoliai, atsirandantys dėl nedėmesingo požiūrio į darbuotojus. Iš esmės ši nuostolių grupė reiškia prarastas naudas.

Nors pagrindinės nuostolių grupės stipriausiai pasireiškia gamybinėse įmonėse, nuostolių atskleidimo ir šalinimo praktika, kaip ir pati „Lean“ koncepcija, vis labiau plinta pasaulinėje praktikoje, ne tik gamybinėse, bet ir įvairiose verslo bei viešojo sektoriaus organizacijose.

ĮMONĖS VEIKLOS EFEKTYVUMO DIDINIMO, MAŽINANT NUOSTOLIUS, TEORINIS MODELIS

Įmonės veiklos efektyvumo didinimas yra neatskiriama sėkmingo įmonės gyvavimo prielaida. Svarbų vaidmenų efektyvumo didinimui reiškia vertės nekuriančių veiklų, arba nuostolių mažinimas. 2 paveiksle pateiktas teorinis įmonės veiklos efektyvumo didinimo, mažinant nuostolius, modelis.

2 Pav. Įmonės veiklos efektyvumo didinimo, mažinant nuostolius, teorinis modelis

Jame išskirtos šios būtinos įmonės veiklos efektyvumo didinimo sudedamosios dalys ir etapai:

1. Veiklos efektyvumo rodiklių analizė.
2. Įmonės veiklos procesų analizė vertės kūrimo aspektu.
3. Nuostolių identifikavimas.

³⁰ Dennis, P. Lean Production Simplified. London: Productivity Press, 2007.

4. Nuostolių analizė.
5. Nuostolių šalinimas.
6. Procesų reorganizavimas ir tobulinimas.

Būtina įmonės veiklos efektyvumo gerinimo sudedamoji dalis - įmonės veiklos analizė ir jos išvadų įgyvendinimas, kurių tikslas - nustatyti ūkinių reiškinių pasikeitimo priežastis, jų tarpusavio ryšius bei sąlygas.

Veiklos procesų analizė vertės kūrimo grandinės aspektu leidžia atskleisti vertę kuriančius ir vertės nekuriančius procesus; pastaruosius, traktuojamus kaip nuostolius, ir siekiama eliminuoti arba sumažinti.

Nuostolių paieška ir analizė turėtų vykti keliais etapais. Iš pradžių kiekvienas darbo grupės narys savarankiškai analizuoja nuostolius pagal procesus ir siūlo veiksmus jiems gerinti. Vėliau šie pasiūlymai aptariami, koreguojami ir pagal galimybes papildomi naujomis idėjomis. Po to priemonės nagrinėjamos kartu su aukščiausio lygio įmonės vadovais, kad įvertinti, kiek realus yra šių priemonių realizavimas ir, galiausiai, sudaromas preliminarus veiksmų planas, kurio etapai įvertinami būtinų sąnaudų, rizikų, teigiamų ir neigiamų diegimo pasekmių požiūriu.

Nuostolių identifikavimas ir šalinimas - tai ne tik metodų rinkinys, tai rimtas požiūris į proceso tobulinimą ir veiklos efektyvumo didinimą. Nuostolių mažinimo pasekmė – veiklos efektyvumo didėjimas, kuris gali pasireikšti produktyvumo augimu, kokybės gerėjimu, atsargų mažėjimu, gamybos ciklo ir užsakymo įvykdymo trukmės mažėjimu. Visa tai leidžia sumažinti kaštus, padidinti pelną ir įgyti įmonei papildomą konkurencinį pranašumą.

IŠVADOS

Nors efektyvumas įvairių autorių apibrėžiamas kiek skirtingai, tačiau jo esmė galima laikyti išteklių panaudojimo veiksmingumą, kai norimas rezultatas pasiekiamas mažiausiomis sąnaudomis ar naudojant turimus išteklius pasiekiamas maksimalus galimas rezultatas. Veiklos efektyvumas matuojamas jos gebėjimu atnešti naudą savininkui ir visuomenei.

Kova su nuostoliais remiasi vadybine filosofija, kurios esmė – sukurti daugiau vertės pirkėjui ir produkcijos vartotojui. Bet kokia veikla, kuri nesukuria pridėtinės vertės vartotojams, įmonėje laikoma nuostoliais. Ši filosofija ir tie veiksmai, kurie seka iš jos apsprendžia priklausomybės tarp nuostolių mažinimo ir veiklos efektyvumo didinimo pobūdį. Pagrindinės nuostolių grupės įmonės veikloje yra šios: perteklinė gamyba, atsargos,

transportavimas, defektai, papildomas apdorojimas, nereikalingi judesiai, prastovos arba laukimas ir nerealizuotas darbuotojų kūrybinis potencialas.

Nuostolių mažinimo pasekmė – veiklos efektyvumo didėjimas, kuris pasireiškia produktyvumo augimu, kokybės gerėjimu, atsargų mažėjimu, gamybos ciklo ir užsakymo įvykdymo trukmės mažėjimu. Visa tai leidžia sumažinti kaštus, padidinti pelną ir įgyti papildomą konkurencinį pranašumą. Autorių pateiktas teorinis modelis iliustruoja sąryšį ir loginę seką tarp nuostolių mažinimo ir veiklos efektyvumo didinimo.

LITERATŪRA

1. Alinaitwe, H., Mwakali, J.A., Hansson, B. Organizational effectiveness of Ugandan building firms as viewed by craftsman. *Journal of Civil Engineering and Management*. 2009, Vol. 15: 281-288.
2. Alsayouf, I. The role of maintenance in improving companies' productivity and profitability. *International Journal of Production Economics*. 2007, Vol. 105 (1): 70-78.
3. Bottazzi, G., Secchi, A., Tamagni, F. Productivity, profitability and financial performance. *Industrial and Corporate Change*. 2008, Vol. 17 (4): 711-751.
4. Carter, P. 7 wastes. 2011. [interaktyvus]. Peržiūrėta adresu: <http://cisystem-ltd.blogspot.com/2011/03/7-wastes-transportation.html>
5. Certo, S., Certo, C., Trevis, S. *Modern management*. 10th edition. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2006.
6. Čiarnienė, R., Vienažindienė, M. Lean manufacturing: theory and practice. *Economics and management*. 2012, 17 (2): 732-738.
7. Čiarnienė, R., Vienažindienė, M. Lean manufacturing implementation: the main challenges and barriers. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2013, 35 (1): 41-47.
8. Dahlgaard, J., Khanji, G., Kristensen, K. *Fundamentals of Total Quality Management*. London: Routledge, 2008.
9. Davidsson, P., Steffens, P., Fitzsimmons, J. Growing profitable or growing from profits: Putting the horse in front of the cart? *Journal of Business Venturing*. 2009, Vol. 24 (4): 388-406.
10. Dennis, P. *Lean Production Simplified*. London: Productivity Press, 2007.
11. Dolan, S. *Managing by Values*. NY: Palgrave Macmillan, 2006.
12. Drucker, P. *Efektyvaus vadovo veikla: žurnalas, padėsiantis padaryti tai, ką reikia*. Vilnius: R grupė, 2008.
13. Evans, B., Simons, D. Lean delivery road map - how to make it happen. *Logistics Focus*. 2000, 2 (9): 30-39.
14. Galinienė, B. ir kt. *Ekonomikos modernizavimas: efektyvumo paieškos ir šiuolaikiniai prioritetai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
15. Gnich, S. Lean transportation. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*. 2012, Vol. 13 (9-10): 949-958.
16. Gupta, M., Boyd, L. Theory of constraints: a theory for operations management. *International Journal of Operations & Production Management*. 2008, Vol. 28 (10): 991-1012.
17. Mackevičius, J. *Įmonių veiklos analizė*. Vilnius: TEV, 2007.
18. Malega, P. Effectiveness of production as a key indicator. *Transfer inovácií*. 2007, No. 10: 48-50.
19. Mann, D. *Creating a Lean Culture: Tools to Sustain Lean Conversions*. London: Productivity Press, 2010.

20. Manzoor, Q. Impact of Employees Motivation on Organizational Effectiveness. *Business Management and Strategy*. 2012, Vol. 3 (1): 1-12.
21. McKillop, M. *Efficiency Methods: An Introduction to Scientific Management*. London: Nabu Press, 2012.
22. Meehan, J. *Pricing and Profitability Management*. London: Wiley, 2011.
23. Mescon, M. *Excellence in Business*. London: Learning Solutions, 2007.
24. Mikulis, J. Veiklos efektyvumas viešajame sektoriuje: gerinimo galimybės ir priemonės. 2008. [interaktyvus]. Peržiūrėta adresu: file:///172.16.159.200/CIFS_User/Redirected%20Users/mb004384/Downloads/Veiklos_efektyvumas%20(4).pdf
25. Nicholas, J. *Lean Production for Competitive Advantage: A Comprehensive Guide to Lean Methodologies and Management Practices*. London: Productivity Press, 2010.
26. Pettersen, J. Defining lean production: some conceptual and practical issues. *The TQM Journal*. 2009, Vol. 21 (2): 127-142.
27. Piliponis, A. Efektyvumo didinimo ir kokybės vadybos sąsajos Lietuvos organizacijose. 2007. [interaktyvus]. Peržiūrėta adresu: <http://www.isokonferencija.lt/2007/piliponis.pdf>
28. Pyzdek, T.; Keller, P. *The Six Sigma Handbook*. London: McGraw-Hill Professional, 2009.
29. Porter, M. The five competitive forces that shape strategy. *Harvard business review*. 2008, Vol. 86 (1): 25-40.
30. Puškorius, S. 3E koncepcijos plėtra. *Viešoji politika ir administravimas*. 2002, Nr. 3: 73-78.
31. Richard, P., et al. Measuring organizational performance: Towards methodological best practice. *Journal of Management*. 2009, Vol. 35 (3): 718-804.
32. Sarulienė A., Vilkas M. Efektyvumo ir lankstumo suderinimas tiekimo grandinėje. *Ekonomika ir vadyba*. 2011, Nr. 16: 907-915.
33. Sathiyabama, C. N., Dasan, P. Optimum resource allocation and eliminating waste inside the food industry. *Central European Business Review*. 2013, Vol.2 (2): 31-44.
34. Shah, R., Ward, P. Lean manufacturing: context, practice bundles, and performance. *Journal of Operations Management*. 2003, Vol. 21 (2): 129-149.
35. Vainienė, R. *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba, 2008.
36. Westkämper, E. *Manufacturing Systems and Technologies for the New Frontier*. London: Springer, 2008.
37. Womack, J., Jones, D., Roos, D. *The Machine That Changed the World: The Story of Lean Production-- Toyota's Secret Weapon in the Global Car Wars That Is Now Revolutionizing World Industry*. London: Free Press, 2007.
38. Zakarevičius, P. Pokyčių organizacijose kliūtys ir jų priežastys. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2006, 38: 183-194.
39. Žvinklys, J., Vabalas, E. Įmonės ekonomika. Vilnius, 2008.

EFFICIENCY IMPROVEMENT THROUGH WASTE MINIMIZATION

Tadas Baliukonis*

Alytus County Fire and Rescue Board

Ramunė Čiarnienė**

Kaunas University of Technology

Summary

The paper analyzes the problem of efficiency improvement through waste minimization.

The term "efficient" is quite confused and often misused with the term "effective". In general, efficiency is a measurable concept, quantitatively determined by the ratio of output to input.

"Effectiveness", is a relatively vague, non-quantitative concept, mainly concerned with achieving objectives.

Efficiency corresponds to the level of performance that describes a process that uses the lowest amount of inputs to create the greatest amount of outputs. Efficiency relates to the use of all inputs in producing any given output, including materials, time and energy. It is an important attribute for all the activities, because all inputs are scarce. Time, money and raw materials are limited, so it makes sense to try to conserve them while maintaining an acceptable level of output or a general production level. Being efficient means reducing the amount of wasted inputs.

Waste reduction is an important principle of Lean manufacturing, which is a business and production philosophy that shortens the time between order placement and product delivery by eliminating waste from the product's value-stream. Lean manufacturing or lean production is a production practice, which regards the use of resources for any work other than the creation of value for the end customer, as waste, and thus a target for elimination. By the term "waste" is understood any activity that consumes time, resources, or space but does not add any value to the product or service. According to the analysis of scientific literature, there following basic common waste categories: over production, inventory, transportation, unnecessary movements, waiting, over processing, and defects.

Based on the analysis of scientific literature, the authors of the paper propose a theoretical model illustrating the interrelation between waste minimization and efficiency improvement. The presented model consists of the following major components and stages: analysis of the processes for value creation; analysis of company's performance indicators; waste identification and analysis; waste elimination; and processes' reengineering and development. As waste is eliminated, quality improves, production time and cost are reduced, productivity and efficiency are improved and company gains a competitive advantage.

Keywords: efficiency, waste elimination, value creation, Lean concept, efficiency improvement model.

Tadas Baliukonis^{*}, Alytaus apskrities priešgaisrinė gelbėjimo valdyba, Verslo ekonomikos magistras. Mokslinių tyrimų kryptys: veiklos efektyvumo didinimas, nuostolių mažinimo koncepcijos, taupi gamyba, lanksti gamyba.

Tadas Baliukonis^{*}, Alytus County Fire and Rescue Board, Master of Business Economics. Research interests: efficiency improvement, lean manufacturing, agile manufacturing, waste minimization.

Ramunė Čiarnienė^{**}, Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: tausojanti gamyba, tiekimo grandinės valdymas, laiko valdymas, migracija.

Ramunė Čiarnienė^{**}, Kaunas University of Technology, Faculty of Economics and Business, Department of Management, Professor. Research interests: lean manufacturing, supply chain management, time management, migration.

STUDENTŲ BŪSENA PRIEŠ EGZAMINĄ IR JOS SĄSAJA SU REZULTATAIS

Viačeslav Čigrin*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas-ACP
Telefonas (8-37) 303442,
Elektroninis paštas: cigrin@mrui.eu*

Anotacija. Aukštojo mokslo kokybės garantiją sunku įsivaizduoti be vertinimo. Kokybės garantija buvo ir vis dar yra pagrindinė Bolonijos proceso pozicija. Siekiant geresnės aukštojo mokslo kokybės ypatingas dėmesys turi būti skirtas studijų proceso ir jo sudėtinei daliai — egzaminų tvarkos tobulinimui. Edukaciniame procese studento žinių vertinimas — viena iš sunkiausių pedagoginio darbo sričių. Vertinimo procesas svarbus tiek vertinamajam, tiek vertintojui. Kalbant apie studentų šaudymo rezultatus, vienas iš svarbiausių faktorių ruošiant šaulį yra jo psichologinis paruošimas, kuris ypač pasireiškia egzamino metu. Augant šaulio meistriškumui, keičiasi jo psichologinio pasiruošimo turinys ir metodika. Jeigu pirmame parengimo etape buvo akcentuojamas neigiamų šaudymo refleksų įveikimas, tai šauliui tobulėjant, psichologinis pasiruošimas tampa pagrindiniu aspektu. Emocijos tiesiogiai daro įtaką žinių įsisavinimo procesui. Kai kurie asmenybės analitikai tvirtina, kad emocijos yra asmenybės bruožų funkcionavimo pagrindas. Kadangi „emocija yra asmenybės bruožų ir priežastis, ir padarinys“, ji gali sukelti vidinį dvasinį pakilimą, energijos antplūdį, jėgų mobilizavimą, išugdyti pasitikėjimą savimi. Bet tuo pačiu gali išryškėti neryžtingumas, baikštumas, drąsos stygius. Emocinę būseną galima suskirstyti į kelis atskirus tipus. Iš vienos pusės, šaulys gali jaustis aktyvus, linksmas, pilnas jėgų, ryžtingas, iš kitos – kamuojamas nuovargio, baimės, abejingumo, nepasitikėjimo savo jėgomis, apgailėstavimo. Įvairių autorių darytų tyrimų rezultatai rodo, jog tiek teigiamų, tiek neigiamų emocijų pasireiškimą 72 procentų atvejų lemia asmenybė ir tik 28 procentų – situacija. Atlikto tyrimo duomenys leidžia teigti, kad studentų savijauta, aktyvumas, nuotaika prieš egzaminą daugeliu atvejų vertinami labai pozityviai. Ištyrus respondentų reaktyvumą (momentinį) ir asmenybės nerimą nustatyta, kad dauguma tirtų studentų pasižymi mažu reaktyviojo nerimo lygiu ir vidutiniu asmenybės nerimo lygiu.

Pagrindinės sąvokos: būseną prieš egzaminą, šaudybos egzaminas, savijauta, aktyvumas, nuotaika, nerimas.

ĮVADAS

Būseną prieš egzaminą yra asmenybės ir būsimo įvykio — šaudymo egzamino tarpusavio sąveika, kurią lemia daugelis vidinių ir išorinių veiksnių. Tai studento organizmo psichofizinis nusiteikimas artėjantiems egzaminams ir prisitaikymas, pasireiškiantis psichiniais pokyčiais (noru laikyti egzaminą, tikėjimu pasiekti kuo geresnį rezultatą), suaktyvėjusia kraujotaka, kvėpavimo, medžiagų apykaitos sistemų veikla¹. Būseną prieš

---

¹ Kasiulis J., Astrauskienė A., Jansonienė A. Studentų psichologinės adaptacijos problemos. Kūno kultūra, sportas ir mokslas studentų gyvenime (Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys). Kaunas: LKKA. 2004, p. 61.

egzaminą — tai tokia emocinė būseną, kuri būdinga studentui likus vienai - dviem savaitėms iki egzamino ir trunkanti iki pat jų pradžios. Kadangi sesijos metų veikla vyksta sunkiomis pasiruošimo ir vykstančių egzaminų sąlygomis, tai tokie veiklai būtinas ypatingas studentų psichikos stabilumas. Šaudymo rezultatai daug priklauso nuo to, kaip išugdytos studento psichinės savybės, kaip jis valdo savo emocines būsenas². Sesijos metu, laikotarpiu prieš egzaminą jaučiama didelė emocinė įtampa³. Emocijos tiesiogiai daro įtaką studijų procesui. Kai kurie asmenybės analitikai tvirtina, kad emocijos yra asmenybės bruožų funkcionavimo pagrindas (Eysenck, 1995⁴; Tellegen, 1985⁵; Costa and McCrae, 1980⁶; Zuckerman et al., 1993⁷). Kadangi „emocija yra asmenybės bruožų ir priežastis, ir padarinys“ ji gali sukelti vidinį dvasinį pakilimą, energijos antplūdį, jėgų mobilizavimą, išugdyti pasitikėjimą savimi⁸. Bet tuo pačiu gali išryškėti neryžtingumas, baikštumas, drąsos stygius. Emocinę būseną galima suskirstyti į kelis atskirus tipus. Iš vienos pusės, šaulys gali jaustis aktyvus, linksmas, pilnas jėgų, ryžtingas, iš kitos – kamuojamas nuovargio, baimės, abejingumo, nepasitikėjimo savo jėgomis, apgailėstavimo. Emocijos — tai konkretaus jausmo išgyvenimo reiškinys (pvz., pyktis, baimė, džiaugsmas); psichikos vyksmai ir būsenos, atspindinčios žmogaus santykio su savimi ir kintančia aplinka išgyvenimą⁹. Dėstytojo tikslas — ne slopinti neigiamas emocijas, o transformuoti jas į teigiamas, nuteikti studentą. Tokiu būdu, dėstytojas formuoja šaulio nusiteikimą pasiekti gerą rezultatą. Nusiteikimas — ilgalaikė stipri intelektinė - emocinė nuostata, teikianti jėgas veiklai arba jas slopinanti¹⁰. Savijauta — fiziologinių ir psichinių veiksnių lemiamos vidinės būsenos pojūtis; savo būsenos įvertinimas. Savijautos

² Jones, J. G., Hardy, L. Stress and cognitive functioning in sport. *Journal of Sport Sciences*, 1988, vol. 7, p. 41.

³ Kasiulis J., Astrauskienė A., Jansonienė A. Studentų psichologinės adaptacijos problemos. *Kūno kultūra, sportas ir mokslas studentų gyvenime (Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys)*. Kaunas: LKKA. 2004, p. 62.

⁴ Eysenck H. J. Trait theories of personality // *Individual Differences and Personality*. Eds. S. E. Hampson, A. M. Colman. London, New York: Longman press, 1995, p. 40–58.

⁵ Tellegen A. Structures of mood and personality and their relevance to assessing anxiety, with an emphasis on self-report // A. H. Tuma, J. D. Maser (Eds.), *Anxiety and Anxiety Disorders*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1985, p. 681–716.

⁶ Costa P., McCrae R. Four ways five factors are basic // *Personality and Individual Differences*. 1992, vol. 13, p. 653–665.

⁷ Zuckerman M., Kuhlman D., Joireman J., Teta P., Kraft M. A comparison of three structural models for personality: The big-three, the big-five and the alternative five // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1993, vol. 65, p. 757–768.

⁸ Stonkus S., *Sporto terminų žodynas*. Kaunas: LKKA. 2002. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. p. 390.

⁹ Stonkus S., *Sporto terminų žodynas*. Kaunas: LKKA. 2002. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. p. 131.

¹⁰ Larsen R. J., Ketelaar T. Personality and susceptibility to positive and negative emotional state // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1991, vol. 61, p. 132–140.

pokyčius sukelia nuovargis, įtampa, stresas. Kartais savijautą sąlygoja nuotaika. Ji pasireiškia kaip teigiamas ar neigiamas emocinės veiklos fonas, kuris tarsi „nuspalvina“ psichinius procesus, pasireiškia nestipriais išgyvenimais¹¹. Aktyvumas — studento asmenybės ypatybė, pasireiškianti siekimu uoliai, našiai ir kūrybingai planuoti, vykdyti studijų rengimosi uždavinius, įgyvendinti sprendimus, valdyti ir reguliuoti savo veiksmus per pratybas ir užsiėmimus¹². Vis dar tyrinėjama ar žmogus moka gyventi su jausmais bei emocijomis ir kiek daug jis to išmoko, ar gali valdyti savo jausmus¹³. Dėstytojas, rengdamas studentą egzaminui, turi tirti jo emocines būsenas ir taikyti tinkamiausias būsenų valdymo formas¹⁴. Mokslinė problema yra ta, kad šaulių būsenos prieš egzaminą yra menkai tyrinėtos.

Tyrimo **tikslas** – nustatyti ryšį tarp studentų būsenos prieš šaudymo egzaminą ir jo rezultatų.

Uždaviniai: nustatyti studentų savijautos, aktyvumo ir nuotaikos lygius; nustatyti tiriamųjų reaktivųjį (momentinį) ir asmenybės nerimo lygį; įvertinti studentų šaudymo rezultatus egzamino metu; nustatyti ryšį tarp studentų būsenos prieš šaudymo egzaminą ir jo rezultatų.

Tyrimo metodika. Šiame darbe naudoti mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, anketinės apklausos ir statistinių duomenų analizės metodai. Anketinei apklausai naudotas SAN testas ir S. Spielbergo —J. Chanino skalė. SAN testo pavadinimas sudarytas iš pirmųjų žodžių raidžių: S — savijauta, A — aktyvumas, N — nuotaika. Testas sudarytas kaip lentelė, kurioje pateikiama 30 priešingos reikšmės žodžių porų, apibūdinančių skirtingus savijautos, aktyvumo ir nuotaikos ypatumus. Kiekvieną kategoriją apibūdina 10 porų žodžių: 10 — savijautą, 10 — aktyvumą, 10 — nuotaiką. Emocinės būsenos buvo vertinamos nuo 1 iki 9 balų: 1—3 — žema; 4—6 — vidutinė; 7—9 — aukšta. C. D. *Spielbergerio* —J. Hanino skalė — tai savo nerimo lygio šiuo momentu (reaktyvusis nerimas) ir asmenybės nerimo (nuolatinė asmenybės sąvybė) įvertinimas¹⁵. Asmeniniam nerimui būdinga stabili tendencija suvokti įvairias situacijas kaip grėsmingas ir reaguoti į tokias situacijas su nerimu. Reaktyvajam

¹¹ Смирнов, Б. Н. (1999). Психологические механизмы эмоционально-волевой саморегуляции в спорте. Теория и практика физической культуры, 12, p. 28—32.

¹² Ильин, Е. П. Психология спорта, Питер; Спб.; 2008, p. 49-51.

¹³ Kasiulis J., Astrauskienė A., Jansonienė A. Studentų psichologinės adaptacijos problemos. Kūno kultūra, sportas ir mokslas studentų gyvenime (Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys). Kaunas: LKKA. 2004, p. 62.

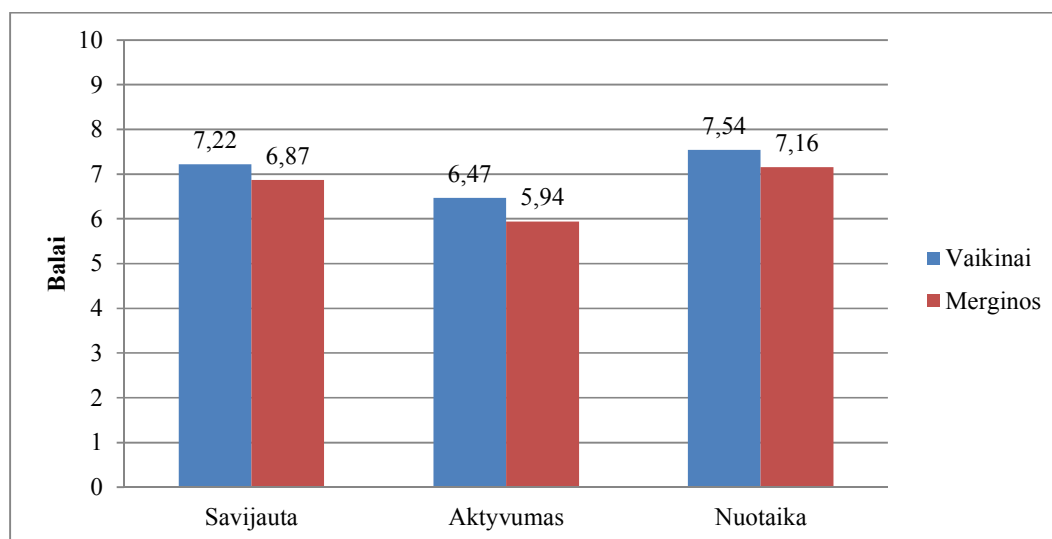
¹⁴ Čigrin V. Šaulio psichinė būsena šūvio metu ir galimų streso požymių pašalinimo aspektai. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys*. 2008, (2): 122-128.

¹⁵ Практическая психодиагностика: методы и тесты, 2003.

nerimui būdingi streso, jaudulio, nervingumo pojūčiai. Aukštas reaktyvusis nerimas sukelia dėmesio sutrikimus, kartais pažeidžia veiksmų koordinavimą. Šią 40 klausimų skalę sudaro dvi dalys: atskirai vertinamas reaktyvusis nerimas (1—20 klausimas) ir asmenybės nerimas (21—40 klausimas). Interpretuojami rezultatai vertinami taip: 0—30 balų — mažas nerimo lygis; 31—45 balai — vidutinis nerimo lygis; 46 ir daugiau balų — aukštas nerimo lygis. Naudojant modifikuotą H. J. Eysencko asmenybės testo (EPI) A formos versiją, nustatytas fakulteto studentų temperamentas¹⁶. Statistinė tyrimo duomenų analizė atlikta naudojant IBM SPSS Statistics 20.0.1 statistinių duomenų apdorojimo paketą. Vidurkių skirtumų patikimumui nustatyti taikytas nepriklausomų imčių t-testo kriterijus. Skirtingų grupių rezultatams palyginti taikytas χ^2 (chi kvadrato) kriterijus. Skirtumas buvo laikomas statistiškai reikšmingu, kai $p < 0,05$. Anoniminė apklausa atlikta 2013 m. gegužės mėnesį, likus 1 savaitei iki šaudymo egzamino. Joje dalyvavo 112 studentų iš jų 58 vaikinai ir 54 merginos, kurių vidutinis amžius $22,4 \pm 1,6$ m., Respondentai anketas pildė konsultacijos pradžioje. Anketinės apklausos trukmė 10—15 min.

TYRIMO REZULTATAI

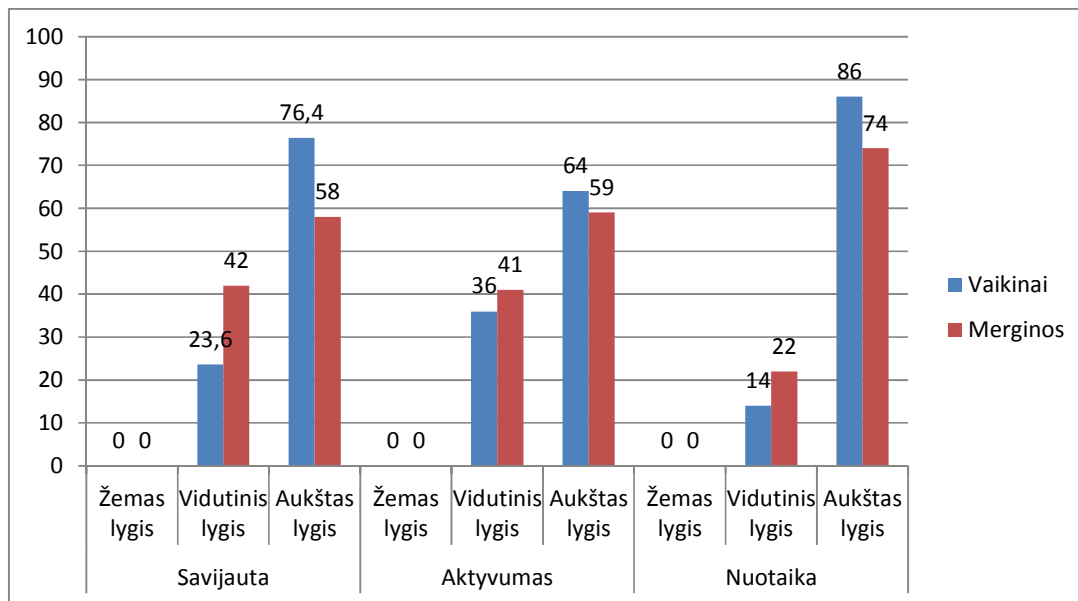
Nustatyta, kad, vaikinų ir merginų savijauta, aktyvumas ir nuotaika prieš egzaminą yra vertinama 5,94—7,54 balų ribose ir iš esmės nesiskiria pagal lytį ($p > 0,05$) (1 pav.).

1 pav. Tiriamųjų savijauta, aktyvumas ir nuotaika (balai, $\bar{x} \pm S_x$)

¹⁶ Русалов В. М. Модифицированный личностный опросник Айзенка. Москва.: Наука, 1992.

Analizuojant pagal emocinės būsenos vertinimo lygius, nustatyta, kad 76,4 procento vaikinių ir 58,0 procentų merginų savijauta yra aukšto vertinimo lygio, 23,6 procento vaikinių ir 42,0 procentų merginų savijautą apibūdino kaip vidutinio lygio, o žemo lygio savijautos neturėjo nė vienas studentas (2 pav.).

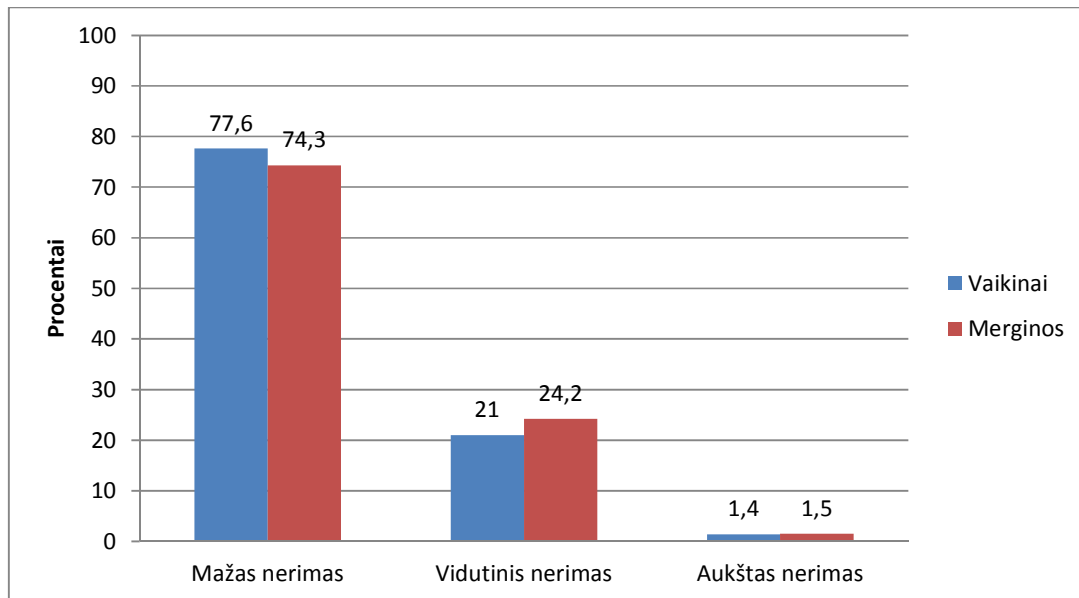

2 pav. Skirtingų lyčių tyrimo rezultatai pagal vertinimo lygius (proc.)

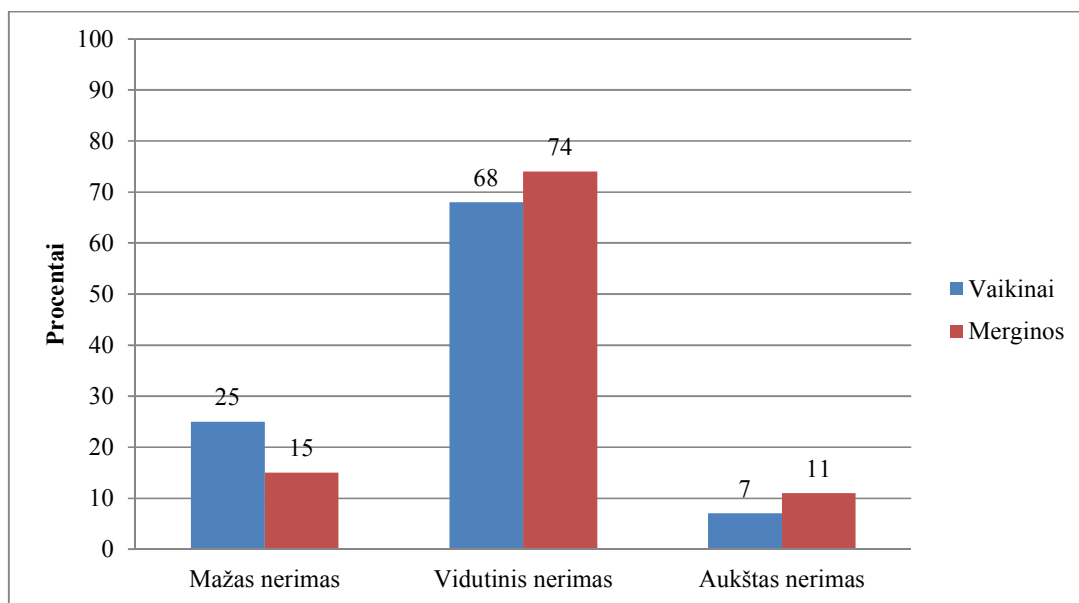
Aukšto vertinimo lygio aktyvumas būdingas 64,0 procentams vaikinių ir 59,0 procentams merginų, 36,0 procentai vaikinių ir 41,0 procentas merginų aktyvumą apibūdino kaip vidutinį, o žemo lygio aktyvumą nedeklaravo nė vienas studentas. Daugumos studentų (86,0 procentų vaikinių ir 74,0 procentų merginų) nuotaika taip pat yra aukšto vertinimo lygio, 14,0 procentų vaikinių ir 22,0 procentai merginų turi vidutinę nuotaikos lygį ir nebuvo nė vieno studento su žemo lygio nuotaika.

Išanalizavus S. D. Spielbergerio—J. Hanino skalės rezultatus nustatyta, kad 77,6 procento vaikinių ir 68,3 procento merginų turi mažą reaktyviojo nerimo lygį, 21,0 procentas vaikinių ir 29,2 procento merginų turi vidutinį reaktyviojo nerimo lygį ir 1,4 procento vaikinių ir 2,5 procento merginų turi aukštą reaktyviojo nerimo lygį (3 pav.).

Analizuojant asmenybės nerimą pagal lytį nustatyta, kad merginos turi didesnę nerimo jausmą, negu vaikinai ($\chi^2(2) = 8,64; p < 0,05$). Vidutinis nerimo lygis būdingas 68,0 procentams vaikinių ir 74,0 procentams merginų (4 pav.). Mažu nerimo lygiu pasižymi 25,0 procentai vaikinių ir 15,0 procentų merginų, o aukštu nerimo lygiu — 7,0 procentai vaikinių ir 11,0 procentų merginų.

3 pav. Reaktyviojo nerimo lygio tyrimo rezultatų skirstinys

4 pav. Asmenybės nerimo tyrimo rezultatų skirstinys ($p < 0,05$)

Analizuojant studentų nusiteikimą šaudybos egzaminui nustatyta, kad studentai turi skirtingą nuostatą, kurią galima išreikšti pagal formulę “turiu-noriu-galiu”.

1 lentelė. Studentų požiūris į artėjantį egzaminą priklausomai nuo nusiteikimo (procentais)

Būsena prieš egzaminą	Turiu	Noriu	Galiu	Sėkmingai išlaikė
Kovinė nuostata	62%	65%	60%	53%
Didelis jaudulys	31%	29%	32%	29%
Apatija	7%	6%	8%	18%

Studentų nusiteikimas prieš egzaminą padeda išspręsti keletą problemų:

- 1) būsenos savikontrolę (pvz., kova su baime, jauduliu, nepasitikėjimu savimi, dėmesio išsiblaškymu);
- 2) veiksmų eigos vizualizaciją (susikaupimo metu aktyvuojasi anksčiau suformuotas veiksmų algoritmas, raumenų judėjimo pojūčiai);
- 3) atsparumą trukdantiems veiksniams.

Sesijos metu šaudybos egzamine dalyvavo 112 studentų. Iš jų 72 studentai (64%) sėkmingai išlaikiusių egzaminą buvo įvertinti gerai, labai gerai, puikiai, 37 studentai (33%) įvertinti silpnai, patenkinamai, vidutiniškai, ir 3 (1%) studentai egzamino neišlaikė.

Kaip matome iš 1 lentelės, net 53% sėkmingai egzaminą išlaikiusių studentų buvo nusiteikę kovingai, 29% studentų jautė didelį jaudulį ir 18% studentų buvo nusiteikę apatiškai.

REZULTATŲ APTARIMAS

Atlikti studentų būsenų tyrimai prieš šaudymo egzaminą parodė, kad būsenos yra vienodos nepriklausomai nuo lyties. Gauti duomenys sutampa su kitų mokslininkų rezultatais (G. Butler, A. Mathews¹⁷, G. Metalsky, L. Halberstadt, L. Abramson¹⁸, A. Mikaliūkštienė¹⁹) ir parodė, kad studentų - vaikinų ir merginų savijauta, aktyvumas, nuotaika prieš šaudymo egzaminą daugeliu atvejų vertinami aukštu lygiu.

Nustačius tiriamųjų reaktyvųjų (momentinį) ir asmenybės nerimą, galima teigti, kad daugelis tirtų studentų pasižymi mažu reaktyviojo nerimo lygiu ir vidutiniu asmenybės nerimo lygiu.

„Turiu, noriu, galiu“ - šie trys žodžiai, nusakantys studento nuostatą prieš egzaminą, labai tiksliai apibūdina jo būseną. Sėkmingai išlaikyti egzaminą nusiteikęs studentas žino, kad turi siekti rezultato, tačiau kartu nori laikyti ir, svarbiausia, jaučia, kad gali išlaikyti egzaminą gerai. „Perdeginėjantis“ studentas tuo tarpu labai nori, tačiau labai abejoja dėl savo galimybių. Jaudulį kelia ne tik tai, kad galimybės suvokiamos kaip mažos, o noras - didelis. Nemažas vaidmuo tenka tam, kad dalyvavimas bei labai gerų rezultatų rodymas suvokiamas kaip

¹⁷ Butler G., Mathews A. Anticipatory anxiety and risk perception. *Cognitive therapy and research*. Nr. 11, ISSN: 0147-5916 (Print) 1573-2819 (Online), p. 551-565.

¹⁸ Metalsky, Gerald I.; Halberstadt, Lisa J.; Abramson, Lyn Y. Vulnerability to depressive mood reactions: Toward a more powerful test of the diathesis-stress and causal mediation components of the reformulated theory of depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 52(2), Feb 1987, 386-393. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.52.2.386>

¹⁹ Mikaliūkštienė A., Kalibatiene D., Mickuvienė J., Varvuolytė S., Medicinos studentų patiriamas stresas ir jo įtaka emocinei būsenai ir miego kokybei. *Medicinos teorija ir praktika*. T 18 (Nr. 4.1), 2012.

privalomas. Galiausiai, apatiški studentai visiškai netiki savo galimybėmis. Dažnai tokia būseną būdinga tuomet, kai užsibrėžti tikslai gerokai viršija galimybes arba studentui pervargus ruošiantis. Slopinimo procesai pirmiausia paveikia motyvacinės nervų sistemos struktūras, todėl ir nebelieka noro dalyvauti egzamine, išbandyti savo įgūdžius. Egzamino laikymas suvokiamas tik kaip prievolė, numesta privaloma pareiga. Kita vertus, beveik penktadaliui apatiškai prieš egzaminą nusiteikusių studentų pavyko sėkmingai išlaikyti ir pasiekti gerų rezultatų. Jokiu būdu tai nereiškia, kad tokia būseną yra gera prieš egzaminą (palyginimui, studentams, buvusiems - „kovinės parengties“ būsenoje, net 53 proc. atvejų pavyko egzamino metu pasirodyti gerai), tačiau tai gali šiek tiek padrašinti studentus, kurie labiau išsigąsta savo „netikusios nuotaikos“, nei pačio egzamino.

IŠVADOS

Daugumos studentų savijauta, aktyvumas ir nuotaika prieš šaudymo egzaminą laikotarpiu yra vertinama 5,94—7,54 balų ribose ir iš esmės nesiskiria pagal lytį ($p > 0,05$).

Tarp tiriamojo kontingento 76,4 procento vaikinių ir 58,0 procentų merginų savijauta yra aukšto vertinimo lygio, 23,6 procento vaikinių ir 42,0 procentų merginų savo savijautą apibūdino kaip vidutinio lygio, žemo lygio savijautos neturėjo nė vienas studentas.

Aukšto vertinimo lygio aktyvumas būdingas 64,0 procentams vaikinių ir 59,0 procentams merginų, 36,0 procentų vaikinių ir 41,0 procento merginų aktyvumas yra vidutinio lygio, žemo lygio aktyvumą nedeklaravo nė vienas studentas.

Aukšto vertinimo lygio nuotaiką turėjo 86,0 procentai vaikinių ir 74,0 procentai merginų, 14,0 procentų vaikinių ir 22,0 procentai merginų turėjo vidutinio lygio nuotaiką ir nebuvo nė vieno studento su žemo lygio nuotaika.

Mažą reaktyviojo nerimo lygį turėjo 77,6 procento vaikinių ir 68,3 procento merginų, 21,0 procentas vaikinių ir 29,2 procento merginų turėjo vidutinį reaktyviojo nerimo lygį ir 1,4 procento vaikinių ir 2,5 procento merginų turėjo aukštą reaktyviojo nerimo lygį.

Vidutinį asmenybės nerimo lygį turėjo 68,0 procentai vaikinių ir 74,0 procentai merginų. Mažu nerimo lygiu pasižymėjo 25,0 procentai vaikinių ir 15,0 procentų merginų, o aukštu nerimo lygiu — 7,0 procentai vaikinių ir 11,0 procentų merginų.

Dideli nukrypimai nuo vidutinio nerimo lygio rodo polinkį į nerimo atsiradimą situacijose, kada vertinama asmens kompetencija. Šiuo atveju, reikėtų sumažinti subjektyvią

situacijos svarbą ir perkelti dėmesį į veiksmų supratimą ir pasitikėjimo jausmo formavimą į sėkmę.

Iš sėkmingai išlaikiusių egzaminą, 72 studentai (64%) buvo įvertinti gerai, labai gerai, puikiai, 37 studentai (33%) buvo įvertinti silpnai, patenkinamai, vidutiniškai ir 3 studentai (1 %) egzamino neišlaikė.

Sėkmingai išlaikė egzaminą 53 % studentų su „kovine“ nuostata, 29% studentų, kurie gavo teigiamus pažymius, jautė didelį jaudulį, tuo tarpu pačius prasčiausius rezultatus parodė 18% apatiškai nusiteikusių studentų.

LITERATŪRA

1. Bologna with Student Eyes, 2012
http://www.uhr.se/Global/Internationellt/Bolognaprocessen/Bolognaseminarier%202012/Mobilitets%20roll/Gehrke_bologna_student_eyes_BSokt2012.pdf
2. Butler G., Mathews A. Anticipatory anxiety and risk perception. *Cognitive therapy and research*. Nr. 11, ISSN: 0147-5916 (Print) 1573-2819 (Online), p. 551-565.
3. Costa P., McCrae R. Four ways five factors are basic // *Personality and Individual Differences*. 1992, vol. 13, p. 653–665.
4. Čigrin V. Šaulio psichinė būseną šūvio metu ir galimų streso požymių pašalinimo aspektai. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys*. 2008, (2): 122-128.
5. Eysenck H. J. Trait theories of personality // *Individual Differences and Personality*. Eds. S. E. Hampson, A. M. Colman. London, New York: Longman press, 1995, p. 40–58.
6. Jones, J. G., Hardy, L. Stress and cognitive functioning in sport. *Journal of Sport Sciences*, 1988, vol. 7, p. 41–63.
7. Kasiulis J., Astrauskienė A., Jansonienė A. Studentų psichologinės adaptacijos problemos. *Kūno kultūra, sportas ir mokslas studentų gyvenime (Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys)*. Kaunas: LKKA. 2004, p. 61–62.
8. Kubilius J. Tikimybių teorija ir matematinė statistika.- V.: VU leidykla, 1996, p.-439.
9. Larsen R. J., Ketelaar T. Personality and susceptibility to positive and negative emotional state // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1991, vol. 61, p. 132–140.
10. Metalsky, Gerald I.; Halberstadt, Lisa J.; Abramson, Lyn Y. Vulnerability to depressive mood reactions: Toward a more powerful test of the diathesis–stress and causal mediation components of the reformulated theory of depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 52(2), Feb 1987, 386-393. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.52.2.386>
11. Mikaliūkštienė A., Kalibatienė D., Mickuvienė J., Varvuolytė S., Medicinos studentų patiriamas stresas ir jo įtaka emocinei būsenai ir miego kokybei. *Medicinos teorija ir praktika*. T 18 (Nr. 4.1), 2012.
12. Stonkus S., Sporto terminų žodynas. Kaunas: LKKA. 2002. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas.
13. Tellegen A. Structures of mood and personality and their relevance to assessing anxiety, with an emphasis on self-report // A. H. Tuma, J. D. Maser (Eds.), *Anxiety and Anxiety Disorders*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1985, p. 681–716.
14. Zuckerman M., Kuhlman D., Joireman J., Teta P., Kraft M. A comparison of three structural models for personality: The big-three, the big-five and the alternative five // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1993, vol. 65, p. 757–768.

15. Гмурман В. Теория вероятностей и математическая статистика. М.: Высшая школа, 1977, р. 478-480.
16. Ильин, Е. П. Психология спорта, Питер; Спб.; 2008, р. 49-51.
17. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика: методики и тесты. Самара: Издательский Дом «Бахрах-М». 2001, р. 59-63.
18. Русалов В. М. Модифицированный личностный опросник Айзенка. Москва.: Наука, 1992.
19. Смирнов, Б. Н. (1999). Психологические механизмы эмоционально-волевой саморегуляции в спорте. Теория и практика физической культуры, 12, р. 28-32.

THE RELATIONSHIP BETWEEN STUDENTS' MOOD BEFORE EXAMINATION AND THE RESULTS OF EXAM

Viačeslav Čigrin*
Mykolas Romeris University

Summary

To begin with, in this article statistical information is combined with analytic. It is difficult to realise the quality of higher education without evaluation process. The guarantee of quality for a long time was and still is the main feature of Bologna process. To achieve better quality of higher education it is necessary to pay extra attention to the improvement of examination. The process of evaluation is extremely important for both – lecturer and student. The results of firing practice examination depend on students' mood and psychological state of mind. With the increase of shooter's skills the contents and methodology of his preparation changes. During the first stage of preparation it is necessary to cope with the negative reflexes of shooting. Later on, psychological preparation becomes the most essential. Emotions have a direct connection with the efficiency of knowledge obtaining process. Furthermore, some personality analytics claim that, personality's features function on the basis of emotions. As far as emotion is the cause and effect of particular personality, it can evoke inner spiritual rise, energy flow, mobilisation of power, and increase of self-confidence. However, indecision, timidity, lack of courage may appear. It is possible to divide emotional state into several types. On the one hand, shooter can feel energetic, happy, full of power, determined, on the other hand - tired, afraid, indifferent, not self-confident, regretting. The survey results of many researchers correspond, i.e. demonstration of both: positive and negative emotions depend on personality (52 per cent) and on situation (only 23 per cent). To sum up, the research carried out reveals that students' health condition, activity and mood before examination are high. Due to the analysis of respondents' self-reaction irritability and personality irritability, it is obvious, that the majority of the students have low level of self-reaction irritability and medium personality irritability.

Keywords: mood before examination, firing practice examination, health condition, activity, mood, irritability anxiety.

Viačeslav Čigrin*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: Visuomenės saugumas.

Viačeslav Čigrin*, Mykolas Romeris university Faculty of Public Security lecturer Department of State Border Protection. Research interests: Public security.

VIETININKO IR ĮNAGININKO LINKSNIŲ VARTOJIMO KLAIDOS POLICIJOS PAREIGŪNŲ TARNYBINIUOSE DOKUMENTUOSE

Rasa Dobržinskienė*

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra

V. Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas

Tel. 30 36 64

El. paštas rasa.dobrzinskiene@mruni.eu

Anotacija. Lietuvių kalbos sintaksės sistema yra sudėtinga, tad ir linksnių vartojimas vis dar kelia problemų. Ydingą linksnių vartosenos atsiradimą lemia kitų kalbų įtaka, o klaidingą linksnių vartosenos paplitimą – nežinojimas, kad kalbama (rašoma) netaisyklingai vartojant linksnius, aplinkinių žmonių netaisyklinga kalbėsena, nenoras keisti kalbėjimo (rašymo) įpročius bei menka informacijos apie kalbos klaidas sklaida. Šios priežastys lemia ne tik šnekamosios kalbos, bet ir rašomosios, ypač dokumentų, kalbos vartosenos ydingumą.

Atsižvelgiant į tai, šiame straipsnyje analizuojami dažniausiai policijos pareigūnų tarnybinuose dokumentuose klaidingai vartojami linksniai – vietininkas ir įnagininkas, aptariama jų nenorminė vartoseną, daromos klaidos.

Pagrindinės sąvokos: sintaksė, linksnio reikšmė, policijos pareigūnų tarnybiniai dokumentai, kalbos klaida, vietininkas, įnagininkas.

IVADAS

Lietuvių kalbos sintaksės sistema yra sudėtinga, tad linksnių vartojimas vis dar kelia problemų. Ydingą linksnių vartosenos atsiradimą lemia kitų kalbų įtaka, o klaidingą linksnių vartosenos paplitimą – nežinojimas, kad kalbama (rašoma) netaisyklingai vartojant linksnius, aplinkinių žmonių netaisyklinga kalbėsena, nenoras keisti kalbėjimo (rašymo) įpročius bei menka informacijos apie kalbos klaidas sklaida. Šios priežastys lemia ne tik šnekamosios kalbos, bet ir rašomosios, ypač dokumentų, kalbos vartosenos ydingumą.

Visuomenės kalbos svarbos suvokimas, visuomenės ir kalbos santykis atskleidžia kalbos požiūrį į kalbą, jos vertės supratimą. Dažnai nesusimąstoma, kad kalba yra vienas iš veiksnių, lemiančių požiūrį į kalbantįjį, juk, pavyzdžiui, barbarizmų išdaryta kalba kalbantis asmuo mums atrodo nemandagus, neišauklėtas, neišprusęs, o tvarkinga ir taisyklinga kalba bendraujančio asmens savivertę esame linkę iškelti aukščiau. Vadinasi, kalba turi ir kultūrinį atspalvį. Tad norėdami pakelti savo prestižą, įvaizdį, turėtume atkreipti dėmesį į tai, kaip ir ką kalbame, ir juo labiau – kaip rašome. Dokumentų tekstų kalbos taisyklingumas svarbus ir dėl perteikiamos minties tikslumo bei aiškumo, nes tai, kas parašyta, turime suprasti ne tik patys,

bet ir adresatas, kuriam skirtas dokumentas. Ypač tai svarbu teisės dokumentuose, kuriuose būtinas tikslumas, aiškumas, logiškumas, o tai lemia gebėjimas tinkamai vartoti kalbą ir sklandžiai perteikti mintis. Juo labiau dokumentas – tai ne gyvas pokalbis, kurio metu galima perklausti, pasitikslinti, ar gerai supratome pašnekovą.

Atsižvelgiant į tai, šiame straipsnyje analizuojami policijos pareigūnų tarnybinių dokumentų tekstai, kuriuose atkreipiamas dėmesys į dažniausiai klaidingai vartojamus linksnius – vietininką ir įnagininką.

Bendradarbiaujant su Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato (toliau – Kauno apskr. VPK) vyr. kalbos tvarkytojomis (vyr. specialistėmis), pastebėta tendencija, kad vietininko ir įnagininko klaidos vis dar vyrauja tarnybinių dokumentų kalboje, nors daugelis jų jau seniausiai įtrauktos į *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą* ir nuolat primenamos kaip netinkamos bendrinei kalbai.

Taigi šio straipsnio **objektas** – policijos pareigūnų tarnybiniuose dokumentuose klaidingai vartojami vietininko ir įnagininko linksniai.

Straipsnio **tikslas** – atskleisti policijos pareigūnų tarnybiniuose dokumentuose dažniausiai daromų vietininko ir įnagininko linksnių vartojimo klaidas.

Tikslui pasiekti iškelti šie **uždaviniai**:

1. Aptarti lietuvių kalbos sintaksės reikšmę ir linksnių vartosenos ypatumus.
2. Išanalizuoti policijos pareigūnų tarnybiniuose dokumentuose rastas vietininko ir įnagininko linksnių vartojimo klaidas.

Straipsnio **medžiaga** rinkta iš policijos pareigūnų tarnybinių dokumentų bendradarbiaujant su Kauno apskr. VPK vyr. kalbos tvarkytojomis (vyr. specialistėmis).

Medžiagai analizuoti ir rezultatams pateikti taikytas aprašomasis ir analitinis **metodai**.

Straipsnis **aktualus** ne tik dėl šiuo metu keliamos raštingumo problemos, bet ir dėl mažai tirtos teisės mokslo srities raštų kalbos, juo labiau policijos pareigūnų tarnybinių dokumentų kalbos.

SINTAKSĖS MOKSLAS. LINKSNIŲ KODIFIKACIJA

Sintaksė yra gramatikos dalis, nagrinėjanti žodžio tarpusavio ryšius, sakinio sandarą, jo sudarymo būdus ir taisykles.¹ Ši gramatikos dalis tiria žodžių siejimą į junginius, junginių – į sakinius, iš kurių sudaromas tekstas. Kiekvienas, net ir mažiausias sintaksinis junginys turi

¹ Lietuvių kalbos žinynas. Kaunas: Šviesa, 2007, p. 209.

prasmę ir perteikia tam tikrą mintį. Pagrindinis sintaksės objektas yra sakiny, suvokiamas kaip žodžių tarpusavio ryšių ir reikšminių santykių visuma. Sintaksė tiria dėsnius, pagal kuriuos žodžių formos siejamos viena su kita², todėl svarbu išlaikyti tinkamą žodžių šliejimo, valdymo ir kt. sintaksinį ryšį, kuris lemia norminę sintaksės junginių vartoseną. Vienas iš tokių atvejų yra tinkamas linksnių vartojimas lietuvių kalboje. Nors linksnių formas ir jų normiškumą tyrinėja morfologija, vis dėlto reikia atkreipti dėmesį, kad kiekvienas linksnis, be formos, turi ir savo reikšmę. O šioji paaiškėja reikšmingame žodžių junginyje ar sakinyje, tad linksnių vartojimas tampa nebe morfologijos, o antrosios gramatikos šakos – sintaksės – sritis.³ Taigi kiekvienas linksnis turi savo reikšmes, kurios atsiskleidžia konkrečiuose sakiniuose. Kitaip sakant, „linksniai lietuvių kalboje vartojami parodyti žodžio sintaksinį vaidmenį sakinyje“.⁴ Kai žodžiui priskiriamas ne tas sintaksinis vaidmuo, t. y. linksnis vartojamas netinkama reikšme, daroma kalbos klaida. Linksnio vartojimo klaidų atsiranda paprastai dėl dviejų priežasčių: 1) netinkamo linksnio parinkimo (valdymo klaidos) ar 2) jam nebūdingos reikšmės suteikimo (reikšmių painiojimo klaidos). Šios klaidos ardo lietuvių kalbos gramatinę sistemą, todėl yra griežtai taisytinės. Taisant tokias klaidas, dažniausiai pakanka vieną linksnį pakeisti kitu (pavyzdžiui, straipsnis atitinka *visiems reikalavimams* (= *visus reikalavimus*), rečiau – vietoj linksnio vartoti prielinksninę konstrukciją (pavyzdžiui, buvo sulaikyti penki įtariamieji, *tame tarpe* (= *tarp jų*) du nepilnamečiai) ar netgi keisti dalį sakinio arba visą sakinį (pavyzdžiui, automobilis buvo *blogame stovyje* (= *prastos, blogos būklės; techniškai netvarkingas*).⁵ Taigi kiekvienas linksnis lietuvių kalboje turi savo reikšmes, kiekvienam iš jų būdinga norminė ir nenorminė vartoseną, bet vienu linksnio vartoseną yra pažeidžiama daug dažniau nei kitų. Klaidų lyderiu vadintinas vietininko linksnis, nedaug nuo jo atsilieka įnagininko linksnis. Būtent šių linksnių klaidinga vartoseną policijos pareigūnų tarnybiniuose dokumentuose ir aptariama šiame straipsnyje.

VIETININKO IR ĮNAGININKO LINKSNIŲ VARTOJIMO KLAIDŲ ANALIZĖ

Vietininko linksnis paprastai turi dvi reikšmes: vietos ar laiko, kartais dėl tam tikrų aplinkybių juo gali būti perteikiamos būdo ir būvio reikšmės.⁶ Vadinasi, visomis kitomis

² Dabartinė lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, p. 476.

³ Šukys, J. Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartoseną ir normos. Kaunas: Šviesa, 1998, p. 11.

⁴ Kazlauskienė, A., Rimkutė, E., Bielinskienė, A. Bendroji ir specialybės kalbos kultūra. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2008, p. 120.

⁵ Šukys, J. Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartoseną ir normos. Kaunas: Šviesa, 1998, p. 54.

⁶ Ten pat, p. 275.

reikšmėmis vietininko linksnis neturėtų būti vartojamas, tačiau dažnai galima išgirsti ar pamatyti atvejus, kai jam suteikiama nemažai kitų reikšmių. Tai patvirtina nenorminių vietininko linksnio vartojimo atvejų sąrašas *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašė*, patvirtintame Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 68⁷, *Kalbos patarimų* antroje knygelėje *Sintaksė: linksnų vartojimas* (2003), taip pat kituose mokslo veikaluose, analizuojančiuose kalbos klaidas. Vietininką J. Šukys vadina „klaidų čempionu“, nes jį vartojant klystama daug dažniau negu vartojant bet kurią kitą lietuvių kalbos linksnį. Klaidų gausą nulėmė rusų kalbos įtaka dar nuo caro laikų.⁸ Šiuo metu vietininko nenorminė vartosena dar labai gaji ir sunkiai traukiasi iš lietuvių kalbos. Tokia pati tendencija pastebėtina ir policijos pareigūnų rašomuose tarnybiniuose dokumentuose – dar vis populiarai ydinga vietininko linksnio vartosena. Tai rodo toliau pateikti pavyzdžiai.

Pavyzdžiui, posakis *tame tarpe* reiškia tik konkrečią vietą, tačiau nevertotinas abstrakčia verstine reikšme, nusakant įskaičiavimą į ką nors, todėl keistinas junginiais *tarp jų, taip pat*:

Visas bylas sudėjo į seifą, tame tarpe (= tarp jų) ir minėtą bylą.

Įtraukiant kuo daugiau aktyvios mokyklinės bendruomenės, tame tarpe (= taip pat) ir tėvus, siekiama sumažinti neigiamus reiškinius mokyklose.

Jis norėjo gauti atsakymus į jam rūpimus klausimus, tame tarpe (= taip pat) ir į nurodytus pareiškime.

Kauno apskrities vyriausiasis policijos komisariatas eksploatuoja iš viso 68 statinius, tame tarpe (= tarp jų) 33 pastatus.

Vietininkas netinka tarnybinio darbo atlikimo būdai, susijusiam su einamomis pareigomis, nusakyti:

Jis teigė, kad nuo 2012-05-14 iki 2012-05-19 dirbo Kauno apskr. VPK Viešosios tvarkos valdybos vyr. specialisto pareigose (= ėjo vyr. specialisto pareigas).

Sakinys su konstrukcija *būti atostogose* geriausia keisti veiksmažodžiu *atostogauti*:

Kai darbuotojas būna kasmetinėse atostogose (= atostogauja), jo pareigas eina kitas paskirtas asmuo.

Nevartotini ir būdo vietininkai, reiškiantys tam tikras ribas:

⁷ Valstybės žinios, 1997 m., Nr. 18-445.

⁸ Šukys, J. Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos. Kaunas: Šviesa, 1998, p. 275.

Tvirtino, kad prieš jį fizinė prievarta buvo panaudota Policijos veiklos įstatymo ribose (= nepažeidžiant Policijos veiklos įstatymo).

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksu, policijos pareigūnas savo kompetencijos ribose (= pagal savo kompetenciją, neperžengdamas savo kompetencijos) nagrinėja ir priima sprendimus dėl administracinių teisės pažeidimų.

Vietoj su derinamuoju pažyminiu pavartoto vietininko *būklėje*, *stovyje*⁹ dažnai tinka vienas būdvardis:

Minima pilietė dažnai prekiauja neblaivame stovyje (= neblaivi).

Nukentėjusiojo sveikata blogoje būklėje (= bloga, prasta).

O konstrukcijos su polinksniskai pavartotu neteiktinu priežasties vietininku *pasėkoje* (*pasekoje*), kai jos eina su įvardžių kilmininkais *to* ir *ko*, taisytinės keičiant prieveiksmais *todėl, dėl to, užtat*:

Slystelėjo lipdamas į tarnybinį automobilį, to pasėkoje (= dėl to) pasitempė nugaros raumenis.

Nepriežiūra, apleistumas – tai ilgalaikis fizinių ir psichinių žmogaus poreikių netenkinimas, ko pasekoje (= dėl to) kyla grėsmė jo visaverčiam vystymuisi ir funkcionavimui.

Vietininku taip pat negalima reikšti daikto būvio ar būsenos:

Kadangi vyresnysis patrulis dėl šio įvykio į gydymo įstaigą nesikreipė, nebuvo laikinajame nedarbingume (= turėjo (laikinojo) nedarbingumo pažymėjimą), negauta jokių duomenų apie jo patirtos traumos ar sveikatos sutrikdymo sunkumą.

Tyrėjas per 2013 m. 5 mėn. savo žinioje turėjo ir tyrė (= tyrė) 58 baudžiamąsias bylas.

Atsižvelgiant į pateiktus nenorminio vietininko linksnio vartojimo atvejus, pastebėtina, kad policijos pareigūnų tarnybiniuose dokumentuose daromos klaidos yra aktualios, daugelis jų patenka tarp vienių iš dažniausiai minimų klaidų. O tai rodo, kad, nepaisant šių tekstų specifiškumo, vartojami ir visuomenėje plačiai paplitę nenorminiai vietininko linksnio klaidų atvejai.

Įnagininko linksnis, priešingai nei vietininko, turi daug reikšmių: jis gali būti vartojamas reikšti objektą, priemonę, kieno nors judėjimo ir buvimo vietą, laiką, veiksmo atlikimo būdą, kiekį ir kt.¹⁰ Tačiau nepaisant galimybės būti gausiai vartojamu taisyklingomis reikšmėmis, jis taip pat daugeliu atvejų vartojamas pažeidžiant kalbos normas. Neretai

⁹ Pats žodis *stovis* yra ir leksikos klaida; jis keistinas į *būklė*.

¹⁰ Šukys, J. Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartoseną ir normas. Kaunas: Šviesa, 1998, p. 220–246.

pastebimos jau sustabarėjusios įnagininko linksnio žodžių formos, aktualios tiek šiems specifiniams tekstams, tiek ir plačiai vartosenai. Įnagininko klaidinga vartoseną sunkiai traukiasi ir iš policijos pareigūnų tarnybinių dokumentų kalbos.

Policijos pareigūnų tarnybiniuose dokumentuose vyrauja sustabarėjusių formų *tikslu*, *atžvilgiu* įnagininko linksnio klaidos, netinkamai vartojamas įnagininkas su tam tikru veiksmožodžiu ar daiktavardžiu. Tačiau įnagininko linksniu reiškiamo žodžio *tikslas* negalima vartoti su bendratimi priešasčiai reikšti ir jis paprastai keistinas į konstrukcijas *norint*, *siekiant* su bendratimi:

Patikrino stoties saugyklų užimtumą, tikslu nustatyti (= siekiant nustatyti) akcizais apmokestintų prekių nelegalų laikymą.

Pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal LR BK 229 str. („Tarnybos pareigų neatlikimas“), tikslu (= siekiant) nustatyti visas įvykio aplinkybes.

Įnagininko linksniu vartojamas žodis *atžvilgiu* netinkamas reikšti tiesioginiam santykiui su objektu:

Sudavė kumščiu, tačiau nepataikė, todėl jo atžvilgiu (= prieš jį) buvo panaudotas impulsinis įrenginys.

Siekiama organizuoti tikslines prevencines priemones pėsčiųjų eismo dalyvių atžvilgiu (= pėsčiųjų eismo dalyviams).

Negalima daiktavardiškai vartoti neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvio įnagininko – nei jo vieno, nei su prielinksniu *virš*:

Remiantis išdėstytu (= Remiantis tuo, kas išdėstyta) ir vadovaujantis 2000 m. gegužės 29 d. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kreipiuosi [...].

Remiantis virš išdėstytu (= Remiantis tuo, kas išdėstyta) ir siekiant išgryninti Kauno apskr. VPK struktūrinių policijos komisariatų prevencijos padalinių tyrėjų atliekamas funkcijas, [...].

Vadovaujantis išdėstytu (= Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta), konstatuotina, kad atsakovo veiksmuose nėra nustatyta neteisėtų veiksmų.

Netinkamai įnagininkas vartojamas ir su veiksmožodžiu *apklausti* objektui ar būviui reikšti:

Sulaikyti asmenys apklausti įtariamaisiais (= kaip įtariamieji).

Direktorius apklaustas liudytoju (= kaip liudytojas), nurodė, kad [...]

Dažniausiai klystama įnagininku nusakant būseną. Kai būseną nusakoma būdvardžiu, jį reikia derinti su daiktavardžiu ar įvardžiu, kuris žymi būsenos turėtoją:

Skiriu šiuos Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato darbuotojus, atsakingais (= atsakingus) už Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato struktūrinių padalinių darbo laiko apskaitos žiniaraščių pildymą.

Atsižvelgiant į aptartas įnagininko linksnio klaidas, galima pastebėti, jog daugelis jų, priešingai nei vietininko klaidos, yra susijusios su specifiniu policijos pareigūnų tarnybinių dokumentų tekstu. Kai kurios iš jų – sustabarėjusios klišės, kurios vartojamos nuo seno, yra įsitvirtinusios ir nenori užleisti vietos norminiams pakaitalams.

Taigi aptartos dažniausios vietininko ir įnagininko linksnių klaidos rodo, kad kai kurie šių linksnių ydingos vartosenos atvejai dar gajūs policijos pareigūnų raštuose. Tai lemia ne tik kitų kalbų įtaka, ydingos kalbos praktikos perėmimas iš vyresniosios kolegų kartos, nenoras keisti nusistovėjusias normas, bet ir lingvistinio švietimo(si) trūkumas.

IŠVADOS

Pagrindinis sintaksės objektas yra sakinys, suvokiamas kaip žodžių tarpusavio ryšių ir reikšminių santykių visuma. Jo taisyklinga raiška lemia minties raiškos sklandumą ir aiškumą. Policijos pareigūnų tarnybiniuose dokumentuose dažniausiai pasitaiko vietininko ir įnagininko vartojimo klaidų. Tokia tendencija nestebina, nes šie linksniai, ypač vietininkas, lyderiauja tarp kitų linksnių klaidų. Nesvarbu, ar tekstas yra specifiškesnis ar artimesnis bendrinei kalbai, minėtų linksnių klaidų neišvengiama. Tai rodo, kad kalbos klaidos aktualios ir bendros bet kuriam tekstui, nepaisant jo konteksto.

Ydingą linksnių vartosenos atsiradimą lemia ne tik kitų kalbų įtaka, bet ir nežinojimas, kad kalbama (rašoma) netaisyklingai vartojant linksnius, aplinkinių žmonių netaisyklinga kalbėsena, nenoras keisti kalbėjimo (rašymo) įpročius bei menka informacijos apie kalbos klaidas sklaida.

LITERATŪRA

1. Lietuvių kalbos žinynas. Kaunas: Šviesa, 2007.
2. Šukys, J. Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartoseną ir normos. Kaunas: Šviesa, 1998.
3. Dėl Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo // Valstybės žinios, 1997, Nr. 18-445.
4. Dabartinė lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.

5. Kazlauskienė, A., Rimkutė, E., Bielinskienė, A. Bendroji ir specialybės kalbos kultūra. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2008.

MISTAKES OF USING LOCATIVE AND ABLATIVE CASES IN OFFICIAL DOCUMENTS OF POLICE OFFICERS

Rasa Dobržinskienė*
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

System of Lithuanian language syntax is difficult, so use of cases is problematic. Faulty use of cases is determined by influence of foreign languages and the prevalence of this incorrect use is determined by not having enough knowledge, that speaking (writing) is wrong in using cases, wrong talk of surrounding people, not having a wish to change speech (writing) habits and low spread of information about mistakes of Lithuanian language. These reasons condition incorrect use of language in speech and in written, especially official documents, language forms.

According to that, there are analyzing frequently wrong using cases – locative and ablative, is discussed their not standart use and repeated mistakes in official documents of police officers. So the goal of this article is to discuss wrong use of locative and ablative cases in above-mentioned documents. The material is got in cooperation with specialist of language correction in Kaunas County Police Headquarters. It's noticed that mistakes of mentioned cases dominate in official documents of police officers, though they are declared in the list of the major mistakes of language in 1997. So the relevance of this article is bases as by degeneration of literacy as rare research of special law texts, especially texts of police officers.

Syntax is the part of grammar which analyzes connections between words, construction of sentences and so on. The cases are object of morphology, but according to the fact that they have means, they are analyzing like object of syntax. Every case has their correct and incorrect means. If they are not mixed the use of language are correct, but if the cases are used in incorrect means, we are talking about wrong use of cases. They need to be corrected.

Locative case usually means place and time, sometimes it can convey manner and state. But it is often used in wrong position of mean. Because of that locative is named “champion of mistakes”. The main mistakes are formed by many years and they look like the cliché, e. g. *tame tarpe, pareigose, atostogose, būklėje, ribose* and other positions.

Ablative case has many means, e. g. it can mean object, implement, place, time and other. Despite of that situation, the incorrect use of this case is like situation of locative. Mistakes of ablative are more actual in specific sentences than in usual usage, but it is difficult to change by correct use as locative too. Frequently there are clichés too, e. g. *tikslu, remiantis (vadovaujantis) išdėstyti, apklausti įtariamaisiais* and others.

In conclusion it is need to say, that official documents of police officers are not written in correct Lithuanian language. So documents must be controlled and analyzed.

Keywords. Syntax, the mean of case, official documents of police officers, incorrect use, locative case, ablative case.

Rasa Dobržinskienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: kalbos kultūra, specialybės kalbos kultūra, pragmatinė lingvistika, televizijos ir spaudos reklamų kalba.

Rasa Dobržinskienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Humanities, lecturer. Research interests: culture of language, professional language, pragmatic linguistics, language of advertisements and commercials.

BANKROTO ADMINISTRATORIAUS NEŠALIŠKUMO UŽTIKRINIMAS BALTIJOS ŠALYSE: BANKROTO ADMINISTRATORIAUS SKYRIMO ASPEKTAI

Linas Meškys*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303655
El. paštas: l.meskys@lawkmm.lt*

Ugnė Matekonytė**

*Advokatų profesinė bendrija "Kaušinis, Meškys, Matekonytė"
Vytauto pr. 58-11, LT-44237
Telefonas 209556
El. paštas: u.matekonyte@lawkmm.lt*

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojamos ir vertinamos įmonių bankroto administratoriaus nešališkumo užtikrinimo galimybės Lietuvos, Latvijos ir Estijos respublikose per bankroto administratoriaus skyrimo prizmę. Nors kiekvienoje iš Baltijos šalių bankroto procesą reglamentuojantys teisės aktai įtvirtina skirtingą ir specifinę bankroto administratoriaus skyrimo procedūrą, tačiau tuo pačiu nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą siekiama užtikrinti per tas pačias teisinio reguliavimo sritis: bankroto administratoriaus veiklos principus, draudimus tam tikriems asmenims dėl jų suinteresuotumo administruoti bankrutuojančią įmonę ir bankroto administratoriaus skyrimo tvarką. Atsižvelgiant į tai, straipsnyje nagrinėjama, kaip kiekvienoje šių sričių įtvirtintu teisiniu reguliavimu siekiama nešališko bankroto administratoriaus atrankos ir paskyrimo, vertinamas šio teisinio reguliavimo efektyvumas, trūkumai, atliekama Baltijos šalių bankroto procesą reglamentuojančiuose įstatymuose įtvirtintų skirtingų bankroto administratoriaus atrankos ir skyrimo tvarkų lyginamoji analizė bei pateikiamos galimybių užtikrinti bankroto administratoriaus nešališkumą išvados.

Pagrindinės sąvokos: bankroto administratorius, bankroto administratoriaus nešališkumas, bankroto administratoriaus skyrimo tvarka.

ĮVADAS

Bankrotas glaudžiai susijęs su viešuoju interesu. Nors viešojo intereso apibrėžimo įstatymuose nepateikiama, viešasis interesas Lietuvos teismų suprantamas kaip tai, kas objektyviai yra reikšminga, reikalinga ir vertinga visuomenei ar jos daliai¹. Tačiau viešas interesas nebus apgintas, jeigu bankroto procesą administruos šališkas ir neskaidriai veikiantis bankroto administratorius.

---

¹ Kalvienė S., Mikuckienė V., Norkus R., Velička R. *Bankroto teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius, Justitia, 2009, p. 23.

Kai skolininkas nemokus, bet kurioje šiuolaikinėje valstybėje, pradedant bankroto arba nemokumo procedūras, skiriamas nešališkas, nepriklausomas asmuo, atsakingas už skolininko turto administravimą, kuriam, tiek pagal seniau galiojusius teisės aktus, tiek dabar, dėl jo atliekamo darbo pobūdžio keliami ypatingi reikalavimai.² Pažymėtina, kad Europos Sąjungos lygmeniu bankroto proceso klausimai yra reguliuojami tik darbuotojų apsaugos jų darbdaviui tapus nemokiam³ ir bankroto bylos iškėlimo jurisdikcijos ir pripažinimo bei taikytinos teisės Europos Bendrijoje klausimais⁴, todėl likusioje bankroto teisinio reglamentavimo srityje, įskaitant ir bankrutuojančios bendrovės administratoriaus skyrimo institutą, kiekviena valstybė narė yra laisva pasirinkti ar susikurti jai priimtina teisinio reguliavimo modelį.

Nešališko, nepriklausomo bankroto administratoriaus paskyrimas yra svarbi skaidraus, operatyvaus, sąžiningo, tiek bankrutuojančios įmonės, tiek jos kreditorių teises ir interesus užtikrinančio bankroto proceso garantija, išreiškianti esminius bankroto proceso principus. Dėl šių priežasčių šios garantijos veiksmingas įgyvendinimas yra aktualus tiek bankroto proceso dalyviams, tiek ir viešu interesu bankroto procese paremtai teisinės valstybės sampratai.

Lietuvos teisės doktrinoje nešališko, nepriklausomo bankroto administratoriaus paskyrimo klausimui nėra skiriama pakankamai dėmesio. Verta paminėti S. Kavalnės, V. Mikuckienės, R. Norkaus ir R. Veličkos vadovėlių „Bankroto teisė. Pirmoji knyga“, kurioje aptariami bankroto administratoriaus skyrimo įmonės bankroto byloje klausimai, taip pat S. Kavalnės ir R. Norkaus vadovėlių „Bankroto teisė. Antroji knyga“, kurioje aprašoma bankroto administratoriaus skyrimo procedūra, skyrimo kriterijai, apžvelgiama teismų praktika šiais klausimais. Visgi, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje vis dar ieškoma optimaliausio nešališko, nepriklausomo bankroto administratoriaus paskyrimo modelio, būtina pažvelgti ir į kitų šalių patirtį, palyginti kitose šalyse esančią situaciją. Šiame straipsnyje tokiomis šalimis pasirinktos Lietuvos kaimyninės šalys, tačiau kartu ir Europos Sąjungos valstybės – Latvija ir Estija.

Nors kiekvienoje iš Baltijos šalių bankroto procesą reglamentuojantys teisės aktai įtvirtina skirtingą ir specifinę bankroto administratoriaus skyrimo procedūrą, tačiau tiek Lietuvos, tiek Latvijos, tiek Estijos respublikose nešališko bankroto administratoriaus

² Spaičienė J. Nemokaus skolininko turto administravimas Lietuvos Respublikoje (1918-1940 m.). *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 4 (94); p. 61-66.

³ 2008-10-22 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/94/EB „Dėl darbuotojų apsaugos jų darbdaviui tapus nemokiam“. *Official Journal L*, 2008-10-28, Nr. 283.

⁴ 2000-05-29 Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 „Dėl bankroto bylų“. *Specialusis leidimas*. 2004-12-30, Nr. 1.

paskyrimą siekiama užtikrinti per tas pačias teisinio reguliavimo sritis: *pirma*, per bankroto administratoriaus veiklos principus, *antra*, draudimus, tam tikriems asmenims administruoti bankrutuojančią įmonę ir *trečia*, bankroto administratoriaus skyrimo tvarką. Atsižvelgiant į tai, nešališko bankroto administratoriaus užtikrinimo galimybės per bankroto administratoriaus skyrimo procedūrą Baltijos šalyse bei tokių galimybių veiksmingumas bus analizuojami, vertinant šių trijų bankroto administratoriaus skyrimo teisinio reguliavimo sričių įtvirtintą reglamentavimą Lietuvos, Latvijos ir Estijos respublikų bankroto procesą reguliuojančiuose teisės aktuose.

Šio straipsnio **tikslas** – atskleisti bankroto administratoriaus nešališkumo užtikrinimo galimybes Baltijos šalyse per bankroto administratoriaus skyrimo prizmę.

Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

- 1) išanalizuoti bankroto administratoriaus skyrimo teisinį reguliavimą Lietuvos Respublikoje bei nustatyti teisinio reguliavimo sritis, per kurias Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje siekiama užtikrinti nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą;
- 2) apžvelgti bankroto administratoriaus skyrimo teisinį reguliavimą Latvijos Respublikoje bei įvertinti bankroto procesą reglamentuojančiuose įstatymuose įtvirtintus draudimus tam tikriems asmenims administruoti įmonę Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje;
- 3) aptarti bankroto administratoriaus skyrimo teisinį reguliavimą Estijos Respublikoje bei ištirti antrinės bankroto administratoriaus nešališkumo užtikrinimo kontrolės mechanizmus Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Tyrimo objektas - bankroto administratoriaus nešališkumo užtikrinimas Baltijos šalyse per bankroto administratoriaus skyrimo prizmę. Dėl bankroto administratoriaus skyrimo proceso apimties, šiame straipsnyje apsiribojama tik įmonių, bet ne fizinių asmenų, bankroto administratoriaus skyrimo tvarkos, kaip bankroto administratoriaus nešališkumo užtikrinimo priemonės, analize.

Siekiant užsibrėžto tyrimo tikslo kompleksiskai buvo šie tyrimo **metodai**: dokumentų analizės metodu buvo siekiama ištirti bankroto administratoriaus skyrimo teisinį reguliavimą, lyginamuoju metodu buvo siekiama atskleisti pagrindinius bankroto administratoriaus skyrimo skirtumus trijose Baltijos valstybėse, istoriniu metodu siekta įvertinti bankroto administratoriaus skyrimo teisinio reguliavimo raidos tendencijas bei pokyčius.

LIETUVOS RESPUBLIKA

Lietuvos Respublikoje bankroto administratoriaus veiklos principus, įskaitant reikalavimus administratoriui būti nešališku ir nepriklausomu tiek bankrutuojančios įmonės, tiek kreditorių atžvilgiu bei siekti šių subjektų interesų pusiausvyros, reglamentuoja Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas⁵. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybai atlikus korupcijos rizikos analizę Lietuvos Respublikos ūkio ministerijoje, buvo pateikta 2010-06-30 išvada Nr. L-01-2032 “Dėl korupcijos rizikos analizės Ūkio ministerijoje”⁶, kurioje buvo nurodyta, kad Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas, kai asmuo, prieš pateikdamas teimui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, turi susitarti su potencialiu bankroto administratoriumi – gauti jo sutikimą administruoti įmonę, jeigu jai bus iškelta bankroto byla, sudaro galimybes kreditoriams, įmonės savininkui ar įmonės vadovui piktnaudžiauti bankroto administratoriaus skyrimo procesu ir siekti, kad būtų paskirtas jiems palankus ir šališkas bankroto administratorius. Siekiant sumažinti korupcijos pasireiškimo tikimybę, atliekant bankroto administratorių atrankos, derinimo ir skyrimo procedūrą, buvo pasiūlyta svarstyti galimybę kompiuterizuoti bankroto administratorių atranką vykdyti konkrečios įmonės bankroto administravimo procedūrą. Tai lėmė, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme įtvirtintos bankroto administratoriaus skyrimo tvarkos keitimo iniciavimą – 2013-03-28⁷ ir 2013-04-18⁸ buvo priimti nuo 2015-01-01 įsigaliosiantys Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo pakeitimai, kurie iš esmės modifikuos esamą bankroto administratoriaus skyrimo procedūrą. Naujoji bankroto administratoriaus skyrimo tvarka bus paremta kompiuterine atrankos programa, kuri, įvertinus į programą teismo įvestus duomenis apie įmonę, kuriai nutarta iškelti bankroto bylą, ir Įmonių bankroto valdymo departamento prie Ūkio ministerijos įvestus duomenis apie kandidatus į bankroto administratorius, atrinks konkretų bankroto administratorių. Asmuo, teikiantis pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, praras teisę siūlyti bankroto administratoriaus kandidatūrą, o teismas galės atsisakyti skirti programa atrinktą bankroto administratorių tik paaiškėjus, kad buvo pateikti neteisingi duomenys arba programa atrinktas asmuo yra susijęs

⁵ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

⁶ Lietuvos Respublikos specialiuųjų tyrimų tarnybos interneto puslapis <<http://www.stt.lt/lt/menu/korupcijos-prewencija/korupcijos-rizikos-analize>> [žiūrėta 2014-07-02]

⁷ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 4, 10, 11, 11(4), 11(5), 11(6), 11(7), 13, 13(1), 21, 22, 23, 26, 29, 31, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2013-04-06. Nr. 36-1725.

⁸ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 2, 10, 11, 13(1), 20, 21, 28, 29, 30, 33, 35, 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2013-05-07. Nr. 46-2244.

su bankroto bylą nagrinėjančiu teisėju. Taigi, tokiu būdu tikimasi užtikrinti ne tik bankroto administratoriaus skyrimo procedūros skaidrumą, bet kartu neabejotinai paskirti nešališką bankrutuojančios įmonės administratorių.⁹

Vertinant Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme įtvirtintą esamą¹⁰ ir būsimą¹¹ bankroto administratoriaus skyrimo teisinį reglamentavimą, visų pirma pažymėtina, kad tiek esama Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo redakcija, tiek nuo 2015-01-01 įsigaliosiantys pakeitimai, nepaisant skirtingos bankroto administratoriaus skyrimo tvarkos, numato, kad bankroto administratorius negali turėti teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi bei privalo, vykdydamas jam priskirtas funkcijas, ginti tiek bankrutuojančios įmonės, tiek visų kreditorių teises ir interesus. Šios minėtos nuostatos laikytinos pamatinėmis nešališko bankroto administratoriaus skyrimo užtikrinimo prielaidomis. Tiek galiojanti Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo redakcija, tiek nuo 2015-01-01 ją papildantys pakeitimai, nešališko bankroto administratoriaus paskyrimo užtikrinimo įgyvendinimą sieja su teisinio suinteresuotumo bankroto bylos baigtimi neturėjimu, kurio išraiška – draudimai, numatantys, kokie asmenys negali būti skiriami administruoti bankrutuojančią įmonę. Pagal Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 11 str. 4 d., administratoriumi negali būti paskirtas įmonės, kuriai iškelta bankroto byla, kreditorius (su kreditoriumi darbo santykiais susijęs asmuo ar, kai kreditorius – juridinis asmuo, jo organų narys), asmuo, kuris pagal įstatymus ar kitus teisės aktus neturi teisės būti vadovu, įmonės ar šią įmonę patronuojančios arba šios įmonės dukterinės įmonės savininkas, jos valdymo organų narys, vadovas, jo pavaduotojai, vyriausiasis buhalteris, įmonės apskaitos struktūrinio padalinio vadovas, akcininkas, nuosavybės teise turintis arba turėjęs per paskutinius 36 mėnesius iki bankroto bylos iškėlimo daugiau kaip 10 procentų įmonės arba ją patronuojančios ar šios įmonės dukterinės įmonės akcijų, taip pat sutuoktinis, giminystės, svainystės ar partnerystės ryšiais su bankroto bylą nagrinėjančiu teisėju susijęs asmuo. Šie apribojimai taikomi ir šioje dalyje nurodytiems asmenims, kurie dirbo įmonėje ir buvo atleisti iš pareigų per paskutinius 36 mėnesius iki bankroto bylos iškėlimo. Juridinio asmens, turinčio teisę teikti bankroto administravimo paslaugas, vadovui, jo pavaduotojams, vyriausiajam buhalteriiui (buhalteriui), įmonės apskaitos struktūrinio padalinio vadovui, juridinio asmens organo nariams, juridinio

⁹ 2012-05-07 Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 4, 10, 11, 11(4), 11(5), 11(6), 11(7), 13, 13(1), 21, 22, 23, 26, 29, 31 ir 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=423824&p_tr2=2 [žiūrėta 2014-07-13].

¹⁰ galiojanti iki 2015-01-01.

¹¹ numatyta įsigaliooti nuo 2015-01-01.

asmens dalyviams taikomi šioje dalyje administratoriui nustatyti apribojimai. Vertinant šių apribojimų galimybes prisidėti prie nešališko bankroto administratoriaus paskyrimo, viena vertus galima pastebėti, kad draudimai yra gana detalai formalizuoti, sukurti, remiantis praktikoje kylančiomis nešališkumo problemomis, nustatyti apribojimai yra taikytini ne tik atsižvelgiant į bankroto bylos iškėlimo metu esančias kandidato į bankroto administratoriaus sąsajas su bankroto proceso dalyviais, bet įvertinti ir retrospektyviai laiko atžvilgiu, tačiau kita vertus, šių draudimų veiksmingumą – teisinio suinteresuotumo bankroto bylos baigtimi neturinčio administratoriaus paskyrimo užtikrinimą nulemia praktinis jų pritaikomumas ir įgyvendinimas.

Esant dabartinei bankroto administratoriaus skyrimo tvarkai¹², administratorius savo nešališkumą patvirtina pateikdamas Įmonių bankroto departamentui prie Ūkio ministerijos deklaraciją, kurioje nurodoma, kad jis atitinka teisės aktų jam keliamus reikalavimus, t.y. minėti draudimai jam yra netaikytini, o Įmonių bankroto departamentas prie Ūkio ministerijos, gavęs užklausą iš teismo, nagrinėjančio pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, pateikia atsakymą dėl administratoriaus kandidatūros, kuriame nurodo, ar pareiškiame siūloma kandidatūra šiuos reikalavimus atitinka.¹³ Pažymėtina, kad ir įsigaliojus naujai bankroto administratoriaus skyrimo tvarkai¹⁴ minėtų draudimų laikymosi užtikrinimas iš esmės nesikeis – bankroto administratorius savo nešališkumą patvirtins Įmonių bankroto departamentui prie Ūkio ministerijos pateikdamas sutikimą-deklaraciją, kuriuo patvirtins, kad nėra apribojimų, dėl kurių jis negalėtų būti paskirtas administratoriumi, o teismas, prieš priimdamas nutartį skirti bankroto administratorių, turės patikrinti, ar šis asmuo nėra susijęs su teisėju santuokos, giminystės, svainystės ar partnerystės ryšiais. Taigi, pirminė bankroto administratoriaus nesuinteresuotumo bylos baigtimi ir nešališkumo bankroto proceso dalyvių atžvilgiu užtikrinimo kontrolė iš esmės yra palikta paties kandidato į bankroto administratorius rankose. Įmonių bankroto departamentas prie Ūkio ministerijos, prieš teikdamas atsakymą teismui dėl siūlomos skirti bankroto administratoriaus kandidatūros, informaciją apie bankroto administratorių gauna iš paties bankroto administratoriaus, o teismas, skirdamas bankroto administratorių, remiasi Įmonių bankroto departamento prie Ūkio ministerijos atsakymu. Įsigaliojus naujai bankroto administratoriaus skyrimo tvarkai,

¹² pagal Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymą galiojančiai iki 2015-01-01.

¹³ 2012-07-18 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 909 “Dėl teismo skiriamo bankroto administratoriaus kandidatūros siūlymo teismui taisyklių patvirtinimo”. Valstybės žinios. 2012-07-04. Nr. 88-4602.

¹⁴ įsigaliosiančiai nuo 2015-01-01.

paremtai kompiuterinės programos vykdoma atranka, atrinkto kandidato nešališkumas taip pat bus laikomas patvirtintu, kandidatui pateikus sutikimą-deklaraciją, o teismas tik atliks nešališkumo teismo atžvilgiu patikrinimą. Svarstant Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo pakeitimus Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komitete¹⁵, buvo pažymėta, kad “tik pats asmuo, gali žinoti savo ryšius su įmone, kuriai keliama bankroto byla, todėl nėra ir nebuvo kitos išeities, kaip tik pasitikėti sutikime-deklaracijoje pateikta informacija.” Vadinasi, pagal Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme įtvirtintą bankroto administratoriaus skyrimo teisinį reguliavimą šališkas ir nesąžiningas kandidatas į bankroto administratorius galėtų piktnaudžiauti jam suteikta šališkumo savikontrolės pareiga ir nuslėpti savo suinteresuotumą patvirtinančias aplinkybes nuo Įmonių bankroto departamento prie Ūkio ministerijos, teismo ir būti paskirtas įmonės bankroto administratoriumi, kas verčia abejoti pirminės administratoriaus nesuinteresuotumo bylos baigtimi ir nešališkumo bankroto proceso dalyvių atžvilgiu užtikrinimo kontrolės pakankamumu ir efektyvumu. Kita vertus, pažymėtina, kad toks teisinis reglamentavimas nėra visiškai formalus ir betikslis – jis sudaro pagrindą kelti nesąžiningo, šališko bankroto administratoriaus atsakomybės klausimą, taip skatinant kandidatą į bankroto administratorius tinkamai vykdyti pareigą deklaruoti aplinkybes, sudarančias draudimų turinį, jeigu tokių esama. Be to, toks teisinis reglamentavimas nustato bankroto administratoriaus skyrimo tvarkos tikslus, bankroto administratoriaus atstatydinimo pagrindą, galiausiai, turbūt nei vienos modernios teisinės valstybės bankroto teisė neįsivaizduojama be šių draudimų formalizavimo.

Kadangi pirminė bankroto administratoriaus nešališkumo kontrolė, visgi, priklauso nuo paties kandidato į bankroto administratorius sąžiningumo, todėl galima teigti, kad ji nėra pakankama visais atvejais užtikrinti nešališko administratoriaus paskyrimą. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme nešališkumo kontrolę siekiama užtikrinti per bankroto administratoriaus atrankos ir paskyrimo tvarkos mechanizmą. Iki 2015-01-01 galiojanti Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme įtvirtinta bankroto administratoriaus atrankos ir skyrimo tvarka yra paremta bankroto procesą inicijuojančio asmens teise ir pareiga pateikti teismui siūlymą dėl bankroto administratoriaus kandidatūros ir teismo kompetencija nuspręsti, kuris iš pasiūlytų kandidatų yra tinkamiausias skirti bankroto administratoriumi. Tuo tarpu, nuo 2015-01-01 įsigaliosianti bankroto administratoriaus

¹⁵ Pagrindinio komiteto išvada Įmonių bankroto įstatymo 4, 10, 11, 11(4), 11(5), 11(6), 11(7), 13, 13(1), 21, 22, 23, 26, 29, 31, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui [interaktyvus] <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=444673> [žiūrėta 2014-08-01].

atrankos ir skyrimo tvarka, kaip minėta, bus paremta kompiuterine administratoriaus atrankos programa, teismui, prieš nutartimi skiriant bankroto administratorių, paliekant tik pareigą patikrinti, ar šia programa atrinktas kandidatas nėra susijęs su pačiu teisėju santuokos, giminytės, svainystės ar partnerystės ryšiais ir ar buvo pateikti teisingi duomenys apie atrinktą bankroto administratorių. Asmuo, teikiantis pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, praras teisę siūlyti bankroto administratoriaus kandidatūrą, o teismas galės atsisakyti skirti programą atrinktą bankroto administratorių tik paaiškėjus, kad buvo pateikti neteisingi duomenys arba programa atrinktas asmuo yra susijęs su bankroto byla nagrinėjančiu teisėju.

Esama bankroto administratoriaus atrankos ir skyrimo tvarka, priimant Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo pakeitimus, buvo kritikuojama, kaip sudaranti galimybes skirti bankrotą inicijuojantį subjektą proteguojantį, taigi ir jo atžvilgiu šališką, bankroto administratorių, nes asmuo, prieš pateikdamas pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, turėdavo gauti siūlomo bankroto administratoriaus sutikimą administruoti bendrovę, taip įgydamas galimybę susitarti ir dėl asmeniui palankių bankroto administravimo sąlygų.¹⁶ Kartu manoma, kad kompiuterinė atrankos programa atrinks nešališką bankroto administratoriaus kandidatūrą, nes jos nesiūlys bankrotą inicijuojantys asmenys, Įmonių bankroto departamentas prie Ūkio ministerijos nežinos teismo įvedamų duomenų apie įmonę, o teismas – Įmonių bankroto departamento prie Ūkio ministerijos duomenų apie administratorius.¹⁷

Vertinant iki 2015-01-01 galiojančią bankroto administratoriaus skyrimo tvarką galimybės užtikrinti nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą atžvilgiu bei išreikštą jos kritiką, pažymėtina, kad nors viena vertus, ši tvarka suteikia bankrotą inicijuojančiam asmeniui galimybę pasirinkti būtent jam priimtinausią bankroto administratoriaus kandidatūrą, kartu sukeliant kitiems bankroto proceso dalyviams abejones dėl galimo tokio administratoriaus šališkumo jį pasiūliusio asmens atžvilgiu, kas dažnai lemia teisinius ginčus tarp kreditorių, siekiant nuginčyti teismo nutartį, kuria šis bankroto administratorius paskiriamas, iškėlus įmonei bankroto bylą, bei užsitęsusių bankroto proceso pradžių, tačiau kita vertus pažymėtina, kad ginčai dėl bankroto administratoriaus nešališkumo, visų

¹⁶ 2012-05-07 Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 4, 10, 11, 11(4), 11(5), 11(6), 11(7), 13, 13(1), 21, 22, 23, 26, 29, 31 ir 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus] <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=423824&p_tr2=2> [žiūrėta 2014-08-03].

¹⁷ Pagrindinio komiteto išvada Įmonių bankroto įstatymo 4, 10, 11, 11(4), 11(5), 11(6), 11(7), 13, 13(1), 21, 22, 23, 26, 29, 31, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui [interaktyvus] <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=444673> [žiūrėta 2014-07-23].

pirmiausia, kyla ne dėl teisės pasiūlyti bankroto administratoriaus kandidatūrą įgyvendinimo, bet dėl kreditorių nepasitikėjimo remiantis šia tvarka paskirtu bankroto administratoriumi. Vadinasi, esama tvarka, kai bankroto administratoriaus antrinę nešališkumo kontrolę atlieka bankroto byla nagrinėjantis teismas, nepakankamai užtikrina nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą, o kartu leidžia daryti išvadą, kad šia tvarka turėtų būti sudaromos galimybės paskirti tokį administratorių, kuris turėtų kuo didesnės daugumos ar visų kreditorių pasitikėjimą jo nešališkumu. Kompiuterinė atrankos programa išspręs bankroto administratoriaus kandidatūros siūlymo iniciatyvos bei vien tik teisminės nešališkumo kontrolės ir bankroto administratoriaus kandidatūros atrankos, remiantis teismo pasirinktais kriterijais klausimus, tačiau tai, ar remiantis naująja tvarka bus sudaromos geresnės galimybės užtikrinti nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą, o kompiuterinės atrankos programos atrinktas bankroto administratorius savaime kels kreditorių pasitikėjimą jo nešališkumu ar, priešingai, kels atsargų ir nepalankų požiūrį, kaip kompiuterinės programos jiems primestas variantas, parodys naujosios tvarkos taikymo praktika.

LATVIJOS RESPUBLIKA

Latvijos Respublikoje įmonių bankroto procesą reglamentuoja 2010 metų lapkričio 1 d. įsigaliojęs Latvijos Respublikos nemokumo įstatymas¹⁸. Vertinant bankroto administratoriaus nešališkumo užtikrinimo galimybes per bankroto administratoriaus skyrimą šioje valstybėje, visų pirmiausia, pažymėtina, kad Latvijos Respublikos nemokumo įstatyme prie įmonių bankroto proceso principų nėra atskirai išskiriami principai, susiję su bankroto administratoriaus nešališkumu. Nešališkumo reikalavimas bankroto administratoriui yra įtvirtinamas per draudimus tam tikriems asmenims būti paskirtais bankroto administratoriais, kai dėl tam tikrų Nemokumo įstatyme įvardintų sąsajų tokie asmenys laikytini sukelianys pagrįstas abejones dėl jų nešališkumo. Minėtomis sąsajomis laikoma: *pirma*, asmens ryšys su bankrutuojančia įmone, lemiantis jo suinteresuotumą įmonės naudai, kai kandidatas į bankroto administratorius yra ar per paskutinius penkis metus iki bankroto bylos iškėlimo buvo įmonės, kuriai keliama bankroto byla, darbuotojas arba kai kandidatas į bankroto administratorius yra bankrutuojančios įmonės akcininkas, administracijos vadovas, valdybos

¹⁸ Insolvency law, 2010-07-26. Nemokumo administrācijas tinklapis [interaktyvus] <<http://www.mna.gov.lv/lv>> [žiūrėta 2014-07-22].

ar tarybos narys, priežiūros organo narys ar su šiais asmenimis giminystės ar santuokos ryšiais susijęs asmuo, *antra*, asmens ryšys su bankrutuojančia įmone arba kreditoriumi, sukeltis interesų konfliktą, kai kandidatas į bankroto administratorius yra įmonės kreditorius arba įmonės skolininkas arba asmuo, asmeniškai ar finansiškai suinteresuotas bankroto procedūrų atlikimu, taip pat jeigu tokį suinteresuotumą turi su kandidatu į bankroto administratorius santuokos, giminystės ar partnerystės ryšiais susijęs asmuo, *trečia*, kitos aplinkybės, kurios leidžia pagrįstai abejoti kandidato į bankroto administratorius nešališkumu. Asmuo, egzistuojant minėtoms aplinkybėms, privalo nedesiant apie jas informuoti tiek bankroto bylą nagrinėjantį teismą, tiek Nemokumo administraciją.¹⁹ Taigi, kaip ir Lietuvos atveju, įmonės bankroto procesą reglamentuojančiame įstatyme įtvirtintų draudimų būti paskirtam bankroto administratoriumi dėl galimo šališkumo pirminę kontrolę atlieka pats kandidatas į bankroto administratorius, tuo sukeldamas, jau minėtą klausimą dėl tokios kontrolės, kurios taikymas priklauso nuo valios ir sąžiningumo paties subjekto, kuriam ji ir taikoma, efektyvumo.

Vertinant pačių draudimų būti paskirtam įmonės bankroto administratoriumi turinį, darytina išvada, kad šie draudimai iš esmės atitinka draudimus, nustatytus Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme, kai bankroto administratoriumi negali būti skiriamas su įmone, kuriai nuspręsta iškelti bankroto bylą, susijęs asmuo arba asmuo, kuris yra suinteresuotas bankroto bylos baigtimi, kartu šiek tiek skirtingai reglamentuojant šiuos draudimus atskiroms asmenų kategorijoms, pavyzdžiui, numatant, kad bankroto administratoriumi negali būti skiriamas bet koks nemokios įmonės tiek esamas, tiek per paskutinius 5 metus buvęs, jos darbuotojas, kai Lietuvoje toks draudimas galioja tik 3 metus bei ne visoms darbuotojų rūšims arba apribojant teisę administruoti įmonę tik esamiems jos akcininkams, kai Lietuvoje šis draudimas apima tiek esamus įmonės akcininkus, tiek tokios įmonės dukterinės ar ją patronuojančios įmonės akcininkus kartu susiejant šį draudimą su turimų akcijų kiekiu (10 proc.). Taip pat pažymėtina, kad Latvijoje bankroto administratoriumi gali būti skiriamas tik fizinis asmuo, kuris paprastai yra advokatas. Latvijos Respublikoje dar nuo 2010 m. rudens įsigaliojusi bankroto administratoriaus skyrimo tvarka, į kurią buvo atsižvelgiama Lietuvoje kuriant nuo 2015-01-01 įsigaliosiančią bankroto administratoriaus skyrimo tvarką,²⁰ taip pat yra paremta ne bankroto bylą turinčių teisę inicijuoti subjektų teikiamomis bankroto administratoriaus kandidatūromis ar bankroto bylą

¹⁹ Įmonių bankroto valdymo departamento prie Ūkio ministerijos pagal vykdomas funkcijas atitinkmuo Latvijoje.

²⁰ Už bankrotą bus atsakingas kompiuteris. Ius positivum interneto tiklalapis [interaktyvus] <<http://www.iuspositivum.lt/uz-bankrota-bus-atsakingas-kompiuteris>> [žiūrėta 2014-11-03].

iškėlusio teismo laisve pasirinkti bankroto administratoriaus kandidatūrą, bet valstybės įmonės Nemokumo administracija teikiama rekomendacija teismui dėl siūlomo skirti bankroto administratoriaus, kurio kandidatūra atrenkama, remiantis atsitiktinumo principu²¹. Asmenys, turintys teisę teikti įmonių bankroto administravimo paslaugas, yra suskirstyti į penkis kandidatų į bankroto administratorius sąrašus pagal tai, kurio iš penkių apygardų teismų veiklos teritorijoje jie sutinka teikti bankroto administravimo paslaugas. Jeigu asmuo išreiškia valią paslaugas teikti daugiau nei vieno iš apygardos teismų veiklos teritorijoje, jis įtraukiamas į visus atitinkamų apygardų bankroto administratorių sąrašus. Kandidatai į kiekvieną sąrašą įtraukiami pagal prašymo eiti administratoriaus pareigas pateikimo eiliškumą. Visi bankroto administratorių sąrašai viešai skelbiami Nemokumo administracijos interneto tinklalapyje. Įmonės, kurioms nuspręsta iškelti bankroto bylą, savo ruožtu įtraukiamos į elektroninį administravimui laisvų subjektų sąrašą, eiliškumą nustatant pagal juridinio asmens pavadinimą. Šis sąrašas taip pat yra viešai prieinamas Nemokumo administracijos interneto tinklalapyje. Nemokumo administracija, gavusi teismo nutartį dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo ir prašymą rekomenduoti kandidatą į bankroto administratorius, įtraukia įmonę į tos dienos administravimui laisvų subjektų sąrašą. Darbo dienos pabaigoje kiekvienai tokiai įmonei priskiriamas konkretus bankroto administratorius, vadovaujantis principais, kad, *pirma*, administratorius atrenkamas iš įmonei iškėlusio bankrotą apygardos teismo veiklos teritorijoje bankroto administravimo paslaugas teikiančių bankroto administratorių sąrašo, *antra*, bankroto administratorius atrenkamas eiliškumo tvarka – pirmajam bankroto administratorių sąrašė tą dieną esančiam kandidatui priskiriama administruoti pirmąją tos dienos administravimui laisvų subjektų sąrašė esančią įmonę ir t.t. Apie atrinkimą pranešama atrinktam bankroto administratoriui, kuris tada turi išreikšti sutikimą arba atsisakymą įmonę administruoti. Atsisakymo atveju, skiriamas kitas atitinkamo sąrašo eilėje esantis bankroto administratorius, o atsisakiusiajam taikomos neigiamos poveikio priemonės – jis patenka į sąrašo pabaigą, kas lemia, kad tokiam bankroto administratoriui tenka ilgiau laukti naujo pasiūlymo administruoti. Bankroto administratoriui sutikus administruoti atsitiktine tvarka atrinktą įmonę, Nemokumo administracija rekomenduoja tokio bankroto administratoriaus kandidatūrą teismui įmonės bankroto byloje, kas tampa pagrindu teismui tokį kandidatą

²¹ Insol Europe interneto tinklalapis [interaktyvus]. All you need to know about becoming an Insolvency Practitioner in Europe: Latvia < <http://www.insol-europe.org/technical-content/how-to-become-an-insolvency-practitioner-across-europe/how-to-become-an-ip-in-latvia> > [žiūrėta 2014-06-13].

paskirti įmonės bankroto administratoriumi. Paskirtas bankroto administratorius taip pat nukeliamas į atitinkamo kandidatų į bankroto administratorius sąrašo galą²².

Taigi, Latvijoje užtikrinti bankroto administratoriaus nešališkumą per jo skyrimo tvarką siekiama, remiantis atsitiktinumo principu, kai nei bankroto procesą turintiems teisę inicijuoti subjektams, nei Nemokumo administracijai, nei bankroto bylą nagrinėjančiam teismui nėra suteikiama teisė savo nuožiūra atrinkti ir paskirti konkretų bankroto administratorių, o kandidatų į bankroto administratorius ir bankrutuojančių įmonių sąrašą tvarkanti valstybinė įmonė formaliai pagal nustatytą rotacijos tvarką priskiria nemokiai įmonei bankroto administratorių. Vertinant tokios tvarkos galimybę užtikrinti nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą, darytina išvada, kad ši galimybė tiesiogiai priklauso nuo atsitiktinumo principo bankroto administratoriaus atrankos procese įgyvendinimo realumo.

Tik pavykus veiksmingai užtikrinti visiškai atsitiktinę bankroto administratoriaus atranką, būtų sudaromos sąlygos paskirti bankroto administratorių, kuris nebūtų suinteresuotas nei įmonės, nei kreditorių atžvilgiu, nei įmonės bankroto proceso pabaiga. Ši tvarka pripažįstama pagerinusia padėtį, užtikrinant nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą, tačiau jau pasitaiko nuomonių, jog Latvijoje įtvirtinta bankroto administratoriaus tvarka, vis dėlto, įmanoma manipuliuoti. Pavyzdžiui, formuojasi bankroto administratorių grupės, kurių nariai užleidžia vienas kitam vietą, atsisakydami administruoti jiems pasiūlytas įmones.²³ Be to, pats Latvijos Respublikos nemokumo įstatymas suteikia teisę kreditorių susirinkimui kreiptis į teismą dėl Nemokumo administracijos rekomenduoto ir teismo paskirto bankroto administratoriaus atstatydinimo tuo atveju, jeigu 2/3 visų kreditorių, turinčių balso teisę, mano, kad bankroto administratorius savo pareigas atlieka neefektyviai. Ši kreditorių dauguma taip pat turi teisę pati išsirinkti konkrečią teismui siūlomą patvirtinti bankroto administratoriaus kandidatūrą, kas reiškia, kad įprastinė atsitiktinumo principu paremta bankroto administratoriaus skyrimo procedūra tokiu atveju netaikoma.

ESTIJOS RESPUBLIKA

Estijos Respublikoje įmonių bankroto administratoriaus veiklos principus, draudimus tam tikriems asmenims administruoti bankrutuojančią įmonę ir bankroto administratoriaus

²² Ministrų kabineto taisyklės Nr. 1001 “Tvarka, kuria vadovaujantis Bankroto administracija skiria ir rekomenduoja teismui kandidatą į bankroto proceso administratoriaus pareigas. 2010-10-26, prot. Nr. 55 34. Tekstas latvių kalba interneto tinklalapyje <<http://likumi.lv/doc.php?id=220293>> [žiūrėta 2014-07-23].

²³ Grajauskas M. Pakeitus administratoriaus skyrimo tvarką laukia naudos [interaktyvus] <<http://www.balciunasgrajauskas.lt/index.php/pageid/724/articlepage/1>> [žiūrėta 2014-07-22].

paskyrimo tvarką bei kitus su bankroto procesu susijusius klausimus reglamentuoja nuo 2004 metų įsigaliojęs Estijos Respublikos bankroto įstatymas²⁴, kurio pagrindai buvo sukurti, remiantis Skandinavijos ir Vakarų Europos patirtimi.²⁵

Kaip ir Lietuvos atveju, Estijos Respublikos bankroto įstatymas, visų pirmausia, įpareigoja bankroto administratorių, vykdant jam priskirtas funkcijas, siekti bankrutuojančios įmonės ir kreditorių interesų pusiausvyros bei ginti abiejų pusių interesus. Bankroto administratoriumi, kaip ir Latvijoje, gali būti skiriamas tik fizinis asmuo, tačiau jis neprivalo būti advokatu – bankroto administravimo paslaugas taip pat gali teikti auditoriai ir antstoliai bei asmenys, kuriems tokią teisę suteikė Anstolių ir Bankroto administratorių rūmų profesinė sąjunga. Bankroto administratoriumi negali būti skiriamas teismo darbuotojas, asmuo, susijęs su teisėju ar teisėjo padėjėju arba asmuo, kuris nėra nepriklausomas nuo kreditorių arba bankrutuojančios įmonės. Su bankrutuojančia įmone susijusiu asmeniu pripažįstami: valdymo organų nariai, prokurorius, buhalteris, akcininkas, turintis daugiau nei 10 procentų įmonės akcijų, juridinio asmens narys ar dalyvis, kuris solidariai atsako su bankrutuojančiu juridiniu asmeniu pagal juridinio asmens prievoles, dukterinė įmonė ir jos valdymo organų nariai bei su visais išvardintais asmenimis giminystės, svainystės, santuokos ar bendro gyvenimo ryšiais susiję asmenys ir asmenys, kurie su bankrutuojančia įmone turi bendrą finansinį suinteresuotumą, taip pat bet kurie kiti asmenys, kuriuos susijusiais su įmone pripažįsta teismas.

Taigi, Estijoje, kaip ir Lietuvoje, bankroto administratoriaus nešališkumo pamatinės prielaidos tos pačios – Estijos Respublikos bankroto įstatyme įtvirtintas nešališko ir nepriklausomo bankroto administratoriaus principas, kuris, visų pirmausia, įgyvendinamas įstatyme formalizuojant pavyzdinį sąrašą asmenų, kurie dėl jų ryšio su bankrutuojančia įmone pagrįstai laikytini suinteresuotais bankroto bylos baigtimi ir atitinkamai šališkais bankroto procese asmenimis, tokiu būdu apribojant šių asmenų teisę būti paskirtiems administruoti bankrutuojančią įmonę. Be to, asmuo, siekiantis būti paskirtas bankroto administratoriumi, sutikdamas teikti bankroto administravimo paslaugas įmonei, kuriai nutarta iškelti bankroto bylą, turi pateikti rašytinį patvirtinimą, kad jis yra nepriklausomas nei nuo įmonės, nei nuo jos kreditorių, todėl nėra jokio pagrindo jam taikyti minėtus apribojimus. Taigi, kaip ir kitose

²⁴ Bankruptcy act. 2003-01-22. RT I 2003, 17, 95 [interaktyvus]

<<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/RK/a/530102013015/consolide>> [žiūrėta 2014-07-22].

²⁵ Estonian Business Law: A comprehensive summary (14). Bankruptcy law. Estonian World Review, 2002-10-16 EL (Estonian Life) [interaktyvus] <<http://www.eesti.ca/estonian-business-law-a-comprehensive-summary-14/print2694>> [žiūrėta 2014-07-22].

Baltijos šalyse, Estijoje pirminė kandidato į bankroto administratorius nešališkumo kontrolė yra patikėta pačiam kandidatui, vadinasi, jos efektyvumas, vėlgi, iš esmės priklauso nuo tokio kandidato sąžiningumo ir valios. Vertinant pačių draudimų būti paskirtam įmonės bankroto administratoriumi turinį, pažymėtina, kad jie iš esmės atitinka draudimus, nustatytus kitų Baltijos šalių bankroto procesą reglamentuojančiuose įstatymuose – bankroto administratoriumi negali būti skiriamas asmuo, kuris yra susijęs su bankrutuojančia įmone, jos kreditoriumi ar bankroto bylą nagrinėjančiu teisėju, papildomai apribojant teisę būti paskirtam administruoti įmonę ir su teisėjo padėjėju susijusiam asmeniui, teismo darbuotojams, įmonės prokuratoriui ir asmenims, kurie su bankrutuojančia įmone turi bendrą finansinį suinteresuotumą.

Bankroto administratoriaus skyrimo tvarka Estijoje remiasi pagrindiniu principu, kad skiriamas įmonės bankroto administratorius turi turėti tiek teismo, tiek kreditorių pasitikėjimą.²⁶ Bankroto bylos iškėlimą gali inicijuoti pati įmonė arba jos kreditorius. Gavęs pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, teismas, savo nuožiūra bei atsižvelgdamas į Estijos Respublikos bankroto įstatyme nustatytus draudimus tam tikriems asmenims būti paskirtais bankroto administratoriais dėl galimo jų šališkumo, parenka ir paskiria laikiną bankroto administratorių iš Antstolių ir Bankroto administratorių rūmų profesinės sąjungos sudaromo Antstolių ir bankroto administratorių sąrašo. Tais atvejais, kai bankroto byla inicijuojama kreditoriaus, teismas dėl laikino bankroto administratoriaus paskyrimo sprendžia po preliminarus teismo posėdžio, į kurį kviečiami tiek kreditorius, tiek įmonės atstovas. Paskyręs laikiną bankroto administratorių, teismas taip pat nustato teismo posėdžio, kurio metu bus nagrinėjamas pareiškimas dėl bankroto iškėlimo, datą. Nusprendęs iškelti bankroto bylą, teismas kartu paskiria nuolatinį bankroto administratorių, kuriuo paprastai skiriamas iki tol buvęs laikinasis bankroto administratorius, ir nustato pirmojo visuotinio kreditorių susirinkimo datą, kurio metu kreditorių susirinkimas turi spręsti klausimą dėl teismo paskirto bankroto administratoriaus patvirtinimo. Nusprendęs nepritarti teismo paskirto bankroto administratoriaus kandidatūrai, pirmasis visuotinis kreditorių susirinkimas išrenka naują bankroto administratorių iš Antstolių ir bankroto administratorių sąrašo ir pateikia jo kandidatūrą tvirtinti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui. Teismas turi teisę nuspręsti nepritarti pirmojo visuotinio kreditorių susirinkimo išrinktai bankroto administratoriaus

²⁶ Estonian Business Law: A comprehensive summary (14). Bankruptcy law. Estonian World Review, 2002-10-16 EL (Estonian Life) [interaktyvus] < <http://www.eesti.ca/estonian-business-law-a-comprehensive-summary-14/print2694> > [žiūrėta 2014-07-23].

kandidatūrai ir paskirti naują bankroto administratorių, kurio kandidatūra nebeprivalo būti derinama su visuotiniu kreditorių susirinkimu, tačiau teismas negali paskirti bankroto administratoriumi asmens, kurio kandidatūrai pirmasis visuotinis kreditorių susirinkimas nepritarė, o pagrindais atsisakyti patvirtinti pirmojo visuotinio kreditorių susirinkimo išrinktą bankroto administratorių gali būti tik bankroto administratoriaus civilinės atsakomybės draudimo neturėjimas arba pagrindų taikyti draudimus, asmeniui būti paskirtam bankroto administratoriumi dėl jo galimo šališkumo, nustatymas. Pažymėtina, kad skirtingai nei Lietuvoje ir Latvijoje, Estijos Respublikos bankroto įstatymas neįtvirtina baigtinio asmenų, kuriems taikomi draudimai būti paskirtais bankroto administratoriumi dėl jų galimo šališkumo, sąrašo. Atsižvelgiant į tai, kad teismas atlieka kreditorių susirinkimo siūlomo bankroto administratoriaus kandidatūros nešališkumo kontrolę, teismui paliekama teisė savo nuožiūra pripažinti susijusiais su bankrutuojančia įmone ir kitus asmenis ir neskirti jų bankroto administratoriumi.

Vertinant šią bankroto administratoriaus skyrimo tvarką galimybės užtikrinti nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą atžvilgiu, darytina išvada, kad įtvirtinta tvarka yra gan pažangi – bankroto administratoriaus skyrime aktyviai dalyvauja tiek teismas, tiek kreditoriai. Teismas atlieka kreditorių susirinkimo išrinkto bankroto administratoriaus kandidatūros nešališkumo kontrolę, o kreditorių susirinkimas gali atsisakyti tvirtinti teismo paskirtą kandidatą, jeigu kiltų abejonės dėl jo sąsajų su bankroto byla nagrinėjančiu teismu, kitais kreditoriais ar įmone. Taigi, atsitiktinumo arba kompiuterinės atrankos principais pagrįsta tvarka, kuria remiantis nešališkumą siekiama užtikrinti, apribojant galimybes tiek teismui, tiek bankroto proceso dalyviams daryti įtaką parenkant ir skiriant bankroto administratorių, pakeičiama bankroto administratoriaus skyrimo mechanizmu, kuriame šie subjektai atlieka vienas kito kontrolę. Be to, nesuteikiant bankroto byla inicijuojančiam subjektui teisės siūlyti savo bankroto administratoriaus kandidatūrą, kaip numatyta Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme, ši tvarka nesudaro galimybės kilti ginčams dėl paskirto bankroto administratoriaus šališkumo, motyvuojant, kad bankroto administratorius galimai bus labiau suinteresuotas ginti jį pasiūliusio asmens, nei kitų bankroto proceso dalyvių interesus. Kita vertus, pažymėtina, kad Estijos Respublikos bankroto įstatyme įtvirtinta bankroto administratoriaus skyrimo tvarka beveik nesuteikia galimybių dalyvauti bankroto administratoriaus skyrimo procese pačiai bankrutuojančiai įmonei, kuriai suteikiama tik teisė skųsti naują bankroto administratoriaus kandidatūrą, kurią paskyrė teismas pirmajam

visuotiniam kreditorių susirinkimui nepritarus pirminei teismo parinktai bankroto administratoriaus kandidatūrai.

IŠVADOS

Kadangi Europos Sąjungos lygmeniu bankrutuojančios įmonės bankroto administratoriaus skyrimas nėra reglamentuojamas, Lietuva, Latvija ir Estija, kaip valstybės narės, buvo laisvos pasirinkti ar susikurti joms priimtinus bankroto administratoriaus skyrimo teisinio reguliavimo modelius ir nors kiekvienoje iš Baltijos šalių bankroto procesą reglamentuojantys teisės aktai įtvirtina skirtingą ir specifinį bankroto administratoriaus skyrimo institutą, tačiau tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, tiek Estijoje nešališko bankroto administratoriaus paskyrimą siekiama užtikrinti per tas pačias teisinio reguliavimo sritis: bankroto administratoriaus veiklos principus, draudimus tam tikriems asmenims dėl jų suinteresuotumo administruoti bankrutuojančią įmonę ir bankroto administratoriaus skyrimo tvarką.

Pirminės bankroto administratoriaus nešališkumo užtikrinimo kontrolės turinys – bankroto procesą reglamentuojančiuose įstatymuose įtvirtinti draudimai tam tikriems asmenims administruoti įmonę ir įgyvendinimo būdas iš esmės sutampa visose Baltijose šalyse. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, tiek Estijoje, siekiant nešališko bankroto administratoriaus, administruoti bankrutuojančią įmonę draudžiama asmenims, susijusiems su įmone, jos kreditoriais, bankroto bylą nagrinėjančiu teismu, papildomai kiekvienoje valstybėje pagal praktikoje išskylančias nešališkumo problemas draudimų sąrašą papildant atskiromis asmenų kategorijomis, kas sudaro teisinį pagrindą išvengti bankroto bylos pabaiga suinteresuoto asmens paskyrimo administruoti bankrutuojančią įmonę, tačiau pirminės nešališkumo kontrolės užtikrinimas paliekamas paties kandidato į bankroto administratorius rankose, jam raštu patvirtinant draudimų taikymo pagrindų nebuvimą jo atžvilgiu, kas verčia abejoti tokios pirminės nešališkumo kontrolės praktiniu efektyvumu.

Antrinė bankroto administratoriaus nešališkumo užtikrinimo kontrolė yra skirtinga kiekvienoje iš Baltijos šalių: paremta teismo vykdoma siūlomos bankroto administratoriaus kandidatūros kontrole, kompiuterine bankroto administratoriaus atrankos programa, atsitiktine bankroto administratoriaus atranka ar teismo ir kreditorių aktyviu dalyvavimu ir vienas kito kontrole, parenkant ir skiriant nešališką bankroto administratorių. Vertinant šias skirtingas bankroto administratoriaus skyrimo tvarkas galimybės užtikrinti nešališko bankroto

administratoriaus paskyrimą atžvilgiu pažymėtina, kad kiekviena jų turi savų pranašumų ir trūkumų, tačiau prie nešališko bankroto administratoriaus skyrimo prisideda tokie šių tvarkų elementai kaip bankroto procesą turinčių teisę inicijuoti subjektų teisės teikti jiems palankią bankroto administratoriaus kandidatūrą apribojimas, kreditorių pasitikėjimo paskirtu bankroto administratoriumi skatinimas bei visų kreditorių ir teismo vykdomos bankroto administratoriaus nešališkumo kontrolės derinimas.

LITERATŪRA

1. 2000-05-29 Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 “Dėl bankroto bylų”. Specialusis leidimas. 2004-12-30, Nr. 1.
2. 2008-10-22 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/94/EB “Dėl darbuotojų apsaugos jų darbdaviui tapus nemokiam”. Official Journal L, 2008-10-28, Nr. 283.
3. 2012-05-07 Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 4, 10, 11, 11(4), 11(5), 11(6), 11(7), 13, 13(1), 21, 22, 23, 26, 29, 31 ir 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=423824&p_tr2=2 [žiūr. 2014-07-13].
4. 2012-07-18 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 909 “Dėl teismo skiriamo bankroto administratoriaus kandidatūros siūlymo teismui taisyklių patvirtinimo”. Valstybės žinios. 2012-07-04. Nr. 88-4602.
5. Bankruptcy act. 2003-01-22. RT I 2003, 17, 95 [interaktyvus] <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/RK/a/530102013015/consolide>> [žiūrėta 2014-07-22].
6. Bankroto ir restruktūrizavimo administratorių elgesio kodeksas. Valstybės žinios, 2010-12-07, Nr. 143-7340.
7. Estonian Business Law: A comprehensive summary (14). Bankruptcy law. Estonian World Review, 2002-10-16 EL (Estonian Life) [interaktyvus] <<http://www.eesti.ca/estonian-business-law-a-comprehensive-summary-14/print2694>> [žiūrėta 2014-07-22].
8. Grajauskas M. Pakeitus administratoriaus skyrimo tvarką laukia naudos [interaktyvus] <<http://www.balciunasgrajauskas.lt/index.php/pageid/724/articlepage/1>> [žiūrėta 2014-07-22].
9. Insol Europe interneto tinklalapis [interaktyvus]. All you need to know about becoming an Insolvency Practitioner in Europe: Latvia <<http://www.insol-europe.org/technical-content/how-to-become-an-insolvency-practitioner-across-europe/how-to-become-an-ip-in-latvia>> [žiūrėta 2014-06-13].
10. Insolvency law, 2010-07-26. Nemokumo administracijos tinklalapis [interaktyvus] <<http://www.mna.gov.lv/lv>> [žiūrėta 2014-07-22].
11. Kalvienė S., Mikuckienė V., Norkus R., Velička R. *Bankroto teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius, Justitia, 2009.
12. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
13. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 4, 10, 11, 11(4), 11(5), 11(6), 11(7), 13, 13(1), 21, 22, 23, 26, 29, 31, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2013-04-06. Nr. 36-1725.
14. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 2, 10, 11, 13(1), 20, 21, 28, 29, 30, 33, 35, 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2013-05-07. Nr. 46-2244.
15. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos interneto puslapis <<http://www.stt.lt/lt/menu/korupcijos-prevencija/korupcijos-rizikos-analize>> [žiūr. 2014-07-02].

16. Ministrų kabineto taisyklės Nr. 1001 “Tvarka, kuria vadovaujantis Bankroto administracija skiria ir rekomenduoja teismui kandidatą į bankroto proceso administratoriaus pareigas. 2010-10-26, prot. Nr. 55 34. Tekstas latvių kalba interneto tinklalapyje <<http://likumi.lv/doc.php?id=220293>> [žiūrėta 2014-07-23].
17. Pagrindinio komiteto išvada Įmonių bankroto įstatymo 4, 10, 11, 11(4), 11(5), 11(6), 11(7), 13, 13(1), 21, 22, 23, 26, 29, 31, 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui [interaktyvus] <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=444673> [žiūrėta 2014-08-01].
18. Spaičienė J. Nemokaus skolininko turto administravimas Lietuvos Respublikoje (1918-1940 m.). Jurisprudencija, 2007, Nr. 4 (94); p. 61-66.
19. Už bankrotą bus atsakingas kompiuteris. Ius positivum interneto tiklalapis [interaktyvus] <<http://www.iuspositivum.lt/uz-bankrota-bus-atsakingas-kompiuteris>> [žiūrėta 2014-11-03].

SECURING BANKRUPTCY ADMINISTRATOR IMPARTIALITY: APPOINTMENT PROCEDURE IN THE BALTIC STATES

Linas Meškys*

Mykolas Romeris university

Ugnė Matekonytė**

Law Firm “Kaušinis, Meškys, Matekonytė”

Summary

The article presents the analysis of the possibilities to secure the impartial bankruptcy administrator in the bankruptcy proceedings of a debtor who is a legal person through bankruptcy administrator appointment procedure in Lithuania, Latvia and Estonia. Although national bankruptcy laws, regulating bankruptcy administrator appointment procedure, are somewhat unique in each of the Baltic States, it can still be noted that appointment of the impartial bankruptcy administrator is pursued in three distinct regulatory areas: the principles of bankruptcy administrator practice, restrictions to be appointed as bankruptcy administrator regarding certain relations which may contest the impartiality matter and the bankruptcy administrator appointment procedure. Therefore, this article covers the analysis of methods by which impartial bankruptcy administrator selection and appointment is sought after in each of the regulatory areas indicated above and evaluation of such methods and their limitations. Last but not least, the distinct bankruptcy administrator appointment proceedings in each of the Baltic States provides the significant ground for comparison and conclusions of possibilities in securing impartial bankruptcy administrator through the appointment procedure in Lithuania, Latvia and Estonia.

Keywords: bankruptcy administrator, impartial bankruptcy administrator, bankruptcy administrator appointment procedure.

Linas Meškys*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorius. Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: bankroto teisė, aplinkosaugos teisė, administracinė teisė.

Linas Meškys*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lecturer. Vytautas Magnus University, associate professor. Research interests: bankruptcy law, environmental law, administrative law.

Ugnė Matekonytė**, teisės magistrė. Advokatė, Advokatų profesinė bendrija “Kaušinis, Meškys, Matekonytė”. Mokslinių tyrimų kryptys: bankroto teisė, civilinė teisė.

Ugnė Matekonytė**, Mater of Laws. Advocate, Law Firm “Kaušinis, Meškys, Matekonytė”. Research interests: bankruptcy law, civil law.

NACIONALINĖ ENERGETIKOS STRATEGIJA: GALIMI POKYČIAI STRATEGINIUOSE TIKSLUOSE

Saulė Milčiuvienė *

*Vytauto Didžiojo universitetas, Teisės fakultetas,
K. Donelaičio g. 58, LT-44248, Kaunas
Telefonas (8 37) 327999,
El.paštas: s.milciuviene@tf.vdu.lt*

Anotacija. Energetinis saugumas yra neatsiejama nacionalinio saugumo dalis, todėl valstybės vaidmuo užtikrinat sklandų energetikos sektoriaus funkcionavimą yra kertinis. Energetikos sektoriaus reguliavimas niekada nebus paliktas tik rinkos dėsniams, nes nuo jo priklauso valstybės ekonominė ir socialinė gerovė. Viena iš energetikos sektoriaus savybių yra jo inertiškumas, todėl yra būtinas ilgalaikis planavimas ir plėtros krypčių nustatymas. Paskutinė *Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija* buvo patvirtinta 2012 m. metų birželio 26 d., tačiau jau dabar yra parengtas naujas *Nacionalinės energetikos strategijos projektas*. Šio straipsnio tikslas: palyginti šiuo metu galiojančios *Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos* bendrąsias nuostatas bei strateginius tikslus elektros energetikos sektoriuje su *Nacionalinės energetikos strategijos projektu*.

Pagrindinės sąvokos: Nacionalinė energetikos strategija; elektros energetikos sektorius; energetinė nepriklausomybė; energetinis saugumas.

IVADAS

Energetinis saugumas yra neatsiejama nacionalinio saugumo dalis, todėl valstybės vaidmuo užtikrinat sklandų energetikos sektoriaus funkcionavimą yra kertinis. Energetikos sektoriaus reguliavimas niekada nebus paliktas tik rinkos dėsniams, nes nuo jo priklauso valstybės ekonominė ir socialinė gerovė.

Viena iš energetikos sektoriaus savybių yra jo inertiškumas, todėl yra būtinas ilgalaikis planavimas ir plėtros krypčių nustatymas. Paskutinė *Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija*¹ (toliau – NENS (2012)) buvo patvirtinta 2012 m. metų birželio 26 d., tačiau jau dabar yra parengtas naujas *Nacionalinės energetikos strategijos projektas*² (toliau – NESP).

Šio straipsnio tikslas - palyginti šiuo metu galiojančios *Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos* bendrąsias nuostatas bei strateginius tikslus elektros energetikos sektoriuje su *Nacionalinės energetikos strategijos projektu*.

¹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo. *Valstybės Žinios*. 2012, Nr. 80-4149.

² Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas.

Šiam tikslui pasiekti keliami uždaviniai: (1) išanalizuoti energetikos strategijų stabilumo įtaką energetikos sektoriaus plėtrai; (2) palyginti NENS (2012) ir NESP bendrąsias nuostatas; (3) palyginti NENS (2012) ir NESP elektros energetikos sektoriaus strateginius tikslus.

Tikėtina, kad parengtas NESP susilauks politikų dėmesio ir diskusijų viešojoje erdvėje, todėl šiame straipsnyje atlikta lyginamoji analizė, pateiktos išvalgos neabejotinai yra aktualios šiandieniniam Lietuvos gyvenime.

NACIONALINĖS ENERGETIKOS STRATEGIJOS REIKŠMĖ

Šiuo metu Lietuvoje galioja 2012 m. Seimo patvirtinta *Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija*. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo³ 14 str. 1 d. nurodo jog nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija nustato valstybės politikos strategines kryptis, vadinasi jos nuostatomis remiantis gali būti prognozuojama, kokios bus prioritėtinės valstybės kryptys energetikos sektoriuje, kokie numatomi pagrindiniai investiciniai projektai, kokios veiklos bus remiamos valstybės ir gali susilaukti finansinės paramos.

Valstybės nustatytos energetikos sektoriaus veiklos gairės yra ypač svarbios potencialiems investuotojams, kadangi energetinių objektų statyba reikalauja labai didelių pradinių investicijų, o jų eksploataavimo laikotarpis gali siekti 50 metų. Tik ilgalaikė, paremta ekonominiais skaičiavimais, nepriklausanti nuo rinkimų rezultatų ir išlaikanti savo tęstinumą energetikos strategija gali pritraukti privačias investicijas į energetikos sektorių. Todėl NENS (2012) nustato prioritėtinius valstybės tikslus ir energetikos strategijos viziją keliais etapais: iki 2020 metų numato pagrindinius tikslus energetikos sektoriuje; iki 2030 metų ir iki 2050 metų nubrėžia energetikos sektoriaus plėtos gaires.

NENS (2012) nėra tik deklaratyvus planas, gairės ar vizija – jos pagrindu yra rengiami detalūs energetikos sektoriaus plėtos planai. LR Energetikos įstatymas numato, kad Vyriausybė tvirtina Nacionalinę atsinaujinančių energijos išteklių plėtos programą bei užtikrina jos suderinamumą su Nacionaline energetikos strategija. Taip pat Vyriausybė ar jos įgaliotos institucijos tvirtina penkerių metų Strategijos įgyvendinimo planą ir programas.

Remiantis NENS (2012) yra priimta bendrų programų, reglamentuojančių atskirų energetikos sektorių plėtrą ar priimti sprendimai dėl atskirų energetinių projektų įgyvendinimo:

³ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.56-2224.

1. Dėl dujotiekių jungties tarp Lenkijos ir Lietuvos projekto dalies Lietuvos Respublikos teritorijoje pripažinimo valstybei svarbiu ekonominiu projektu⁴,
2. Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų lėšų ir kainos 2015 metams nustatymo⁵,
3. Dėl lėšų, skirtų suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudoms ar jų daliai kompensuoti, nustatymo 2013 metams⁶,
4. Dėl dujotiekių jungties tarp Lenkijos ir Lietuvos specialiojo plano rengimo⁷,
5. Dėl magistralinio dujotiekio Klaipėda–Kuršėnai projekto pripažinimo valstybei svarbiu ekonominiu projektu⁸,
6. Dėl Vilniaus ir Kauno miestų centralizuoto šilumos tiekimo ūkio modernizavimo įrengiant vietinius ir atsinaujinančius energijos išteklius naudojančias kogeneracines elektrines projektų pripažinimo valstybei svarbiais ekonominiais projektais⁹,
7. Dėl Nacionalinio elektros ir gamtinių dujų perdavimo infrastruktūros projektų įgyvendinimo plano patvirtinimo¹⁰.

Tačiau įdomu pastebėti, kad pagrindinis dokumentas - strategijos penkerių metų įgyvendinimo planas yra nepatvirtintas iki šiol, nors nuo NENS (2012) patvirtinimo laiko jau praėjo 2,5 metų. Tolimesnis Vyriausybės neveiklumas, patvirtinus NENS (2012), gali liudyti, kad pati Vyriausybė nebetiki NENS (2012) išdėstytomis nuostatomis ir abejoja jų įgyvendinimo tikslingumu. Taip pat nepavyko parengti ir Nacionalinės atsinaujinančių energijos išteklių plėtros programos ir jos pagrindu parengto veiklos plano. Kaip ir strategijos įgyvendinimo plano atveju skelbiami seni dokumentai, priimti seniau galiojusios Nacionalinės energetikos strategijos pagrindu.

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl dujotiekių jungties tarp Lenkijos ir Lietuvos projekto dalies Lietuvos Respublikos teritorijoje pripažinimo valstybei svarbiu ekonominiu projektu. *Teisės aktų registras*. 2014.11.10, Nr.: 0.

⁵ Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimas Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų lėšų ir kainos 2015 metams nustatymo. *Teisės aktų registras*. 2014.10.17, Nr.: 0.

⁶ Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimas Dėl lėšų, skirtų suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudoms ar jų daliai kompensuoti, nustatymo 2013 metams. *Valstybės žinios*. 2012, Nr.123- 6229.

⁷ Lietuvos Respublikos energetikos ministro įsakymas Dėl dujotiekių jungties tarp Lenkijos ir Lietuvos specialiojo plano rengimo *Valstybės žinios*. 2013, Nr.115- 5785.

⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas Dėl magistralinio dujotiekio Klaipėda–Kuršėnai projekto pripažinimo valstybei svarbiu ekonominiu projektu. *Valstybės žinios*. 2013, Nr.: 132-6740.

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas Dėl Vilniaus ir Kauno miestų centralizuoto šilumos tiekimo ūkio modernizavimo įrengiant vietinius ir atsinaujinančius energijos išteklius naudojančias kogeneracines elektrines projektų pripažinimo valstybei svarbiais ekonominiais projektais. *Teisės aktų registras*. 2014.06.03, Nr.: 0.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas Dėl Nacionalinio elektros ir gamtinių dujų perdavimo infrastruktūros projektų įgyvendinimo plano patvirtinimo. *Teisės aktų registras*. 2014.07.31, Nr.: 0.

Iš tikrųjų po NENS (2012) patvirtinimo Lietuvos politiniame gyvenime įvyko du labai reikšmingi įvykiai. 2013 m. kovo mėnesį įvyko Seimo rinkimai, po kurių konservatoriai iki šiol buvę valdžioje perėjo į opoziciją; ir 2012 m. spalį referendumas dėl Visagino atominės elektrinės statybos, kurio metu rinkėjai nepritarė šio projekto vykdymui, nors NENS (2012) yra numatytas kaip vienas iš prioritetinių projektų.

Taip pat įdomu pastebėti ir tai, kad naujas NESP buvo parengtas, nepraėjus nei 2 metams nuo NENS (2012) patvirtinimo, t.y. 2014 m. balandžio 5 d. Tuo tarpu, kai Energetikos įstatymas nurodo, kad energetikos strategija peržiūrima ne rečiau kaip kas penkeri metai.

Todėl akivaizdus NENS (2012) įgyvendinimo dokumentų trūkumas, labai greitai pasirodęs naujas energetikos strategijos projektas, leidžia daryti prielaidą, kad galiojanti NENS (2012) neatitinka naujos Vyriausybės nuostatų ir lūkesčių energetikos sektoriuje. Todėl sekančiame skirsnyje bus palygintos NENS (2012) ir NESP nuostatos energetinio saugumo aspektu bei elektros energetikos sektoriaus strateginio vystymo plotmėje.

LYGINAMOJI ANALIZĖ: BENDROSIOS NUOSTATOS

Pirmiausia svarbu aptarti laikotarpius, kurių metu numatoma energetikos sektoriaus plėtra NENS (2012) ir NESP. Tiek NENS (2012), tiek NESP apimamas laikotarpis, kuriam nustatomas energetikos sektoriaus plėtros gairės iki 2050 m., skirtumas yra tik tas, kad pagrindinės energetikos sektoriaus įgyvendinimo kryptys NENS (2012) yra projektuojamos iki 2020 m., o NESP iki 2030 m.

Pirmas skirtumas tarp NENS (2012) ir NESP jau atsispindi strategijų pavadinimuose *Nacionalinė energetikos nepriklausomybės strategija*¹¹ ir *Nacionalinės energetikos strategijos projektas*. Todėl pabandydysime atsakyti į klausimą, ar pavadinimų skirtumas atspindi turinį strategijų skirtumą, ar pavadinimuose yra tik žodžių žaismas.

Pagrindinė Lietuvos energetikos sektoriaus problema – priklausomybė nuo Rusijos tiekiamų dujų ir elektros energijos, todėl šios priklausomybės mažinimas yra akivaizdus energetikos sektoriaus prioritetas. Paprastai terminas „energetinė nepriklausomybė“ yra tiesiogiai siejamas su valstybės gebėjimu tenkinti energijos paklausą vidiniais valstybės energijos ištekliais. Tačiau energetinė nepriklausomybė nėra būtina energetinio saugumo

---

¹¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas strateginį dokumentą įvardija: *Nacionalinė energetikos nepriklausomybės strategija*.

sąlyga. Energetinis saugumas gali būti siejamas su rinkų integracija, tiekėjų diversifikacija ir panašiai. Energetinio saugumo papildomas elementas, kurio neapima energetinės nepriklausomybės sąvoka, yra ekonomiškai pagrįstos, vartotojams prieinamos energijos kainos. Energetinis saugumas – labai dažnai yra balanso tarp patikimo energijos tiekimo ir ekonomiškai pagrįstų kainų paieška. Energetinė nepriklausomybė yra tik labai svarbi energetinio saugumo sudedamoji dalis.

Tiesa NENS (2012) energetinė nepriklausomybė aiškinama kaip gebėjimas iki 2020 m. **ne mažiau kaip pusę** reikalingos energijos pagaminanti šalies viduje (svarbiausią vaidmenį atliks branduolinė energija ir atsinaujinantys energijos ištekliai), o trūkstamus energijos išteklius – importuoti iš skirtingų šaltinių.

Tuo tarpu matysime, kad NESP yra nustatomi skirtingi galimi saugumo lygiai atsižvelgiant į gebėjimą pagaminti reikiamą energijos kiekį šalies viduje, tačiau gebėjimas reikiamą energijos kiekį pagaminti šalies viduje nėra laikoma būtina ir absoliuti energetinio saugumo sąlyga, o labai daug dėmesio skiriama rinkų integracijai ir energijos tiekimo kanalų plėtrai.

Todėl darytina išvada, kad galiojančios NENS (2012) pavadinime naudojama sąvoka „energetinė nepriklausomybė“ atspindi joje išdėstytus siekius, kuo daugiau energijos pasigaminti šalies viduje, tuo tarpu NESP gebėjimo viduje pasigaminti reikiamą energijos kiekį nelaiko tokiu svarbiu energetinio saugumo elementu.

NENS (2012) nustatė tris Lietuvos energetikos sektoriaus strateginius principus:

1. iki 2020 metų pasiekti energetinę nepriklausomybę¹²,
2. 2020–2030 metais pasiekti konkurencingą¹³ ir darnų¹⁴ energetikos sektoriaus funkcionavimą
3. 2030–2050 metais tolimesnis darnaus energetikos sektoriaus plėtimas.

NESP numato šiuos bendruosius Lietuvos energetikos strategijos tikslus¹⁵:

¹² „Lietuvos energijos poreikis bus patenkinamas naudojant vietinius ir diversifikuotus energijos išteklius. Tai yra būtina sąlyga siekiant užtikrinti patikimą energetinės sistemos funkcionavimą ir užkirsti kelią galimiems energijos tiekimo sutrikimams;“ 15 p.

¹³ „Lietuva prisijungs prie Europos energijos rinkų ir pertvarkys šiuo metu egzistuojančias energetikos sektoriaus monopolijas. Tai leis užtikrinti palankias energijos kainas vartotojams ir pakankamas investicijas į energetikos sektorių, būtinas trūkstamai energetikos infrastruktūrai plėtoti;“ (NENS (2012) 15 p.).

¹⁴ „Tiek energijos gamyba, tiek vartojimas turi būti grindžiami darnios plėtos principais. Užtikrinant darnią plėtrą, bus mažinamas šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo į aplinką kiekis, didinant energijos gamybos, perdavimo ir vartojimo efektyvumą ir skatinant energijos gamybą iš aplinkos neteršiančių išteklių (atsinaujinančių energijos išteklių ir atominės energijos)“ (NENS (2012) 15 p.).

1. energetinis saugumas;
2. darni energetikos sektoriaus plėtra;
3. konkurencingumas;
4. efektyvus energijos naudojimas.

Taigi matyti, kad NENS (2012) ir NESP nustato tuos pačius energetikos sektoriaus strateginius tikslus, tik NESP numato papildomą tikslą – efektyvus energijos naudojimas. NESP nuo NENS (2012) skiriasi savo lankstumu ir kelių alternatyvų analize priklausomai nuo susidariusių sąlygų. Tuo tarpu NENS (2012) laikomasi, kad galimas tik vienas teisingas kelias, nenumatant jokių alternatyvų, netgi labai aiškiai nurodoma kokia žala atsiras Lietuvai jei nebus įgyvendinti NENS (2012) įvardinti energetiniai projektai.

Iš tiesų, vienintelio kelio pasirinkimas yra labai rizikingas sprendimas, kadangi energetikos sektoriaus raidos poreikiai yra paremti prognozuojamomis būsimomis ateities sąlygomis, kurias tiksliai numatyti yra labai sudėtinga. Akivaizdus to pavyzdys yra 2008 m. pasaulį netikėtai užklupusi finansų krizė, kuri sustabdė ekonominį augimą. Tuo tarpu jei pažvelgtume į tuo metu Lietuvoje galiojančią 2007 m. patvirtintą energetikos strategiją, bei pasaulines energetikos sektoriaus plėtros perspektyvas, jose netgi pesimistiniai ekonominio augimo modeliai prognozavo ekonominį augimą ir atitinkamai energijos paklausos augimą. Tačiau finansų krizė lėmė ekonomikos susitraukimą ir dėl to mažėjančią energijos paklausą. Manytina, kad NENS (2012) nelankstus modelis ir sąlygojo būtinumą ją peržiūrėti, kadangi kai kurie strateginiai projektai nebeatitinka šių dienų realijų.

LYGINAMOJI ANALIZĖ: ELEKTROS ENERGETIKOS SEKTORIUS

NENS (2012) ir NESP skirtingai apibrėžia elektros energetikos sektoriaus strategines iniciatyvas. Šiuo atveju NENS (2012) apibrėžiama per konkrečius energetinius projektus, kurie leis priartėti prie siekiamo rezultato energetinės nepriklausomybės, t.y.:

1. Infrastruktūros ir rinkų integracija į Europos elektros energetikos sistemas (Lietuvos–Lenkijos elektros jungtis LitPol Link 1, Lietuvos–Lenkijos elektros jungtis LitPol Link 2, Lietuvos–Švedijos elektros jungtis NordBalt),
2. Elektros energetikos sistemos sujungimas su kontinentinės Europos elektros energetikos tinklais (KET) darbui sinchroniniu režimu,

---

¹⁵ Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas.

3. Keitiklių įrengimas, reikalingas sinchroniniam darbui su KET,
4. Vidaus elektros jungčių stiprinimas rengiantis sinchroniniam darbui su KET,
5. Pakankamų vietinių pajėgumų baziniam elektros energijos generavimui užtikrinimas,
6. Elektros gamyba iš atsinaujinančių energijos išteklių.

Tuo tarpu NESP elektros energetikos strategines iniciatyvas apibrėžia per kokybinius kriterijus, t.y. kokį norėtusi matyti bendrai elektros energetikos sektorių, tada analizuojant atskirus projektus, kurie galėtų padėti pasiekti norimą rezultatą:

1. „Lankstus ir racionalus bendros Europos Sąjungos ir trečiųjų šalių elektros rinkų ir tarpisteminių jungčių teikiamų galimybių išnaudojimas šalies vartotojų aprūpinimui konkurencinga elektros energija;

2. Racionalus ES teikiamos finansinės paramos panaudojimas vietinių elektros energijos generavimo šaltinių plėtrai;

3. Maksimalus, ekonomiškai pateisinamas termofikacijos plėtos potencialo panaudojimas vietinės elektros energijos gamybos apimčių didinimui, ypatingą dėmesį skiriant vietinių išteklių panaudojimui;

4. Maksimalus ekonomiškai pateisinamas ir darnumo kriterijų nepažeidžiantis vietinių ir atsinaujinančių išteklių panaudojimas vietinės elektros energijos gamybos apimčių didinimui;

5. Energetinio saugumo elektros energetikos sektoriuje užtikrinimas palaikant adekvačias instaliuotas ir darbui parengtas galias bei šių galių racionalus panaudojimas rezervinių galių tiekimui kaimyninėms šalims;

6. Savalaikis ir ekonomiškai pagrįstas elektros perdavimo ir skirstomojo tinklo įrenginių atstatymas, modernizavimas, plėtimas ir automatizacijos priemonių diegimas, siekiant užtikrinti patikimą vartotojų aprūpinimą elektros energija ir efektyvą stochastinį darbo režimą turinčių elektros energijos generavimo šaltinių bei vartotojų sumaniųjų įrenginių panaudojimą¹⁶.

Kalbant apie konkrečius projektus elektros energetikos sektoriuje aiškiai matomas iš esmės skirtingas požiūris į du pagrindinius projektus: sinchroninio režimo su kontinentine Europa diegimas ir Visagino atominė elektrinė.

---

¹⁶ Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 27 p.

Sinchroninio režimo su kontinentine Europa diegimas. Lietuvos, Latvijos ir Estijos elektros sistema yra sinchronizuota su IPS/UPS energetine sistema, t.y. Rusijos ir Baltarusijos elektros energetikos sistemomis. NENS (2012) vienu iš prioritetu laiko darbo sinchroniniu režimu su kontinentine Europa užtikrinimą, tuo tarpu NESP tinklų sinchronizavimo visiškai nelaiko prioritetu, o atvirksčiai pažymi, kad turi būti lanksčiai ir sumaniai išnaudojamos tarpisteminių jungčių su ne ES valstybėmis teikiamos galimybės.

NENS (2012) nurodoma, kad esama situacija kai Lietuva ekonomiškai ir politiškai integravosi į transatlantinę erdvę, o energetikos sektorius liko integruotas „...Rytų erdvėje ir Rusijos kontroliuojamoje Baltijos valstybių ir Nepriklausomų Valstybių Sandraugos valstybių sinchroniškai veikiančioje elektros energetikos sistemoje.“¹⁷ ir kelia grėsmę ne tik energetiniam, bet ir nacionaliniam Lietuvos Respublikos saugumui. Būtinybė sinchronizuoti yra grindžiama šiais argumentais: ES trečiajame energetikos pakete nurodytais reikalavimais, siekiu integruoti Baltijos valstybes į bendrą ES rinką bei būtinumu užtikrinti valstybės energetinę nepriklausomybę.

NESP atvirksčiai sinchroninio režimo su kontinentine Europa diegimui skiria labai nedaug dėmesio, tiesiog konstatuojama, kad sinchroninis prisijungimas prie ENTSO-E negali būti grindžiamas vien techninėmis ar ekonominėmis paskatomis, bet lemiamą vaidmenį gali turėti politiniai motyvai. Tuo tarpu NENS (2012) būtinybę sinchronizuoti energetines sistemas su kontinentine Europa iki 2020 m. laiko nediskutuotinu prioritetu.

Pakankami vietiniai pajėgumai vidaus paklausai patenkinti: Visagino atominė elektrinė. NENS (2012) nurodo, jog vienintelis tinkamas būdas apsirūpinti konkurencinga elektros energija vietiniais pajėgumais yra branduolinė energetika, t.y. Visagino atominės elektrinės statyba. Būtinumas statyti Visagino atominę elektrinę yra grindžiamas siekiu užtikrinti: Lietuvos ir kitų valstybės valstybių elektros energijos didėjančius vartojimo poreikius, sinchroninio režimo su kontinentine Europa įgyvendinimą, mažėjančią priklausomybę nuo iškastinio kuro bei jo kylančių kainų.

Taip pat NENS (2012) teigia, kad „trūkstamos elektros energijos poreikio tenkinimas ją importuojant prieštarautų pagrindiniams Lietuvos energetikos politikos tikslams – energetinei nepriklausomybei ir saugumui. Todėl naujos regioninės atominės elektrinės statyba Lietuvoje yra racionaliausia alternatyva konkurencingai, darniai ir su energetinės nepriklausomybės

¹⁷ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 80-4149.

principais suderintai Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių regiono elektros energijos pasiūlai užtikrinti.¹⁸

Tuo tarpu NESP būtinybę apsirūpinti vietine elektros energija nelaiko prioritetiniu tikslu. Teigiama, kad remiantis prognozėmis tikėtina, jog iki 2030 m. elektros energijos importo kaina bus žemesnė nei pagaminta Lietuvoje, todėl siektina, efektyviai išnaudoti turimas ir statomas jungtis su trečiosiomis valstybėmis ir valstybėmis narėmis pigios elektros energijos importui, o Lietuvoje gaminti tik 30 proc. suvartojamos elektros energijos.

Vietinės gamybos elektros energija siūloma apsirūpinti didinant termofikacinių elektrinių potencialą daugiausia naudojant vietinius energijos išteklius. Diegti biokuro termofikacines elektrines, o esant gamtinių dujų pigumui ir iškastinio kuro termofikacines elektrines. Vietiniai išteklių turi būti panaudojami derinant maksimalaus panaudojimo, ekonominės naudos ir darnumo kriterijus. Ši kriterijų atitinka vėjo energija, nors vėjo energetikos plėtra taip pat reikalauja valstybės paramos.

NESP išskiria galimus net keturis energetinio saugumo scenarijus, kurie skirstomi pagal pasigaminamą elektros energijos kiekį Lietuvoje¹⁹:

1. Nereglamentuoto elektros energijos importo²⁰.
2. 50% vietinės faktinės²¹ ar galimos²² gamybos²³.
3. 80% vietinės faktinės ar galimos gamybos²⁴.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 80-4149.

¹⁹ Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 4 p.

²⁰ Šiuo atveju laikoma, kad elektros energijos importo sąlygos yra palankios ir nekeliama jokie reikalavimai vietinės elektros energijos gamybai, t.y. šalyje gaminama tik rinkoje konkurencinga elektros energija, o trūkstama dalis importuojama. (Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 4 p.)

²¹ „Faktinė vietinė elektros energijos gamyba yra tuomet, kai energetinį saugumą įtakojantį vietinės elektros energijos kiekį faktiškai pagamina šalyje esančios elektrinės, nepriklausomai nuo to, ar jose gaminama elektros energija rinkoje yra konkurencinga ar ne“. (Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 4 p.)

²² „Galimą elektros energijos gamybą užtikrina šalyje įrengtos ir darbui parengtos elektrinių generuojančios galios, galinčios pagaminti analogišką vietinės elektros energijos kiekį, jei elektros energijos importas yra negalimas dėl fizinių apribojimų ar dėl per didelės kainos.“ (Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 4 p.)

²³ Pradedant 2025 metais, šalyje gaminama (ar galima gaminti) ne mažiau nei 50 % reikiamos elektros energijos. Likusi elektros energijos dalis importuojama, taikant papildomus apribojimus elektros energijos importui iš ne ES šalių (ne daugiau 30 % 2025 metais ir ne daugiau 10 % 2050 metais);

²⁴ Pradedant 2025 metais, šalyje gaminama (ar galima gaminti) ne mažiau nei 50 % reikiamos elektros energijos, 2030 metais vietinė gamyba pasiekia 70 %, o 2050 metais – ne mažiau nei 80 % nuo bendrųjų šalies elektros energijos poreikių. Likusi elektros energijos dalis importuojama, taikant papildomus apribojimus elektros energijos importui iš ne ES šalių (ne daugiau 30 % 2025 metais ir ne daugiau 10 % 2050 metais). (Nacionalinė

4. 100 % galimos vietinės gamybos²⁵.

Čia labai aiškiai parodoma, kad energetinio saugumo didinimas pagal minėtus kriterijus daug kainuoja. Įvertinus įvairius galimus scenarijus NESP yra teigiama, kad energetiniam saugumui užtikrinti ekonomiškai patrauklesnis yra „Lankstus nebranduolinis scenarijus“²⁶ nei „Branduolinė alternatyva“²⁷. Tik tuo atveju, jei elektros energijos importas taptų ilgalaikėje perspektyvoje nepalankus, svarstyтина „Branduolinė alternatyva“.

Kalbant apie konkrečius projektus elektros energetikos sektoriuje aiškiai matomas iš esmės skirtingas požiūris į du pagrindinius projektus: Sinchroninio režimo su kontinentine Europa diegimas ir Visagino atominė elektrinė. Tuo tarpu NESP yra teigiama, kad energetiniam saugumui užtikrinti ekonomiškai patrauklesnis yra „Lankstus nebranduolinis scenarijus“ nei „Branduolinė alternatyva“.

IŠVADOS

NENS (2012) ir NESP apimamas laikotarpis, kuriam nustatomas energetikos sektoriaus plėtros gairės, yra iki 2050 m. Skirtumas yra tik tas, kad pagrindinės energetikos sektoriaus įgyvendinimo kryptys NENS (2012) yra brėžiamos iki 2020 m., o NESP iki 2030 m. NENS (2012) pavadinime naudojama sąvoka „energetinė nepriklausomybė“ atspindi joje išdėstytus siekius, kuo daugiau energijos pasigaminti šalies viduje, tuo tarpu NESP gebėjimo šalies viduje pasigaminti reikiamą energijos kiekį nelaiko tokiu svarbiu energetinio saugumo elementu, o labai daug dėmesio skiriama rinkų integracijai ir energijos tiekimo kanalų plėtrai.

NENS (2012) ir NESP nustato tuos pačius energetikos sektoriaus strateginius tikslus, tik NESP numato papildomą tikslą – efektyvų energijos naudojimą.

NESP nuo NENS (2012) skiriasi savo lankstumu ir daugelio galimų alternatyvų analize priklausomai nuo susidariusių sąlygų. Tuo tarpu NENS (2012) laikoma, kad galimas tik

---

energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 4 p.).

²⁵ Pradedant 2014 metais, užtikrinama galimybė šalyje pasigaminti visą reikiamą elektros energijos kiekį, jei elektros energijos importas yra negalimas dėl fizinių apribojimų ar dėl per didelės kainos. Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 4 p.)

²⁶ „...scenarijus, kurio metu Visagino AE nestatoma, maksimaliai išnaudojamos galimai besikeičiančios rinkos sąlygos, energetinis saugumas užtikrinamas instaliuotomis ir darbui parengtomis galiomis...“ Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 23-24 p.)

²⁷ „...kai energetinį saugumą užtikrina „Visagino AE statybos“ alternatyva...“ (Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas. 24 p.).

vienas teisingas kelias, nenumatant jokių alternatyvų, netgi labai aiškiai nurodoma kokia žala atsiras Lietuvai jei nebus įgyvendinti NESN (2012) įvardinti energetiniai projektai. Manytina, kad NENS (2012) nelankstus modelis ir sąlygojo būtinumą ją peržiūrėti, kadangi kai kurie strateginiai projektai nebeatitinka šių dienų realijų.

NENS (2012) ir NESP skirtingai apibrėžia elektros energetikos sektoriaus strategines iniciatyvas. NENS (2012) strategines iniciatyvas apibrėžia per konkrečius energetinius projektus, kurie leis priartėti prie siekiamo rezultato - energetinės nepriklausomybės. Tuo tarpu NESP elektros energetikos strategines iniciatyvas apibrėžia per kokybinius kriterijus, t.y. kokį jie norėtų matyti bendrai elektros energetikos sektorių, tada analizuojant atskirus projektus, kurie galėtų padėti pasiekti norimą rezultatą.

NENS (2012) ir NESP išdėsto skirtingus požiūrius į du pagrindinius projektus: Synchroninio režimo su kontinentine Europa diegimas ir Visagino atominė elektrinė. NENS (2012) vienu iš prioritetu laiko darbo synchroniniu režimu su kontinentine Europa užtikrinimą, tuo tarpu NESP tinklų synchronizavimo visiškai nelaiko prioritetu, o atvirkščiai pažymi, kad turi būti lanksčiai ir sumaniai išnaudojamos tarpsisteminių jungčių su ne ES valstybėmis teikiamos galimybės. NENS (2012) nurodo, jog vienintelis tinkamas būdas apsirūpinti konkurencinga elektros energija vietiniais pajėgumais yra branduolinė energetika, t.y. Visagino atominės elektrinės statyba.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 80-4149.
2. Nacionalinė energetikos strategija. Projektas. 2014 m. balandžio 5 d. Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorija. Lietuvos energetikos institutas. Kaunas.
3. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2002, Nr.56-2224.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl dujotiekių jungties tarp Lenkijos ir Lietuvos projekto dalies Lietuvos Respublikos teritorijoje pripažinimo valstybei svarbiu ekonominiu projektu. *Teisės aktų registras*. 2014.11.10, Nr.: 0.
5. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimas Dėl viešuosius interesus atitinkančių paslaugų lėšų ir kainos 2015 metams nustatymo. *Teisės aktų registras*. 2014.10.17, Nr.: 0.
6. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimas Dėl lėšų, skirtų suskystintų gamtinių dujų terminalo, jo infrastruktūros ir jungties įrengimo bei eksploatavimo sąnaudoms ar jų daliai kompensuoti, nustatymo 2013 metams. *Valstybės Žinios*. 2012, Nr.123- 6229.
7. Lietuvos Respublikos energetikos ministro įsakymas Dėl dujotiekių jungties tarp Lenkijos ir Lietuvos specialiojo plano rengimo *Valstybės Žinios*. 2013, Nr.115- 5785.

8. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas Dėl magistralinio dujotiekio Klaipėda–Kuršėnai projekto pripažinimo valstybei svarbiu ekonominiu projektu. *Valstybės Žinios*. 2013, Nr.: 132-6740.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas Dėl Vilniaus ir Kauno miestų centralizuoto šilumos tiekimo ūkio modernizavimo įrengiant vietinius ir atsinaujinančius energijos išteklius naudojančias kogeneracines elektrines projektų pripažinimo valstybei svarbiais ekonominiais projektais. *Teisės aktų registras*. 2014.06.03, Nr. 0.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas Dėl Nacionalinio elektros ir gamtinių dujų perdavimo infrastruktūros projektų įgyvendinimo plano patvirtinimo. *Teisės aktų registras*. 2014.07.31, Nr. 0.

NATIONAL ENERGY STRATEGIES: POSSIBLE CHANGES IN THE STRATEGIC GOALS

Saulė Milčiuvienė *
Vytautas Magnus University

Summary

Energy security is an integral part of national security, for this reason the role of the state to ensure the smooth functioning of the energy sector is very important. Regulation of the energy sector will never be left to the market laws, because economic and social well-being depends on it. One of the characteristics of the energy sector is its inertness, so it is indispensable the long-term planning and settings of development policies. The last National Energy Strategy (hereinafter – NES (2012)) was approved on the 26 th of June 2012, but the new National Energy Strategy Project (hereinafter - NESP) is ready. The guidelines of energy sector, which are determined by the state, are especially important for potential investors, as the construction of energy facilities require a very large initial investments and their service life can reach 50 years. Only the energy strategy, which is long-term, based on economic calculations, independent of the election results and maintaining the continuity of strategic goals can attract private investment in the energy sector. The aim of this article is to compare the framework and strategic objectives of current National Energy Strategy o with the Project of National Energy Strategy. The main objectives are: (i) to analyze the influence of stability of the energy strategies on the development of the energy sector; (ii) to compare the general provisions of NES (2012) with the general provisions of NESP; (iii) to compare the strategic objectives of NES (2012) with the strategic objectives NESP. It is likely that many discussions will be on NESP in political life and public space, so the comparative analysis and insight, which is made in this article, are relevant to today's life in Lithuania. NES (2012) and NESP apply the same strategic objectives in the energy sector, only NESP provide one additional objective - efficient use of energy. NESP differs from NES (2012) in their flexibility and multiple analysis of alternatives depending on the current situation. Meanwhile, NES (2012) observed that it can be only one correct way without any possible alternatives. It even very clearly indicates what damage will occur if Lithuania does not implement identified energy projects. Presumably, because of inflexible approach of NES (2012), identified strategic projects no longer meet today's realities.

Keywords: national energy strategy, electricity energy sector, energy independency, energy security.

Saulė Milčiuvienė*, socialinių mokslų teisės krypties daktarė, Vytauto Didžiojo universitetas, Privatinės teisės katedros vedėja, docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: energetikos teisė.

Saulė Milčiuvienė*, doctor of social science (law), Vytautas Magnus University, a head of Department of Private Law, associated professor. Research interests: energy law.

THE ANALYSIS OF THE RESULTS OF SPECIAL PHYSICAL ABILITIES OF FUTURE POLICE OFFICERS

Algirdas Muliarcikas*

*Mykolas Romeris University Faculty of Public Security, Department of State Border Protection
Putvinskio str. 70, LT-44211 Kaunas
Phone: (370 37) 303653
E-mail: a.muliarcikas@mruni.eu*

Annotation. The adequate special physical training is one of the essential terms which influence the quality of statutory officers' work and life. Police officers have to use not only various skills but also their physical abilities on purpose to protect the rights of man properly, secure public order and public security and give people manifold help. Police officers have the right to use the actions of tactical wrestling as the measure of manual compulsion by way of preventing offences, extreme situations and natural disaster. The short term of psychomotor reaction, sudden and sure hold of an offender, regularly and quickly executable actions of detention are particularly significant in the exceptional situations to support public order. The article analyses the peculiarities of special physical abilities' training of future police officers (women and men) in a period of optional subject studies.

Keywords: optional subject; hand muscle strength; spine flexibility; anaerobic glycolytic capacity; agility; coordination capabilities; physical training tests.

INTRODUCTION

Police officers and the other ones who want to be police officers and exercise some functions in the subdivisions of interior offices have to be in perfect psychical and physical¹ health and good physical fitness^{2,3}. In consideration of the state of health and its

¹ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 21 d. įsakymas Nr. 1v-380/v-618 „Dėl sveikatos būklės reikalavimų asmenims, pretenduojantiems į vidaus tarnybą, pageidaujantiems mokytis vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigose, kitose mokymo įstaigose vidaus reikalų ministerijos siuntimu, bei vidaus tarnybos sistemos pareigūnams sąvado patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003-10-29, Nr. 101-4569. [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=220127 [accessed 2014-10-10].

² Lietuvos respublikos vidaus reikalų ministro 2006 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. 1V-500. „Dėl vidaus tarnybos sistemos pareigūnų fizinio pasirengimo reikalavimų ir pareigūnų fizinio pasirengimo tikrinimo bei papildomų reikalavimų, susijusių su fiziniais ir praktiniais gebėjimais eiti tam tikras pareigas tam tikruose vidaus reikalų įstaigų padaliniuose, ir atitikties šiems reikalavimams tikrinimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007-01-25, Nr. 10-399. [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=291558 [accessed 2014-10-10].

³ Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro 2010 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. 1V-446, Dėl Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro 2006 m. gruodžio 26 d. įsakymo nr. 1V-500 „Dėl vidaus tarnybos sistemos pareigūnų fizinio pasirengimo reikalavimų ir pareigūnų fizinio pasirengimo tikrinimo bei papildomų reikalavimų, susijusių su fiziniais ir praktiniais gebėjimais eiti tam tikras pareigas tam tikruose vidaus reikalų įstaigų padaliniuose, ir atitikties šiems reikalavimams tikrinimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*, 2010-07-10, Nr. 81-4253 [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=377936&p_tr2=2 [accessed 2014-10-10].

correspondence to particular column of “The digest... of requirements of the state of health of people who pretend to a domestic office”⁴, the appropriate requirements⁵ of physical training level are employed since 2014. According to work nature and the state of health accordance with proper column regulations the corresponding level⁶ of general physical training is also required. The level of physical training which is assessed at the age aspect is divided into 8 groups⁷. It is likely that the higher requirements are practised on the level of physical training of police officers who administer the function of public order support than of simple people who propagate healthy and active lifestyle⁸. The attitude to such a relation is being formed by the requirements which are raised to the level⁹ of physical training of domestic service officers and skills of acts of violence. According to the proposition of sport specialists, not only good special physical training but also sufficiently locomotor skills^{10,11,12} are essential on purpose to perform technically complicated actions properly. Police officers have the right to use physical compulsion which matter consists of tactical self-defence and wrestling movements¹³ to protect citizens and arrest offenders of public order. The sufficiently acquired capabilities of physical strength and speed, perfect response and rendering technique of special actions are required to give reasons for it. The great skills of tactical self-defence are particularly significant in a much more complicated situation if an offender is armed with a gun or other weapon.

⁴ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. kovo 22 d. įsakymas Nr. 1V-102/V-172 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 21 d. įsakymo Nr. 1V-380/V-618 „Dėl Sveikatos būklės reikalavimų asmenims, pretenduojantiems į vidaus tarnybą, pageidaujantiems mokytis vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigose, kitose mokymo įstaigose Vidaus reikalų ministerijos siuntimu, bei vidaus tarnybos sistemos pareigūnams sąvado patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr.36-1334. [interactive] <http://www.vrm.lt/lit/Teises-aktai/650> [accessed 2014-10-10].

⁵ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2014 m. rugpjūčio 06 d. nurodymas Nr. 5-N-9 “Dėl pareigūnams taikomų sveikatos būklės reikalavimų skilčių ir pareigūnų priskyrimo fizinio pasirengimo reikalavimų lygiui”. [interactive] <http://www.policija.lt/index.php?id=2797> [accessed 2014-10-10].

⁶ Lietuvos respublikos vidaus reikalų ministro 2006 m. gruodžio 29 d įsakymas Nr. 1V-500. *Supra* note 2, [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=291558 [accessed 2014-10-10].

⁷ Lietuvos respublikos vidaus reikalų ministro 2006 m. gruodžio 29 d įsakymas Nr. 1V-500., *op. cit* .

⁸ Muliaričikas, A. ir kt. *Lietuvos gyventojų fizinio pajėgumo testavimo ir fizinės būklės nustatymo metodika* . Sveikos gyvenimo, fiziškai aktyvaus gyvenimo būdo ir jo praktinio realizavimo metodinės rekomendacijos : mokomoji knyga. Vilnius: Lietuvos sporto informatizacijos centras, 2007. 73 p.

⁹ Lietuvos respublikos vidaus reikalų ministro 2006 m. gruodžio 29 d įsakymas Nr. 1V-500., *op. cit* .

¹⁰ Lednicky, A. *Pohyboè hry v kondičnej príprave*. Bratislava: Perx K+K, 2008, p. 68.

¹¹ Bružas, V., Mačiulis V. *Boksas. Istorija, teorija, didaktika*. Kaunas: LKKA, 2008, p. 42-238.

¹² Liaugminas A. ir kt. *Graikų-romėnų imtynės*. Kaunas: LKKA, 2007.

¹³ Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas 2000 m. Spalio 17 d. Nr. VIII-2048. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 90-2777 (23, 24 str.)

The aim of this article is to analyse the peculiarities of variation of special physical training indices of future police officers in a period of optional subject studies.

The objective and methods of the research. The article has analysed the movement of physical abilities indices of the 1st year students, future police officers, girls (n=30) and boys (n=26), of Public Security Faculty (PSF) of Mykolas Romeris University (MRU). Depending on the first testing results and fitness form, students were divided into some groups. The students who study Physical Training had been carrying out partially individualized tasks for six months. During the aforesaid period of time the peculiar movement locomotion was single-mindedly formed and improved. Manual abilities had been trained by the usage of the methods of repetition, partial, continuous, flow and training cycle. Training sessions lasted for 130 minutes three times a week. The priority was for the training of slow physical qualities like speed, strength, special endurance, flexibility and agility. The results of those tests had been registered at the beginning and ending of the research which were the indices of Handgrip (left and right hand) Strength Test¹⁴, Push Up Test in 30 seconds¹⁵, Sit-Ups in 30 seconds¹⁶, Sit and Reach Flexibility Test¹⁷ (the result of a participant who reached his toes is 25 cm)¹⁸, Stand and Squat Down Test in 60 seconds, Horizontal Waist Keeping Test (facedown), Boomerang Run Test¹⁹, 10x10m Shuttle Run Test²⁰ and Simple and Complex (optional) Psychomotor Reaction Test. The reaction was registered when a switch was turned out by the right hand. The Electromyoreflexometer “EMP-01” was used to register the time of simple and complex reaction. To register the time of simple reaction (SR) the participants who were sitting at table had to react to the light glint on the apparatus shield and to switch off the light as quickly as possible. In case of the record of the rate of complex reaction (CR) they had to choose and push the button once the indicated colour light struck. The task was accomplished with the right hand for seven times at one go. The best 5 results were valid out of 7 ones. The pause of 20 – 30 seconds was given between the tests.

¹⁴ Volbekienė, V. *Eurofit'o testai suaugusiems*. Metodinė priemonė. Vilnius, Lietuvos sporto informacijos centras, 1997, p.68-69.

¹⁵ Skerneckis, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *Sporto mokslo tyrimų metodologija*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius, Lietuvos sporto informacijos centras, (Vilnius : LSIC), 2004, p.85-86.

¹⁶ Muliarčikas, A. ir kt. *Supra* note 8, p. 65-66.

¹⁷ Volbekienė, V. *op. cit.*, p. 57

¹⁸ Muliarčikas, A. ir kt. *op. cit.*, p. 67.

¹⁹ Gates, D.P., Sheffield, R.P. Test of change of direction as measurement of different kinds of motor ability in boys of the 7th, 8th and 9th Graders. *Research Quarterly*. 1940, 11: 136-147.

²⁰ Skerneckis, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *op. cit.*, p.37-190.

The methods of literature analysis, myoreflexometrication and mathematical statistics were used to perform the research. The values of registered indices of arithmetic average ($\bar{X}$), average square deviation (σ), average error (Sx), variation rate (V) and correlation coefficient were calculated. The difference reliability of collected results was valued according to the Student's t criterion of self-supporting proceedings.

RESULTS OF THE RESEARCH

The indices of handgrip intensity of left and right hands of women got better statistically significantly during the period of the research (1st table). According to the results of the 1st and 2nd tests, the rate of reliability of indices' difference ($p < 0,001$; 2nd table) was more significant between the results of strength of a woman's left hand. The indices of a male group also increased (3rd table), however, the statistically significant difference was registered only between the results of left hand testing ($p < 0,05$; 4th table). During the period of 6 months the spread of female group results of that index decreased (V of the left hand = 9% – “small”, - 1st table) whereas male one increased (3rd table). The average correlation link was between the indices of right and left hands' strength in female ($r = 0,773$ and $0,529$) and male ($r = 0,741$ and $0,866$) groups.

Table 1. The results of testing of a female group

		First testing				Second testing				p*
		$(\bar{X}) \pm Sx$	Max	Min	V(%)	$(\bar{X}) \pm Sx$	Max	Min	V(%)	
Handgrip Strength Test	Left (kg)	27,3±0,71	35	20	14,3	30,3±0,5	36	25	9	<0,001
	Right	30,2±1	41	20	18,7	33,6±0,8	43	26	12,5	<0,01
Push Up Test in 30 seconds		7,6±1,1	20	2	80,2	15,7±0,9	26	8	31	<0,001
Sit-Ups in 30 seconds		24,9±0,6	32	17	13,9	29±0,4	34	23	8,2	<0,001
Sit and Reach Flexibility Test (cm)		36,8±1,6	53	17	24,4	40,7±1,4	55	21	18,2	<0,05
Stand and Squat Down Test in 60 seconds		47,8±1,2	64	35	13,5	51,4±1,1	60	30	11,7	<0,05
Horizontal Waist Keeping, facedown (s)		93,6±6,2	155	11	36,3	109,2±6,9	210	30	34,5	<0,05
Boomerang Run (s)		12,7±0,3	18	11	10,6	11,2±0,1	12,9	10	6,4	<0,001
Shuttle Run, 10x10 m (s)		32,2±0,4	36	29,5	6,1	30,3±0,3	34	28	5,3	<0,001
Psychomotor Reaction (ms)	Simple	206,1±4,7	255	155	12,4	172±3,3	211	134	10,5	<0,001
	Complex	267,9±4,1	321	213	8,4	222,8±2,9	258	181	7	<0,001

*test

The members of both groups statistically credibly had improved the results of push up test in 30 seconds (1st, 3rd and 5th tables, $p < 0,001$). The average of female results got better doubly (7 times/30 s). The rate meanings of group indices' variation had considerably

changed too (1st table). The indices of muscular strength of male hand reach had been improving (4 times/30 s) slower than female ones. During the first testing the correlation link was determined as the average one between the indices of muscular strength of female hand reach and handgrip ($r=0,546$ and $0,513$).

Table 2. The reliability of rate difference of female handgrip strength

Handgrip	Testing	p*
Left – right	1	<0,01
Left – left	1-2	<0,001
Right – right	1-2	<0,01
Left – right	2	<0,001

*test

The difference of the first and second male and female testing results of Sit-Ups in 30 seconds is significant ($p<0,001$, 1st, 3rd and 5th tables). Following the second testing, the spread of male group's results was medium ($V= 11,2\%$) whereas female one was small ($V= 8,2\%$). The average correlation link ($r=0,506$) has related the results of the first testing of a female group of the aforesaid one and Push up Test in 30 seconds.

Table 3. The results of testing of a female group

		First testing				Second testing				P*
		$(\bar{X}) \pm Sx$	Max	Min	V(%)	$(\bar{X}) \pm Sx$	Max	Min	V(%)	
Handgrip Strength Test	Left (kg)	48,4±1,1	64	41	11,6	51,5±1,4	70	42	14,2	<0,05
	Right	54,3±1,3	75	44	11,8	57±1,6	80	44	14,7	>0,05
Push Up Test in 30 seconds		28,8±0,7	34	20	13,1	32,5±0,7	35	20	11,2	<0,001
Sit-Ups in 30 seconds		27,2±0,8	33	20	14,8	31,5±0,7	39	25	11,2	<0,001
Sit and Reach Flexibility Test (cm)		38,3±1,9	54	10	24,7	40,9±1,6	56	20	18,4	>0,05
Stand and Squat Down Test in 60 seconds		51,9±1,3	65	38	12,9	58,8±1,4	70	45	12	<0,001
Horizontal Waist Keeping, facedown (s)		68,2±5,9	151	20	44,5	88,9±5,3	158	55	28,8	<0,01
Boomerang Run (s)		11,3±0,1	12,3	9,8	5,6	10,4±0,1	11,9	9	5,8	<0,001
Shuttle Run, 10x10 m (s)		29,1±0,4	35,5	26,5	7,2	27,2±0,4	32	21	6,9	<0,001
Psychomotor Reaction (ms)	Simple	201,2±5,4	267	152	13,7	164±36	220	131	11,1	<0,001
	Complex	267,8±5,08	328	231	9,7	218,8±3,2	251	193	7,4	<0,001

*test

The statistically reliable difference between the results of the first and second testing of flexibility of male and female groups was not stated ($p>0,05$; 5th table). During the research the female results were improving statistically reliably ($p<0,05$; 1st table). The results of the second testing of a male group as compared to the first one got better too but the difference

was statistically unreliable ($p > 0,05$; 3rd table). The indices of results' spread of both groups varied in nearly analogous proportions (female: from $V = 24,4\%$ to $18,2\%$; male: from $V = 24,7\%$ to $18,4\%$).

Table 4. The reliability of rate difference of male handgrip strength

Handgrip	Testing	p*
Left – right	1	<0,001
Left – left	1-2	<0,05
Right – right	1-2	>0,05
Left – right	2	<0,01

*ttest

The results of the second male and female testing of Stand and Squat Down Test in 60 seconds were higher than the first ones (the difference is significant - $P < 0,05$; 1st and 3rd tables). To compare the results of the aforesaid test of male and female groups, the achievements of a male group were statistically significantly greater ($p < 0,01$ and $p < 0,001$; 1st, 3rd and 5th tables). The average correlation link was determined ($r = 0,560$) between the results of the first female group's testing of Stand and Squat Down Test in 60 seconds and Push Up Test in 30 seconds. The correlation link of the second testing results of those tests was weak ($r = 0,494$).

After 6 months' term of purposeful occupation the indices of endurance of static strength of female (from $93,6 \pm 6,2$ s to $109,2 \pm 6,9$ s, $p < 0,05$; 1st table) and male (from $68,2 \pm 5,9$ s to $88,9 \pm 5,3$ s, $p < 0,01$; 3rd table) back muscles increased statistically significantly. Both the results of the first female testing and the second one were statistically reliably higher than male ones ($p < 0,001$; 1st, 3rd and 5th tables).

Table 5. The difference reliability of test results of male and female groups

		First testing	Second testing
		p*	p*
Handgrip Strength Test	Left (kg)	(F)<0,001(M)	(F)<0,001(M)
	Right	(F)<0,001(M)	(F)<0,001(M)
Push Up Test in 30 seconds		(F)<0,001(M)	(F)<0,001(M)
Sit-Ups in 30 seconds		(F)<0,01(M)	(F)<0,01(M)
Sit and Reach Flexibility Test (cm)		>0,05	>0,05
Stand and Squat Down Test in 60 seconds		(F)<0,01(M)	(F)<0,001(M)
Horizontal Waist Keeping, facedown (s)		(M)<0,01 (F)	(M)<0,01(F)
Boomerang Run (s)		(M)<0,001 (F)	(M)<0,001(F)
Shuttle Run, 10x10 m (s)		(F)<0,001(M)	(F)<0,001(M)
Psychomotor Reaction (ms)	Simple	>0,05	>0,05
	Complex	>0,05	>0,05

The results of the second testing of an agility test of Boomerang Run Test got statistically significantly better in both groups (1st and 3rd tables; $p < 0,001$). During the research the spread of the test results men had achieved was steadily small ($V = 5,6$ and $5,8\%$; 3rd table) whereas the female one decreased from medium to small ($V = 10,6$ and $6,4\%$; 1st table). The results of the first and second tests of male agility were statistically significantly worse (the test done in a shorter time) than female ones (5th table). During the first testing the correlation link only between the results of male tests of Boomerang Run Test and Sit and Reach Flexibility Test ($r = -0,422$) was weak. The variation of second testing indices (Boomerang Run Test) of a female group was related to the growth of endurance of static back strength ($r = -0,449$) whereas the male group's one was connected with the time decline of the complex reaction ($r = 0,438$).

The difference of results of Shuttle Run (10x10m) of both tests of male and female groups was significantly reliable ($p < 0,001$; 5th table). The men passed the distance of the test in a shorter time than the women did (1st, 3rd and 5th tables). Both male and female results of the second testing significantly differed from the first one ($p < 0,001$; 1st and 3rd tables), the spread of groups' results was little (proportionately $V = 6,9\%$ and $5,3\%$; 1st and 3rd tables). The correlation link ($r = 0,428$) was stated as weak between the results of female second testing of the aforesaid and Boomerang Run Test.

During the research the statistically reliable difference was not determined between the indices of simple and complex psychomotor reaction of the examined groups ($p > 0,05$; 1st, 3rd and 5th tables). The statistically significantly smaller indices of female and male simple and complex reaction time were registered during the second testing ($p < 0,001$; 1st and 3rd tables). The spread of simple reaction indices of both groups was medium ($V = 10,5\%$ and $11,1\%$) whereas the spread of complex ones was small ($V = 7\%$ and $7,4\%$). During the first testing the correlation link was determined as the weak one only between the results of male complex and simple reaction ($r = 0,413$) and Boomerang Run Test ($r = 0,436$). During the second testing the correlation link was estimated between the results of the male complex and simple reaction (medium – $r = 0,562$), Shuttle Run 10x10 m (weak – $r = 0,378$) and Boomerang Run Test (weak – $r = 0,438$), and the indices of female complex and simple reaction (medium – $r = 0,534$).

RESULTS UNDER CONSIDERATION

The significant specification to start Tactical Self-defence studies is the relevant students' physical fitness. The manual abilities of speed, strength, special endurance, flexibility and agility are of great significance by obtaining the knowledge of movement technique of self-defence, throw, detention, defence, kick, stab and offender's disarmament during the studies. On the very incentive stage of the subject studies the strength of handgrip and hand, leg and waist muscular push up fulfils an essential function. On purpose to control the preparation process properly, the indices of these manual abilities have been registered not only with a view to value the standard of special physical training of students who take exercises single-mindedly but also to assess the common people fitness^{21, 22}. The average of the second test results of the examined women was slightly higher than it was in other researches where upperclassmen took place in²³. The results of a handgrip of the examined women were worse²⁴ if to compare with the achievements of the members of academic rowing. The indices of male and female hand strength to compare with the test results²⁵ of the students who studied in MRU in the year 2005 – 2006 were lower whereas to compare with the first-year students²⁶ of Kaunas Technology University they were significantly higher. According to the results' values²⁷ of "the physical fitness tests of Lithuanian people who are 19 – 29 years old" which have been listed in reference charts, the strength indices of left and right handgrips of the examined students could be assessed as "good" ones. The evaluation of the indices of hand strength of the examined students ("more than an average standard") was analogous in accordance with the integrated Eurofit standardization²⁸.

During the studies of an optional subject the results' average of Push Up Test in 30 seconds (hand reach muscular strength) of a male group got better with 12, 8% (from 28,8 to 32,5 k/ 30 s) whereas the results' spread decreased with 2%. The average of test results of a

²¹ Volbekienė, V. Eurofitas. Fizinio pajėgumo testai, metodika. Lietuvos studentų fizinio pajėgumo rezultatai. Vilnius, Lietuvos sporto informacijos centras, 2003, p. 109.

²² Muliarčikas, A. ir kt. *Supra* note 8, p. 73.

²³ Tamošauskas, P. ir kt. Vilniaus Gedimino technikos ir Mykolo Romerio universitetų studenčių fizinio aktyvumo vertinimas 2010-2011 m. *SANTALKA: Filologija, Edukologija* 2013, 21(2): 142-153

²⁴ Skernevičius, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *Supra* note 15, p. 59-60.

²⁵ Muliarčikas, A., Morkūnienė A. Būsimųjų statutinių pareigūnų – pirmo kurso studentų – ir jų bendraamžių fizinio parengtumo lyginamoji analizė. *Socialinis darbas*. 2006, 5 (2): 87-93.

²⁶ Jansonienė, A. ir kt. KTU pirmo kurso student fizinio rengimo ir sveikatos stiprinimo program efektyvumas. *Sportinį darbingumą lemiantys veiksniai*. LSU. 2012, (V), p.60-65.

²⁷ Muliarčikas, A. ir kt. *Supra* note 8, p. 32.

²⁸ <http://www.topendsports.com/testing/tests/handgrip.htm> , [interactive], [accessed 2014-10-10].

female group increased doubly (from 7,6 to 15,7 times/ 30 s). Although the spread of group results remained sufficiently considerable, it declined nearly by a third. The male results could be valued as fairly good²⁹. According to the police officers' requirements³⁰ they performed nearly half of exercise replays at great speed (32 t/30 s) from the maximum stated amount (75 t/120s). The female achievements could be assessed between "weak" and "satisfactory". According to age the intended minimum for female police officers is 2 movements of Push Up Test. The minimum requirement of this test is 10 times/30s for future female police officers who study Tactical Self-defence³¹ at the university. To compare the achievements³² of the first-year students of MRU PSF in 2006 the male results are similar ones whereas the results of the examined women are better.

The indices of dynamic strength of body press muscles of the examined men correspond to the average run-up standard of the contemporary Lithuania's male group³³ and students in the year 2006³⁴. The result average of the second testing of a female group corresponds to the fairly high standardization criterion³⁵ of Tactical Self-defence studies. According to the reference of the evaluation tables³⁶ of body press muscles' endurance of women who do not take exercise actively the results of our examined students correspond to the higher than medium run-up standard and they are five times better by doing exercise than the students' of KTU³⁷.

The indices of the second testing of male and female waist mobility were identical. During the research the results varied from the value rate of "sufficient" to "good"³⁸ and corresponded to the standard of adequate age^{39,40}.

During the second testing the men (+7 times/min.) and women (+4 times/min.) achieved statistically significantly higher test results which characterise anaerobic glycolytic capacity ("Stand and Squat Down Test in 60 seconds") than they were registered during the first

²⁹ Muliarčikas, A., Mickevičius V., Lednický A. Įvairaus amžiaus vyrų judėjimo gebėjimų rodiklių kaitos analizė. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2007, 2 (65): 49-55.

³⁰ Lietuvos respublikos vidaus reikalų ministro 2006 m. gruodžio 29 d įsakymas Nr. 1V-500., *Supra* note 2, (1 priedas), [interactive], [accessed 2014-10-10].

³¹ <https://moodle.mruni.eu/course/view.php?id=842> [interactive], [accessed 2014-10-10].

³² Muliarčikas, A.; Morkūnienė, A. *Supra* note 25, p. 87-93.

³³ Muliarčikas, A., Mickevičius V., Lednický A., *op. cit.*, p. 52

³⁴ Muliarčikas, A.; Morkūnienė, A. *op. cit.*, p. 90

³⁵ <https://moodle.mruni.eu/course/view.php?id=842>, *op. cit.*

³⁶ Skernevičius, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *Supra* note 15, p. 84.

³⁷ Tamošauskas, P. ir kt. *Supra* note 23, p. 148.

³⁸ Muliarčikas, A. ir kt. *Supra* note 8, p. 36.

³⁹ Muliarčikas, A., Mickevičius V., Lednický A., *Supra* note 29, p. 52

⁴⁰ Volbėkienė, V. *Supra* note 14, p. 96

testing. The results of students⁴¹ who take exercise are significantly higher than M. Grosser introduced and satisfy Lithuanian contemporaries⁴² and future police officers who were examined in 2006⁴³.

The results of isometric back endurance of future police officers which were achieved during the first and second tests correspond to value as “very good” (women) and “average” (men)⁴⁴. The results of our examined students are worse than they were of the first-year students⁴⁵ from PSF, who were examined in 2006. However, they are better than Lithuanian contemporaries’ achievements⁴⁶ whereas female results are better than male ones. Other investigators⁴⁷ have also consulted that the results of female isometric back endurance are better than male ones.

The modified Boomerang Run Test also known as “box” is used by German policemen⁴⁸ and firemen⁴⁹ to investigate physical fitness. According to the presented results by B. L. Johnson⁵⁰ the assessment of Boomerang Run Test achievements of our examined students varied from “good” to “very good” during the period of 6 months. The exercises influenced the training of students’ motor skills positively. Since the results, average and variation rates of group testing decreased, groups became increasingly homogeneous according to locomotor skills. There is a tendency that the result of Boomerang Run Test improved since the indices of male flexibility and female isometric back endurance were rising. It is believed that such variations of movement facilities in future could positively influence the fulfilment of tactical self-defence technique.

The results of Shuttle Run Test (10x10m) which reflect the capability of agility speed were getting better, the time of reach statistically significantly was decreasing ($p < 0,001$). The averages of the first testing results of a male group were worse (proportionately 29,1 s and

⁴¹ Grosser M., Starischka St. *Konditionstests* (2., a.w. Aufl.). München; Wien; Zürich. 1986.

⁴² Muliarčikas, A., Mickevičius V., Lednický A., *supra* note 29, p. 52

⁴³ Muliarčikas, A.; Morkūnienė, A. *supra* note 25, p.90

⁴⁴ Skernevičius, J.; Raslanas, A.; Dadelienė, R. *Supra* note 15, p. 87.

⁴⁵ Muliarčikas, A.; Morkūnienė, A. *op. cit.*, p. 90

⁴⁶ Muliarčikas, A., Mickevičius V., Lednický A., *op. cit.*, p. 52

⁴⁷ Moreau C. E. et. Al. Isometric Back Endurance. *Journal of Manipulative and Physiological Therapeutics*. 2001, 24 (2): 110-122.

⁴⁸

<https://www.polizei.sachsen.de/de/dokumente/Landesportal/physischerXLeistungstestX02X14319529322035.pdf> [interactive], [accessed 2014-10-12].

⁴⁹ <http://www.feuerwehr-ausbildung.com/sporttest/index.php?page=kasten-bumerang-test> [interactive], [accessed 2014-10-12].

⁵⁰ Johnson, B.L., Nelson J.K. *Practical Measurements for Evaluation in Physical Education*. United States of America. 1986, p. 126-127.

27,5 s) than they were of statutory officers⁵¹ whereas the averages of the second testing results were practically analogous (27,2 s and 27,5 s). According to the officers' standard table⁵² men are given 12 from 15 points for the achievement whereas women ($\bar{X}$)=30,3 s) get 14 points. Physical fitness of an officer is valued by scoring the results of three exercises the maximum amount is 29 points.

To assess the time of psychomotor reaction of the examined students we could state that it was changing positively. According to the scientists' information about the criteria⁵³ of reaction time value of Lithuanian students the simple reaction time of our examined students, which was registered at the end of optional course studies, could be assessed as "medium". The indices of both male and female simple and complex reaction time statistically significantly vary ($p < 0,001$). It is known that to choose one in a few stimuli more time is needed⁵⁴. According to S. Akpınar⁵⁵ the shorter time of the reaction to a sound stimulus could give a significant advantage to take a particular action for those people whose hand strength is analogous. It is likely that given the analogous female and male reaction time but the better male strength and speed capabilities, the last-mentioned ones could give an advantage to perform actions of tactical self-defence.

CONCLUSION

The six months' studies of an optional subject and achieved goals of the syllabus positively influenced the results of students' physical fitness. At the end of the research the results of both examined groups' tests (except male right handgrip and sit and reach flexibility tests) statistically significantly differed from the registered ones in the beginning of the research. According to the Variation rate values (less than 10%) the students reached the more analogous results in the groups by tests as Boomerang Run Test, Shuttle Run Test (10x10m), Complex Reaction Test (women also by a left handgrip strength test).

The examined men achieved statistically significantly better results than the women did according to such tests as Handgrip (left and right hand) Strength Test, Push Up Test in 30

⁵¹ Minkevičius, R., Veršinskas R., Pareigūnų fizinio rengimo modeliavimas: Valstybės sienos apsaugos tarnybos užkardos. *Jurisprudencija*. 2003, 49(41), p-163.

⁵² Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas. *Supra* note 2.

⁵³ Skernevičius, J.; Raslanas, A.; Dadelienė, R. *Supra* note 15, p. 89-92.

⁵⁴ Muckus, K. Psichomotorinės reakcijos ir jos komponentų priklausomybė nuo judėjimo užduoties sunkumo. 2003, *Ugdymas. Kūno kultūra.Sportas* 4(49), 35-40.

⁵⁵ Akpınar, S. et. all. Anthropological and Perceptual Predictors Affecting the Ranking in Arm Wrestling Competition. *International Journal of Morphology*. 2013, 31(3): 832-838.

seconds, Sit-Ups in 30 seconds, Stand and Squat Down Test in 60 seconds, Boomerang Run Test and Shuttle Run Test (10x10m) whereas the examined women were better by doing Horizontal Waist Keeping Test, facedown. The difference was not statistically significant between the results of female and male tests such as Sit and Reach Flexibility Test and Psychomotor (simple and complex) Reaction Test.

The correlation link was significantly average between the strength of female right and left hands, hand reach strength and complex and simple reaction results whereas it was between the indices of right and left hand strength and the indices of complex and simple reaction in the male group. The correlation link was weak in the female group between the tests as Sit-Ups in 30 seconds, Stand and Squat Down Test in 60 seconds, Push Up Test in 30 seconds, Boomerang Run Test, Isometric Back Endurance and Shuttle Run Test (10x10m) whereas it was weak in the male group between the tests as Boomerang Run Test, Flexibility Test, Complex Reaction Time Test and Shuttle Run Test (10x10 m).

On purpose to improve the standard of physical and locomotor skills at least till a minimum one which is required at the beginning of tactical wrestling technique studies, the students who are physically weak are recommended to study an optional subject as Physical Training.

REFERENCE

1. Akpınar, S. et. all. Anthropological and Perceptual Predictors Affecting the Ranking in Arm Wrestling Competition. *International Journal of Morphology*. 2013, 31(3): 832-838.
2. Ando S. et. al. Effects of acute exercise on visual reaction time. *International Journal of Sports Medicine*. 2008; 29 (12):994-998.
3. Bružas, V., Mačiulis V. Boksas. Istorija, teorija, didaktika. Kaunas: LKKA, 2008, p. 42-238.
4. Gates, D.P., Sheffield, R.P. Test of change of direction as measurement of different kinds of motor ability in boys of the 7th, 8th and 9th Graders. *Research Quarterly*. 1940, 11: 136-147.
5. Grosser M., Starischka St. *Konditionstests* (2., a.w. Aufl.). München; Wien; Zürich. 1986.
6. <http://www.feuerwehr-ausbildung.com/sporttest/index.php?page=kasten-bumerang-test> [interactive], [accessed 2014-10-12].
7. <https://moodle.mruni.eu/course/view.php?id=842> [interactive], [accessed 2014-10-10].
8. <https://www.polizei.sachsen.de/de/dokumente/Landesportal/physischerXLeistungstestX02X14319529322035.pdf> [interactive], [accessed 2014-10-12].
9. <http://www.topendsports.com/testing/tests/handgrip.htm> , [interactive], [accessed 2014-10-10].
10. Jansonienė, A. ir kt. KTU pirmo kurso student fizinio rengimo ir sveikatos stiprinimo program efektyvumas. *Sportinį darbingumą lemiantys veiksniai*. LSU. 2012, (V), p.60-65.
11. Johnson, B.L., Nelson J.K. *Practical Measurements for Evaluation in Physical Education. United States of America*. 1986, p. 126-127.
12. Lednický, A. *Pohybové hry v kondičnej príprave*. Bratislava: Perx K+K, 2008, p. 68.
13. Liaugminas A. ir kt. *Graikų-romėnų imtynės*. Kaunas: LKKA, 2007.

14. Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas 2000 m. Spalio 17 d. Nr. VIII-2048. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 90-2777 (23, 24 str.).
15. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 21 d. įsakymas Nr. 1v-380/v-618 „Dėl sveikatos būklės reikalavimų asmenims, pretenduojantiems į vidaus tarnybą, pageidaujantiems mokytis vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigose, kitose mokymo įstaigose vidaus reikalų ministerijos siuntimu, bei vidaus tarnybos sistemos pareigūnams sąvado patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003-10-29, Nr. 101-4569. [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=220127 [accessed 2014-10-10].
16. Lietuvos respublikos vidaus reikalų ministro 2006 m. gruodžio 29 d įsakymas Nr. 1V-500. „Dėl vidaus tarnybos sistemos pareigūnų fizinio pasirengimo reikalavimų ir pareigūnų fizinio pasirengimo tikrinimo bei papildomų reikalavimų, susijusių su fiziniais ir praktiniais gebėjimais eiti tam tikras pareigas tam tikruose vidaus reikalų įstaigų padaliniuose, ir atitikties šiems reikalavimams tikrinimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007-01-25, Nr. 10-399. [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=291558 [accessed 2014-10-10].
17. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. kovo 22 d. įsakymas Nr. 1V-102/V-172 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 21 d. įsakymo Nr. 1V-380/V-618 „Dėl Sveikatos būklės reikalavimų asmenims, pretenduojantiems į vidaus tarnybą, pageidaujantiems mokytis vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigose, kitose mokymo įstaigose Vidaus reikalų ministerijos siuntimu, bei vidaus tarnybos sistemos pareigūnams sąvado patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr.36-1334. [interactive] <http://www.vrm.lt/lit/Teises-aktai/650> [accessed 2014-10-10].
18. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro 2010 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. 1V-446, Dėl Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro 2006 m. gruodžio 26 d. įsakymo nr. 1V-500 „Dėl vidaus tarnybos sistemos pareigūnų fizinio pasirengimo reikalavimų ir pareigūnų fizinio pasirengimo tikrinimo bei papildomų reikalavimų, susijusių su fiziniais ir praktiniais gebėjimais eiti tam tikras pareigas tam tikruose vidaus reikalų įstaigų padaliniuose, ir atitikties šiems reikalavimams tikrinimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*, 2010-07-10, Nr. 81-4253 [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=377936&p_tr2=2 [accessed 2014-10-10].
19. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2014 m. rugpjūčio 06 d. nurodymas Nr. 5-N-9 “Dėl pareigūnams taikomų sveikatos būklės reikalavimų skilčių ir pareigūnų priskyrimo fizinio pasirengimo reikalavimų lygiui”. [interactive] <http://www.policija.lt/index.php?id=2797> [accessed 2014-10-10].
20. Minkevičius, R., Veršinskas R., Pareigūnų fizinio rengimo modeliavimas: Valstybės sienos apsaugos tarnybos užkardos. *Jurisprudencija*. 2003, 49(41), p-163.
21. Moreau C. E. et. Al. Isometric Back Endurance. *Journal of Manipulative and Physiological Therapeutics*. 2001, 24 (2): 110-122.
22. Muckus, K. Psichomotorinės reakcijos ir jos komponentų priklausomybė nuo judėjimo užduoties sunkumo. 2003, *Ugdymas. Kūno kultūra.Sportas* 4(49) , 35-40.
23. Muliarčikas, A., Morkūnienė A. Būsimųjų statutinių pareigūnų – pirmo kurso studentų – ir jų bendraamžių fizinio parengtumo lyginamoji analizė. *Socialinis darbas*. 2006, 5 (2): 87-93.
24. Muliarčikas, A. ir kt. *Lietuvos gyventojų fizinio pajėgumo testavimo ir fizinės būklės nustatymo metodika* . Sveikos gyvensenos, fiziškai aktyvaus gyvenimo būdo ir jo praktinio realizavimo metodinės rekomendacijos : mokomoji knyga. Vilnius: Lietuvos sporto informatizacijos centras, 2007. 73 p.
25. Muliarčikas, A., Mickevičius V., Lednicky A. Įvairaus amžiaus vyrų judėjimo gebėjimų rodiklių kaitos analizė. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2007, 2 (65): 49-55.

26. Skernevičius, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *Sporto mokslo tyrimų metodologija*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius, Lietuvos sporto informacijos centras, (Vilnius : LSIC), 2004, p.85-86.
27. Tamošauskas, P. ir kt. Vilniaus Gedimino technikos ir Mykolo Romerio universitetų studentų fizinio aktyvumo vertinimas 2010-2011 m. *SANTALKA: Filologija, Edukologija* 2013, 21(2): 142-153.
28. Volbekienė, V. *Eurofit'o testai suaugusiems*. Metodinė priemonė. Vilnius, Lietuvos sporto informacijos centras, 1997, p.68-69.
29. Volbekienė, V. Eurofitas. Fizinio pajėgumo testai, metodika. Lietuvos studentų fizinio pajėgumo rezultatai. Vilnius, Lietuvos sporto informacijos centras, 2003, p. 109.

BŪSIMŪJŲ POLICIJOS PAREIGŪNŲ SPECIALIŲJŲ FIZINIŲ GEBĖJIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ

Algirdas Muliarčikas*
Mykolas Romeris Universitetas

S a n t r a u k a

Pakankamas specialus fizinis pasirengimas – viena iš būtinų sąlygų, įtakojančių statutinių pareigūnų darbinės veiklos ir gyvenimo kokybę. Siekiami tinkamai apsaugoti žmogaus teises, užtikrinti viešąją tvarką ir visuomenės saugumą, suteikti asmenims visokeriopą pagalbą, policijos pareigūnai turi panaudoti ne tik įvairius mokėjimus, bet ir nemažai fizinių gebėjimų. Susidarius ekstremalioms situacijoms, kilus stichinėms nelaimėms, užkertant kelią teisės pažeidimams policijos pareigūnai, kaip fizinės prievartos priemonę, turi teisę panaudoti kovinių imtynių veiksmus. Maža psichomotorinės reakcijos trukmė, staigus ir tvirtas pažeidėjo sugriebimas, taisyklingai ir greitai atliekami sulaikymo veiksmai ypatingai reikšmingi išskirtinėse viešosios tvarkos palaikymo situacijose.

Šio straipsnio tikslas - išanalizuoti būsimųjų policijos pareigūnų specialaus fizinio parengimo rodiklių kitimo ypatumus pasirenkamojo dalyko studijų laikotarpiu.

Straipsnyje analizuojami Mykolas Romeris universiteto (MRU) Viešojo saugumo fakulteto (VSF) I kurso studentų, būsimųjų policijos pareigūnų, merginų (n=30) ir vaikinų (n=26), fizinių gebėjimų rodiklių dinamika. Atsižvelgiant į pirmo testavimo rezultatus ir pasirengimo lygį, studentai buvo padalinti į kelias grupes. Fizinio rengimo dalyką pasirinkę studentai 6 mėnesius vykdė dalinai individualizuotas užduotis. Per minėtą laikotarpį buvo kryptingai formuojamos bei tobulinamos specifinės judesių lokomocijos. Fiziniai gebėjimai lavinti naudojant kartotinį, dalinį, išsistinį, srautinį bei treniruotės ratu metodą. Užsiėmimai vyko po 130 min. tris kartus per savaitę. Prioritetai buvo suteikiami atsiliekančiųjų gebėjimų – greičio, jėgos, specialios ištvėrmės, lankstumo, vikrumo – ugdymui. Tyrimo laikotarpio pradžioje ir pabaigoje buvo registruojami šių testų rezultatai: plaštakų (kairės ir dešinės) dinamometrijos; rankų lenkimo ir tiesimo gulint per 30s; sėstis ir gultis per 30s; pasilenkimo pirmyn sėdint (testuojamojo, pasiekusio savo kojų pirštus, rezultatas lygus 25 cm); atsistojimų ir atsitūpimų per 60 s; horizontalaus liemens laikymo (veidu žemyn); „Bumerango“; bėgimo šaudykle 10x10 testų, o taip pat paprastosios ir sudėtingosios (pasirenkamosios) psichomotorinės reakcijos rodikliai. Reakcija registruota išjungiant jungiklį dešine ranka. Paprastos ir sudėtingos reakcijos trukmei registruoti naudotas Elektromiorefleksometras „EMP-01“. Registruojant paprastosios (simple reaction/response) reakcijos trukmę (PR), tiriamieji sėdėdami prie stalo turėjo sureaguoti į prietaiso skydelyje užsidegusią švieselę - galimai greičiau paspausti išjungimo mygtuką. Sudėtingos (complex reaction/response) reakcijos trukmės (SR) registravimo atveju jie turėjo pasirinkti ir paspausti mygtuką užsidegus tik nurodytos spalvos švieselei. 7 kartus iš eilės užduotis buvo atliekama dešine ranka. Iš 7 rezultatų, kaip įskaitinius, palikome 5 geriausius. Tarp bandymų buvo daroma 20 - 30 s pertrauka. Atliekant tyrimą buvo naudojami literatūros analizės,

miorefleksometrijos ir matematinės statistikos metodai. Apskaičiuotos užregistruotų rodiklių aritmetinio vidurkio ($\bar{X}$), vidutinio kvadratinio nuokrypio (σ), vidurkio paklaidos (S_x), variacijos koeficiento (V) ir koreliacijos koeficiento reikšmės. Testavimų ir grupių rezultatų skirtumo patikimumas įvertintas pagal Stjudento nepriklausomų imčių t kriterijų.

Šešių mėnesių trukmės pasirenkamojo dalyko studijos, atlikti programos uždaviniai, pozityviai įtakojo studentų fizinio pasirengimo rezultatus. Tyrimo laikotarpio pabaigoje abiejų tirtų grupių atliktų testų rezultatai (išskyrus vyrų dešinės plaštakos suspaudimo ir stuburo lankstumo pirmyn) statistiškai reikšmingai skyrėsi ($p < 0,01$) nuo užregistruotų tyrimo pradžioje. Pagal Variacijos koeficientų reikšmes (mažesnės nei 10%) panašesnių rezultatų grupėse studentai pasiekė atlikdami „Bumerango“, „10x10m bėgimo šaudykle“, sudėtingosios reakcijos (moterys dar ir kairės plaštakos jėgos) testus.

Vyrai statistiškai reikšmingai geresnių rezultatų nei moterys pasiekė atlikdami tokius testus - plaštakų (kairės ir dešinės) dinamometrija, „rankų lenkimas-tiesimas gulint per 30s“, „sėstis ir gultis per 30s“, „atsistojimai ir atsitūpimai per 60 s“, „Bumerangas“ ir „10x10m bėgimas šaudykle“, moterys – „horizontalaus liemens laikymo (veidu žemyn)“ testą. Statistiškai reikšmingo skirtumo nebuvo tarp šių moterų ir vyrų testų rezultatų - „pasilenkimas pirmyn sėdint“ bei psichomotorinės reakcijos (paprastosios ir sudėtingosios).

Nustatytas reikšmingas vidutinis koreliacinis ryšys tarp moterų dešinės ir kairės plaštakos jėgos; rankų tiesėjų ir plaštakų jėgos; sudėtingosios ir paprastosios reakcijos rezultatų, o vyrų grupėje - dešinės ir kairės plaštakos jėgos rodiklių; sudėtingosios ir paprastosios reakcijos rodiklių. Silpnas koreliacinis ryšys moterų grupėje nustatytas tarp testų „sėstis ir gultis per 30 s“ ir „rankų lenkimas ir tiesimas gulint per 30 s“, „atsitūpimai ir atsistojimai per 60 s“ ir „rankų lenkimas ir tiesimas gulint per 30 s“, „Bumerango“ ir statinės nugaros jėgos iššermės bei „10x10m šaudyklinio bėgimo“, o vyrų grupėje - tarp „Bumerango“ ir lankstumo testo bei sudėtingosios reakcijos laiko, „10x10 m šaudyklinio bėgimo“ ir „Bumerango“ testo rezultatų.

Pagrindinės sąvokos: pasirenkamasis dalykas; plaštakų raumenų jėga; stuburo lankstumas; anaerobinis glikolitinis pajėgumas; vikrumas; koordinaciniai gebėjimai; fizinio pasirengimo testai.

Algirdas Muliarčikas*, Doc. dr. Mykolas Romeris universitetas Viešojo saugumo fakultetas Valstybės sienos apsaugos katedra. Mokslinių tyrimų kryptys: visuomenės fizinis lavinimas ir sveikatinimas, fizinės prievartos veiksmai ir jų panaudojimo aplinkybės, fizinio parengtumo ir asmens saugumo sąsaja.

Algirdas Muliarčikas*, Assoc. prof. Dr. Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of State Border Protection. Research interests: Human physical education and healthiness, circumstances of physical violence actions and its resort, correlation of physical training and personal security.

THE PECULIARITIES OF INTERACTION OF THE STUDIES OF COMBAT SELF DEFENCE AND THE RATES OF PSYCHOMOTOR REACTION

Algirdas Muliarčikas*

*Mykolas Romeris University Faculty of Public Security, Department of State Border Protection
Putvinskio str. 70, LT-44211 Kaunas
Phone: (370 37) 303653
E-mail: a.muliarcik@mruni.eu*

Edmundas Štarevičius**

*Mykolas Romeris University Faculty of Public Security, Department of State Border Protection
Putvinskio str. 70, LT-44211 Kaunas
Phone: (370 37) 303669
E-mail: edma.star@mruni.eu*

Annotation. The most likely less duration of psychomotor reaction is significantly important specification which allows to preclude the possibility of any unpleasant results in private life and to achieve good results in a sport. Both simple and complex (choice) reaction time is particularly significant for the practice of civil service officers. In extreme conditions they should react quickly to avoid a stab, disarm and arrest an offender of public order, protect citizens' health or even life from potential threat and avoid injuries themselves. As a result, future police officers have got some few special courses of study and one of them is Combat Self-defence. The aim of this article is to find out the influence of Combat Self-defence studies on the variation of students' simple and complex reaction time. The variation of psychomotor (simple and complex) reaction rates of students (men and women) has been analysed during the period of eight months of Combat Self-defence studies.

Keywords: future police officers; Combat Self-defence course; simple reaction; psychomotor reaction rate; complex (choice) reaction; studies.

INTRODUCTION

The students who are willing to study programmes which aim to ready statutory officers have to take special physical examinations, check up their health and psychical suitability for civil service¹ in the Central Commission of Medical Experts. Because of difficult operating conditions it is required that officers of Civil Service could be in a good state of mind and physical fitness. Under the necessity they have to be able to use physical compulsion and recur to arms or ammunition² purposefully on time during their work in various surroundings. The specific abilities of future statutory police officers are being formed by the subjects of

---

¹ Pareigūnų rengimas. <http://www.policija.lt/index.php?id=3999>. [interactive] [accessed 2014-09-30].

² Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777. [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435630&p_tr2=2. [accessed 2014-09-30].

deepened specialization such as Guns and shooting, Combat Self-defence, Professional tactics and others. On purpose to learn better and be able to show the formative skills and acquired knowledge how to take actions it is gradually essential to develop the physical qualities of stamina, rapidity, power, flexibility and agility. When police officers try to implement the function of public order maintenance in extreme conditions, the rate of psychomotor reaction is a very important specification^{3,4}.

The aim of this article is to find out the influence of Combat Self-defence studies on the variation of students' simple and complex (choice) reaction time.

The objective and methods of the research. The article has analysed the aspects of speed variation of psychomotor reaction of the 2nd year students, boys (n=32) and girls (n=32), in Combat Self-defence course of Mykolas Romeris University Faculty of Public Security. The groups of participants were formed by the accidental selection. The essential condition of selection is that the main hand is the right one. The Electromyoreflexometer "EMP-01" was used to register the time of simple and complex reaction. The reaction rate of participants had been registered at the beginning of school year before they started studying Combat Self-defence course and at the end of school year before their examination. The accomplishment of examination paper was evaluated according to the appointed requirements⁵. During the aforesaid period of time the students were studying eight topics of combat self-defence actions. The sessions lasted 130 minutes twice a week. The students had to develop the physical qualities of endurance, quickness, strength, agility and flexibility extra independently.

To register the time of simple reaction (SR) the participants who were sitting at table had to react to the light glint on the apparatus shield and to switch off the light as quickly as possible. In case of the record of the rate of complex reaction (CR) they had to choose and push the button once the indicated colour light struck. The task was accomplished with the right hand for seven times at one go. The best 5 results were valid out of 7 ones. The pause of 20 – 30 seconds was given between the tests. The methods of literature analysis, myoreflexometrication and mathematical statistics were used to perform the research. The

³ Bružas, V. et. al. Skirtingo meistriškumo boksininkų reakcijos, judesių greitumo ir tikslumo išraiškos ypatumai. *Sportinį darbingumą lemiantys veiksniai*. - Kaunas: LKKA. 2008. p.5-11

⁴ Muckus, K. Psichomotorinės reakcijos ir jos komponentų priklausomybė nuo judėjimo užduoties sunkumo. *Ugdymas. Kūno kultūra.Sportas*. 2003, 4(49); 35-40.

⁵ Veršinskas, R., Muliarčikas, A. Specifinių motorinių veiksmų efektyvumo vertinimo ypatumai. *Kultūra – Ugdymas – Visuomenė. Lietuvos žemės ūkio universiteto Kaimo kultūros institutas*. Kaunas: Akademija, 2007, (2) p. 216–219.

significance of registered indices of arithmetic average ($\bar{X}$), modest square deviation (σ), average error and variation rate (V) were calculated. The difference reliability of collected results was valued according to the Student's t criterion of self-supporting proceedings.

RESULTS OF THE RESEARCH OF SIMPLE AND COMPLEX REACTION TIME

To compare the results of the first and second tests the indices of simple reaction of the students' (boys) group differed statistically credibly ($p < 0,001$; 1st table). The average simple reaction time of the group fell into decline of 37ms (from $205 \pm 23,7$ ms to $168 \pm 16,7$ ms) during the period (8 months) between the first and second tests. The variation rate of group testing results decreased to 1,7%. The indices of the group of women varied likewise ($p < 0,001$; 1st table). The average reaction time of women's group during the first and second tests got better like men's to 37 ms (from $210 \pm 32,7$ ms to $173 \pm 21,7$ ms), whereas the significance of variation rate decreased to 3,1%. The results of average simple reaction time of men and women's groups were statistically credibly analogous ($p > 0,05$) during the first and second tests.

In the past 8 months from the beginning of Combat Self-defence course and the first testing the average results of examination of a men's group were statistically credibly ($p < 0,05$) higher than women's.

1st table. The results of simple reaction testing of men and women

Participants	Reaction time, ms					
	1 testing ($\bar{X}$) $\pm \sigma$	Min/Max (ms)	2 testing ($\bar{X}$) $\pm \sigma$	Min/Max (ms)	Examination mark ($\bar{X}$) $\pm \sigma$	Difference reliability of the 1 st and 2 nd tests' results (t. test)
Men (n=32)	205 $\pm$ 23,7	152,2/306,0	168 $\pm$ 16,7	137,2/230,2	7,4 $\pm$ 1,1	P<0,001
Variation rate (%)	11,6		9,9		14,7	
Women (n=32)	210 $\pm$ 32,7	155,6/277,8	173 $\pm$ 21,7	134,4/236,4	6,9 $\pm$ 1,2	P<0,001
Variation rate (%)	15,6		12,5		17,6	
Indices of difference reliability of testing results of men and women's groups (t. test)	P>0,05		P>0,05		P<0,05	

The average variation of complex reaction indices of both men and women groups during the process of the research was statistically credible by comparing the results of the first test to the second one ($p < 0,001$; 2nd table). The average index of psychomotor function of men and women's groups decreased proportionately to 45 ms (from $268 \pm 25,9$ to $223 \pm 17,3$ ms) and 48 ms (from $279 \pm 34,2$ to $231 \pm 27,0$ ms). The statistically credible variation was not recorded ($p > 0,05$) supposing to compare the results' indices of the first and second testing of men and women's groups. According to the average of groups' results, we could make the assumption that most men if compared to women would react slightly sooner to a simple and complex elected visual stimulus (1st and 2nd tables). However, the statistically credible variation between the results of different sex groups was not recorded ($p > 0,05$).

The index of complex reaction results' variation of a men's group of the second testing was 1,9 % less than of the first one, whereas women's – 0,6%.

Without reference to testing order of priority all average indices of our complex reaction time testing were credibly better ($p < 0,001$) than they were of simple reaction.

2nd table. The results of complex reaction testing of men and women

Participants	Reaction time, ms					
	1 testing ($\bar{X}$) $\pm$ σ	Min/ Max (ms)	2 testing ($\bar{X}$) $\pm$ σ	Min/ Max (ms)	Examination mark ($\bar{X}$) $\pm$ σ	Difference reliability of the 1 st and 2 nd tests' results (t. test)
Men (n=32)	268 $\pm$ 25,9	231,0/ 327,6	223 $\pm$ 17,3	192,8/ 252,2	7,4 $\pm$ 1,1	P<0,001
Variation rate (%)	9,7		7,8		14,7	
Women (n=32)	279 $\pm$ 34,2	213,4/ 358,4	231 $\pm$ 27,0	181,0/ 317,2	6,9 $\pm$ 1,2	P<0,001
Variation rate (%)	12,3		11,7		17,6	
Indices of difference reliability of testing results of men and women's groups (t. test)	P>0,05		P>0,05		P<0,05	

RESULTS UNDER CONSIDERATION

The purposeful process of physical education (Combat Self-defence studies) has influenced the variation of students' simple and complex reaction indices. The reaction time to the simple and complex visual stimulus has significantly shortened to dispute the students who have studied the special purpose course of study for 8 months twice a week for 130

minutes. Other investigators⁶ have also stated that purposeful and permanent physical training positively influences the psychomotor reaction time of sportsmen. According to the scientists' affirmation, more intensive exercise⁷ which is regularly taken influences the decrease of reaction time far more. The average time of simple reaction of our questioned students' groups has nearly been coincident with the given values (150÷200ms) of other authors'⁸. The sportsmen who work on their physical fitness and are really masterful show significantly great indices⁹ of simple reaction (around 130 ms) whose sport practice needs the variety of almost liminary term and locomotion of all physical abilities J. Skernevičius published the reference chart¹⁰ to assess the level of students' psychomotor reaction. According to the given data, the time indices of simple reaction of our participants during the research time got better from the assessment as "worse than average" to "medium" (the assessment of men - from 205 to 168 ms, women - from 210 to 173 ms). The registered simple reaction indices (168±16,7 ms) of our future police officers could be valued as fairly positive in comparison to the psychomotor reaction indices¹¹ (174,2± 21,5 ms) of masterful karate sportsmen.

The students who have participated in our research use their right hand as the leading one. Combat self-defence actions (tactical wrestling, strikes, their interference and others) could be effective unless and until hands, legs and waist movements are adequately fast, purposeful and concerted. According to the research data, B. Brouwer has maintained that we respond much quicker by the dominant hand.¹² The combination of wrestling elements (judo, sumo, jujitsu and others) is the principle of the subject of combat self-defence which is lectured to future police officers. The reliable difference between cadets and judo wrestlers'

⁶ Skernevičius, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *Sporto mokslo tyrimų metodologija*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius, Lietuvos sporto informacijos centras, (Vilnius : LSIC), 2004, p.89-92.

⁷ Simonen, R.L., et. al. The effect of lifelong exercise on psychomotor reaction time: a study of 38 pairs of male monozygotic twins. *Medicine & Science in Sports & Exercise*. 1998 ,30 (9) :1445-1450.

⁸ Skernevičius, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *op. cit.*, p.91.

⁹ Milašius, K., Moskvičiovas, J., Skernevičius, J. Lietuvos šiuolaikinės penkiakovės sportininkų, Pekino olimpinių žaidynių prizininkų, fizinio parengtumo ir funkcinio pajėgumo raida keturmečiu olimpiniu ciklu. *Sporto mokslas*. 2009 Nr. 2(56) p. 7-11.

¹⁰ Skernevičius, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *op. cit.*, p.89-92.

¹¹ Balčiūnas, D. *Tradicinio karate do kovotojų bendrojo ir specialaus fizinio parengtumo kaita metiniu rengimo ciklu*. Vilnius:Vilniaus pedagoginis universitetas. 2011, p.60. [interactive] http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110715_091433-10293/DS.005.0.01.ETD [accessed 2014-09-30].

¹² Brouwer, B., Sale, M.V., Nordstrom, M.A. Asymmetry of motor cortex excitability during a simple motor task; Relationships with handedness and manual performance. *Experimental Brain Research*. 2001, 138 (4): 467-476.

reaction time^{13,14} of right (266 ms) and left (272 ms) hand could not be found in the given results of researches which had been carried out by the scientists from Lithuanian Sports University. Various researchers received contradictory results. We have got a theory that such a position could be clarified by analysing the peculiarities of research method, contingent selection and other research record.

It is necessary to take one choice (or some) from a few possible ones¹⁵ to implement the task and it influences the time of complex psychomotor reaction. It is stated that such a situation influences the reaction speed more significantly than the movement rate¹⁶. The reaction time is influenced by fatigue, strategic physical fitness and such a state when a visual stimulus is in the limitary peripheral sight zone^{17,18}. After we had analysed our research data, we found out a rather paradoxical aspect that the dispersion of both men and women groups' complex reaction results was less (V) than simple one's. If the significance of variation rates of research results is estimated, the dispersion of simple reaction indices of both groups is on the scale between "small" and "medium"^{19,20}. The dispersion of complex reaction testing results of a men group was estimated as "small" according to the Variation rates' significance. Although the reliable difference between psychomotor reaction results of women and men was not determined, the assessment of examination of Combat Self-defence studies differed ($p < 0,05$). It is estimated that the general knowledge level of movements' technique and specific sex differences could influence it since women distinguish for their decision-making

¹³ Zuozienė, I.J. *et al.* Kariūnų rankų psichomotorinių savybių tyrimas naudojant DPA-1 analizatorių. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2005, 4 (58); 67-73.

¹⁴ Zuozienė, I.J. *et al.* Judesių reakcijos laiko ir greičio analizė. *Sporto mokslas*. 2007, 1(47), 40-46.

¹⁵ Muckus, K. Psichomotorinės reakcijos ir jos komponentų priklausomybė nuo judėjimo užduoties sunkumo. 2003, *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas* 4(49), 35-40.

¹⁶ Vaštakaitė, I. Jaunųjų tinklininkų psichomotorinės reakcijos rodiklių vertinimo ir ugdymo galimybės per metinį treniruočių ciklą. Kaunas. Lietuvos kūno kultūros akademija. 2006, p. 69. [interactive] http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060516_112832-73665/DS.005.0.01.ETD [accessed 2014-09-30].

¹⁷ Ozyemisci-Taskiran O., *et al.* The effect of a single session submaximal aerobic exercise on premotor fraction of reaction time: an electromyographic study. *Clinical Biomechanics* (Bristol, Avon). 2008; 23(2):231-235.

¹⁸ Ando S. *et al.* Effects of acute exercise on visual reaction time.. *International Journal of Sports Medicine*. 2008; 29 (12):994-998.

¹⁹ Gonestas, E., Strielčiūnas, R.R. *Taikomoji statistika*. Kaunas: LKKA, 2003. p. 35

²⁰ Mokslinio tyrimo rezultatai. [interactive]

<http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4OFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.svako.lt%2FUserFiles%2FFile%2FMTV%2FMOKOM%2F1%2520Mokslinio%2520tyrimo%2520rezultatai.pdf&ei=OGguVNO5IKqA-ywOutIIY&usq=AFQjCNGX2kxqTGLHrAih24cA6cSH2hfzNw&bvm=bv.76802529.d.bGQ> [accessed 2014-09-30].

quickness and men – for their movement speed and strong power^{21,22}. The relevant level of aforesaid features' development gives a chance to perform actions of combat self-defence faster and more powerful and this factor significantly influences the value of evaluation mark in an examination²³.

CONCLUSION

The eight months' studies of Combat Self-defence when practical training is twice a week for 130 minutes have the significant and positive impact on simple and complex psychomotor reaction time. During the aforesaid period of time the significance of average psychomotor reaction indices of future police officers (men and women's groups) varied (decreased) by nearly steady time intervals (GR – 37 ms, CR – 45-48 ms).

The indices' averages of psychomotor reaction time of men and women's groups were statistically significantly analogous. However, the medium values of evaluation of Combat Self-defence examination differed statistically pointedly. The women made more mistakes in an examination and they accomplished their actions more slowly than the men did.

The dispersion of indices of simple reaction time of a men's group decreased from the assessment rate as "medium" to "small" during the course of the research (V from 11,6 to 9,9%) and the complex ones were assessed as (V 9,7-7,8%) "small". The dispersion of those indices of a women's group declined during the research but it remained within the "medium" pale (GR – V from 15,6 to 12,5% and CR – from 12,3 to 11,7%).

The indices of psychomotor reaction of men and women's groups were not distinct. However, the evaluation results of movements' technique fulfilment of Combat self-defence were statistically significantly different. The analogous reaction time of men and women could not maintain the comparable quality of movements' fulfilment of Combat self-defence.

REFERENCE

1. Ando S. *et. al.* Effects of acute exercise on visual reaction time.. *International Journal of Sports Medicine*. 2008; 29 (12):994-998.
2. Balčiūnas, D. *Tradicinio karate do kovotojų bendrojo ir specialaus fizinio parengtumo kaita metiniu rengimo ciklu*. Vilnius:Vilniaus pedagoginis universitetas. 2011, p.60. [interactive]

²¹ Muliarčikas, A. Moterų treniruočių metodikos ypatumai. *Lengvoji atletika. Vadovėlis Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Egalda, 1995, p. 45-49.

²² Kavaliauskienė, E. Moterų treniruočių metodikos ypatumai. *Lengvoji atletika. Vadovėlis*. Kaunas: LKKA, 2008. p.369-382.

²³ Veršinskas, R. Muliarčikas, A. , *supra* note 5, p. 216–219.

- http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110715_091433-10293/DS.005.0.01.ETD [accessed 2014-09-30].
3. Bružas, V., et. al. Skirtingo meistriškumo boksininkų reakcijos, judesių greitumo ir tikslumo išraiškos ypatumai. *Sportinį darbingumą lemiantys veiksniai*. - Kaunas: LKKA. 2008. p.5-11
  4. Brouwer, B., Sale, M.V., Nordstrom, M.A. Asymmetry of motor cortex excitability during a simple motor task; Relationships with handedness and manual performance. *Experimental Brain Research*. 2001, 138 (4): 467-476.
  5. Gonestas, E., Strielčiūnas, R.R. *Taikomoji statistika*. Kaunas: LKKA, 2003. p. 35.
  6. Kavaliauskienė, E. Moterų treniruočių metodikos ypatumai. *Lengvoji atletika. Vadovėlis*. Kaunas: LKKA, 2008. p.369-382.
  7. Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777. [interactive] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435630&p_tr2=2. [accessed 2014-09-30].
  8. Mokslinio tyrimo rezultatai. [interactive] <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.svako.lt%2FUserFiles%2FFile%2FMTV%2FMOKOM%2F1%2520Mokslinio%2520tyrimo%2520rezultatai.pdf&ei=OGguVNO5IKqAywOutIiY&usq=AFQjCNGX2kxqTGLHrAih24cA6cSH2hfzNw&bvm=bv.76802529.d.bGQ> [accessed 2014-09-30].
  9. Milašius, K., Moskvičiovas, J., Skernevičius, J. Lietuvos šiuolaikinės penkiakovės sportininkų, Pekino olimpinių žaidynių prizininkų, fizinio parengtumo ir funkcinio pajėgumo raida keturmečiu olimpiniu ciklu. *Sporto mokslas*. 2009 Nr. 2(56) p. 7-11.
  10. Muckus, K. *Žmogaus fizinių gebėjimų biomechanika*. Mokomoji priemonė. 2001. Kaunas. Lietuvos kūno kultūros akademija (Vilnius: UAB Karminas) p. 31.
  11. Muckus, K. Psichomotorinės reakcijos ir jos komponentų priklausomybė nuo judėjimo užduoties sunkumo. *Ugdymas. Kūno kultūra.Sportas*. 2003, 4(49); 35-40.
  12. Pareigūnų rengimas. <http://www.policija.lt/index.php?id=3999>. [interactive] [accessed 2014-09-30].
  13. Muliarčikas, A. Moterų treniruočių metodikos ypatumai. *Lengvoji atletika. Vadovėlis Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Egalda, 1995, p. 45-49.
  14. Ozyemisci-Taskiran O., et. al. The effect of a single session submaximal aerobic exercise on premotor fraction of reaction time: an electromyographic study. *Clinical Biomechanics* (Bristol, Avon). 2008; 23(2):231-235.
  15. Simonen, R.L., et. al. The effect of lifelong exercise on psychomotor reaction time: a study of 38 pairs of male monozygotic twins. *Medicine & Science in Sports & Exercise*. 1998, 30 (9) :1445-1450.
  16. Skernevičius, J., Raslanas, A., Dadelienė, R. *Sporto mokslo tyrimų metodologija*.Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius, Lietuvos sporto informacijos centras, (Vilnius: LSIC), 2004, p.89-92.
  17. Veršinskas, R. Muliarčikas, A. Specifinių motorinių veiksmų efektyvumo vertinimo ypatumai. *Kultūra – Ugdymas – Visuomenė. Lietuvos žemės ūkio universiteto Kaimo kultūros institutas*. Kaunas: Akademija, 2007, (2) p. 216–219.
  18. Vaštakaitė, I. Jaunųjų tinklininkų psichomotorinės reakcijos rodiklių vertinimo ir ugdymo galimybės per metinį treniruočių ciklą. Kaunas. Lietuvos kūno kultūros akademija. 2006, p. 69. [interactive] http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060516_112832-73665/DS.005.0.01.ETD [accessed 2014-09-30]
  19. Zuožienė, I.J. et.al. Kariūnų rankų psichomotorinių savybių tyrimas naudojant DPA-1 analizatorių. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2005, 4 (58); 67-73.

KOVINĖS SAVIGYNOS DALYKO STUDIJŲ IR PSICHOMOTORINIŲ REAKCIJŲ RODIKLIŲ SĄVEIKOS YPATUMAI

Algirdas Muliarčikas*
Mykolo Romerio Universitetas

Edmundas Štarevičius**
Mykolo Romerio Universitetas

S a n t r a u k a

Būsimieji policijos pareigūnai, studijuodami tokius pagilintos specializacijos dalykus kaip Ginklai ir šaudyba, Kovinė savigyna, Policijos veiklos taktika, lavina pagrindines fizines ypatybes, didina specialios lokomotorikos patirtį - įgyja naujų specialių veiksmų panaudojimo mokėjimų bei įgūdžių formavimo pradmenų. Viena iš esminių sąlygų siekiant tikslingai ir efektyviai realizuoti gebėjimus, įgytus pratybų, kurių pagrindinę dalį sudaro lokomotorinės sistemos, metu, - psichomotorinių reakcijų greitis.

Šio straipsnio tikslas - išsiaiškinti Kovinės savigynos dalyko studijų įtaką studentų paprastosios ir sudėtingosios reakcijos laiko kitimui.

Straipsnyje analizuojami Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto II kurso studentų, vaikinų (n=32) ir merginų (n=32), studijavusių Kovinės savigynos dalyką, psichomotorinės reakcijos greičio kitimo aspektai. Tiriamųjų grupės buvo sudarytos atsitiktinės atrankos būdu. Esminė atrankos sąlyga - pagrindinė ranka dešinė. Paprastos ir sudėtingos reakcijos greičiui registruoti naudotas Elektromiorefleksometras „EMP-01“. Tiriamųjų reakcijos greitis buvo registruojamas mokslo metų pradžioje prieš pradėdant studijuoti Kovinės savigynos dalyką ir mokslo metų pabaigoje – prieš egzaminą. Egzamino užduočių atlikimas vertintas pagal nustatytus reikalavimus. Per minėtą laikotarpį studentai studijavo aštuonias kovinės savigynos veiksmų temas. Užsiėmimai vyko po 130 min. du kartus per savaitę. Papildomai savarankiškai studentai privalėjo lavinti ištvermės, greitumo, jėgos, vikrumo bei lankstumo fizinius gebėjimus.

Registruojant paprastosios reakcijos laiką (PR), tiriamieji sėdėdami prie stalo turėjo sureaguoti į prietaiso skydelyje užsidegusią švieselę - galimai greičiau paspausti išjungimo mygtuką. Sudėtingos reakcijos laiko (SR) registravimo atveju jie turėjo pasirinkti ir paspausti mygtuką užsidegus tik nurodytos spalvos švieselei. 7 kartus iš eilės užduotis buvo atliekama dešine ranka. Iš 7 rezultatų kaip įskaitinius palikome 5 geriausius. Tarp bandymų buvo daroma 20-30 s pertrauka. Atliekant tyrimą buvo naudojami literatūros analizės, miorefleksometrijos ir matematinės statistikos metodai. Apskaičiuotos užregistruotų rodiklių aritmetinio vidurkio ($\bar{X}$), vidutinio kvadratinio nuokrypio (σ), vidurkio paklaidos ir variacijos koeficiento (V) reikšmės. Gautų rezultatų skirtumo patikimumas įvertintas pagal Stjudento nepriklausomų imčių t kriterijų.

Tyrimo laikotarpiu buvo nustatyta, kad aštuonių mėnesių trukmės Kovinės savigynos dalyko studijos, kai pratybos vedamos du kartus per savaitę po 130 minučių, daro reikšmingą, teigiamą įtaką paprastosios ir sudėtingosios psichomotorinės reakcijos trukmei. Per minėtą laikotarpį tirtų būsimųjų policijos pareigūnų, vyrų ir moterų grupių, vidutinės psichomotorinės reakcijos rodiklių reikšmės kito (mažėjo) beveik vienodais laiko trukmės intervalais (PR – 37 ms, SR – 45-48 ms).

Psichomotorinės reakcijos trukmės rodiklių vyrų ir moterų grupių vidurkiai buvo statistiškai reikšmingai panašūs, tačiau Kovinės savigynos egzamino vertinimo vidutinės reikšmės skyrėsi statistiškai reikšmingai. Egzamino metu moterys darė daugiau klaidų, veiksmus atlikdavo lėčiau nei vyrai.

Vyrų grupės paprastosios reakcijos trukmės rodiklių sklaida tyrimo eigoje mažėjo nuo vertinimo kategorijos „vidutinė“ iki „maža“ (V nuo 11,6 iki 9,9%), o sudėtingosios – vertinama kaip (V 9,7-7,8%) „maža“. Moterų grupės šių rodiklių sklaida tyrimo laikotarpiu mažėjo, bet neišėjo iš „vidutinės“ (PR - V nuo 15,6 iki 12,5% ir SR nuo 12,3 iki 11,7%) ribų.

Vyrų ir moterų grupių psichomotorinės reakcijos rodikliai nesiskyrė, tačiau kovinės savigynos veiksmų technikos atlikimo įvertinimo rezultatai buvo statistiškai reikšmingai skirtingi. Vien panaši vyrų ir moterų reakcijos trukmė neapsprendžia panašios kovinės savigynos veiksmų atlikimo kokybės ir efektyvumo.

Pagrindinės sąvokos: būsimieji policijos pareigūnai; Kovinės savigynos dalykas; paprastoji reakcija; psichomotorinės reakcijos greitis; sudėtingoji reakcija; studijų procesas.

Algirdas Muliarčikas*, Doc. dr. Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo fakultetas Valstybės sienos apsaugos katedra. Mokslinių tyrimų kryptys: visuomenės fizinis lavinimas ir sveikatinimas, fizinės prievartos veiksmai ir jų panaudojimo aplinkybės, fizinio parengtumo ir asmens saugumo sąsaja.

Algirdas Muliarčikas*, Assoc. prof. Dr. Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of State Border Protection. Research interests: Human physical education and healthiness, circumstances of physical violence actions and its resort, correlation of physical training and personal security.

Edmundas Štarevičius**, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Fizinio rengimo katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptis: 07 Edukologija.

Edmundas Štarevičius**, Mykolas Romeris university, Faculty of Public security, Department of Physical Training, lecturer. Research interests: 07 Education.

LOBBYING INSTITUTE IN LITHUANIA: CONCEPTION AND OBSTACLES FOR EFFICIENCY

Žaneta Navickienė*

*Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Police Activity
V. Putvinskio str. 70, LT-44211, Kaunas
Phone 8 (37) 303663
e-mail zaneta.navickiene@mruni.eu*

Andrius Stankevičius**

*Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law
V. Putvinskio str. 70, LT-44211, Kaunas
Phone 8 (37) 303673
e-mail stankevicius@mruni.eu*

Law issued regardless the conditions in which people live,
will not be effective
(*King Sunny Young, cit. A.Vaišvila, Theory of Law*)

Anotation. This paper analyzes the definition of lobbying and the efficiency of this social institution interference in Lithuania. Examining Lithuanian and foreign scientific literature, the authors introduce the origins and objectives of lobbying and analyze various concepts of lobbying. This paper argues that lobbying can be described as a positive phenomenon, insofar as it is a social and governmental form of communication, acknowledging that hitherto it has not been efficient in Lithuania. Further discussion on how to make lobbying more transparent and purposeful is encouraged. Recently debates on legal regulation of lobbying, with the aim of reviewing and improving current regulation, have been strongly encouraged. Research on this phenomenon is characterised by interdisciplinarity: lobbying activity may be analysed from legal, political, economic and social perspectives.

The paper is divided into two parts: in the first part „Beginning and conception of lobbying“ authors deepen their knowledge in the concept of lobbying, introduce semantic definition of the term, examine main categories related to lobbying activities and analyze the content of this phenomenon. Assessing how relatively a new branch in Lithuania it is, the authors emphasize the need to educate the public, and to form deeper understanding of lobbying, promote positive thinking in the construction of a lobbying operation model. In the second part of "Lobbying effectiveness interference in Lithuania“ authors analyze the current Law on lobbying of the Republic of Lithuania, identify social and legal factors limiting the effectiveness of lobbying and encourage a discussion about the need to review not only the legal regulation of lobbying, but also to employ certain sociological evaluation methods in examining lobbying. This section also identifies the main debatable attitudes that would improve core lobbying procedures

Keywords: lobbying, lobbying activity, interest groups, influence decisions.

INTRODUCTION

Relevance of the research. Category of lobbying in Lithuania is not entirely new, but it was approved by the law only a few years ago¹. The phenomenon is closely related to another category – interest groups – that enables us to understand the rudiments of lobbying, which were formed much earlier than it was legally established by the law. Lobbying is perceived as a social phenomenon, as a communication link between the public and the government. It is an integral part of political governance in the modern and democratic society. Interest groups from ancient times are trying by different means to affect government policy – it is a natural phenomenon that can not be eliminated from the political arena. In foreign scientific sources the activity of such groups is outlined as mainly consisting of two sorts of actions: by making a contribution (contribution) and by providing information². Proper, clear legal regulation of lobbying and transparency would ensure interest groups to be more transparent, more visible and identifiable within society. On the other hand, a clear definition of the institute would facilitate the implementation of desired expectations in the legal regulation, and would definitely abolish currently existing "routine" or "correction" methods, which basically shows regulation is a step behind current lobbying practices. Currently lobbying is perceived as a negative phenomenon in public space and associated with corruption, shadow political groups and, illegal means used to influence political decisions. So the question arises – is lobbying compatible with democratic principles? Scientists, who are studying lobbying, emphasize that lobbying should be perceived only in "democratic ethical frames"³.

Although Lithuania adopted the Law on Lobbying Activities, it has been assumed that the existing legal regulation in this area is not sufficient. Firstly, our society is not reasonably well informed about the objectives of the establishment of the institute, even lacks knowledge and awareness of the general understanding of the phenomenon – whether it is positive or negative. Secondly, the state lacks vision on the mechanism of lobbying: what is created and what are the effects of the institute and what is its effectiveness. Thirdly, a clear and laconic definition of

---

¹ Republic of Lithuania Lobbying Law was adopted in 2001. Later added to the Republic of Lithuania in lobbying on Amending the Law. IX-1385, 2003-03-20, Official Gazette., 2003, no. 35-1461 (2003-04-11).

² Austen-Smith D., Wright J. R. Counteractive Lobbying. American Journal of Political Science, Vol. 38, No. 1 (Feb., 1994). P. 25. [accessed 2014-02-16]. Internet access: <http://www.jstor.org/stable/2111334>

³ Hall R. L., Deardorff A.V. Lobbying as Legislative Subsidy. The American Political Science Review, Vol. 100, No. 1 (Feb., 2006). P. 80. [accessed 2014-02-16]. Internet access: <http://www.jstor.org/stable/27644332>.

lobbying is indispensable that would prevent the interpretation and understanding of the institute ambiguities, so as to avoid certain actions and lawlessness or existence of corruption. In addition to this, the smooth functioning of the institute must be described as a mechanism of actions, as precise as possible – legally regulated, so that to maximize the available standards of performance and achieve the desired objectives – to give a sense to its procedure. Even though, as mentioned above, a large proportion of lobbying activity is unsanctioned, for example when support is provided for election campaign. Unregistered illegal lobbying actors operate through public advisers⁴. Thus, examining the principles of the operation of lobbying, it is essential to define the legal procedures in order to dismiss claims about this activity being illegal.

Novelty of the research. Lobbying topics in foreign countries, especially in the United States, have been sufficiently and broadly analyzed, a number of scientific studies have been accomplished on lobbying, on its regulatory problems⁵. It should be noted that in the literature of foreign countries, lobbying was extensively examined and the subjects are often controversial. However, the subjects must always be generated and reviewed⁶. However, this topic has been relatively little examined in Lithuania, less understood and comprehended, often giving us the impression of lobbying as a negative phenomenon. Superficial and perhaps even a strained interpretation of lobbying is most likely a consequence of the fact that the public is not well informed and educated on this issue, and we do not have a deep tradition of lobbying, so it does not establish adequate and fair view of the same phenomenon. In addition, the legal regulation of this process was first defined in just over ten years ago. In 2001, the Republic of Lithuania adopted the Law on Lobbying. Lobbying activity studies are needed for better understanding of the phenomenon in political, legal and sociological sense, involving the studies of the strategies and activity of interest groups dealing with business or political issues. This particular scientific subject is difficult to explore. In fact, certain changes in this field are needed. The phenomenon of

---

⁴Shadow lobbying thrives in Lithuania [Accessed 2014-01-21].

Available at: <http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/lietuvoje-klesti-seselinis-lobizmas/164494>

⁵ Austen-Smith D., Wright J. R. Counteractive Lobbying. American Journal of Political Science, Vol. 38, No. 1 (Feb., 1994). P. 25-44. [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/2111334>.

Also see: Hall R. L., Deardorff A.V. Lobbying as Legislative Subsidy. The American Political Science Review, Vol. 100, No. 1 (Feb., 2006). P. 69-84. [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/27644332>. Also see: Logan E. B., Patten Fellow S. N. Lobbying. Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 144, Supplement (Jul., 1929). [Accessed 2014-02-14]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/1017495>.

⁶ Hall R. L., Deardorff A.V. Lobbying as Legislative Subsidy. The American Political Science Review, Vol. 100, No. 1 (Feb., 2006). P. 80. [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/27644332>

lobbying is not widely examined in the scientific literature of our country. Several researchers, for example, R. Geleževičius, P. Ragauskas, A. Lukošaitis, E. Vaidelytė and L. Slavickaitė explored the nature of this social institution. Their academic work examines the concept of lobbying, operational forms and tools⁷, focusing more on the legal regulation: unanimously emphasized the process of operational problems and loopholes⁸, it is also noted that the legitimate lobbying activity is very important for open and transparent political process, as well as a corruption prevention measure⁹. Examining lobbying phenomenon P. Ragauskas claims that the law on lobbying does not actually work properly in practice in the Republic of Lithuania and in some other legal acts accepted by legal regulation of lobbying provisions¹⁰. This might be the primary reason why the institute of lobbying in Lithuania is not viable and effective. According to E. Vaidelytė and L. Slavickaitės opinion, there are a number of legal loopholes and changes in the regulation of this activity occur quite passively¹¹. It should be emphasized that the discussion on lobbying often becomes a contravertial issue in the public sphere: in the media, in various debates and discussions¹². Currently, more and more active discussions take place to come back again and review the legal regulation of lobbying¹³. On the other hand, recently it is suggested to abolish altogether lobbying regulating lobbying under a special legal act – Lithuania should take the road chosen by absolute majority of democratic countries¹⁴.

Scope of the research. This article examines the origins of lobbying, conception and substantial interferences that affect the efficient operation of the process in Lithuania. The authors of the study focus on the overall picture of the process, due to the volume of the

---

⁷ Geleževičius R. Interest groups and lobbying. University of Law, Lithuania, Vilnius, 2004.

⁸ See more details: Ragauskas P. Assumptions about work lobbying for legal regulation of Lithuania. Legal problems. No. 3 (73). 2011. See also: Lukošaitis A. Lobbying in foreign countries and in Lithuania: legal and regulatory problems of institutionalization. Political Science. 2011/2 (62).

⁹ Lukošaitis A. Lobbying in foreign countries and in Lithuania: legal and regulatory problems of institutionalization. Political Science. 2011/2 (62).

¹⁰ Ragauskas P. Assumptions about non-functioning lobbying for legal regulation of Lithuania. Legal Problems. No. 3 (73). 2011.

¹¹ Vaidelytė E., Slavickaitė L. 2000-2013. Lobbying and lobbying trends in Lithuania. Public Policy and Administration. 2014, Vol 13, no.1.

¹² Lobbying in Lithuania: what operates on politicians unofficially. Available at:
<http://www.ekonomika.lt/naujiena/lobizmas-lietuvoje-kas-politikus-veikia-neoficialiai-40472.html>.

¹³ Bilotaitė A. Lobbying: between rumors and reality. [Accessed 2014-01-20]. Available at:
<http://www.delfi.lt/archive/abilotaite-lobizmas-tarp-gandu-ir-realybes.d?id=59488679>.

¹⁴ Geleževičius R. The legal regulation and insitutionalisation of lobbying in Lithuania: outcomes and lessons of the first decade. Studies of Social Sciences. 2013.5(1). P. 191.

research, looking over categories, without a deep and conscious examining of lobbying regulatory features – this is going to be done in a separate study.

The object of the research – to identify the definition of lobbying and interference of effectiveness in Lithuania.

The objective of the research – analyzing the definition of lobbying and principles of the mechanism, to examine the process of interference of the effectiveness in Lithuania.

In pursuance of achieving the aim of the research, the following questiones are raised:

1. To analyse the concept of lobbying and its definition.
2. Analysing the social and legal levers of lobbying activities, to evaluate factors limiting effectiveness, to suggest opprtunities of improvement.

Methodology of the research. The research has been carried out having analysed legal and scientific literature analysis methods. During the research it was aimed to investigate different concepts of lobbying, preconditions for effective functioning of the lobbying institute and the main obstacles of the operation in Lithuania. During the first stage of the study, key words were selected according literature selection criteria: lobbying, lobbyist, interest groups, and influence on decisions. In accordance with the selection criteria – variety of laws, educational sources, search of scientific publications, legislations were carried out. In consonance with the key words ten significant literature sources were selected for futher investigation. During the second stage of the research data method analysis was applied as a descriptive content analysis. The essence of the method is determine the meaningful units for the research, some certain words and concepts related to lobbying in the existance of the text. Seeking to substantiate novelty and relevance of the reserach in terms of scientific literature the authors aimed to reveal the phenomenon of lobbying in other countries and its assumptions for effective functioning of the institute. Adopting document descriptice content analysis the main focus is put on examining the concept of lobbying in our country, the other key concepts related to lobbying, to identify the the main obstructions on the ineffeciency of the Institute.

ORIGIN AND CONCEPT OF LOBBYING

The word „lobbying“ is derived from the English word „lobby“ and may refer to „a room“, an atranceway, a foyer in a buiding, and also is associated with members of the public, groups or

individuals seeking to influence a view point to politicians or the activities of government representatives. It is a business group's interest protection, which influences politicians, especially Members of Parliament, in various ways. Semantic definition of lobbying should not be overlooked. The concept of „lobbying“ does not come from Lithuanian word „to make a fortune“ which means „to make a mint“ and does not relate to its negative meaning – to endeavour to make a mint. In 1994, in the United State's scientific literature a term „a counteractive lobbying“ was established which describes anti supporters of the legislator interest group, and do counteract the influence of opposition groups.¹⁵ In the scientific literature of the aforesaid country lobbying is named as a persuasive phenomenon¹⁶ or a big business¹⁷, or even a negotiation between the interested parties¹⁸.

The other phenomenon is closely related to „lobbying activity“ – „lobbyist“. Lobbyist – the person who by exerting pressure on public bodies, members of parliament, the economic and political means in order to benefit certain political groups and the public.¹⁹ In the earlier scientific literature lobbyist is defined as a person who tries influence legislators, or interferes in the process²⁰. Former lobbyist profession names: representer, public relation officer, lobby agent²¹. In the modern context – lobbyist is a political consultant, mediator between the government and society, the spokesman for the government, and so on. In the academic literature the other characteristics and assertions of lobbyist can be identified: legal agent, legal representative, legislative consultant²². In American scientific literature lobbyists are called as the most experienced, skillful, astute, knowledgeable „strategic actors“, agents of exchange²³. Hence, an

---

¹⁵ Austen-Smith, D., JR Wright Counteractive lobbying. *American Journal of Political Science*, Vol. 38, No. 1 (Feb. 1994). [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/2111334>.

¹⁶ Hall R. L., Deardorff A.V. Lobbying as Legislative Subsidy. *The American Political Science Review*, Vol. 100, No. 1 (Feb., 2006). P. 69-84. [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/27644332>

¹⁷ Kelleher Richter B., Samphantharak K., Timmons J. F. Lobbying and Taxes. *American Journal of Political Science*, Vol. 53, No. 4 (Oct., 2009). P. 893. [Accessed 2014-02-16]. Available at <http://www.jstor.org/stable/20647957>

¹⁸ Ibid. P. 895.

¹⁹ www.lietuviuzodynas.lt

²⁰ Logan E. B., Patten Fellow S. N. Lobbying. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 144, Supplement (Jul., 1929). [Accessed 2014-02-14]. Available at : <http://www.jstor.org/stable/1017495>

²¹ Geleževičius R. Interest groups and lobbies. University of Law, Lithuania, Vilnius, 2004.

²² Logan E. B., Patten Fellow S. N. Lobbying. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 144, Supplement (Jul., 1929). [Accessed 2014-02-14]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/1017495>.

²³ Hall R. L., Deardorff A.V. Lobbying as Legislative Subsidy. *The American Political Science Review*, Vol. 100, No. 1 (Feb., 2006). P. 70. [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/27644332>.

individual who carries out the lobbying activities is called a lobbyist. Elaborating the word, emphasis is put on the influence of the person upon the state institutions. There is a great variety of lobbyists. It could be a contract lobbyists, people who work under the contact and receiving a salary for the work. In Lithuania, lobbyists who are registered in the Chief Official Ethics Commission, and moreover are reporting, declaring and receiving income for lobbying activities are assigned lobbyists. The other lobbying group – staff lobbyist – the organisation and corporate executives, presidents, directors, public relations representatives who represent a client. The third group of lobbying – lobbyists related to legislators: advisors, consultants, who are not within companies or institutions, employed as full-time workers and not registered as lobbyists. To this group belong consulting or public relations companies, where they exercise the lobbying activity for someone else, under contractual circumstances.

It should be pointed out that a deeper awareness and a proper attitude towards lobbying activities was aggravated by lack of definition and the absence of a legal regulation. Nowadays, it should be noted that lobbying is associated with a negative occurrence, what is allowed or not allowed outside the law.

Lobbying itself is a positive phenomenon, its goal – to solve the problems of the public, saving taxes, so it should not be confused with illegal lobbying activities. R. Geleževičius points out that transparency and legitimacy of lobbying are the most significant features²⁴. In this case, we should not follow the stereotypes and what more is lobbying must not be treated as unconditionally unlawful action – it is not a criminal act. Lobbying is only being developed as a brand new political branch, in Lithuania and the lobbying process is not acknowledged, recognised in details and it makes stereotypical assumptions to think as if it is a kind of illegal activities. Lobbying tradition has not been developed in Lithuania so far, there is a lack of original model of the process of regulation, thus the public's awareness of this activity is limited. The fundamental lobbyists' activity – is to mix with the public sector representatives as public servants, politicians, members of parliament. The main aim – to control and monitor efforts of governmental and political work, to give advise on political strategies and tactics, to develop and maintain their own lobbying activity. In case of non-transparent and undeclared activity within the lobbying process it makes us to think that this is illegal.

---

²⁴ Ibid. P. 31.

In ancient Rome and Greece, early manifestations of lobbying can be detected, as the legislative power at that time were trying to influence some interests. The primordial definition of lobbying was defined as actions that were intended to influence MP_s votes. The beginning of the contemporary lobbying is linked to the end of the eighteenth century, in the United States. Since the nineteenth century lobbying activities moved forward, however the content and the nature survived for interests of the interests groups defence, promotion of influencing policy makers, influencing legislative and administrative decisions. And it is not the only backstairs activity, as it is usually considered. It is an art of persuasion, argumentation, presentation of drawing up legislation and the adoption of a mechanism based on transparency.

Although, the lobbying was assessed negatively in public and the registration of lobbying for the first time was attempted unsuccessfully in 1928. Federal regulation of the lobbying act was adopted by the United States after the Second World War – it defines lobbying, lobbyists provide certain positions (for instance, to register, to declare their interests, income and so on) and sanctions for failure comply with these requirements. While analysing lobbying, it should be pointed out that another type of lobbying was mentioned and developed – counteractive lobbying²⁵. As it was already mentioned the core of the study – is to reveal another interest group – who are predisposed to vote against their favourite positions.

Currently, the prevalence of lobbying and legal regulation levels vary in different countries and continents (see more Scheme No. 1)²⁶. All lobbying regulation levels could be divided into four groups:

1. Law regulated lobbying activity (for instance as the United States, Lithuania, Poland, France, Germany, Hungary, Australia).
2. The other normative legal acts regulated lobbying activities (for instance Scandinavian countries, Spain, Italy, Austria, and Switzerland).
3. Unregulated lobbying activities yet, but there were attempts to regulate the process (such as Ukraine, Russia).
4. Unregulated lobbying activities under no legislation (such as South Africa, Africa).

---

²⁵ Austen-Smith D., Wright J. R. Counteractive Lobbying. *American Journal of Political Science*, Vol. 38, No. 1 (Feb., 1994). P. 25-44. [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/2111334>

²⁶ Lobbying adjustment in the world. [Accessed 2014-04-11]. Available at: http://lobbying.ru/content/sections/pageid_49.html

Implementing the following goals lobbying activity:

5. Information transferring of the appropriate target. This is special information that the group or organisation is required to pass a politician, office representative or so on. Sometimes it could be an outlook or an aspect of the position, as well as a fact or some statistics.
6. The transmitting information is required to express the define problem, intended to focus on the target.

Examining the content of lobbying three important components are highlighted:

1. Individuals, business purposeful activities seeking to achieve a desired result.
2. Striving to influence legislative and executive law.
3. Obtaining some certain benefits by a favorable agreement.

Evaluating all of these components, it is essential to realise that lobbying activity influencing legislative or other law – makers processes is bound up with a high risk, while influencing vulnerability of transparency might be contravened. There is a great gap for unfair practices and abuse of public interests, for the state itself. In this case a distorted lobbying phenomenon occurs instead of the real one. Therefore, it is important to clarify the definition of lobbying, as far as possible. From the legal point of view, the narrow and limited definition of the concept is drawn up for misinterpretation, arbitrariness of actions and corruption as well. On the other hand, the legal regulation of lobbying does not have deep roots and traditions in Lithuania, it is relatively a young enterprise, so lobbying procedures should be developed and improved in the future. Lobbying activity can practice an individual or a group so called – interest group. According to the European Parliament 2013 annual report in 2003, in Brussels and its surroundings 2600 lobbyist groups were registered with permanent offices.

Approximately one-third of them is the European Trade Association, one-fifth – commerce consultants, about ten per cent – non-governmental organizations, trade unions, the National Business Association, about five per cent – international organizations and about one per cent – panels. Interest groups are usually classified according to the interests they represent. The European Commission proposes to classify them into two groups – the business or the public interest. The public interest is represented by the non-profit-making organization or aiming to be for example, lawyers, consultants. Lobbying in the United States goes much wider. The State of

Ohio in 1925 has been one hundred seventy²⁷ registered lobbyists and lobbying expenses in 2005 amounted to 2.47 billion dollars (in 1998 it accounted for 1.44 billion dollars)²⁸.

It should be noted that currently a lot of debates raise the lobbying approach and its definition. The analysis of the evolution of the concept of lobbying, it should be noted that in the initial conception of this social institution dominated by much narrower approach: lobbying – are actions taken to affect voting in parliament, or introducing, amending and supplementing the act of lobbying services to the customer who ordered a useful direction²⁹. In Lithuania lobbying activity is defined as a natural or legal person, with or without compensation actions to influence the lobbying client's interests would be altered, supplemented, or declared invalid laws passed or failed the new legislation³⁰. The current Lithuanian Republic Law on lobbying in the construction of the definition of lobbying, also emphasized the adoption of legislation, changing, abolition. However, it is clear that this lobbying activity includes not only the legislature, but much broader actions such as executive decisions. It should be noted that it is necessary not only to clarify lobbying, provided the principles of operation, but also to create an original sound and that meets the expectations of our state of the legal work. On the other hand, it is important to encourage people to get to know the process, educate the public about the positive sides of the process, to shape the public's awareness of the effectiveness of lobbying.

INTERFERENCE OF LOBBYING EFFECTIVENESS IN LITHUANIA

Since only a small part of the information on lobbying activities, and the results are available to the public, lobbying governing law is going to give its transparency. As senator Carl Levin said (United States, 1992) lobbying laws purpose – is to tell people what, how much and by whom in the interest paid for lobbying activities and in which it is carried out in the field³¹. "Lobbying can be regulated by legislation, codes of conduct, declaration of interests, habits, and

---

²⁷ Logan E. B., Patten Fellow S. N. Lobbying. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 144, Supplement (Jul., 1929). [Accessed 2014-02-14]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/1017495>.

²⁸ Kelleher Richter B., Samphantharak K., Timmons J. F. Lobbying and Taxes. *American Journal of Political Science*, Vol. 53, No. 4 (Oct., 2009). P. 893-894. [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/20647957>

²⁹ Ibid. P. 30-31.

³⁰ Republic of Lithuania Law on lobbying activities (as amended by Law. IX-1385, 2003-03-20, Official Gazette, 2003, no. 35-1461 (2003-04-11)).

³¹ Sen. Carl Levin, Hearing on S. 2279, Senate Subcommittee on Oversight of Government Management, Committee on Governmental Affairs, Washington, D.C. (Mar. 26, 1992).

so on. For example, in the United States each state has its own governing lobbying law, although some of the content in terms of state laws are similar, such Massachusetts and Wisconsin³², but a breach of the steps has an antitethic assessment of the activity – may be the offense, and the offense is so very different, and also penalties spectrum differ from fines to imprisonment³³. From the choice of legal regulation model public awareness depends on the lobbying activities. Lobbying can be finetune in two ways:

- Acts and their implementing bodies. For example, in 2000 the Republic of Lithuania adopted the Law on Lobbying Activities. It defines the basic concepts, establish lobbying activity includes lobbying the rights and duties of the registration procedure, accountability requirements. There is also a Chief Official Ethics Commission (COEC), which records the lobbyists. In 2011, 27 indicated COEC registered lobbyists Lithuania. According to the declarations of registered lobbyists, only 8 out of 27 indicated conducting lobbying activities in 2011.
- Civil society development and implementation of measures. For example, in 2008 the United Kingdom established lobbying transparency Alliance (The Alliance for Lobbying Transparency)³⁴. In order to increase transparency in lobbying, the organization works in 3 directions: 1) maintain the registration of lobbyists and execute their monitoring activities, 2) carry out all the lobbyists and the public sector monitoring meetings, 3) provide suggestions and recommendations for lobbying ethics issues.

In order to identify and define the lobbying effectiveness of regulatory interference, it is first important to understand and discuss the effectiveness of the same category. Effectiveness is understood as a process of functioning of reaching their targets³⁵. Legal theory of regulatory effectiveness is defined as the regulatory objectives and actual results ratio³⁶. Thus, the efficiency describes the objectives and the expected results obtained in relative terms. The identification of

---

³² Logan E. B., Patten Fellow S. N. Lobbying. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 144, Supplement (Jul., 1929). [Accessed 2014-02-16]. Available at: <http://www.jstor.org/stable/1017495>.

³³ Ibid.

³⁴ Lobbying: it will come back to bite them. [Accessed 2014-03-10]. Available at: <http://www.lobbyingtransparency.org/>.

³⁵ In particular, the effectiveness of the concept, in this context, is a very important category. Formal effectiveness – this is the finding that the legal authority functions, laws are accepted, a certain percentage of violations of the law is revealed, the real offenders serving a sentence, etc. Social effectiveness – this is the real human rights protection, the degree of social stability (effects), which leads to all the legal effect of the human behavior system. See more details: Vaišvila A. *Theory of Law. Justitia*. Vilnius, 2009. P. 479-480.

³⁶ Vaišvila A. *Theory of Law. Justitia*. Vilnius, 2009. P. 479.

lobbying effectiveness interference Lithuania, distinguished by several important reasons. First, not put up these traditions of their lack of stress on critical thinking – why do we need this regulatory process and how to run a real life, this process did not provide the real functionality of this activity. Lobbying Activities Act Lithuania came into force in 2001 and with some changes are still operating, in the field of legal regulation of lobbying loopholes in this legislation – are many. It should be noted that some countries have a long tradition of lobbying and this is fairly clearly regulated, but each individual country-specific legal models are not always efficient to move in another operating principles for the definition of some of the processes and the mechanical application of the law. Scientists say that there is a lack of internal law of developing maturity, self-unconscious needs an authentic Lithuanian authorities endeavor³⁷. On the other hand, some of the processes involved in lobbying has had in the past. For example, in November 1943 established the 25th Chief Lithuanian Liberation Committee (VLIK) had been the most influential organization of all emigrants, who raised a non-recognition occupation issue. VLIK performed a kind of the Seimas functions, consistently achieved the set goals with measurable erected program aiming to unite all political forces. So, lobbying is achieving a certain interest groups, the result – can be found in the rudiments long before the entry into force of the Law on Lobbying activities. However, in our opinion, there was the lack of a deeper tradition of lobbying formation.

The second reason, influenced and led to this result – haste. In 2001 the preparation of the law regulating the activities took a full advantage of Bar of the law and it was not accepted as the proper regulation of lobbying activities, and then to meet the Lithuania's formal accession to the European Union requirements. So it is not surprising that this area still have problems. It is true, in 2006 some attempts were made to improve the situation, but in the end the draft law was put in a drawer. So today, publicly registered lobbyists are just a handful in Lithuania. It is humorous to say that the law was designed for almost two dozen people. Registered lobbyists are required to declare their ambitions, relationships with politicians, specify the amount of honorariums, etc. like seeking transparency in lobbying. On the other hand, what the meaning is when we realize that still lobbying activities are carried out illegally, and the people involved in the activity do not

---

³⁷ Ragauskas P. Assumptions about non-functioning lobbying for legal regulation of Lithuania. Legal Problems. No. 2011. 3 (73).

declare anything at all. Seimas of the Republic of Lithuania Board will be encouraged to set up a working group to revise the regulation of lobbying and offered to make lobbying more transparent.

The third reason – has not been fully defined in the process of regulatory expediency, not fully argued for the benefits and negative effects of this process. Discussing the purpose and effects of lobbying, it is worth noting that lobbying leads to positive consequences, such as increasing public interest group representation, recruiting better skilled in certain areas of professional development of law professionals. R. Geleževičius notes that as educated citizens of society, social conflicts are neutralized, reduced corruption. Also mentions that it is a form of control of state institutions, one of the forms of self-organization of society, political pluralism in the form of stimulus to try to understand their citizens' interests or a way to compromise³⁸. As stated by P. Ragauskas, lobbying activities, the implementation of the right of citizens allow us to participate in the government of his country, or allowing decision makers to have the widest possible range of information material³⁹. Overall, compared to the prevention of corruption and legal lobbying the general principles can be seen in a lot of similarities between human rights and freedoms, the legitimacy of state institutions, openness and so on⁴⁰.

Undoubtedly, negative consequences would be possible to see in lobbying. It is difficult to answer unambiguously whether it is possible to control fully lobbying or is it possible an absolute control of this phenomenon? Apparently not. So there is a risk that decisions will be not taken by the majority, but far more money supported individuals or groups benefits. On the other hand, the researchers say that this activity can be enhanced the officialdom, weakening fragile minority⁴¹.

Fourth, an attempt to legally regulate this process is enough superficially examined and defined with the process associated with this category. In fact, in scientific literature this problem is sufficiently clearly and completely ventilated. In order to define some of lobbying-related

---

³⁸ Geleževičius R. Interest groups and lobbies. University of Law, Lithuania, Vilnius, 2004.

³⁹ Ragauskas P. Assumptions about non-functioning lobbying for legal regulation of Lithuania. Legal Problems. No. 3 (73). 2011.

⁴⁰ Russian scientists studying the prevention of corruption, identifies the following basic principles of human rights and freedoms, the legitimacy of state institutions openness, political, organizational, legal, socio-economic instruments. See more details: Counter corruption: domestic and foreign experience, Kaliningrad. 2011. P. 44.

⁴¹ Geleževičius R. Interest groups and lobbies. University of Law, Lithuania, Vilnius, 2004.

categories, disqualifying features were selected instead of qualifying, the basic provisions are formulated streamlined such as lobbyists' rights do not have a particular connection with it.

According to P. Ragauskas, lobbying law does not define a separate legal entity that may be in lobbying clients group. On the contrary, it defines the entities to which these activities shall be permitted as clients⁴². A similar method is used for, and in order to define the status of the lobby: the Law on Lobbying⁴³. Activities marked with the insurance conditions in which the entity can not be a lobbyist. In this situation, large category of interpretation is emerging, theory of law category is applied – everything is allowed – what is forbidden.

According to the authors, it is possible to identify the following main lobby of the institute of improving efficiency and related trends:

1. Develop public awareness and understanding of the phenomenon of lobbying, to promote interest in it, forming a positive approach to lobbying.

2. Create a clear vision of the institute: lobbying place in our country and how the institute can serve. At the same time finally decide whether sufficient improvement of existing law or lobbying activities, however, require a new comprehensive legislative proposal.

3. A clear and concise definition of lobbying-related categories.

4. Define lobbying work.

5. Simplifying bureaucratic procedures in order to increase the motivation of unregistered lobbying publicly declare their activities.

6. To address the issue of lobbying transparency. For example, to decide on a public declaration or move the administrative burden from the shoulders of lobbyists on politicians that they themselves publicly declared his relationship with lobbyists.

7. Create a reporting mechanism for lobbying activities when they are not provided during the process, rather than at the end.

8. See lobbyists status. Currently, registered lobbyists are usually divided into individually operated, associations, non-governmental organizations. The latter is not required to offer any returns on their aspirations, relations with politicians, and lobbyists for the individual to feel

---

⁴² Ibid. P. 81-82.

⁴³ Republic of Lithuania Law on lobbying activities, art 3.

discriminated against and would like to see that the conditions are equalized. Of course non-governmental organizations and do not want to argue that it is clear who they represent.

9. Lobbyist wheel extension. Now there are ten registered lobbyists. Associations representing various business sectors, other than the lobby. Have no control, they do not need to register their communications. And they should declare the relationship between alignment decisions.

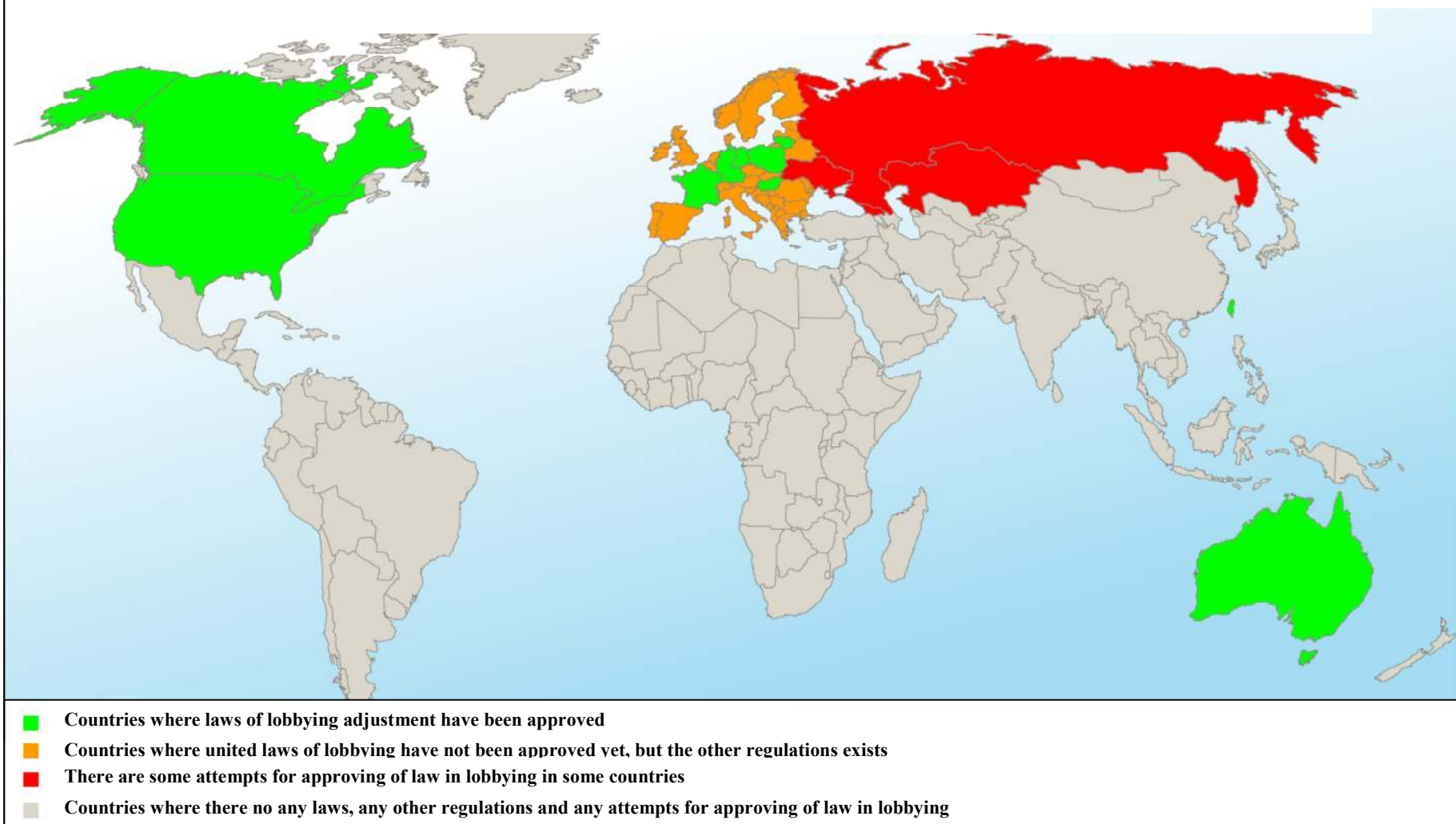
CONCLUSIONS

Lobbying concepts shows that there is no uniform definition of lobbying: lobbying is widely perceived as emphasis on not only the legal but also the negotiating, mediation, consultation, social nature. Different definitions of lobbying formats preconditions dynamics of this phenomenon, the controversy, and at the same time lobbying for a permanent review process. Some countries of the world have different levels of legal process adjustment measures, and different countries formed the distinctive features of the regulatory process.

Lobbying activities are natural by typical interdisciplinary exploration: this phenomenon is both lawyers and political scientists, and economists as well as social communication representatives under the spotlight is their research object. In Lithuania, the legal regulation of lobbying is not effective, because the institute remains static and non-functional enough. Weak lobbying origins in our country, lack of the real lobbying vision, haste in trying to legally regulate this process are substantial lobbying effectiveness interferences, unpurified lobbying activities relate to the definition of the categories and the lack of a logical, purposeful and functional mechanism of this process.

The essential point of reference for making this institute a viable legal framework would be a real vision and implementation of functional mechanisms. More over, persueing transparency it is necessary to identify and make it concrete for certain categories relating to lobbying. On the other hand, Lithuania has a lack of public education and a more global phenomenon of lobbying, a deeper understanding of the process definition. Therefore a targeted approach for public on lobbying would allow to formate a deeper understanding of this phenomenon and deliberately involve the public in the process.

LOBBYING ADJUSTMENT IN THE WORLD

Scheme 1. Lobbying adjustment in the world (source: http://lobbying.ru/content/sections/pageid_49.html)

REFERENCES

1. Austen-Smith, D., JR Wrigt Counteractive lobbying. American Journal of Political Science, Vol. 38, No. (Feb. 1994). Available at: <http://www.jstor.org/stable/2111334>.
2. Bilotaitė A. Lobbying: between rumors and reality. Available at: <http://www.delfi.lt/archive/abilotaite-lobizmas-tarp-gandu-ir-realybes.d?id=59488679>.
3. Countering corruption: national and international experience. Kaliningrad. 2011.
4. Geleževičius R. Interest groups and lobbies. University of Law, Lithuania, Vilnius, 2004.
5. Geleževičius R. The legal regulation and insitutionalisation of lobbying in Lithuania: outcomes and lessons of the first decade. Studies of Social Sciences. 2013. 5(1).
6. Hall R. L., Deardorff A.V. Lobbying as Legislative Subsidy. The American Political Science Review, Vol. 100, No. 1 (Feb. 2006). Available at: <http://www.jstor.org/stable/27644332>
7. Kelleher B., Richter, K. Samphantharak, JF Timmons. Lobbying and Taxes. American Journal of Political Science, Vol. 53, No. 4 (Oct., 2009). Internet access <http://www.jstor.org/stable/20647957>
8. Republic of Lithuania Law on lobbying activities (as amended by Law. IX-1385, 2003-03-20, Official Gazette, 2003, no. 35-1461 (2003-04-11)).
9. Lobbying: it will come back to bite them. Available: <http://www.lobbyingtransparency.org/>
10. Lobbying adjustment in the world. Available at: http://lobbying.ru/content/sections/pageid_49.html
11. Lobbying in Lithuania: what operates on politicians unofficially. Available at: <http://www.ekonomika.lt/naujiena/lobizmas-lietuvoje-kas-politikus-veikia-neoficialiai-40472.html>
12. Logan E. B., Patten Fellow S. N. Lobbying. Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 144, Supplement (Aug., 1929). Available at: <http://www.jstor.org/stable/1017495>
13. Lukošaitis A. Lobbying in foreign countries and in Lithuania: legal and regulatory problems of institutionalization. Political Science. 2011/2 (62).
14. Shadow lobbying thrives in Lithuania. Available at: <http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/lietuvoje-klesti-seselinis-lobizmas/164494>.
15. Sen. Carl Levin, Hearing on S. 2279, Senate Subcommittee on Oversight of Government Management, Committee on Governmental Affairs, Washington, DC (Mar. 26, 1992).
16. Ragauskas P. Assumptions about non-functioning lobbying for legal regulation of Lithuania. Legal Problems. No. 3 (73). 2011.
17. Vaišvila A. Theory of Law. Justitia. Vilnius, 2009th.
18. Vaidelytė E., Slavickaitė L. 2000-2013 Lobbying and lobbying trends in Lithuania. Public Policy and Administration. 2014, Vol 13, no.1.
19. www.lietuviuzodynas.lt.

LOBIZMO INSTITUTAS LIETUVOJE: SAMPRATA IR EFEKTYVUMO TRIKDŽIAI

Žaneta Navickienė*,
Mykolas Romeris University

Andrius Stankevičius**
Mykolas Romeris University

Santrauka

Straipsnyje atliekant kokybinį tyrimą – šaltinių (teisės aktų ir mokslinės literatūros) analizę, nagrinėjama lobizmo apibrėžtis ir šio socialinio instituto veiksmingumo trikdžiai Lietuvoje. Tyrinėdami Lietuvos ir užsienio šalių mokslinę literatūrą, autoriai supažindina su lobizmo ištakomis, analizuoja įvairias lobizmo sampratas, išryškina pagrindinius šio socialinio instituto tikslus. Vertindami kaip teigiamą reiškinį – visuomenės ir valdžios komunikacijos būdą – identifikuoja lobizmo ypatumus ir neveiksmingumo priežastis Lietuvoje, skatina diskusiją, kokie teisiniai ir socialiniai pokyčiai efektyvintų lobistinę veiklą, darytų ją tikslingesnę ir skaidresnę. Pažymėtina, jog ypač pastaruoju metu vis aktyviau diskutuojama sugrįžti prie debatų apie šio proceso teisinio reguliavimo peržiūrą, o šio reiškinio tyrinėjimui būdingas tarpdisciliniškumas: lobistinė veikla yra tiek teisininkų, tiek politologų, tiek ekonomistų, tiek socialinių komunikacijų atstovų akiratyje ir yra jų tyrinėjimo objektas.

Straipsnį sudaro dvi dalys: pirmoje dalyje „Lobizmo ištakos ir samprata“ autoriai gilinaisi į lobizmo ištakas, pristato semantinę šio žodžio reikšmę, nagrinėja pagrindines kategorijas, susijusias su lobistine veikla, tyrinėja lobizmo turinį. Vertindami kaip pakankamai naują šaką Lietuvoje, autoriai pabrėžia būtinumą šviesti visuomenę, formuoti gilesnį ir teisingą supratimą apie lobizmą, skatina pozityvų mąstymą konstruojant lobizmo veikimo modelį. Antroje dalyje „Lobizmo veiksmingumo trikdžiai Lietuvoje“ autoriai analizuoja šiuo metu galiojančią Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymą, identifikuoja socialinius ir teisinius lobistinės veiklos veiksmingumo trikdžius, skatina diskusiją apie būtinybę peržiūrėti ne tik lobizmo teisinį reguliavimą, bet ir atlikti tam tikras socialines injekcijas lobistinės veiklos vertinimo srityje. Šioje dalyje taip pat identifikuojamos pagrindinės diskusinės nuostatos, leisiančios tobulinti pagrindines su šiuo institutu susijusias procedūras. Lobizmo sampratų analizė rodo, jog lobizmo apibrėžtis nėra vienalytė: lobizmas suvokiamas labai plačiai akcentuojant ne tik teisinį, bet ir jo derybinį, tarpininkavimo, konsultacinį, socialinį pobūdį. Skirtingi lobizmo sąvokų formatai sudaro prielaidas šio reiškinio dinamiškumui, jo vertinimo kontraversiškumui, o tuo pačiu nuolatinei lobizmo proceso peržiūrai. Lobistinės veiklos tyrinėjimui būdingas tarpdisciliniškumas: šis reiškinys yra tiek teisininkų, tiek politologų, tiek ekonomistų, tiek socialinių komunikacijų atstovų akiratyje ir yra jų tyrinėjimo objektas. Lobizmo teisinis reguliavimas Lietuvoje nėra efektyvus, todėl šis institutas tebėra statiškas ir nepakankamai funkcionalus. Esminiai lobistinės veiklos veiksmingumo trikdžiai yra silpnos lobizmo ištakos mūsų šalyje, realios lobistinės veiklos vizijos nebuvimas, skubotumas bandant teisiškai sureguliuoti šį procesą, neišgryninta su lobistine veikla susijusių kategorijų apibrėžtis ir nebuvimas logiško, tikslingo ir funkcionalaus šio proceso mechanizmo. Esminis atskaitos taškas darant šį institutą gyvybingą būtų realios teisinės bazės vizijos ir funkcionalaus įgyvendinimo mechanizmo sukūrimas. Be to, siekiant skaidrumo, būtinas tam tikrų kategorijų, susijusių su lobizmu, identifikavimas ir konkretizavimas. Kita vertus, Lietuvoje stokojama ir globalesnio visuomenės švietimo apie lobizmo reiškinį, gilesnio šio proceso apibrėžties suvokimo. Todėl kryptingas visuomenės požiūrio apie lobizmą formavimas leistų giliau suprasti šį reiškinį ir sąmoningai įtraukti visuomenę dalyvauti šiame procese.

Raktiniai žodžiai: lobizmas, lobistinė veikla, interesų grupės, įtaka sprendimams.

Žaneta Navickienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Policijos veiklos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: visuomenės saugumas, ikiteisminio tyrimo organizavimas, policijos pareigūnų kompetencija ir profesinis mokymas.

Žaneta Navickienė*, Associate professor of Police Activities Department, Public Security Faculty of Mykolas Romeris University. Research interests: public security, organizing of pre-trial investigation, police competence and vocational training.

Andrius Stankevičius**, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: visuomenės saugumas, interesų grupės, lobizmas.

Andrius Stankevičius**, lecturer of Department of Law, Public Security Faculty of Mykolas Romeris University. Research interests: public security, interest groups, lobbying.

SCHUSSWAFFENEINSATZ IM POLIZEILICHEN DIENST: ETHISCHE ASPEKTE

Giedrė Paurienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8 37) 303664
El.paštas:giedre@pauriene.net*

Annotation. In diesem Artikel werden die ethischen Aspekte des Schusswaffeneinsatzes im polizeilichen Dienst auf der Grundlage verschiedener ethischer Theorien besprochen. Die Polizeibeamten haben das Recht, im polizeilichen Dienst eine Schusswaffe zu verwenden. Wird die Waffe verwendet oder nicht, hängt natürlich von einer Situation ab, zumal vom Niveau des Widerstandes, als auch von dem Maß der Professionalität des Polizeibeamten und der rechtlichen Vorgaben. Dies impliziert für den Beamten neben den rechtlichen Vorgaben auch ein erhebliches ethisches Problem. Als Forschungsobjekt wurde die ethische Bewertung des Schusswaffeneinsatzes im polizeilichen Dienst gewählt. Zunächst wird die ethische Bewertung als ein Bauteilkonzept der ethischen Theorien dargestellt. Als nächstes, um die Frage zu beantworten, ob der Schusswaffeneinsatz im polizeilichen Dienst im ethischen und moralischen Sinn rechtfertigt werden könnte, werden die Rechtfertigungsmöglichkeiten des Schusswaffeneinsatzes im Hintergrund ausgewählter ethischer Theorien analysiert.

Schlüsselwörter: Polizeibeamte, Schusswaffe, Schusswaffeneinsatz im polizeilichen Dienst, ethische Bewertung.

EINLEITUNG

Die polizeiliche Tätigkeit als gesellschaftlich nützliche Tätigkeit wird durch die Gesellschaft oft nicht eindeutig im ethischen Sinn bewertet. Ein Polizist, der die polizeilichen Aufgaben ausübt, hat das Recht zu verlangen, dass die Personen, die ihm nicht direkt untergeordnet sind, seine rechtmäßigen Befehle erfüllen und im Falle der Nichteinhaltung dieser Befehle oder des Widerstandes, hat er das Recht, die Gewalt anzuwenden. Der Schusswaffeneinsatz der Polizei ist meist gesetzlich normiert. Das Recht, die Schusswaffen einzusetzen, wird im Gesetz der Polizeitätigkeit und anderen rechtlichen Akten Litauens vorgegeben. Eine der wichtigsten Fragen, die in den Diskussionen über die ethischen Aspekte des Einsatzes von Schusswaffen ergeben kann, ist es, ob die Verwendung einer Schusswaffe im Dienst allgemein moralisch sein kann. In Litauen basiert sich die Ausbildungspolitik der Polizeibeamten (seit 1990) auf der Grundlage der modernen „Polizei als Dienstleister“ Konzept. Smalskys (2008) analysierte Kompetenz- und Qualifikationswicklungsfragen der litauischen Polizei. Er behauptete, dass die Ausbildung der Polizei als Konzept

„Polizeitätigkeit als soziale Dienstleistung für Bürger“ ausgerichtet sein kann und sollte.¹ Es ist wichtig, eine Antwort auf die Frage zu finden, ob der Einsatz von Schusswaffen im Dienst im ethischen und moralischen Sinn eine Rechtfertigung finden kann.

In Litauen gibt es eine Reihe der Veröffentlichungen zu Berufsethikfragen der Rechtspflegebeamten, der Beamten für öffentliche Verwaltung. Hier werden ethische Probleme analysiert, die sich in den staatlichen Institutionen, in der Tätigkeit der Beamten ergeben, auch die Möglichkeiten der praktischen Anwendung der Ethik werden dargestellt²; es werden die ethischen und moralischen Aspekte der operativen Tätigkeiten analysiert und die Ursachen für die nicht-eindeutige ethische und moralische Bewertung identifiziert³; es werden die Besonderheiten der Polizeiethik besprochen⁴.

Ziel der vorliegenden Untersuchung ist es, auf der Grundlage verschiedener ethischer Theorien die ethischen Aspekte des Schusswaffeneinsatzes im polizeilichen Dienst zu erläutern.

Zum Ziel der Untersuchung führen **folgende Aufgaben**:

1. die ethische Bewertung als ein Bauteilkonzept der ethischen Theorie darzustellen.
2. die Rechtfertigungsmöglichkeiten des Schusswaffeneinsatzes im im Hintergrund ausgewählter ethischer Theorien zu analysieren.

Gegenstand der vorliegenden Untersuchung ist die ethische Bewertung des Schusswaffeneinsatzes im polizeilichen Dienst.

Untersuchungsmethoden der vorliegenden Arbeit: theoretische Methoden - vergleichende Analyse der wissenschaftlichen, philosophischen Literatur, Generalisierung.

ETHISCHE BEWERTUNG ALS EIN BAUTEILKONZEPT DER ETHISCHEN THEORIE

In den rechtlichen Angelegenheiten ist folgende Tatsache wichtig – hat die Person gegen das Gesetz verstoßen oder nicht. Und warum hat sie verstoßen, welche Gefühle haben sie dazu gedrängt - das sind lediglich Sekundärelemente. Unterdessen ist es für die moralische, ethische Bewertung wichtig nicht nur die Tat oder Handlung, sondern auch ihre

¹ Smalskys V. Policijos personalo rengimo šiuolaikinės kryptys. Viešoji politika ir administravimas. Nr. 23. 2008.P. 88-89.

² Laurinavičius A. Administravimo pareigūnų etika. Kaunas: Kauno kolegijos Leidybos centras, 2001; Palidauskaitė J. Viešojo administravimo etika. Kaunas, Technologija, 2007.

³ Mulevičius S., Petrošius D. Etiniai moraliniai operatyvinės veiklos aspektai. Jurisprudencija, 2005, t. 76(68). P. 70-76.

⁴ Tidikis R. Policininko etikos bruožai. Vilnius: LPA, 1994.

Motive. Moral ist sensibel für die unendliche Ausdrucksvielfalt der Menschheit. Die moralische Kraft wird in schwierigen Situationen offenbar, wo es nicht genug ist, eine Norm zu wissen, aber man soll edel sein und die andere Person verstehen.

Jede menschliche Handlung kann aus dem moralischen Standpunkt gesehen als „gut“ oder „schlecht“ bewertet werden. Die polizeiliche Tätigkeit wird durch die Gesellschaft oft nicht eindeutig im ethischen Sinn bewertet. Objekt der ethischen Bewertung sind „Menschen, ihre Beziehungen, individuelle Handlungen und Taten <...>.“⁵

Die allgemeinen Kategorien der Ethik sind das Gute und das Böse. Mit Hilfe von diesen zwei Konzepten bewertet der Mensch die sozialen und geistigen Lebenserscheinungen, die sowohl für jeden, als auch für die Gemeinschaft oder Gesellschaft wichtig sind. Aber was genau ist das Gute und das Böse? Was erlaubt eine Gesellschaft, kann in der anderen schon einen Regelverstoß bedeuten. Das Gute und das Böse sind Kategorien, die eine Gemeinschaft vereinbart hat. Laurinavičius bezeichnet, während der Bewertung wählen wir, und umgekehrt, bei der Wahl wird es bewertet. Ohne Unterscheidung des Guten von dem Bösen, könnten wir nicht rechtmässig handeln. Die Bewertung bildet moralische Orientierung. Das heisst, durch die Bewertungen wird ethische Leistung offensichtlich.⁶

Die Bewertung ist eine der wichtigsten von Komponenten bei der subjektiven moralischen Entscheidung und Selbstbestimmung, bei der Freiheit und Verantwortung, weil die Wahl und die Entscheidung über jede Tat mehr oder weniger bewusst unsere Motive und besondere Umstände des Lebens einzuschätzen fordern.⁷ Und die wichtigsten moralischen Sanktionen – individuelles Gewissen, öffentliche Meinung⁸ – sind nicht anderes als entsprechende Bewertungen.

Ethik ist mit persönlichen Werten und menschlichen Entscheidungen verbunden. Das Verhaltenswahlproblem ist sehr kompliziert. Ethik formuliert allgemeine Grundsätze, die die Person in ihrem Leben leiten sollten, orientiert sich an kreative Anwendung dieser Grundsätze. Findet man sich in einer schwierigen Situation, wenn man braucht, schwierige Entscheidungen zu treffen, erinnert man sich oft an die ethischen Theorien, die die bestimmten Verhaltensrichtlinien darstellen. In den letzten 2500 Jahre haben die sich für die ethischen Fragen interessierenden Wissenschaftler und Philosophen viele Ideen (und Theorien)

⁵ Laurinavičius A. Administravimo pareigūnų etika. Kaunas: Kauno kolegijos Leidybos centras, 2001. P. 32.

⁶ Ibid. P. 29.

⁷ Krakauskas. E. Dorovinis vertinimas // Etika. Vilnius: Mintis, 1979. P.163.

⁸ Laurinavičius A. Administravimo pareigūnų etika. Kaunas: Kauno kolegijos Leidybos centras, 2001. P. 33.

darüber entwickelt, wie die Frage „Was soll ich tun?“ zu beantworten ist.⁹ Palidaukaitė unterstützt die Meinung der anderen Wissenschaftler und behauptet, dass ethische Theorie als eine Gesamtheit von ethischen Prinzipien verstanden werden sollte, die aus drei Teilen besteht: den ethischen (moralischen) Standarten (Kriterium oder Test, was gut oder nicht ist), den ethischen Grundsätzen (zum Unterscheiden, welche Handlung gut ist, und die - nicht), den ethischen Bewertungen (Überlegungen über das Gute oder das Böse einer Handlung).¹⁰

Die bestehenden ethischen Theorie erlauben es, die hauptsächlichsten Unterschiede bei den Interpretationen über das Gute und das Böse einer Handlung, Tat oder Entscheidung zusammenzufassen. Im westlichen Teil Europas werden Werteethik, utilitaristische Ethik und christliche Ethik als die verbreitetsten ethischen Theorien bezeichnet.¹¹ Whitton (2001) unterscheidet zwischen fünf Haupttheorien der Ethik. Als erste wird teleologische Ethik benannt. Diese Methode basiert auf dem Zweck der Handlung (altgriechisches Wort *telos* bedeutet Zweck oder Ziel). Utilitarismus ist ein Version dieser Theorie, die auf den Ergebnissen beruht und nach dem größten Nutzen für die maximale Anzahl von Menschen strebt, die sich an bestimmten Handlungen beteiligen oder von denen betroffen sind. Die zweite Theorie ist deontologische Ethik, deren die Grundlage eine Pflicht ist (das altgriechische Wort *deon* bedeutet das Erforderliche, das Gesollte, die Pflicht). Diese Theorie besagt, dass die absolute Macht das Gesetz ist, und die Ergebnisse der Handlungen und/oder die Absichten der Person, die die Handlung führt, völlig irrelevant sind. Die dritte Haupttheorie ist Kants Ethik, dessen Wesen die Haltung der allgemeingültigen Regeln bildet. Die vierte Theorie ist Tugendethik, deren Zentralbegriff die menschliche Tugend ist. Diese Theorie betont die Wichtigkeit der persönlichen Moral, dass ein guter Mensch ehrlich leben wird und in allen seinen Handlungen die Tugenden gesehen werden sollten. Die fünfte Theorie heißt Theorie der Gerechtigkeit. Es wird argumentiert, dass als moralischer Vorteil solches Ergebnis gilt, das in einer fairen Vereinbarung der Interessen von Individuen zu erreichen ist.¹² Nach der Meinung von Palidaukaitė, ist es sinnvoll, drei ethischen Theorien zu unterscheiden: Deontologie, Teleologie und die Theorie der Gerechtigkeit.¹³ Zusammenfassend kann gesagt werden, dass jede dieser Theorien unterschiedliche Aspekte akzentuiert, ihre eigenen Vorteile und Nachteile hat.

⁹ Whitton H. Praktinė etika. Public Sector Resource Series, 2001. P. 4-6.

¹⁰ Palidaukaitė J. Viešojo administravimo etika. Kaunas. Technologija, 2007. P. 21.

¹¹ Laurinavičius A. Administravimo pareigūnų etika. Kaunas: Kauno kolegijos Leidybos centras, 2001. P. 35.

¹² Whitton H. Praktinė etika. Public Sector Resource Series, 2001. P. 6.

¹³ Palidaukaitė J. Viešojo administravimo etika. Kaunas. Technologija, 2007. P. 21.

ETHISCHE BEWERTUNG DES SCHUSSWAFFENEINSATZES IM DIENST AUS SICHT DER UNTERSCHIEDLICHEN ETHISCHEN THEORIEN

Zur Beantwortung der Frage, ob der Schusswaffeneinsatz im Dienst in Bezug auf Ethik und Moral zu rechtfertigen ist, werden wir die Möglichkeiten der Rechtfertigung vom Schusswaffeneinsatz im Hintergrund der verschiedenen ethischen Theorien analysieren. Zunächst achten wir auf die schon im antiken Griechenland vorhanden gewesenen ethischen Gedanken, denn nämlich hier war die Philosophie als Wissenschaft im 6. Jahrhundert v. Chr. geboren. Die zu jener Zeit in Griechenland existierten Mythen waren die Anfangsgründe des Philosophierens, da die Menschen versuchten, je möglich rational die Entstehung der Welt zu erklären. Und die Tatsache, dass Griechenland ein demokratisches Land war, wo die Menschen mehr Freiheit hatten, wo man frei und argumentiert sprechen konnte, half bestimmt der Philosophie gedeihen.¹⁴

Im Hinblick auf die Bewertung des Schusswaffeneinsatzes anhand des antiken griechischen ethischen Denkens sollten drei Sokrates (469-399 v. Chr.) Regeln erwähnt werden.¹⁵ Der erste betont, dass nicht Gefühle sondern Argumente dazu beitragen sollten, uns bei der Frage nach „Gute und Böse“ zu leiten. Das Gefühl ist wechselhaft, unbeständig, das ist ganz anders als die Meinung, *ratio*, was als etwas Dauerhaftes verstanden wird. Die zweite Behauptung, dass man sich bei der Suche nach Antworten auf moralische Fragen nicht darauf berufen kann und soll, was andere darüber denken – sie können sich irren. Und die dritte Regel besagt, dass die Frage, was moralisch „richtig“ oder „falsch“ ist, soll die Moralphilosophen interessieren, nicht aber, was mit uns passiert, wenn wir uns so oder anders verhalten. Also im konkreten Fall sollte der Polizeibeamte überlegen, was „für“ den Einsatz von Waffen spricht, und was dagegen. Der Polizeibeamte sollte nämlich selbst entscheiden, ob es hinreichende Gründe für den Einsatz von Waffen ist, und dazu könnte Sokrates goldene Regel helfen: „Was du nicht willst, das man dir tu, das füg auch keinem andern zu“.

Nachsokratische Vertreter des ethischen Denkens - die Stoiker und Epikureer - appellieren an die menschliche Natur, wenn auch unterschiedlich in ihrem Verständnis. Stoiker betonen die inneren Eigenschaften (die Wille und den Verstand) und ignorieren die äußeren Bedingungen (Macht, Geld) im Gespräch über Werte. Man soll mit Hilfe des

¹⁴ Nekrašas E. *Filosofijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012. P. 4-5.

¹⁵ Mader U., Grommek C. S. (Hrsg.). *Berufsethik. Seminarergebnisse. Rothenburger Beiträge*. Polizeiwissenschaftliche Schriftenreihe. Band 59. Rothenburg / Oberlausitz, 2012. P. 84.

Verstandes und Willen leben, und das bezieht sich auf die universelle Ordnung. Äußere Bedingungen haben einen Einfluss, aber es ist nur eine Dekoration. Ihre Moral hat sich zu einer Moralisierung entwickelt, zur Ablehnung des Vergnügens. Sie betonten die echte menschliche Natur. Der griechische Philosoph Zenon aus Kition (336-264 v. Chr.), bekannt als Begründer des Stoizismus, behauptet, dass ein tugendhaftes und naturgemäßes Leben ohne Leidenschaft zugleich vernünftig sei und das Wesentliche im Leben die Pflicht ist.¹⁶ Stoiker glaubten, dass das menschliche Leben bereits durch Schicksal bestimmt ist. Der Freitod wird bejaht, um die Menschenwürde zu „bewahren“, wenn man etwa zu einer bösen Handlung gezwungen wird (z. B. im Ausnahmezustand; wenn man alle „Unschuldigen“ mit töten müßte). Nach der stoischen Philosophie müssen gute Menschen zunächst Gesetze erkennen. Wissen und Verständnis der Gesetze werden als eine Pflicht betrachtet. Somit ist der Einsatz von Waffen nur unter dem Gesetz möglich. Es soll die Entsprechung zur Gesetzeslage beachtet werden.

Griechischer Philosoph Epikur (341-271 v. Chr.) behauptet, dass die höchste menschliche Ziel ein glückliches Leben ist.¹⁷ Epikur spricht von der Gemütsruhe (Ataraxie), der Befreiung von religiöser und Todesangst. Ihm zufolge das Grundprinzip des Lebens ist „Lust“. Jedes Lebewesen erstrebt sie und meidet den Schmerz. Die Genügsamkeit ist eine wichtige Tugend, also lieber ein Leben im Verborgenen führen als Unruhe, die nur eine größere Unlust verursachen kann. Die geistige Lustbefriedigung besteht aus Ruhe, Harmonie, Geborgenheit. Im Hintergrund von Epikurs Ideen entstehen folgende Fragen über den Einsatz von Waffen im Dienst: verschafft das Töten des Angreifers insgesamt eher Lust oder Unlust? Hilft es, das höchste Ziel des menschlichen Lebens – das glückliche Leben – zu erstreben? Wie kann man den Seelenfrieden finden, wenn ein Mensch stirbt?

Die Berufsethik der öffentlichen Verwaltung hat einen sehr wichtigen deontologischen Aspekt.¹⁸ So wurde das ethische Denken Kants für eine weitere Analyse gewählt. Deutscher Philosoph Immanuel Kant (1724-1804) begründete im 18. Jahrhundert eine ethische Theorie, in der er besonderen Wert auf die Pflicht gelegt hat.¹⁹ Kant bestimmt den Menschen als Zwitterwesen, d. h. von dem Sinnenwesen, das vernunftlos und causal determiniert ist, dessen unteres Begehrungsvermögen nur die Selbstliebe erreicht, bis zum Vernunftwesen, das nicht

---

¹⁶ Ibid. P. 84-85.

¹⁷ Ibid. P. 85.

¹⁸ Laurinavičius A. Administravimo pareigūnų etika. Kaunas: Kauno kolegijos Leidybos centras, 2001. P. 14.

¹⁹ Palidaukaitė J. Viešojo administravimo etika. Kaunas. Technologija, 2007. P. 22.

sinnlich und absolut frei ist, dessen oberes Begehrungsvermögen die Tugenden beinhaltet. So ergibt sich eine Handlungsfreiheit der Wahl zwischen dem Trieb, Neigung und dem Gebot der Vernunft, d.h. das Handeln aus Pflicht ist eine moralisch gute Handlung.²⁰ Daraus folgt der kategorische Imperativ, der einem Sittengesetz entspricht: „Handle so, als ob die Maxime deiner Handlung durch deinen Willen zum allgemeinen Naturgesetz werden sollte.“ Aus der Sicht der Perspektive des Waffeneinsatzes, stellt sich die Frage, ob dem Beamten wichtig ist, was für Folgen der Waffeneinsatz gibt, ob es ihm akzeptabel ist. Dazu ist der andere Imperativ Kants in Betracht zu nehmen: „Handle so, dass du die Menschheit, sowohl in deiner Person als in der Person eines jeden anderen, jederzeit zugleich als Zweck, niemals bloß als Mittel brauchst.“ Dieses inspiriert die Idee, dass der Einsatz von Waffen kein Mittel zu einem anderen Zweck sein kann. Er muss an sich notwendig sein. Kant glaubte, dass die Motive anstatt Konsequenzen das Verhalten richtig oder falsch machen: „Eine gute Handlung ist diejenige, die aus guten Motiven heraus erfolgt.“ Aber es bleibt die Frage offen, ob das Ergebnis immer nur gute Folgen sein werden.

In der Kants Ethik kann der Mensch seine moralische Gesetze selbstständig formulieren, und nur er kann ihnen folgen oder nicht. Kant stellt den menschlichen Verstand vorne und trennt die sinnlichen Neigungen. Vor dem Schusswaffeneinsatz sollte der Beamte seine Handlungen gut überlegen und sich in dieser Situation auf seinen Vernunft anstatt der Gefühle stützen. Als moralische Handlung gilt nach Kant folgende Handlung: wenn der Mensch bewusst handelt; wenn er aufgrund der Tatsache handelt, dass solche Handlung seine Pflicht ist.

Weiter besprechen wir ethische Bewertung des Schusswaffeneinsatzes im Hintergrund der utilitaristischen Ethik. Nach einem Prinzip der moralischen Bewertungskriterien von der utilitaristischen Philosophie - dem Prinzip der Folgen – basiert sich moralische Bewertung ausschließlich auf die zu erwartenden Folgen. Jedoch hat Utilitarismus ein Leitwort: „Das größte Glück für die größte Zahl!“ Englischer Philosoph Jeremz Bentham (1748-1832), Begründer der Utilitarismus Philosophie, behauptet, dass die Handlung als „gut“ bewertet wird, wenn die Folgen für die Wohlergehen (Hedonismus) der allen Beteiligten (Universalität), optimal (Nützlichkeit) sind.²¹ Dabei gilt der Grundsatz von Nützlichkeit (lat. *utility*) auf individueller Ebene und auf gemeinschaftlicher Ebene. Im Hintergrund dieser

²⁰ Mader U., Grommek C. S. (Hrsg.). Berufsethik. Seminarergebnisse. Rothenburger Beiträge. Polzeiwissenschaftliche Schriftenreihe. Band 59. Rothenburg / Oberlausitz, 2012. P. 87.

²¹ Palidaukaitė J. Viešojo administravimo etika. Kaunas. Technologija, 2007. P. 23-25.

Philosophie finden wir keinen Tötungsverbot. Es hängt alles von der spezifischen Situation, z. B., man kann die Täter töten, wenn dies erforderlich ist, um die Geiseln zu retten. In der konkreten Situation sind nicht die Regeln anzuwenden, sondern sollte man sich bemühen, mit der Hilfe des logischen Denkens zu entschließen, was für Endergebnis sein sollte, und so eine Handlung wählen, die zu diesem Zweck führen würde. Gemäß Utilitarismus sollte die rechtliche Lage oder Situation mit den ethischen Ansichten übereinstimmen. Es bleibt die Frage offen: was wissen wir wirklich. Ist es möglich, die optimalen Wohlergehensfolgen für alle Beteiligten vorauszusagen, denn Wissenshorizont ist begrenzt.

Schauen wir uns den Schusswaffeneinsatz aus der Perspektive der altruistischen Ethik. Als Begründerin dieser Ethiktheorie wird Mutter Theresa gehalten. Mutter Theresa – Agnes Gonxha Bojaxhiu (1910-1997) war eine Nonne, die Gründerin der Gemeinschaft der Missionarinnen der Nächstenliebe, Friedensnobelpreisträgerin (1979). Ihre folgenden Behauptungen sind in der ganzen Welt bekannt, wie „Ich richte mich danach, was anderen gut tut.“²² oder „Menschen sind unvernünftig, unlogisch und egoistisch, trotzdem sind sie liebenswert.“ Aus der Sicht der altruistischen Ethik wird der Schusswaffeneinsatz als negativ bewertet. Die ähnliche Position verfolgt die christliche Ethik,²³ welche der Dekalog folgt, d.h. den 10 Geboten Gottes. Wenn eine Schusswaffe benutzt und ein Leben beraubt wurde, als erstens zeigt es, dass die Person nicht religiös befolgend ist, weil er das Gebot Gottes „Du sollst nicht töten“ verletzte, und das bedeutet, dass er von göttlicher Gnade verlassen sei. Es wird angenommen, dass die Vertreter der christlichen Ethik den Schusswaffeneinsatz als unmoralisch halten und es nicht rechtfertigen würden, insbesondere aufgrund der Tatsache, dass es nicht an Gott geglaubt wird. Allerdings, wenn der Mensch glaubt an Gott und irgendwelche Handlung bewusst ihre Unmoral tut, und dann bereut sich und betet um Vergebung Gottes, wenn der Mensch erkennt, dass er falsch oder unangemessen gehandelt hat, wenn er versucht, seinen Fehler zu korrigieren, kann seine Seele gerettet werden. Er kann die Gnade Gottes empfangen, denn Gott ist absolute Güte.

Mit ausgewählten ethischen Theorien sollte es gezeigt werden, dass die moralischen Entscheidungen, deren Auswertung und Rechtfertigung immer problematisch wegen ihrer Unbewiesenheit sind. Deshalb interpretiert jeder die moralischen Prinzipien nach seinen Werten selbst, zumal jeder von ihnen hat sowohl Vor- und Nachteile, so die Moral ist nicht

²² Mader U., Grommek C. S. (Hrsg.). Berufsethik. Seminarergebnisse. Rothenburger Beiträge. Polizeiwissenschaftliche Schriftenreihe. Band 59. Rothenburg / Oberlausitz, 2012, P. 84.

²³ Peschke K. H. Krikščioniškoji etika. I t.-Vilnius, 1997.

ideal, was zu den Kompromissen in jeder Situation führt. Die Hauptsache, die sich in jeder Situation nicht ändert, ist das gleiche – man soll dem Nächsten, dem Freund oder sogar dem Unbekannten helfen, aber man darf nicht die Grenze überschreiten, wenn die Überschreitung eine Strafe hervorrufen kann. Wo ist die Grenze, wenn es um den Schusswaffeneinsatz im polizeilichen Dienst geht? Die Analyse der rechtlichen Regelungsprobleme des Schusswaffeneinsatzes in der litauischen Polizei erklärte, dass es an Präzision der Umstände für den Schusswaffeneinsatz im heutzutage aktuellen Gesetz der Polizeitätigkeit mangelt.²⁴ Durch Konkretisierung der Bedingungen und der Umstände für den Schusswaffeneinsatz im Dienst könnten sich die Polizeibeamten rechtlich sicherer fühlen und das sollte auch die moralischen, ethischen Überlegungen erleichtern.

Ethisches Verhalten gewährleistet die Konsistenz, vor allem in solchen Fällen, in denen die allgemein anerkannten Normen des Verhaltens offensichtlich und selbstverständlich sind.²⁵ Diese Konsistenz ist nicht nur wesentlich für den täglichen Dienst der Polizei, sondern vor allem in besonderen Fällen (z. B. der Einsatz einer Schusswaffe). Konsistenz ist auch wichtig für die Gesellschaft: Es muss erkannt werden, dass die Teilnahme der Polizei und Maßnahmen im Falle einer Straftat die „richtige“ Sache sei. Die Gesellschaft muss akzeptieren, dass das ethische Verhalten der Polizei rechtmäßig und zuverlässig ist.

SCHLUSSFOLGRUNGEN

Die ethische Bewertung ist als wesentlicher Teil der Theorie der Ethik vorhanden. Die Unterschiede der Bedenken, Interpretationen über die Güte, Böse, Moralität oder Unmoralität der Handlung, Entscheidung, Tat enthüllt sich im Hintergrund der bestehenden ethischen Theorien, die die bestimmten Leitlinien für das Verhalten angeben.

Die Weltanschauung, moralische Normen sind bei jedem Menschen unterschiedlich, außerdem sind sie ständig zu einigen direkten Umweltfaktoren ausgesetzt. Die Taten, Handlungen können unterschiedlich sein, auch wenn sie von der gleichen Person gemacht werden, jedoch zu unterschiedlichen Zeiten, bei verschiedenen Umständen. Jede menschliche Handlung kann in ähnlichen Situationen verschieden sein, dieses kann sogar durch den menschlichen physischen, mentalen, geistigen Zustand beeinflusst werden. Man kann folglich konstatieren, dass die Gefährdung des Lebens eines anderen Menschen durch den

²⁴ Kairienė I. Šaunamojo ginklo panaudojimo teisinio reglamentavimo problematika Lietuvos policijoje // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (4) : mokslinių straipsnių rinkinys. Kaunas: MRU, 2010. P. 58.

²⁵ Policijos etika ir korupcijos prevencija. Common curriculum. CEPOL, Austria, 2005. P. 25

Schusswaffeneinsatz stets die Rettung oder der Schutz eines anderen Menschenlebens gegenüber steht. Die Tatsache, dass der Schusswaffeneinsatz die *ultima ratio* darstellt, dürfte aber die moralischen Bedenken sicher mindern. Die gute Polizei ist solche Polizei, die der gesellschaftlichen Zwecken dient, die sogar bei der Entstehung bestimmter „Verluste“ die universellen Prinzipien *Gerechtigkeit* und *Pflege* einhält, die Rechte und Pflichten der Bürger sowie langfristige Folgen der Entscheidungen für alle Betroffenen berücksichtigt. Der Schusswaffeneinsatz ist ein entscheidendes Ereignis. Nach einem solchen Fall sollte der Polizeibeamte aus dem Dienst genommen werden, damit er alles Geschehene verarbeiten kann, es sollte ihm psychologische Unterstützung gegeben werden.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Kairienė I. Šaunamojo ginklo panaudojimo teisinio reglamentavimo problematika Lietuvos policijoje // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (4): mokslinių straipsnių rinkinys. Kaunas: MRU, 2010. P. 50-58.
2. Krakauskas. E. Dorovinis vertinimas // Etika. Vilnius: Mintis, 1979.
3. Laurinavičius A. Administravimo pareigūnų etika. Kaunas: Kauno kolegijos Leidybos centras, 2001.
4. Mader U., Grommek C. S. (Hrsg.). Berufsethik. Seminarergebnisse. Rothenburger Beiträge. Polizeiwissenschaftliche Schriftenreihe. Band 59. Rothenburg / Oberlausitz, 2012. P. 84-91.
5. Mulevičius S., Petrošius D. Etiniai moraliniai operatyvinės veiklos aspektai. Jurisprudencija, 2005, t. 76(68). P. 70–76.
6. Nekrašas E. Filosofijos įvadas: vadovėlis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012.
7. Paliduskaitė J. Viešojo administravimo etika. Kaunas, Technologija, 2007.
8. Peschke K. H. Krikščioniškoji etika. I t.-Vilnius, 1997.
9. Smalskys V. Policijos personalo rengimo šiuolaikinės kryptys. Viešoji politika ir administravimas, Nr. 23, 2008. P. 88-89.
10. Policijos etika ir korupcijos prevencija. Common curriculum. CEPOL, Austria, 2005.
11. Tidikis R. Policininko etikos bruožai. Vilnius: LPA, 1994.
12. Whitton H. Praktinė etika. Public Sector Resource Series, 2001, P. 4-6. Prieiga per internetą: http://www.stt.lt/files/mokmedziaga/CD4/CD4_4/uzsienio_autoriu_straipsniai_etikos_tema.html [žiūrėta 2014-11-05].

ŠAUNAMOJO GINKLO NAUDOJIMO TARNYBOJE ETINIAI ASPEKTAI

Giedrė Paurienė*

Mykolas Romeris Universitetas

Santrauka

Policijos veikla, kaip socialiai naudinga veiklos rūšis, dažnai sulaukia nevienareikšmio visuomenės etinio vertinimo. Policijos pareigūnas, įgyvendindamas policijos uždavinius, turi teisę reikalauti, kad tiesiogiai jam nepavaldūs asmenys vykdytų jo teisėtus nurodymus, o jų nevykdymo ar

pasipriešinimo atveju naudoti prievartą. Šią teisę jam suteikia Policijos veiklos įstatymas bei kiti teisės aktai. Vienas iš esminių klausimų, galinčių kilti diskutuojant apie šaunamojo ginklo naudojimo etinius aspektus, yra, ar šaunamojo ginklo naudojimas tarnyboje apskritai gali būti moralus. Lietuvos atveju, teisėsaugos pareigūnų policijos rengimo principai (nuo 1990 m.) remiasi šiuolaikiška „policijos kaip paslaugos“ koncepcija. Svarbu rasti atsakymą į klausimą, ar gali šaunamojo ginklo naudojimas tarnyboje būti pateisinamas etikos ir moralės prasme. Šio straipsnio tikslas – remiantis skirtingomis etikos teorijomis, atskleisti šaunamojo ginklo naudojimo tarnyboje etinius aspektus. Tikslui pasiekti iškelti tyrimo uždaviniai: 1) aptarti etinio vertinimo kaip etikos teorijos sudėtinės dalies sampratą; 2) išanalizuoti šaunamojo ginklo naudojimo tarnyboje pateisinimo galimybes etikos prasme. Tyrimo objektu pasirinktas šaunamojo ginklo naudojimo tarnyboje etinis vertinimas. Naudojami teoriniai metodai – mokslinės, filosofinės literatūros lyginamoji analizė, apibendrinimas.

Pasirinktomis etikos teorijomis buvo siekiama parodyti, kad moraliniai sprendimai, jų vertinimas bei pateisinimas visuomet yra problemiški dėl savo neįrodomumo, todėl moralinius principus kiekvienas interpretuoja pagal save, juolab kiekvienas žmogus turi tiek plusų, tiek minusų, todėl idealios moralės nėra ir tai skatina ieškoti kompromisų kiekvienoje situacijoje. Etinis vertinimas laikytinas etikos teorijos sudėtine dalimi. Samprotavimų, interpretacijos skirtumai apie veiksmo, poelgio, sprendimo gerumą ar blogumą, moralumą ar amoralumą atsiskleidžia esamų etikos teorijų fone, nurodančių tam tikras gaires elgesiui.

Kiekvieno žmogaus pasaulėžiūra, moralės normos yra skirtingos, be to jie yra nuolatos veikiami kažkokių tiesioginių aplinkos veiksnių. Poelgiai gali būti skirtingi, net jei juos ir atlieka tas pats žmogus, tačiau skirtingu laiku, vyraujant įvairiausioms skirtingoms aplinkybėms. Todėl kiekvieno žmogaus veiksmai gali būti skirtingi panašiose situacijose, net ir dėl žmogaus fizinės, protinės, intelektinės būklės. Naudojant tarnybinį ginklą, grėsmė žmogaus gyvybei gali iškilti tik kaip priešprieša kito žmogaus gyvybės gelbėjimui ar apsaugai. Faktas, kad tarnybinio ginklo naudojimas yra *ultima ratio* turėtų palengvinti moralinius apmąstymus.

Raktiniai žodžiai: policijos pareigūnas, šaunamasis ginklas, šaunamojo ginklo naudojimas, etinis vertinimas.

Giedrė Paurienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Humanitarinių mokslų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: profesinės užsienio kalbos mokymo(si) problemos; profesinės kompetencijos ugdymasis informalaus mokymosi erdvėje; viešojo administravimo etika.

Giedrė Paurienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Humanities, lecturer.
Research interests: problems of teaching/learning ESP, competence and informal learning, ethics of public service.

GERO VALDYMO PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMĄ VIEŠOSIOSE INSTITUCIJOSE LEMIANTYS VEIKSNIAI: TEORINIS PAGRINDIMAS

Rūta Petrauskienė*, Eurika Predkelytė**

Kauno Technologijos Universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto

Viešosios politikos ir administravimo institutas

Mickevičiaus g. 37, Kaunas

Telefonas 8-37 300145

El. paštas: ruta.petrauskiene@ktu.lt, eureka.predkelyte@ktu.edu

---

Anotacija. Spartūs globalizacijos procesai skatina viešąsias institucijas ieškoti būdų, kaip tobulinti viešąjį valdymą, t. y. skatinti demokratiją, didinti valdžios atsakomybę, stiprinti valdžios ir visuomenės santykius ir pan. Tyrimo metu buvo siekiama identifikuoti veiksnius, lemiančius gero valdymo principų įgyvendinimą viešosiose institucijose. Gero valdymo koncepcija apima susitelkimą ties viešosios institucijos tikslais bei piliečių ir paslaugų vartotojų poreikių tenkinimu, tinkamu funkcijų bei pareigų atlikimu. Remiantis šaltinių analize išskirti pagrindiniai gero valdymo principai ir nustatyti svarbiausi požymiai, nusakantys veiksnius, įtakančius viešojo valdymo tobulinimą institucijose. Gero valdymo funkcionavimą galima pagrįsti viešosios institucijos plėtros, veiklos optimizavimo ir administracinių gebėjimų stiprinimo veiksniais.

Pagrindinės sąvokos: geras valdymas, gero valdymo principai, naujasis viešasis administravimas, naujoji viešoji vadyba, viešasis valdymas.

IVADAS

Globalizacijos procese, ypač finansinės krizės laikotarpiu, atsiskleidė pagrindinės viešojo valdymo problemos: biurokratizmas, demokratinio valdymo trūkumas, pasyvus piliečių dalyvavimas valstybės valdymo procese, skaidrumo stoka, korupcijos apraiškos. Diskusijose apie viešojo valdymo efektyvumą, kokybės didinimą nemažai dėmesio yra skiriama *gero valdymo* koncepcijai. Geras valdymas – tai reikalavimas, keliamas visiems viešojo administravimo subjektams ir yra įgyvendinamas per piliečių ir valdžios atstovų santykius. Geras valdymas turi sudaryti prielaidas racionaliai tvarkyti viešuosius reikalus, efektyviai naudojant išteklius ir siekiant visuomenės gerovės, garantuojant žmogaus teises. Geras valdymas yra efektyvaus valdymo sinonimas, kuriam labiausiai būdingas piliečių įtraukimas, skaidrumas ir atskaitingumas.

Išsiaiškinus pagrindinius principus, įtakančius viešojo valdymo tobulinimą, yra svarbu nustatyti, kokie viešosiose institucijose egzistuoja požymiai, apibūdinantys veiksnius, lemiančius šių principų įgyvendinimą.

Gero valdymo principų įgyvendinimas skatina viešąją instituciją būti lankstesne, atidesne piliečių poreikiams ir atsakingesne vykdant savo įsipareigojimus. Tai gali sumažinti visuomenės

nepasitikėjimą valdžios institucijomis, prisidėti prie piliečių dalyvavimo šalies valdyje skatinimo, viešojo ir privataus sektorių partnerystės plėtros, pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms, skaidresnio sprendimų priėmimo, geresnių valdžios ir visuomenės santykių.

Straipsnio tikslas – identifikuoti veiksnius, lemiančius gero valdymo principų įgyvendinimą viešosiose institucijose. **Tyrimo objektas** – gero valdymo principai. **Uždaviniai:** 1) išanalizuoti gero valdymo susiformavimo prielaidas; 2) išnagrinėti gero valdymo koncepciją, pagrindinius jos principus. Straipsnis parengtas naudojant mokslinės literatūros analizę ir sintezę, lyginamąją analizę. Taikant mokslinės literatūros analizės metodą, išanalizuotos gero valdymo susiformavimo prielaidos, koncepcija ir principai. Lyginamosios analizės metodas buvo naudojamas siekiant atskleisti gero valdymo susiformavimo prielaidas.

Lietuvos ir užsienio mokslininkų moksliniuose darbuose gero valdymo (angl. Good governance) koncepcija dažnai yra nagrinėjama viešojo administravimo modernizavimo aspektu¹, taip pat šią koncepciją mokslininkai analizuoja identifikuodami jai būdingus principus². Patys bendriausi gero valdymo koncepcijos aspektai pateikiami oficialiuose šaltiniuose, tokiuose, kaip: Jungtinių Tautų vystymo programoje (JTVP)³; Pasaulio Banko⁴; Tarptautinio Valiutos Fondo⁵ ir kt.

GERO VALDYMO SUSIFORMAVIMO PRIELAIDOS

Sparčiai besikeičianti aplinka, kurioje veikia viešosios institucijos, reikalauja nuolatos tobulinti šių institucijų veiklą, tuo pačiu ir viešąjį administravimą. Domarkas ir Masionytė⁶ teigia, kad kiekviena valstybė, siekdama sėkmingai dalyvauti globalizacijos procesuose ir ieškoti geriausio veiklos modelio, turi vystyti institucijas, kurios būtų pajėgios aktyviai dalyvauti globaliame valdyje, atliepti vietinius ir regioninius poreikius, skatinti decentralizavimą, viešųjų institucijų ir pilietinės visuomenės dialogą viešosios politikos kūrimo ir įgyvendinimo procesuose. Pastebima tendencija, kad viešasis administravimas vis labiau atsiremia į rinkos funkcionavimo principus,

¹ Raipa, A. Šiuolaikinio viešojo valdymo pokyčių kryptys ir tendencijos. Viešoji politika ir administravimas, 2009, Nr. 30, p. 22–32.; Ladi, S. Good governance and public administration reform in the Black Sea economic cooperation. International Centre for Black Sea Studies, 2008. http://icbss.org/media/110_original.pdf. [2013 04 08].

² Domarkas, V., Masionytė, R. Viešojo administravimo modernizavimo galimybės globalizacijos sąlygomis. Viešoji politika ir administravimas, 2005, Nr. 11, p. 16–25.

³ United Nations Development Programme. Governance for sustainable human development, 2005. [2014 01 22].

⁴ The World Bank. What is Governance? 2013.

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/EXTMNAREGTOPGOVERNANCE/0,,contentMDK:20513159~pagePK:34004173~piPK:34003707~theSitePK:497024,00.html>. [2014 01 22].

⁵ International Monetary Fund. Good Governance: The IMF's Role, 1997.

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/govern/govern.pdf>. [2013 04 08].

⁶ Ten pat. p.19.

kurie paliečia ne tik piliečių aptarnavimą ar viešųjų paslaugų administravimą⁷. Pastaruoju metu vykstantys pokyčiai skatina tolesnį demokratiškesnių vertybių plėtojimą, privataus ir viešojo sektorių santykių plėtrą, toliau viešosiose institucijose adaptuojant geriausias privačių organizacijų vadybos ir administravimo technologijas. Raipa⁸ pabrėžia, kad šiuolaikinę viešojo administravimo raidą lemia atskirų visuomenės struktūrinių dalių socialiniai pokyčiai ir globalizacijos procesai. Šių procesų pasekoje atsiranda naujos administravimo ir *valdymo* sistemos, naujos atsakomybės formos, kurias išreiškia modernios ir postmodernios viešojo administravimo raidos tendencijos bei jas atitinkantys turinio pokyčiai. Dėl šių priežasčių yra būtina generuoti naujas užduotis administratoriams, reikalauti peržiūrėti klasikinėmis laikomas administravimo ideologijas, biurokratinio personalo profesionalizacijos ir kitas vertybes. Modernių šalių piliečiams reikalingi tobulesni valstybinio reguliavimo metodai, jų derinimas su piliečių atstovavimu ir dalyvavimu priimančiais sprendimus, rengiant ir įgyvendinant viešąsias programas ir projektus. Valstybės, siekdamos įtvirtinti demokratiškesnes vertybes, pilietiškumo ir visuomenės interesų principus, siekdamos tobulinti bei efektyvinti viešąjį administravimą, remiasi ne tik tradicinio bei naujojo viešojo administravimo, bet ir naujosios viešosios vadybos bei naujojo viešojo valdymo principais. Pastebima, kad pastaruoju metu mokslinėje literatūroje⁹, kurioje nagrinėjamas viešųjų institucijų veiklos ir viešojo administravimo tobulinimas, šalia sąvokos "*viešasis administravimas*" vis dažniau yra minima sąvoka "*viešasis valdymas*". Pivoras ir Visockytė¹⁰ akcentuoja, kad viešajam valdymui yra svarbūs viešojo administravimo elementai, ypač dėmesio skyrimas veiklos rezultatams, kiek tai neprieštarauja proceso teisingumo, nešališkumo, visuomenės dalyvavimo ir pan. principams.

⁷ Petrauskienė, R. Viešojo administravimo institucijų tobulinimas transformacijų laikotarpiu. Daktaro disertacija: Vadyba ir administravimas. Kaunas, 2006. p. 67.

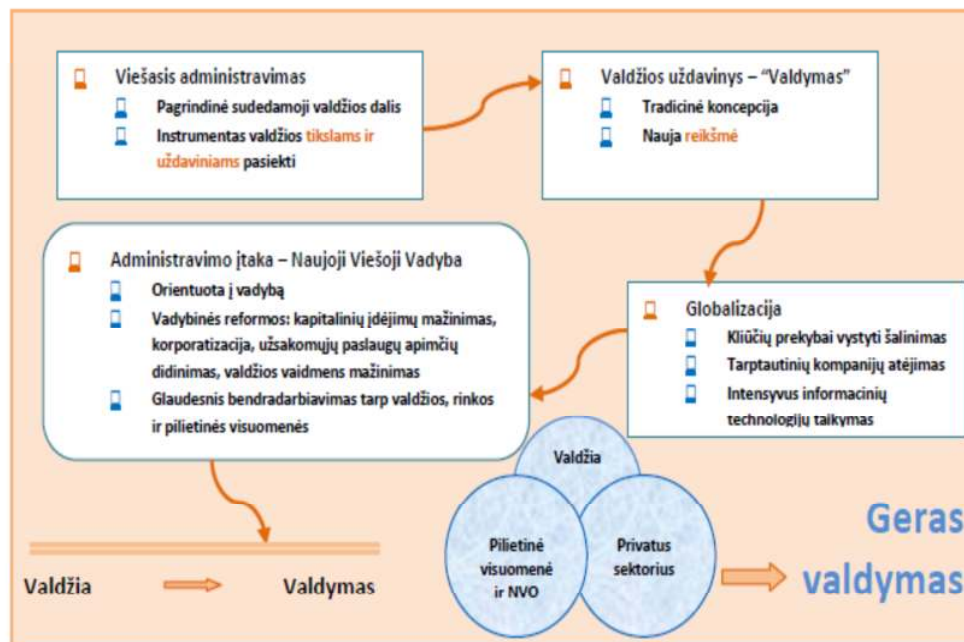
⁸ Raipa, A. Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika. Viešoji politika ir administravimas, 2002, Nr. 1. p. 15.

⁹ Osborne, D. Governance, partnership and development, 1999. [2014 01 16].; Osborne, D. Components of Good Governance: What we do to make Governance good? 2007. [2014 01 20].; Rosenbaum, A. Public Administration in a Global context: IASIA at 50. In O.P. Dwivedi (Eds.). The Post – Governance World: Continuing Challenges, New Opportunities. Bruxelles: Bruylant, 2011, p. 155 - 177.; Raipa, A. Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika. Viešoji politika ir administravimas, 2002, Nr. 1.; Raipa, A. Šiuolaikinio viešojo valdymo pokyčių kryptys ir tendencijos. Viešoji politika ir administravimas, 2009, Nr. 30, p. 22–32.; Raipa, A. Viešojo valdymo teorijų ir modelių interpretavimas. Viešoji politika ir administravimas, 2010, Nr. 31, p. 155-156.; Domarkas, V., Masionytė, R. Viešojo administravimo modernizavimo galimybes globalizacijos sąlygomis. Viešoji politika ir administravimas, 2005, Nr. 11, p. 16-25.; Domarkas, V. Viešojo administravimo paradigmos kaitos atspindžiai dešimtmečio pabaigos publikacijose. Viešoji politika ir administravimas, Nr.1, 2011, p. 9-16. ; Domarkas, V. Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai. Viešoji politika ir administravimas, 2004, Nr. 7, p. 7-15.; Pivoras, S., Visockytė E. Viešojo valdymo koncepcijos ir jų taikymas tiriant valstybės tarnybos reformas. Viešoji politika ir administravimas, 2011, T. 10, Nr. 1, p. 27 - 40.

¹⁰ Pivoras, S., Visockytė E. Viešojo valdymo koncepcijos ir jų taikymas tiriant valstybės tarnybos reformas. Viešoji politika ir administravimas, 2011, T. 10, Nr. 1, p. 32.

Ištisus dešimtmečius viešasis administravimas evoliucionavo: keitėsi ir plėtėsi – savo istorijos pradžioje žinomas kaip vėberinis tradicinio viešojo administravimo idealusis biurokratinis modelis ir šiandien mokslininkų tyrinėjamas ir įgyvendinamas kaip viešojo valdymo modelis, kuris glaudžiai susijęs su viešosios veiklos demokratizavimu. Viešųjų institucijų valdymo ir viešojo administravimo tarpusavio sąsają¹¹ galima aptikti XX amžiuje, kai viešojo administravimo literatūroje nuo 1972 m. „viešojo valdymo“ terminas imtas vartoti kaip „viešojo administravimo“ sinonimas.

Galima teigti, kad nuolat kintančioje viešųjų institucijų aplinkoje atsiranda nauji globalizaciniai procesai ir socialiniai pokyčiai, keliantys naujus uždavinius ir reikalavimus, didėjančius visuomenės poreikius, piliečių įsiliejimą į valstybės valdymą, informacinių technologijų plėtrą, viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo poreikį, demokratijos įgyvendinimą. Šie procesai reikalauja peržiūrėti ir koreguoti nusistovėjusius ir pasenusius viešojo administravimo principus, nuostatas ir bruožus juos papildant naujais funkciniais ir struktūriniais elementais.

1 pav. Viešojo administravimo transformavimasis į gerą valdymą (Renukumar, 2010)

1 paveikslo duomenimis, viešasis administravimas suprantamas kaip pagrindinė sudedamoji valdžios dalis ir instrumentas valdžios tikslams ir uždaviniams pasiekti. Valdymas pateikiamas kaip pagrindinis valdžios tikslas ir uždavinys. Globalizacijos,

¹¹ Pivoras, S., Visockytė E. Viešojo valdymo koncepcijos ir jų taikymas tiriant valstybės tarnybos reformas. Viešoji politika ir administravimas, 2011, T. 10, Nr. 1, p. 28.

šalinančios prekybos barjerus ir suintensyvinančios informacinių technologijų taikymą, procese, atsiranda poreikis diegti vadybines reformas: užsakomųjų paslaugų apimčių didinimą, valdžios vaidmens mažinimą, bendradarbiavimo tarp valdžios, rinkos ir pilietinės visuomenės plėtojimą ir pan. Šios apraiškos sąlygoja naujosios viešosios vadybos modelio atsiradimą, kurio, kaip ir kitų prieš tai buvusių, modelių įgyvendinimą kontroliuoja valdžia.

Rosenbaum¹² teigia, kad „požiūris į valdymą, lyginant su tradiciniu požiūriu į valdžią, yra kur kas platesnis ir išsamesnis“. Šį pokytį įtakojo tai, kad valdyje dalyvauja ne tik valdžia, bet privatus sektorius ir pilietinė visuomenė kartu su nevyriausybinėmis organizacijomis. Pagal Shabbir Cheema¹³:

- **Valdžia** – tai valstybės viešosios institucijos, kurios sudaro atitinkamą politinę, ekonominę ir teisinę aplinką;
- **Privatus sektorius** – teikia darbo vietas ir sudaro sąlygas pajamoms gauti;
- **Pilietinė visuomenė** – sudaro prielaidas socialinei ir politinei sąveikai.

Viešasis valdymas, apimdamas šiuos veikėjus, transformuojasi į viešojo valdymo pakraipą – *gerą valdymą*.

Vykstantys pokyčiai, orientuojantis ne į tradicinio viešojo administravimo, naujojo viešojo administravimo, naujosios viešosios vadybos, o į šiuolaikinį postmodernų viešąjį valdymą reikalauja peržiūrėti tradicines normatyvines orientacijas, įveikti nuolat atsinaujinančius trukdžius. Per pastaruosius 60 metų viešajame administravime išryškėjo keturių pagrindinių modelių bruožai, nulėmę gero valdymo modelio atsiradimą (1 lent.).

Apibendrinus 1 lentelėje pateiktus viešųjų institucijų valdymo modelių bruožus galima teigti, kad naujojo viešojo administravimo modelio atsiradimą po tradicinio (vėberinio) modelio lėmė veiklos, skatinančios tarnautojų darbo efektyvumą, motyvaciją bei konkurencijos plėtojimą. Naujosios viešosios vadybos modelio atsiradimą lėmė vadybos elementų ir verslo principų taikymas viešajame sektoriuje. Naujojo viešojo valdymo modelis transformavosi iš naujosios viešosios vadybos modelio atsiradus viešųjų organizacijų veiklos efektyvumo tobulinimo poreikiams.

Gero valdymo modelis atsiskiria nuo naujojo viešojo valdymo modelio kaip grįstas dalyvavimu ir pasižymintis elektroninio valdymo galimybėmis modelis

¹² Rosenbaum, A. Public Administration in a Global context: IASIA at 50. In O.P. Dwivedi (Eds.). The Post – Governance World: Continuing Challenges, New Opportunities. Bruxelles: Bruylant, 2011, p. 155.

¹³ Shabbir, Cheema G. Public administration and democratic governance: Governments Serving Citizens, 2007. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan025063.pdf>. [2014 01 29]. p.31.

1 lentelė. Viešųjų institucijų veiklos valdymo modelių bruožai

Viešųjų institucijų veiklos valdymo modeliai	Pagrindiniai bruožai
Tradicinis (vėberinis) viešasis administravimas	Hierarchija, nešališkumas, standartizacija, teisėtumas, racionalumas ir profesionalumas. Šiuo modeliu besivadovaujanti valdžia per lėtai reaguoja į pokyčius, per daug orientuojamasi į procesus ir procedūras, o ne į rezultatus.
Naujasis viešasis administravimas	Personalo kompetencija, konkurencinių rinkos principų įgyvendinimas, didesnė viešųjų institucijų autonomija bei didesnės įstaigų tarnautojų saviraiškos galimybės.
Naujoji viešoji vadyba	Veiklos efektyvumas, vadybos principų taikymas, orientacija į klientus bei didesnis jautrumas visuomenės poreikiams. Orientuojamasi į viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimą. Nauji atskaitomybės mechanizmai, verslo principų taikymas viešuosiuose reikaluose, profesinės etikos viešajame sektoriuje skatinimas, vadyba siekiant rezultatų ir finansavimas atsižvelgiant į tuos rezultatus.
(Naujasis) viešasis valdymas	Valstybės iškeltos strateginės viešojo sektoriaus užduotys įgyvendinamos remiantis privataus verslo principais ir modeliais. Visų socialinių partnerių bendradarbiavimas, skaidrumas ir atskaitingumas, įstatyminė tvarka, sąžiningumas ir efektyvumas. Valdyme dalyvauja trys veikėjai: viešosios institucijos, privatus sektorius ir pilietinė visuomenė. Modernios planavimo, kontrolės, išteklių dislokavimo nuostatos ir jų įgyvendinimo procedūras užtikrinantys sprendimai. Viešųjų vertybių akcentavimas.
Geras valdymas kaip nauja viešojo valdymo pakraipa	Sprendimų rengimo, analitinės bazės, informacinių-komunikacinių galimybių, strateginio valdymo ir tinklaveikos sąveika bei demokratinių valdymo procesų institucionalizavimas. Paslaugų struktūros tobulinimas, darbuotojų mokymas ir lavinimas, naujausių planavimo, vadovavimo ir koordinavimo veiklos metodams ir procedūroms įvaldymas, elektroninio valdymo galimybių atsiradimas. Pluralizmas, subsidarumas, skaidrumas, atsiskaitomumas, nešališkumas, prieinamumas, bendradarbiavimas ir efektyvumas.

Nuolatiniame viešųjų institucijų veiklos tobulinimo procese buvo atsisakoma viešojo administravimo ir valdymo modeliuose pastebėtų trūkumų, tuo tarpu pranašumai, kurie pasiteisino kaip efektyvūs, įsitvirtino gerojo valdymo modelyje. Dėl šios priežasties galima teigti, kad gero valdymo modelis apima teigiamus anksčiau minėtų modelių bruožus, išskiriančius šį modelį iš kitų.

GERO VALDYMO KONCEPCIJOS PRASMĖ IR PRINCIPAI

Gero valdymo koncepcijos atsiradimą lėmė tai, kad sąvoka "valdymas" nepakankamai apibrėžė, koks turi būti valdymas ir kokiais principais įgyvendinamas. Ladi¹⁴ pabrėžia, kad terminas "geras valdymas" nuo termino "valdymas", kuris daugiau yra politinis ir technokratinis be jokių normatyvinių siekių, skiriasi tuo, kad geras valdymas siūlo valdymui būti "geru", bet ne "blogu". Gerą valdymą galima pateikti kaip aplinką, kurioje tiek individai, tiek ir viešosios institucijos yra atsakingi už savo veiksmus. Tai reiškia, kad viešosios institucijos darbuotojas atlieka savo pareigas griežtai pagal nustatytas taisykles ir teisės normas. Gero valdymo sąvoką lydi skaidrumas, kurį galima įvardinti kaip atvirumą, reikalaujantį, kad valdžios teikiama informacija, netrukdomai būtų

¹⁴ Ladi, S. Good governance and public administration reform in the Black Sea economic cooperation. International Centre for Black Sea Studies, 2008. http://icbss.org/media/110_original.pdf. [2013 04 08]. p.11.

pateikta kaip priemonė įvairiems valdomųjų sprendimams priimti. Dėl to skaidrumas yra įvardinamas kaip gerojo valdymo pagrindas. Gerai valdoma viešoji institucija ne tik teikia informaciją visuomenei, bet taip pat rūpinasi, kad personalas išnaudotų visas galimybes skleisti informaciją.

2 lentelė. Gero valdymo sampratos analizė (sudaryta autorių)

Tarpautinės organizacijos ir mokslininkai	Geras valdymas
Ekonominių ir socialinių reikalų skyrius (Jungtinės tautos, 2007, p. 4)	Valstybė efektyviai tiekia piliečiams atitinkamos kokybės viešąsias gėrybes, skatina lyčių lygybę, leidžia piliečiams naudotis asmeninėmis laisvėmis, numato priemones skurdo, nepritekliaus, baimių ir prievartos mažinimui.
Bridgman (2007, p. 154)	Platesne prasme nei viešasis valdymas yra susijęs su susitarimu ir vykdymu. Tai visų susitarimo ir vykdymo duomenų strateginė vertė ir siūlomos krypties bei konteksto veiksnys.
Globalinės plėtros tyrimų centras (2013)	Geros valdžios gebėjimas naudotis valdžia ir pastoviai priimti gerus sprendimus, susijusius su ekonomine, socialine, aplinkosaugos ir kitomis sritimis. Tai susiję su valdžios pajėgumu pritaikyti žinias, tarpininkauti, paskirstyti išteklius, kurti ir palaikyti svarbius santykius.
Annan, Weiss (2000, p.797)	Užtikrina pagarbą žmogaus teisėms ir teisės normoms, stiprina demokratiją, skatina skaidrumą ir veiksmingumą viešajame administravime.
Rogers (2000, p.2)	Sukuria struktūrą, kurioje politiniai, socialiniai ir ekonominiai prioritetai remiasi aiškiu susitarimu visuomenėje. Pasireiškia kaip procesai ir struktūros, kurie vadovauja politiniams ir socio-ekonominiams tarpusavio santykiams, susijusiems su įsipareigojimu demokratinėms vertybėms, normoms ir praktikoms, taip pat patikimu aptarnavimu bei sąžiningu verslu.
Shabbir Cheema (2007, p.32)	Atskaitingumas ir skaidrumas. Tai būdas užtikrinti sąžiningus ir teisėtus rinkimus, vienodas galimybes siekti teisingumo, ginti mažumų ir socialiai nuskriaustųjų grupes, viešųjų vertybių apsaugą. Taip pat skatinti pilietinės visuomenės užimtumą ir privataus sektoriaus integraciją, stiprinti skirtingų grupių partnerystę tikslams pasiekti ir panaudoti informacijos ir komunikacijų technologijas piliečių dalyvavimo plėtojimui.
Jungtinių Tautų Europos Ekonominė komisija (2008, p. 14)	Sąžiningas ir skaidrus atrankos procesas, kuriame valdžios plėtoja partnerystę. Tai metodas gerinti būtinų viešųjų paslaugų kokybę, ypač socialiai nuskriaustiems, ir adekvačius mokymus tiems, kurie įtraukiami į naują partnerystę, protingai derėtis, kad užtikrinti paslaugų teikimą ir užkirsti kelią projektų žlugimui ir viešųjų išteklių švaistymui.
Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, Weiss (2000, p.797)	Pabrėžia politinių įgaliojimų ir kontrolės įgyvendinimą, susijusį su išteklių socialinės ir ekonominės plėtros visuomenėje, valdymu. Apima viešosios valdžios vaidmenį kuriant aplinką, kurioje funkcionuoja ekonomika ir įsitvirtina visuomeniniai santykiai tarp valdančiųjų ir valdomųjų.

Galima teigti, kad gerai valdoma viešoji institucija, būdama visada atvira visuomenei, yra daug pranašesnė už blogai valdomą viešąją instituciją, kuri visuomenei nėra atvira. Osborne¹⁵ pilietinę visuomenę įvardija kaip pagrindinį gero valdymo plėtros iniciatorių ir variklį, kuris ne tik sąveikauja su valdžia, bet ir rūpinasi žmonių gerove. Tam, kad geriau suprasti, kas yra gerai valdoma viešoji institucija, būtina išsiaiškinti gero valdymo sampratą, jos reikšmę viešojo valdymo

¹⁵ Osborne, D. Governance, partnership and development, 1999. [2014 01 16]. p.9.

procesu. Įvairios tarptautinės organizacijos ir mokslininkai pateikia skirtingas gero valdymo sampratas (2 lent.).

Apibendrinant galima teigti, kad *geras valdymas* sukuria struktūrą, kurioje politiniai, socialiniai ir ekonominiai prioritetai remiasi aiškiu susitarimu tarp įvairių visuomenės grupių; įtvirtina viešosios valdžios vaidmenį kuriant aplinką, kurioje funkcionuoja ekonomika ir įsitvirtina visuomeniniai santykiai tarp valdančiųjų ir valdomųjų; užtikrina pagarbą žmogaus teisėms ir teisės normoms, stiprina demokratiją, skatina skaidrumą ir veiksmingumą viešajame administravime, veiksmingą ir efektyvią viešąją vadybą, atskaitingumą ir politinių bei ekonominių institucijų plėtrą; skatina keitimąsi informacija viešosios institucijos viduje ir tarp viešųjų institucijų, bendradarbiavimą derinant ir priimant sprendimus, piliečių dalyvavimą viešojo valdymo procesuose, bendro viešojo intereso ir naujo sprendimo ieškojimą, piliečių pasitikėjimą valdžia.

Geras valdymas pasireiškia tada, kai viešoji institucija taiko metodus, užtikrinančius efektyvų kokybiškų paslaugų teikimą, laikosi įstatymų, nuostatų ir standartų, tenkina piliečių poreikius, taip pat įgyvendina bendruomenės lūkesčius, susijusius su sąžiningumu, atskaitingumu, skaidrumu ir t.t. Gero valdymo principus galima įvardinti kaip taisykles arba nuostatas, kuriomis viešoji institucija remiasi vykdydama savo veiklą.

3 lentelė. Gero valdymo principai (sudaryta autorių)

Tarptautinės organizacijos ir mokslininkai	Principai
Pasaulio bankas (2013)	Veiksmingumas, efektyvumas, ekonomiškumas, atskaitomybė, teisės viršenybė, informacijos apie valdžios veiksmus, prieinamumas ir skaidrumas, teisingumas, pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms.
Tarptautinis valiutos fondas (1997)	Vyriausybės sąskaitų skaidrumas, viešųjų išteklių valdymo efektyvumas bei privataus sektoriaus ekonominės ir teisinės aplinkos stabilumas ir skaidrumas.
Jungtinių tautų plėtros programa (2005, p. 5)	Dalyvavimas, teisės viršenybė, skaidrumas, jautrus atsakas į klientų pageidavimus, orientacija į sutarimą, nešališkumas, efektyvumas ir veiksmingumas, atskaitomybė, strateginė vizija.
Jungtinių Tautų ekonominė komisija Europoje (2008, p.13-14)	Dalyvavimas, gera elgsena, skaidrumas, atskaitomybė, teisingumas, efektyvumas.
Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, cituojama pagal Gisselquist (2012, p.8)	Technikos ir valdymo kompetencija, organizaciniai sugebėjimai, patikimumas, nuspėjamumas, teisės normos, atskaitomybė, skaidrumas, atviros informacinės sistemos ir dalyvavimas.
Europos bendrijų komisija (2011, p.10)	Atvirumas, dalyvavimas, atskaitingumas, efektyvumas ir darnumas.
Rogers (2000, p. 2)	Demokratija, pilietinė visuomenė, dalyvavimas, žmogaus teisės, pastovus socialinis vystymasis, skaidrumas ir atskaitingumas.

Nemažai užsienio ir Lietuvos mokslininkų (Ladi, Rogers, Domarkas ir kt.) bei tarptautinės organizacijos (Pasaulio bankas, Tarptautinis valiutos fondas, Jungtinės Tautos, Europos bendrijų komisija ir kt.) pateikia skirtingus gero valdymo principus (3 lent.).

Analizuojant lentelėje pateiktus mokslininkų ir tarptautinių organizacijų gero valdymo principus galima išskirti esminius principus, atspindinčius viešosios institucijos tikslus ir suprantamas vartotojui pagrindines vertybes. Kad suprasti principų poveikį, būtina apibrėžti kiekvieno principo reikšmę (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, 2013):

- **Atskaitomybė:** viešoji institucija informuoja kaip jos veiksmai ir sprendimai yra suderinti su aiškiai apibrėžtais ir suderintais tikslais;

- **Skaidrumas:** skleisti viešosios institucijos turimą informaciją visuomenei ir įgalinti ją dalyvauti viešojo valdymo procesuose;

- **Efektivumas ir veiksmingumas:** orientuoti paslaugų teikimą į vartotoją, siekiant aukštesnio paslaugų kokybės lygio ir didesnio prieinamumo;

- **Atsakomybė:** viešoji institucija yra pajėgi ir lanksti greitai reaguoti į visuomenės pokyčius, įvertinant viešąjį bendrą interesą ir kritiškai nagrinėti vyriausybės vaidmenį;

- **Ateities vizija:** viešoji institucija numato būsimas problemas pagal esamus duomenis ir prognozes, taip pat įvertina būsimas sąnaudas ir būsimus demografinius, ekonominius bei aplinkos pokyčius;

- **Teisės normos:** viešoji institucija skaidriai įgyvendina įstatymus, nuostatus bei poįstatyminius aktus.

Geras valdymas yra plati tarptautinių organizacijų ir mokslininkų nagrinėjama sritis, kuri apima koncepcijas, bruožus, principus ir yra susijusi su viešojo administravimo bei valdymo tobulinimu. Bruožus, išskiriančius gero valdymo modelį iš kitų viešojo administravimo raidos procese sukurtų teorinių modelių, ir svarbiausius principus, kuriuos galima pritaikyti ir įgyvendinti praktikoje, galima apjungti į vientisą gero valdymo modelio funkcionavimo sistemą, kurią suformuoja trys pagrindiniai veiksniai, įtakojantys viešosios institucijos veiklą (2 pav.).

2 paveiksle pavaizduoti trys pagrindiniai veiksniai, formuojantys gero valdymo modelį. Kad nustatyti, ar šie veiksniai, apimantys gero valdymo bruožus ir pagrindinius principus, skatina gero valdymo modelio įgyvendinimą ir funkcionavimą viešojoje institucijoje, būtina išsiaiškinti šių veiksnių požymius.

2 pav. Gero valdymo veiksniai (sudaryta pagal Viešosios politikos ir vadybos instituto atstovus, 2013)

Atlikus mokslinės literatūros¹⁶ ir tarptautinės konferencijos "Į rezultatus orientuoto valdymo reformos: ar jau turime naują viešojo valdymo kokybę?"¹⁷ medžiagą, buvo identifikuoti anksčiau minėtų pagrindinių gero valdymo veiksnių požymiai:

- **Viešosios institucijos plėtra:** aiškūs viešosios institucijos tikslai, viešųjų konsultacijų vykdymas, įtraukimas ir įgalinimas, darbuotojų funkcijų optimizavimas, projektinis-procesinis valdymas (geresnė laiko ir išteklių, skirtų rezultato sukūrimui, kontrolė), prieinama informacija apie viešojoje institucijoje vykstančius pokyčius, institucinės struktūros tobulinimas, turimos informacijos viešinimas, pakankamas darbuotojų skaičius, informacijos prieinamumas, įdarbinimo skaidrumas, tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimas;

- **Administracinių gebėjimų stiprinimas:** lanksti skatinimo sistema, darbuotojų motyvavimas, kokybės vertinimo rodikliai, konkretūs kokybės tikslai, asmeninė darbuotojo atsakomybė, komandinis darbas arba darbas grupėse, kokybės vertinimas, paslaugų kokybės gerinimas, mokymosi poreikio akcentavimas, darbuotojų įgūdžių lavinimas, efektyvus konfliktų sprendimas, aiškiai apibrėžtos darbuotojų elgesio nuostatos, tarnautojų etikos kodeksas, vidinės aplinkos vertinimas, pakankamas aprūpinimas IT technologijomis, ekonomiškasis išteklių naudojimas, tiksli išteklių apskaita ir kontrolė;

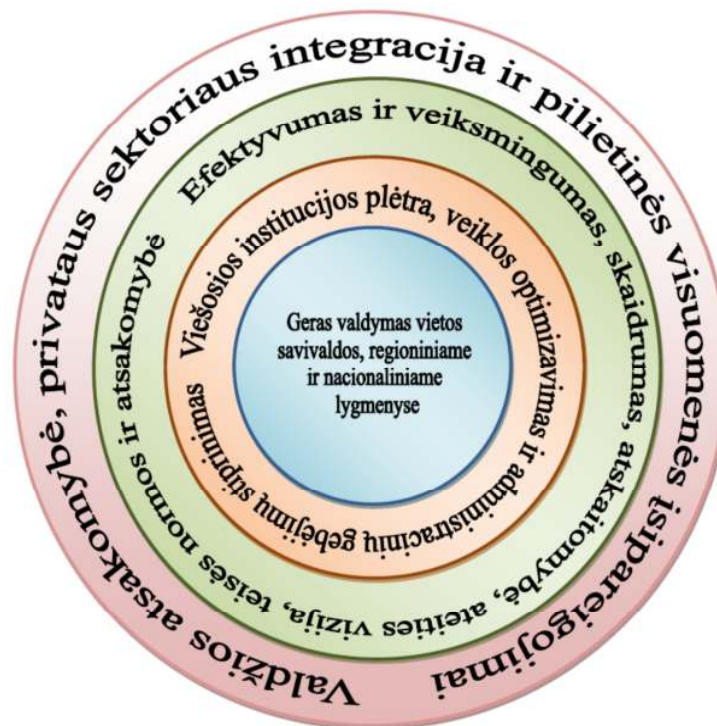
- **Viešosios institucijos veiklos optimizavimas:** viešosios institucijos planų įgyvendinimas, vienodų sąlygų paslaugų teikėjams sudarymas, darbuotojų įtraukimas į sprendimų priėmimą, naujų idėjų generavimas, idėjų praktinis įgyvendinimas, problemų prevencija ir jų sprendimas,

¹⁶ Petrauskienė, R. Viešojo administravimo institucijų tobulinimas transformacijų laikotarpiu. Daktaro disertacija: Vadyba ir administravimas. Kaunas, 2006.

¹⁷ Šiupšinskas, S. Viešojo valdymo tobulinimo kryptys Lietuvoje. Tarptautinė konferencija: Į rezultatus orientuoto valdymo reformos: ar jau turime naują viešojo valdymo kokybę? 2012 [2014 01 28].

elektroninių paslaugų teikimas, keitimasis informacija tarp darbuotojų ir padalinių, efektyvus sprendimų priėmimas, glaudus bendravimas su piliečiais, piliečių poreikių aiškinimasis, informacijos prieinamumas visuomenei, viešosios institucijos svetainės nuolatinis atnaujinimas, administracinės naštos mažinimas. Minėti veiksniai įtakoja viešosios institucijos veiklos nacionaliniame, regioniniame ir vietos savivaldos lygmenyse tobulinimo galimybes, taikant gero valdymo modelį, todėl pagal išskirtus gero valdymo požymius galima nustatyti, ar viešojoje institucijoje yra taikomas gero valdymo modelis, užtikrinantis kokybišką šios institucijos veiklą.

3 paveiksle pavaizduotas gero valdymo modelis atspindi tris pagrindinius veiksniai: *viešosios institucijos plėtrą, veiklos optimizavimą bei administracinių gebėjimų stiprinimą vietos savivaldos, regioniniame ir nacionaliniame lygmenyse*, taip pat akcentuoja pagrindinius principus. *Valdžios atsakomybė* pasireiškia priimančiomis ir tvirtinančiomis įstatymais, kurie būtų naudingi visuomenei, dirbantiems, verslui ir pan. *Privataus sektoriaus integracija* yra svarbi tuo, kad bendradarbiaudama su viešuoju sektoriumi plėtoja viešųjų paslaugų infrastruktūrą ir teikimą. *Pilietinės visuomenės įsipareigojimai pabrėžia*, kad visi šalies piliečiai ir asmenys, gyvenantys toje šalyje, privalo laikytis įstatymų ir teisės aktų.

3 pav. Gero valdymo viešojoje institucijoje modelis (adaptuota pagal Mercy Corps, 2013)

Šis modelis gali pasitarnauti kaip instrumentas, padėsiantis ieškoti būdų ir išteklių gero valdymo skatinimui viešojoje institucijoje.

Vadovavimasis gero valdymo principais yra svarbus veiksnys, kuris įtakoja viešųjų institucijų veiklos valdymo tobulinimą, išryškindamas šio modelio paskirtį ir jo reikšmę. Galima teigti, kad gero valdymo susiformavimo prielaidas lėmė globalizacijos iššaukti pokyčiai, paskatinę viešojo administravimo reformų ir viešojo valdymo tobulinimo būtinybę

IŠVADOS

Išanalizavus mokslinę literatūrą galima teigti, kad gero valdymo koncepcija įvardijama kaip naujojo viešojo valdymo pakraipa, kuri skatina valdžios, pilietinės visuomenės ir privataus sektoriaus bendradarbiavimą. Mokslinių darbų autoriai pateikia skirtingas gero valdymo sampratas ir įvairiai vertina, tačiau galima pastebėti, kad visos jos turi daug bendro. Atskirų koncepcijų analizė leidžia teigti, kad geras valdymas – tai procesas, kuriame įsitvirtina visuomeniniai santykiai tarp valdančiųjų ir valdomųjų, politiniai, socialiniai ir ekonominiai prioritetai remiasi aiškiu susitarimu tarp įvairių visuomenės grupių, ieškomas bendras viešasis interesas ir naujas sprendimas bei įtvirtinimas piliečių pasitikėjimas valdžia.

Viešojo administravimo tobulinimo procese susiformavę modeliai turėjo tam tikrų bruožų ir savybių, kurios pabrėžė kiekvieno modelio išskirtinumą.

Gero valdymo modelio bruožų analizė leido atskleisti visų prieš tai buvusių viešojo administravimo, naujojo viešojo administravimo, naujosios viešosios vadybos, naujojo viešojo valdymo modelių bruožus.

Pokyčiai, susiję su globalizacija, suteikė gero valdymo modeliui išskirtinio savitumo: dalyvavimo, prienamumo ir e. demokratijos bei e. valdymo bruožų. Gero valdymo plėtros procese suformuluoti principai naudojami kaip instrumentas viešajai institucijai valdyti. Geras valdymas pasižymi principų įvairove, todėl kiekviena viešoji institucija, siekdama tobulinti savo veiklos valdymą, juos taiko pagal paskirtį. Gero valdymo principai yra teorinės gairės, į kurias atsižvelgdama viešoji institucija priima teisingus sprendimus, ieško bendro viešojo intereso, reaguoja į piliečių poreikių pokyčius. Išsami principų analizė leidžia išskirti šešis pagrindinius: atsakomybę, efektyvumą ir veiksmingumą, ateities viziją, skaidrumą, atskaitomybę bei teisės normas. Susistemintus bruožus bei principus ir juos apjungus į vieną sistemą, galima išskirti viešosios institucijos plėtros, administracinių gebėjimų stiprinimo ir veiklos optimizavimo veiksmus, lemiančius gero valdymo principų įgyvendinimą viešajame sektoriuje.

LITERATŪRA

1. Bridgman, P. Performance, conformance and good governance in the public sector, 2007. [2014 01 28].
2. Commission of the European Communities. European Governance: A White Paper, 2001, p. 10. [2014 01 28].
3. Domarkas, V. Viešojo administravimo paradigmos kaitos atspindžiai dešimtmečio pabaigos publikacijose. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr.1, 2011, p. 9-16.
4. Domarkas, V. Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai. *Viešoji politika ir administravimas*, 2004, Nr. 7, p. 7-15.
5. Domarkas, V., Masionytė, R. Viešojo administravimo modernizavimo galimybės globalizacijos sąlygomis. *Viešoji politika ir administravimas*, 2005, Nr. 11, p. 16-25.
6. Gisselquist R. Working Paper. Good Governance as a Concept, and Why This Matters for Development Policy, 2012. [2014 01 29].
7. International Monetary Fund. *Good Governance: The IMF's Role*, 1997. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/govern/govern.pdf>. [2013 04 08].
8. Ladi, S. Good governance and public administration reform in the Black Sea economic cooperation. International Centre for Black Sea Studies, 2008. http://icbss.org/media/110_original.pdf. [2013 04 08].
9. Mercy Corps. A Framework of Good Governance, 2013. <http://www.mercycorps.org/sites/default/files/mcgoodgovernanceframework.pdf>. [2014 01 20].
10. Osborne, D. Governance, partnership and development, 1999. [2014 01 16].
11. Osborne, D. Components of Good Governance: What we do to make Governance good? 2007. . [2014 01 20].
12. Petrauskienė, R. Viešojo administravimo institucijų tobulinimas transformacijų laikotarpiu. Daktaro disertacija: Vadyba ir administravimas. Kaunas, 2006.
13. Pivoras, S., Visockytė E. Viešojo valdymo koncepcijos ir jų taikymas tiriant valstybės tarnybos reformas. *Viešoji politika ir administravimas*, 2011, T. 10, Nr. 1, p. 27 - 40.
14. Raipa, A. Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika. *Viešoji politika ir administravimas*, 2002, Nr. 1.
15. Raipa, A. Šiuolaikinio viešojo valdymo pokyčių kryptys ir tendencijos. *Viešoji politika ir administravimas*, 2009, Nr. 30, p. 22–32.
16. Raipa, A. Viešojo valdymo teorijų ir modelių interpretavimas. *Viešoji politika ir administravimas*, 2010, Nr. 31, p. 155-156.
17. Rogers W'O Okot-Uma. Electronic governance: Re-inventing Good Governance, 2000. [2014 01 21].
18. Rosenbaum, A. Public Administration in a Global context: IASIA at 50. In O.P. Dwivedi (Eds.). *The Post – Governance World: Continuing Challenges, New Opportunities*. Bruxelles: Bruylant, 2011, p. 155 - 177.
19. Shabbir, Cheema G. Public administration and democratic governance: Governments Serving Citizens, 2007. [2014 01 29].
20. Šiupšinskas, S. Viešojo valdymo tobulinimo kryptys Lietuvoje. *Tarptautinė konferencija: Į rezultatus orientuoto valdymo reformos: ar jau turime naują viešojo valdymo kokybę?* 2012. [2014 01 28].
21. The Global Development Research Center. *Promoting Good Governance*, 2013. http://www.gdrc.org/u-gov/doc-oecd_ggov.html. [2014 01 29].
22. The World Bank. What is Governance? 2013. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/EXTMNAREGTO>

[PGOVERNANCE/0,,contentMDK:20513159~pagePK:34004173~piPK:34003707~theSitePK:497024,00.html](#). [2014 01 22].

23. United Nations Economic Commission for Europe. Guidebook on promoting good governance in public-private partnerships, 2008.
<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/ceci/publications/ppp.pdf>. [2014 01 22].
24. United Nations Department of Economic and Social Affairs. Public Governance Indicators: A Literature Review, 2007. [2014 01 22].
25. United Nations Development Programme. Governance for sustainable human development, 2005. [2014 01 22].
26. Weiss. T. Governance, good governance and global governance: conceptual and actual challenges Third World Quarterly, 2000, Vol 21, No 5, p. 795–814. [2014 01 29].

IMPLEMENTATION OF GOOD GOVERNANCE PRINCIPLES IN PUBLIC INSTITUTIONS: THEORETICAL ASPECT

Ruta Petrauskiene*, Eurika Predkelyte**
Kaunas University of Technology

Summary

Rapid processes of globalization are fostering public institutions to look for the public governance improvement means. The aim of the article is to identify the factors which determining implementation of good governance principles in public institutions. Participation of civil society, democracy encouragement, development of public-private partnership, expansion of authority's responsibility, delivery of more qualitative public services, strengthening of authority's and society's relations, improvement of internal control, more transparent decision-making process – there are the main trends of good governance implementation. The main principles of good governance were distinguished and the main features were established determining factors which are influencing public governance improvement. The functioning of good governance can be based on the factors of public institution development, performance optimization and administrative abilities' strengthening.

Keywords: good governance, principles of good governance, new public administration, new public management, public governance.

Rūta Petrauskienė*, Kauno Technologijos Universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto Viešosios politikos ir administravimo instituto docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: strateginis valdymas viešajame sektoriuje, viešojo administravimo institucijų veiklos tobulinimas, demokratijos plėtra viešajame sektoriuje, piliečių dalyvavimas, partnerystė viešajame sektoriuje.

Ruta Petrauskiene*, Kaunas University of Technology, Faculty of Social sciences, Arts and Humanities, Institute of Public policy and Administration, associated professor. Research interests: strategic management in public sector, improvement of public administration institutions' performance, democracy development in public sector, citizens' participation, partnership in public sector.

Eurika Predkelytė**, Kauno Technologijos Universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto Viešosios politikos ir administravimo instituto magistrantė. Mokslinių tyrimų kryptys: geras valdymas, darnus vystymasis.

Eurika Predkelyte**, Kaunas University of Technology, Faculty of Social sciences, Arts and Humanities, Institute of Public policy and Administration, master student. Research interests: good governance, sustainable development.

KONSTITUCINIS LYGIATEISIŠKUMO PRINCIPAS: SAMPRATA IR INSTITUCINĖ LYGIATEISIŠKUMO APSAUGOS SISTEMA LIETUVOJE

Birutė Pranevičienė*

Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law

Putvinskio str. 70, LT-44221 Kaunas

Phone: (370 37) 303 665;

E-mail: praneviciene@mruni.eu

Anotacija. Straipsnyje pristatoma konstitucinio lygiateisiškumo principo samprata, atskleidžiamas šios sampratos turinys, analizuojami tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, susiję su lygiateisiškumo įtvirtinimu ir diskriminacijos draudimu. Lygiateisiškumas yra universalus principas, įtvirtintas ne tik Lietuvos, bet ir daugelio pasaulio valstybių konstitucijose bei tarptautiniuose teisės aktuose. Lygiateisiškumas yra vienas pagrindinių konstitucinių principų, kurio turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą. Be to, lygiateisiškumo principas taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Tais atvejais, kuomet asmenys susiduria su diskriminacija – t.y. skirtingu asmenų ar situacijų vertinimu, kai tarp jų skirtumo nėra, arba vienodu situacijų vertinimu, kurios faktiškai yra skirtingos, tenka pripažinti lygiateisiškumo principo pažeidimą. Demokratinėse valstybėse siekiama užtikrinti diskriminacijos eliminavimą ir efektyvų žmonių, patiriančių lygiateisiškumo pažeidimų teisių užtikrinimą. Pagrindinį vaidmenį žmogaus teisių gynimo sistemoje tradiciškai atlieka teismai. Taip pat Lietuvoje šioje srityje išskylančių žmogaus teisių pažeidimų gynimui yra įkurta specializuota ombudsmeno institucija – Lygių galimybių kontrolieriaus įstaiga. Straipsnyje pristatomos lygiateisiškumo teisinės apsaugos galimybės Lietuvoje, Lygių galimybių ombudsmeno veiklos teisiniai pagrindai ir įgaliojimai.

Pagrindinės sąvokos: lygiateisiškumas, nediskriminavimas, žmogaus teisės, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba

ĮVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje nustatyta: “Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“. Vadinasi, konstituciniame lygmenyje įtvirtinama formali visų asmenų lygybė, o sykiu ir nustatomas diskriminavimo ir privilegijų teikimo draudimas. Konstitucinis visų asmenų lygybės principas determinuoja teisėkūros procesą kreipiant jį tokia kryptimi, kad teisės aktuose įtvirtinti reikalavimai būtų grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis, kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams, nepagrįstai neišskiriant atskirų teisinių santykių dalyvių. Visgi, objektyvūs visuomeninių santykių subjektų padėties skirtumai gali nulemti diferencijuoto teisinio reguliavimo atsiradimą, todėl vertinant teisės aktų reikalavimų turinį, būtina nustatyti,

ar tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skiriama teisės norma, palyginti su kitais tos pačios normos adresatais, būtų kitaip traktuojama dėl to, kad tarp tų grupių yra tokio pobūdžio ir tokio dydžio skirtumų, kurie objektyviai pateisintų tokį nevienodą traktavimą.

Konstitucinis visų asmenų lygybės principas įtakoja ir teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktiką. Tais atvejais, kuomet asmenys jaučia, kad teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktika pažeidžia lygiateisiškumo principą, jie gali, kaip Konstitucija numato, ginti savo teises¹. Be tradiciškai Vakarų valstybėse veikiančių teismų sistemos, Lietuvoje įsteigta specializuota įstaiga, padedanti ginti asmens teises, pažeistas dėl netinkamo lygiateisiškumo principo įgyvendinimo. Nuo 1999 m. Lietuvoje veikia Lygių galimybių ombudsmeno institucija, kuri veiklos pradžioje buvo įsteigta kaip Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, vėliau, nuo 2003 m. pervadinta į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą.

Šio straipsnio **tikslas** – atskleisti konstitucinio lygiateisiškumo principo sampratą ir pristatyti lygiateisiškumo teisinės apsaugos galimybes Lietuvoje.

Rengiant straipsnį buvo analizuojami tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, susiję su lygiateisiškumo įtvirtinimu ir diskriminacijos draudimu. Siekiant atskleisti konstitucinio lygiateisiškumo principo turinį ypatingas dėmesys buvo skirtas mokslinės literatūros ir konstitucinės jurisprudencijos analizei. Lygių galimybių ombudsmeno veiklos teisiniai pagrindai, institucijos raida, veiklos analizė buvo tirta siekiant nustatyti lygiateisiškumo teisinės apsaugos galimybes Lietuvoje.

KONSTITUCINIO LYGIATEISIŠKUMO PRINCIPO SAMPRATA

Lygiateisiškumas suprantamas kaip teisių lygybė (*equality of rights*), pripažįstant asmenų lygybę, bet netraktuojant jų kaip vienodų ir pripažįstant kiekvieno asmens savitumą. Pasak A.Vaišvilos, lygiateisiškumas yra universalus žmogiško sugyvenimo principas, galiojantis ne tik teisei. Kaip teisės principas lygiateisiškumas yra išskirtinės svarbos, „nes iš jo gali būti išvedama ir pati teisių ir pareigų vienovė, galima tik tuo atveju, jeigu postuluojama, kad kiekvienas asmuo yra teisės subjektas ir visų žmonių teisės branginamos vienodai“.² Dominuojanti prigimtinių teisių paradigma tuo pačiu leidžia daryti išvadą, kad būtent žmogaus prigimtinių teisių pripažinimo pagrindu asmenys ir gali būti lygūs savo

¹ „Kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija.“, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 str. 2 d.

² Vaišvila, A., *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000., p.124

teisėmis vienas kito atžvilgiu: visiems asmenims taikomi tie patys įstatymų reikalavimai. „Formali teisinė piliečių lygybė įstatymams – tai visų piliečių veiklos starto ir procedūrų lygybė, taip pat ir teisė reikalauti, kad valstybė vienodo veiksmingumo priemonėmis gintų visus savo piliečius nuo kriminalinės agresijos“³.

Lygiateisiškumas įtvirtintas kaip konstitucinis principas ir tiesiogiai įvardytas daugelio pasaulio valstybių konstitucijose: štai, pvz. JAV Konstitucijos 14 pataisoje nurodyta, jog Valstija privalo užtikrinti kiekvieno asmens lygią teisinę apsaugą.⁴ Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta, kad Prancūzija turi užtikrinti visų piliečių lygybę prieš įstatymą, nepaisant jų kilmės, rasės ar religijos. Taip pat, kad įstatymai turi užtikrinti lygias vyrų ir moterų galimybes užimti renkamas pareigas bei postus taip pat kaip kitas profesines ar socialines pozicijas⁵. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 3 straipsnyje, skirtame įtvirtinti lygybę prieš įstatymą, nurodo, kad vyrai ir moterys turi lygias teises, valstybė įpareigojama skatinti lygių teisių įgyvendinimą ir imtis visų priemonių, kad pašalintų visus trūkumus, kurie egzistuoja lygių teisių srityje, taip pat, kad niekam negali būti teikiama pirmenybė dėl lyties, kilmės, rasės, kalbos, gimtinės, tikėjimo ar religijos ar politinių pažiūrų, be to, nei vienas asmuo neturi būti diskriminuojamas dėl negalios⁶. Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Lietuvos kaimyninių valstybių konstitucijose: Latvijos konstitucijos 91 straipsnyje numatyta, jog įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs ir žmogaus teisės negali būti varžomos dėl bet kokios diskriminacijos⁷. Lenkijos konstitucijos 32 straipsnyje numatyta, jog „Teisės požiūriu visi yra lygūs. Visi turi teisę būti vienodai traktuojami viešosios valdžios. Niekas dėl jokios priežasties negali būti diskriminuojamas politiniame, socialiniame ar ekonominiame gyvenime“⁸, o 33 straipsnyje nustatoma, jog „Lenkijos Respublikoje moteris ir vyras turi lygias teises šeimoje, politiniame, socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Moteris ir vyras turi lygias teises į išsilavinimą, įdarbinimą ir paaukštinimą, į vienodą atlyginimą už lygiavertį darbą, į socialinį aprūpinimą taip pat lygias teises užimti pareigas vykdyti funkcijas

³ Jovaišas, K. (red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*, Vilnius: Teisės institutas, 2000, p.219

⁴ JAV konstitucija, 14 Pataisa, [interactive] [accessed 2014 10 16] <<http://www.usconstitution.net/const.pdf>>

⁵ Prancūzijos Respublikos Konstitucija, 1 straipsnis; [interactive] [accessed 2014 10 16] <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_juillet2008.pdf>

⁶ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas, 3 straipsnis. [interactive] [accessed 2014 10 16] <<https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>>

⁷ Latvijos Respublikos konstitucija, [interactive] [accessed 2014 10 16] <<http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution>>

⁸ Lenkijos Respublikos konstitucija, [interactive] [accessed 2014 10 16] <<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>>

ir gauti oficialius garbės laipsnius ir apdovanojimus⁹. Estijos konstitucijos 12 straipsnis tvirtina: „Visi yra lygūs įstatymui. Niekas negali būti diskriminuojamas dėl tautybės, rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, kilmės, tikėjimo, politinių ir kitų įsitikinimų, taip pat dėl turtingos ir socialinės padėties arba dėl kitokių aplinkybių.“¹⁰

Lietuva, įtvirtindama lygiateisiškumą konstituciniame lygmenyje, nėra unikali, atitinka vyraujančią šiuolaikinę konstitucinę doktriną ir tarptautinę žmogaus teisių paradigmą. Pasak S.Vidrinskaitės – lygiateisiškumas yra vienas pagrindinių žmogaus teisių principų¹¹, kuris yra reglamentuojamas tarptautiniuose dokumentuose¹² ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose¹³. E.Jarašiūnas atkreipia dėmesį į tą aplinkybę, „kad kartais lygybės aspektai tiesiogiai formuluojami pačiame Konstitucijos tekste: Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad piliečiai turi teisę lygiomis sąlygomis stoti į Lietuvos Respublikos valstybinę tarnybą, 50 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad visos profesinės sąjungos turi lygias teises, Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalis nustato lygią Seimo narių rinkimų teisę ir t.t.“¹⁴ Be to, įstatymai, įtvirtinantys ekonomines, socialines ir kultūrinės teises bei laisves, taip pat įtvirtina

⁹ Ten pat

¹⁰ Estijos Respublikos konstitucija, [interactive] [accessed 2014 10 16] <<http://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/>>

¹¹ Vidrinskaitė, S. Asmenų lygybės principas: lygiateisiškumas ir lygios galimybės, *Jurisprudencija*, 2004, t. 56(48).P.106

¹² Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 2 straipsnis įtvirtina asmenų lygybės principą: „Kiekvienas turi teisę naudotis visomis šioje Deklaracijoje paskelbtomis teisėmis ir laisvėmis be jokių skirtumų, pavyzdžiui, dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties.. Be to, neturi būti daroma jokie skirtumo dėl šalies ar teritorijos, kuriai priklauso asmuo, politinio, teisinio ar tarptautinio statuso, nesvarbu, ar ji būtų nepriklausoma, globojama, nesavavaldi arba jos suverenitetas būtų kaip nors kitaip apribotas“ (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497); Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas 2 straipsnis numato, kad „Valstybės šio Pakto narės, įsipareigoja garantuoti, kad čia išdėstytos teisės bus įgyvendinamos be jokio diskriminavimo dėl rasės odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių nors įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės padėties, jo gimimo ar kokios nors kitokios padėties“.(Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, *Valstybės Žinios*, 2002.08.02, Nr.: 77, *Publ. Nr.:* 3288); Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnis nustato, kad „Naudojimas šios Konvencijos pripažintomis teisėmis ir laisvėmis turi būti garantuojamas be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ir kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitokio statuso.“ (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987) ir kt.

¹³ Pvz. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 41⁶ straipsnis numato atsakomybę už moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimą:

„Moterų ir vyrų lygių teisių, nustatytų Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme pažeidimas užtraukia baudą pareigūnams, darbdaviams ar jų įgaliotiems asmenims nuo vieno šimto iki dviejų tūkstančių litų.

Tokie pat veiksmai, padaryti asmenis, bausto administracine nuobauda už šio straipsnio pirmoje dalyje numatytus pažeidimus, užtraukia baudą pareigūnams, darbdaviams ir jų įgaliotiems asmenims nuo dviejų tūkstančių iki keturių tūkstančių litų“ (Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas, *Valstybės Žinios*, 1994, Nr.: 73, *Publ. Nr.:* 1372).

¹⁴ E. Jarašiūnas. Asmenų lygybės principas, kaip teisės aktų konstitucingumo matas, Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo praktikoje, *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44); P.9

lygiateisiškumo principą, pvz. Darbo kodeksas įtvirtina darbuotojų lygiateisiškumą: „įgyvendindamas lygias teises, darbdavys, priimdamas į darbą, privalo taikyti vienodus atrankos kriterijus, išskyrus tam tikrą darbą, kurį atlikti gali tik konkrečios lyties asmuo, sudaryti vienodas darbo sąlygas, suteikti vienodus darbo kokybės vertinimo kriterijus, už toki patį ir vienodos vertės darbą mokėti vienodą užmokestį“.¹⁵

Literatūroje pastebima, jog „asmenų lygybės įstatymams logika teorijos požiūriu neatrodo sudėtinga, sudėtinga ji tampa tik tada, kai reikia taikyti praktiškai, nes Konstitucijos 29 straipsnis tiesiogiai draudžia tik diskriminaciją – valinį asmens teisių varžymą arba atleidimą nuo būtinų pagal įstatymą pareigų (privilegijos teikimas) aukščiau minėtais pagrindais“¹⁶. Praktikoje susiduriame su įstatymų normomis, kurios garantuoja kai kuriems asmenims (pvz. turintiems specialių poreikių, nesugebantiems savarankiškai bent minimaliai garantuoti savo pagrindinių teisių bei laisvių ir pan.) didesnę teisių apsaugą, nei jie patys pajėgia susikurti. A.Vaišvila kelia klausimą, ar valstybė nediskriminuoja tų savo piliečių, kuriems mažina teisių saugos galimybes (pvz. didinant našta mokesčių mokėtojams idant būtų užtikrinama efektyvi paramą socialiai remtiniems asmenims ir pan.)?¹⁷ Ieškant atsakymo į šį klausimą, reikia atskleisti terminų „diskriminacija“ ir „diferenciacija“ turinį: diskriminacija suprantama kaip savavališkas asmens teisių atėmimas, apribojimas arba išplėtimas, o diferenciacija – kaip teisių saugos didinimas valstybės priemonėmis tiems asmenims, kurie patys objektyviai nepajėgia bent minimaliai užsitikrinti savo pagrindinių teisių (pvz. neįgalieji) arba kurie vykdo specialias, tik su jų asmeniu susijusias pareigas ir tokių pareigų vykdymas yra pagrindas didinti jų teises (pvz. policijos pareigūnų teisė į sumažintą amžiaus cenzą pensijai gauti).

Reikia pastebėti, jog klausimas dėl lygiateisiškumo arba nediskriminavimo principo suderinamumo su aktualiomis įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatomis Konstituciniame teisme buvo keliamas pakankamai dažnai. „Analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją interpretuojant įvairias Konstitucijos nuostatas pastebėta, kad kai kuriems Konstitucijos straipsniams teko išskirtinis dėmesys, kad jie tapo nevienkartinio tyrimo ir

¹⁵ Andriulienė, A. et. Al. *Žmogaus teisės. Diskriminacijos draudimas Lietuvos ir tarptautinėje teisėje*. Lietuvos žmogaus teisių centras. 2004. P. 176

¹⁶ Jovaišas, K. (red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*, Vilnius: Teisės institutas, 2000.P.218

¹⁷ A.Vaišvila, Jovaišas, K. (red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*, Vilnius: Teisės institutas, 2000. P.218

interpretavimo objektais“.¹⁸ E.Jarašiūnas į klausimą, kodėl pareiškėjai taip dažnai remiasi lygybės principo pažeidimu, atsako, jog būtina atkreipti dėmesį į tokią aplinkybę: ”bet koki įstatymą ar kitą teisės aktą galima įvertinti per asmenų lygybės principo prizmę, bet koks teisinis tekstas gali būti „perskaitytas“ šiuo aspektu. Taigi asmenų lygybės principo universalumas jį išskiria iš kitų Konstitucijoje įtvirtintų įstatymų ir poįstatyminių aktų konstitucingumo tikrinimo matų. Kita aplinkybė, lemianti, kad šis principas dažnai taikomas, – dvilypis šio principo pobūdis: asmenų lygybė kartu yra tiek pagrindinė teisė savaime, tiek ir kitų pagrindinių teisių įgyvendinimo esminė sąlyga. Todėl nagrinėjant klausimą dėl vienos ar kitos asmens konstitucinės teisės apsaugos iškyla lygiateisiškumo aspektas”¹⁹ . A.Abramavičius pastebėjo, jog „Tam tikrą laiką Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstitucijos 29 straipsnį, pagal kurį prieš įstatymą, teismą ir kitas valstybės institucijas ar pareigūnus visi asmenys yra lygūs, vienu atveju nurodydavo, kad šioje nuostatoje atsispindi „visų asmenų lygybės prieš įstatymą, teismą ir kitas valstybės institucijas ar pareigūnus principas“, kitu atveju šį principą įvardydavo kaip „asmenų lygiateisiškumo principą“²⁰ . Pastebėdamas, kad Konstitucinis teismas savo nutarimuose tiek “visų asmenų lygybės prieš įstatymą”, tiek “asmenų lygiateisiškumo” principą naudojo kaip sinonimus, A.Abramavičius atkreipia dėmesį, jog šioje konstitucinėje nuostatoje išreikšta ne asmenų lygybė, o jų teisė turėti lygias teises, t. y. jų lygiateisiškumas. Todėl, jo manymu, sąvoka „asmenų lygiateisiškumas“ tiksliau išreiškia minėtos konstitucinės nuostatos esmę ir paskirtį.

Konstitucinis teismas, analizuodamas įstatymų atitikimą konstituciniam lygiateisiškumo principui, konstatavo, kad Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas visų asmenų lygybės principas yra vienas pagrindinių konstitucinių principų, kurio turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą²¹ . Pasak Konstitucinio teismo, šis principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pačius faktus

¹⁸ Jarašiūnas, E.. Asmenų lygybės principas, kaip teisės aktų konstitucingumo matas, Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo praktikoje, *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44); P.7

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Abramavičius, A.. Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo jurisprudencijoje, *Jurisprudencija*, 2006 12(90); p. 43

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 10 straipsnio pirmosios dalies bei 50 straipsnio pirmosios dalies normų ir Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo 2 straipsnio antrosios dalies bei 14 straipsnio šeštosios dalies nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai; *Valstybės Žinios*, 1996, Nr.: 9, Publ. Nr.: 228;

savavališkai vertinti skirtingai.²² “Žmogaus prigimtinė teisė būti traktuojamam vienodai su kitais saugo žmogaus laisvės sritį, nes iš esmės žmogus yra laisvas tiek, kiek yra lygus su kitais. Ši pamatinė žmogaus teisė garantuojama [Konstitucijos 29](#) straipsnyje.”²³ Be to lygiateisiškumo principas taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims.

Minėtos nuostatos gali būti vadinamos doktrininėmis, nes jomis vadovaujantis Konstitucinis teismas ir vėliau sprendė įvairių teisės aktų atitikimą Konstitucijos 29 straipsniui. Visų asmenų lygybės principas, anot Konstitucinio teismo, reiškia ir tai, kad atitinkamos rūšies santykių subjektams (visiems vienodais požymiais pasižymintiems asmenims ar jų grupėms) turi būti taikomas tas pats įstatymas ar kitas teisės aktas, vienodai turi būti taikomos tiek materialiosios, tiek proceso teisės normos. Taigi, asmenų lygybės arba vienodo traktavimo principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai. Konstitucinis asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principas įpareigoja valstybę vienodai veiksmingomis priemonėmis ginti kiekvieno asmens teises ir laisves.²⁴

Kita vertus, Konstitucinis teismas pripažįsta, jog lygiateisiškumo principas pats savaime nepaneigia to, kad įstatyme gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu. ”Konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas *inter alia* nebūtų pažeidžiamas, jei nevienodu (diferencijuotu) teisiniu reguliavimu, kuriuo nustatomi specialūs reikalavimai arba tam tikros sąlygos, susijusios su reguliuojamų santykių ypatumais, būtų siekiama pozityvių, visuomeniškai reikšmingų tikslų. Asmenų lygybės problema įstatymuose negali būti tinkamai išspręsta kiekvienu atveju neįvertinus to, ar pagrįstai jų atžvilgiu yra nustatomi teisinio reguliavimo ypatumai”²⁵ Taigi, socialinio gyvenimo įvairovė ir pokyčiai gali lemti teisinio reguliavimo būdą ir turinį. Konstitucinis asmenų lygybės principas nepaneigia pačios galimybės skirtingai

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 55 straipsnio antrosios dalies 1 punkto, 56 straipsnio ketvirtosios dalies 1, 2 punktų ir 58 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės Žinios*. 1997, Nr.: 67-1696

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės Žinios*, 1996, Nr. 114- 2643

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės Žinios*, 2000, Nr. 54-1587

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2 dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai; *Valstybės Žinios*, 2008, Nr.75-2965.

vertinti žmones atsižvelgiant į jų statusą ar padėtį²⁶ Visgi, lygiateisiškumo principas būtų pažeistas, jeigu tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skiriama teisės norma, palyginti su kitais tos pačios normos adresatais, būtų kitaip traktuojama, nors tarp tų grupių nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas.²⁷

Daugelyje tarptautinių teisės aktų, kuriuose apibrėžiama lygybė ir lygiateisiškumas, vartojama diskriminacijos sąvoka. Lygiateisiškumas apibrėžiamas kaip diskriminacijos nebuvimas: jis galimas tik tada, kai nėra diskriminavimo – nepagrįsto asmens teisių suvaržymo ar atėmimo. Diskriminacija - tai skirtingas asmenų ar situacijų vertinimas, kai tarp jų skirtumo nėra, arba vienodas vertinimas situacijų, kurios faktiškai yra skirtingos.

Demokratinėse valstybėse siekiama užtikrinti diskriminacijos eliminavimą ir efektyvų žmonių, patiriančių lygiateisiškumo pažeidimų, teisių užtikrinimą. Šioje srityje pagrindinį vaidmenį žmogaus teisių gynimo sistemoje tradiciškai atlieka teismai. Be to, Lietuvoje šioje srityje išskylančių žmogaus teisių pažeidimų gynimui yra įkurta specializuota ombudsmeno institucija – Lygių galimybių kontrolieriaus įstaiga.

LYGIŲ GALIMYBIŲ OMBUDSMENO INSTITUCIJA

“Valstybės pareiga yra ne tik įteisinti lygiateisiškumo principą bei nustatyti jo taikymo ribas, bet ir įsteigti efektyviai veikiančią nepriklausomą priežiūros mechanizmą”²⁸. Lygiateisiškumo principas tik tuomet atlieka savo paskirtį visuomenėje, kai yra įgyvendinamas, kai nei vienas asmuo nėra diskriminuojamas. Tais atvejais, kuomet asmuo patiria neteisėtą išskyrimą, jo statusas nepagrįstai skirtingai nuo kitų reglamentuojamas, kyla klausimas, ar jo lygios teisės nėra pažeidžiamos. Anot S.Vidrinskaitės: “Teisės aktuose įteisintos lygybės užtikrinimas ir gynyba realizuojama pagal Konstitucijos nuostatas ir asmuo turi galimybę pažeistą teisę ginti teisme pats arba per atstovą. Institucijas, kurios padeda ginti pažeistas žmogaus teises, susijusias su lygybe, galime išskirti kaip teisminį ir neteisminį teisių gynimo mechanizmą:

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai; *Valstybės Žinios*, 2003, Nr. 124 - 5643.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai; *Valstybės Žinios*, 1996, Nr. 114-2643.

²⁸ Žiobienė, E. Lygiateisiškumo principą užtikrinančių institucijų teisinio statuso problemos, *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 12(90).; P.78

- a) įvairių instancijų teismai,
- b) lygių galimybių kontrolierius²⁹.

Įvairių instancijų ir įvairių rūšių teismų veikla nėra naujas reiškinys valstybių teisinėse sistemose, visuotinai pripažįstama, kad būtent teisminė pažeistų teisių gynība yra šiuolaikinis ir civilizuotas veiksmingas teisių gynimo būdas. Tuo tarpu lygių galimybių kontrolieriaus institucija, tarptautiniu teisiniu terminu vadinama ombudsmenu, yra gana naujas reiškinys teisinėse sistemose. Lietuvoje 1998 m. priėmus Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą atsirado poreikis ir teisinis pagrindas įsteigti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą: įstatymo 11 straipsnis numatė, jog [”Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo](#) vykdymo priežiūrą atlieka [lygių galimybių](#) kontrolierius. [Lygių galimybių](#) kontrolieriaus darbui užtikrinti steigiama [Lygių galimybių](#) kontrolieriaus tarnyba.”³⁰ 1999 m. Lietuvos Respublikos Seimas įsteigė Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybą ir patvirtino jos nuostatus.³¹ Taigi, savo veiklos pradžioje Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnyba buvo susikoncentravusi į lygiateisiškumo įgyvendinimą, nepaisant lyties skirtumų. Vėliau buvo priimtas Lygių galimybių įstatymas³², kuriuo tarnybos kompetencija buvo papildyta draudimo diskriminuoti dėl asmens amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ir etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų vykdymo priežiūra, o pati įstaiga pavadinta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Lygių galimybių įstatymas, kaip ir Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas nurodė, kad šie subjektai privalo užtikrinti lygių galimybių įgyvendinimą: tai valstybės ir savivaldybių institucijos, švietimo įstaigos, mokslo ir studijų institucijos, visų nuosavybės formų darbdaviai (priimant į darbą, nustatant darbo sąlygas, nustatant kvalifikacijos kėlimo sąlygas, darbo užmokestį ir kt.), prekių bei paslaugų teikėjai, reklamos gamintojai bei platintojai. Tais atvejais, kuomet minėtos institucijos pažeidžia įstatymo imperatyvus dėl lygiateisiškumo užtikrinimo, asmenys, patyrę diskriminaciją, gali kreiptis į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą. “Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veikla remiasi principais, kad kiekvienas žmogus turi turėti vienodas galimybes siekti mokslo, profesinio tobulėjimo, karjeros, reikštis kultūros ir meno srityje. Kiekvienas žmogus,

²⁹ Vidrinskaitė, S Asmenų lygybės principas: lygiateisiškumas ir lygios galimybės, *Jurisprudencija*, 2004, t. 56(48); p. 112

³⁰ Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, *Valstybės Žinios*. 1998, Nr.112- 3100.

³¹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos nuostatų *Valstybės Žinios*. 1999 Nr. 48-1531.

³² Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2003, Nr. 114-5115. *Valstybės Žinios*. 2008, Nr. 76-2998

nepriklausomai nuo jo lyties, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų, turi teisę siekti išsimokslinimo, pretenduoti dirbti mėgstamą darbą ir už jį gauti atlyginimą, kuris priklausytų nuo atlikto darbo kokybės, profesinių ir dalykinių sugebėjimų, bet ne nuo žmogui būdingų individualių bruožų. Kiekvienas žmogus, neatsižvelgiant į jį identifikuojančias savybes, turi teisę naudotis paslaugomis ar įsigyti prekes vienodomis sąlygomis su kitais visuomenės nariais.”³³ Todėl įstatymas numato, jog kiekvienas fizinis ir juridinis asmuo turi teisę pateikti Lygių galimybių kontrolieriui skundą dėl lygių teisių pažeidimo³⁴. Įprastai skundai teikiami raštu, tačiau tais atvejais, kai skundas gautas žodžiu ar telefonu arba jeigu Lygių galimybių kontrolierius nustatė lygių teisių pažeidimo požymius iš spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių ar kitokių šaltinių, jis gali pradėti tyrimą savo iniciatyva. Tirdamas skundą, Lygių galimybių kontrolierius turi išsiaiškinti, ar buvo skunde minimi sprendimai ar skundžiami veiksmai; jeigu taip - kuo remiantis ir kokiomis aplinkybėmis sprendimai arba veiksmai buvo padaryti ir ar skunde minimi sprendimai arba veiksmai prieštarauja įstatymams bei kitiems teisės aktams. Tyrimo metu kontrolierius nustato, kas padarė pažeidimą, dėl kokių priežasčių (ar tikslų) tai padaryta, koks pažeidimų mastas, kaip pažeidimą padariusieji asmenys aiškina savo veiksmus ir kokie faktai ar įrodymai patvirtina padarytą teisės aktų pažeidimą.

Tais atvejais, kai Lygių galimybių kontrolierius gauna du ar daugiau skirtingų pareiškėjų skundų dėl to paties asmens ar institucijos tos pačios veikos ar to paties teisės akto, jis gali skundų tyrimą sujungti į vieną.

Literatūroje nurodoma, kad kvaziteisiminių lygiateisiškumo principą užtikrinančių institucijų priimtų sprendimų galia gali būti įvairi: “tai gali būti teisiškai įpareigojantys sprendimai su taikoma administracine nuobauda, tai gali būti pažeidimą konstatuojantys sprendimai arba tiesiog rekomendacinio pobūdžio sprendimai”.³⁵ Lietuvos Respublikos Lygių galimybių kontrolieriui teisės aktai suteikia teisę priimti sprendimą perduoti tyrimo medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigai ar prokurorui, jeigu nustatomi nusikalstamos veikos požymiai, o tais atvejais, jeigu padaromi administracinės teisės pažeidimai, kurių nagrinėjimas priskirtas Kontrolieriaus kompetencijai, nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas. Jeigu tyrimo metu nustatyti lygias teises pažeidžiantys veiksmai

³³ Gibavičiūtė, E. (red.) Žmogaus teisės Lietuvoje. 20 metų kelias. Vilnius, : Valstybės žinios, 2010. P.82

³⁴ Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 112-3100, 18 straipsnis.

³⁵ Žiobienė, E. Lygiateisiškumo principą užtikrinančių institucijų teisinio statuso problemos, *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 12(90). P.78

ar tam tikri aktai, Kontrolierius gali kreiptis į atitinkamą asmenį ar instituciją ir siūlyti nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus ar panaikinti su tuo susijusį aktą, taip pat įspėti dėl padaryto pažeidimo. Jeigu tyrimo metu nagrinėjama reklama, Kontrolierius gali laikinai, kol bus priimtas galutinis sprendimas, uždrausti skleisti reklamą, jeigu yra pakankamai duomenų, kad paskleista ar numatoma paskleisti reklama gali būti pripažinta kurstančia tautinę, rasinę, religinę, lyčių, lytinės orientacijos, negalios, įsitikinimų, amžiaus neapykantą ir gali padaryti visuomenės interesams esminės žalos, žeminti žmogaus garbę ir orumą bei pažeisti visuomenės moralės principus, taip pat gali įpareigoti reklamos veiklos subjektus nutraukti neleidžiamą reklamą ir nustatyti šio įpareigojimo įvykdymo terminus bei sąlygas.

Įstatymu nurodoma, jog valdžios ir valdymo institucijos, įmonės, įstaigos, organizacijos, fiziniai asmenys Lygių galimybių kontrolieriaus reikalavimu privalo nedelsdami pateikti jam informaciją, dokumentus ir medžiagą, būtinus kontrolieriaus funkcijoms atlikti. Tirdamas skundą, Lygių galimybių kontrolierius turi teisę kreiptis į asmenį, kurio veiksmai nagrinėjami, ir reikalauti paaiškinimo. Tokį paaiškinimą asmuo privalo pateikti per 10 darbo dienų.

Asmenys, trukdantys Lygių galimybių kontrolieriui atlikti pareigas, atsako pagal įstatymus. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 187⁵ straipsnis numato atsakomybę už Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnų reikalavimų nevykdymą:

“Nepateikimas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnų reikalavimu informacijos, dokumentų ir medžiagos, būtinų Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnų funkcijoms atlikti, atsisakymas pasiaiškinti, taip pat kitoks trukdymas įgyvendinti Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnams įstatymo suteiktas teises užtraukia baudą pareigūnams, darbdaviams ar jų įgaliotiems asmenims nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio litų.

Tokie pat veiksmai, padaryti asmens, bausto administracine nuobauda už šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytus pažeidimus, užtraukia baudą pareigūnams, darbdaviams ar jų įgaliotiems asmenims nuo vieno tūkstančio iki dviejų tūkstančių litų.”³⁶

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos metinėje ataskaitoje teigiama: “Teisinės atsakomybės už diskriminacinius veiksmus įtvirtinimas drausmina visuomenės narius, verčia juos įvertinti savo neteisėtų veiksmų riziką, taip pat keičia vyraujančias netolerantiškas

³⁶ Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės Žinios*. 1994, Nr. 73- 1372.

nuostatas tam tikrų socialinių grupių atžvilgiu.³⁷ Išanalizavus ataskaitoje pateiktą informaciją, matyti, kad daugiausiai 2013 m. priimtų sprendimų buvo rekomendacinio pobūdžio sprendimai – t.y. siūlymai nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus ar panaikinti su tuo susijusį aktą. Tokie sprendimai atitinkamai pakeisti lygias teises pažeidžiantį aktą gali turėti plačiausią poveikį, nes teisės aktą priėmusiai institucijai ar pareigūnui panaikinus diskriminacinio pobūdžio nuostatas teisės akte, šis veiksmas turi tiesioginį poveikį daugelio galimai diskriminuojamų asmenų (ne tik tam, kuris pateikė skundą) teisėms.

Tuo atveju, kai skundžiama institucija ar pareigūnas neatsižvelgia į lygių galimybių kontrolieriaus rekomendacijas (pagal įstatymo nuostatas jos nėra privalomos, o tik rekomendacinio pobūdžio), asmuo turi teisę toliau ginti savo galimai pažeistas teises teisme, o jame remtis Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atlikto tyrimo metu nustatytais aplinkybėmis bei suformuluotomis rekomendacijomis. Praktika rodo, jog institucijos bei pareigūnai dažniausiai linkę į lygių galimybių kontrolieriaus rekomendacijas atsižvelgti.³⁸

Išanalizavus Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos metines ataskaitas, pastebima, jog vyrauja skundai dėl diskriminacijos socialinės padėties, lyties, negalios, amžiaus, religijos, tautybės. Pastebima ir tai, jog Kontrolieriui neprireikia taikyti neigiamų sankcijų, numatytų Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekse, nes paprastai tais atvejais, kuomet skunde nurodyti faktai pasitvirtina ir yra nustatomas lygių galimybių pažeidimo faktas, institucijos bei asmenys, veikę pažeidžiant lygiateisiškumo principą, atsižvelgia į Kontrolieriaus pateiktas rekomendacijas ir ištaiso susiklosčiusią ydingą situaciją.

IŠVADOS

Žmogaus prigimtinių teisių pripažinimas yra pagrindas, kuriuo remiantis asmenys ir gali būti lygūs savo teisėmis vienas kito atžvilgiu: visiems asmenims taikomi tie patys įstatymų reikalavimai. Lygiateisiškumas pripažįstamas vienu iš pagrindinių žmogaus teisių principų. Žmogus turi prigimtine teisę būti traktuojamu vienodai ir plačiaja prasme žmogus yra laisvas tiek, kiek yra lygus su kitais. Ši pamatinė žmogaus teisė garantuojama Lietuvos Respublikos Konstitucijos.

Lygiateisiškumo principas yra konstitucinis principas, įtvirtintas daugelio valstybių konstitucijose. Taip pat lygiateisiškumo principas įtvirtintas ir tarptautiniu lygmeniu.

³⁷ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2013 m. ataskaita, Vilnius 2014, p. 10.

³⁸ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2013 m. ataskaita, Vilnius 2014.

Tarptautiniai dokumentai lygiateisiškumą dažniausiai sieja su diskriminacijos draudimu: lygiateisiškumas yra užtikrinamas, jeigu eliminuojama bet koku pagrindu atsirandanti diskriminacija.

Lietuva, įtvirtindama lygiateisiškumą konstituciniame lygmenyje, nėra unikali, atitinka vyraujančią šiuolaikinę konstitucinę doktriną ir tarptautinę žmogaus teisių paradigmą. Lygiateisiškumo principas yra tiesiogiai įtvirtintas Konstitucijos 29 straipsnyje, o taip pat atskiri lygiateisiškumo aspektai įtvirtinti ir kitose Konstitucijos nuostatose, numatant kiekvieno Lietuvos piliečio teisę lygiomis sąlygomis stoti į valstybės tarnybą, lygią rinkimų teisę ir kt. Konstitucinėmis nuostatomis nesiekama suniveluoti, sulyginti asmenų, laikyti juos vienodais, bet, pripažįstant kiekvieno asmens savitumą, įtvirtinti teisę turėti lygias teises.

Atlikus Konstitucinio teismo nutarimų analizę, daroma išvada, jog lygiateisiškumo principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pačius faktus savavališkai vertinti skirtingai. Be to lygiateisiškumo principas taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Pagal lygiateisiškumo principą, atitinkamos rūšies visuomeninių santykių subjektams (visiems vienodais požymiais pasižymintiems asmenims ar jų grupėms) turi būti taikomas tas pats įstatymas ar kitas teisės aktas, vienodai turi būti taikomos tiek materialiosios, tiek proceso teisės normos.

Konstitucinis teismas nemato prieštaravimo tarp lygiateisiškumo principo ir skirtingo teisinio reguliavimo, nes lygiateisiškumo principas pats savaime nepaneigia to, kad įstatyme gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu.

Socialinio gyvenimo įvairovė ir pokyčiai gali lemti teisinio reguliavimo būdą ir turinį. Konstitucinis asmenų lygybės principas nepaneigia pačios galimybės skirtingai vertinti žmones atsižvelgiant į jų statusą ar padėtį. Asmenų lygybės problema įstatymuose negali būti tinkamai išspręsta kiekvienu atveju neįvertinus to, ar pagrįstai jų atžvilgiu yra nustatomi teisinio reguliavimo ypatumai.

Lietuvoje asmens teises dėl lygiateisiškumo pažeidimo, gina teismai ir specializuota ombudsmeno institucija. 1999 m. įsteigta kaip Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, vėliau, praplėtus kompetenciją, 2003 m. įstaiga buvo pervadinta ir tapo Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Lygių galimybių kontrolierius tiria skundus dėl diskriminacijos dėl lyties, asmens amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ir etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų. Įstatymas įpareigojo šiuos subjektus užtikrinti lygių

galimybių įgyvendinimą: Valstybės ir savivaldybių institucijos, švietimo įstaigos, mokslo ir studijų institucijos, visų nuosavybės formų darbdaviai (priimant į darbą, nustatant darbo sąlygas, nustatant kvalifikacijos kėlimo sąlygas, darbo užmokestį ir kt.), prekių bei paslaugų teikėjai, reklamos gamintojai bei platintojai. Tais atvejais, kuomet minėtos institucijos pažeidžia įstatymo imperatyvus dėl lygiateisiškumo užtikrinimo, asmenys, patyrę diskriminaciją, gali kreiptis į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą. Jeigu lygių galimybių kontrolierius nustatė lygių teisių pažeidimo požymius iš spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių ar kitokių šaltinių, jis gali pradėti tyrimą savo iniciatyva. Tais atvejais, kuomet yra nustatomas diskriminacijos faktas, Kontrolierius teikia rekomendaciją, kaip ištaisyti susiklosčiusią ydingą praktiką ir atstatyti pažeistas asmens teises. Tuo atveju, kai skundžiama institucija ar pareigūnas neatsižvelgia į lygių galimybių kontrolieriaus rekomendacijas, asmuo turi teisę toliau ginti savo galimai pažeistas teises teisme, o jame remtis Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atlikto tyrimo metu nustatytais aplinkybėmis bei suformuluotomis rekomendacijomis.

LITERATŪRA

1. Abramavičius, A. Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo jurisprudencijoje, *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 12(90).
2. Andriulienė, A. et. Al. E, Baltutytė, T. Birmontienė, S. Vidrinskaitė, D. Žilinskas, E. Žiobienė, *Žmogaus teisės. Diskriminacijos draudimas Lietuvos ir tarptautinėje teisėje*. Lietuvos žmogaus teisių centras. 2004.
3. E. Jarašiūnas, E.. Asmenų lygybės principas, kaip teisės aktų konstitucingumo matas, Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo praktikoje, *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44).
4. E. Žiobienė, E. Lygiateisiškumo principą užtikrinančių institucijų teisinio statuso problemos, *Jurisprudencija*, 2006 12(90).
5. Estijos Respublikos konstitucija, [interactive] [accessed 2014 10 16] <<http://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/>>
6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.
7. Gibavičiūtė, E. (red.) *Žmogaus teisės Lietuvoje. 20 metų kelias*. Vilnius, : Valstybės žinios, 2010.
8. Jovaišas, K. (red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*, ats. Redaktorius K. Jovaišas, Vilnius: Teisės institutas, 2000.
9. Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucija, [interactive] [accessed 2014 10 16] <<http://www.usconstitution.net/const.pdf>>
10. Latvijos Respublikos konstitucija, [interactive] [accessed 2014 10 16] <<http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution>>
11. Lenkijos Respublikos konstitucija, [interactive] [accessed 2014 10 16] <<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>>
12. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės Žinios*, 1994, Nr.: 73-1372.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 31-953.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2 dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai; *Valstybės Žinios*, 2008, Nr. 75-2965.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 10 straipsnio pirmosios dalies bei 50 straipsnio pirmosios dalies normų ir Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo 2 straipsnio antrosios dalies bei 14 straipsnio šeštosios dalies nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės Žinios*. 1996-228.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 55 straipsnio antrosios dalies 1 punkto, 56 straipsnio ketvirtosios dalies 1, 2 punktų ir 58 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės Žinios*. 1997, Nr. 67-1696.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės Žinios*. 1996-2643.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės Žinios*. 2000, Nr.: 54-1587.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai. *Valstybės Žinios*. 2003, Nr. 124- 5643.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės Žinios*. 1996, Nr. 114- 2643.
21. Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2003, Nr. 114-5115. *Valstybės Žinios*. 2008, Nr. 76- 2998.
22. Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. *Valstybės Žinios*. 1998 Nr. 112-3100.
23. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos nuostatų *Valstybės Žinios*. 1999, Nr. 48- 1531.
24. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2013 m. ataskaita, Vilnius 2014
25. Prancūzijos Respublikos Konstitucija, [interactive] [accessed 2014 10 16] http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_juillet2008.pdf
26. S.Vidrinskaitė, S.. Asmenų lygybės principas: lygiateisiškumas ir lygios galimybės, *Jurisprudencija*, 2004, t. 56(48).
27. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, *Valstybės Žinios*, 2002, Nr. 77 - 3288.
28. Vaišvila, A., *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
29. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.
30. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas, [interactive] [accessed 2014 10 16] <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
31. Žmogaus teisės Lietuvoje. 20 metų kelias. Sudarytoja E.Gibavičiūtė, Vilnius: Valstybės žinios 2010.

CONSTITUTIONAL PRINCIPLE OF EQUALITY: CONCEPT AND INSTITUTIONAL SYSTEM OF PROTECTION OF EQUALITY IN LITHUANIA

Birutė Pranevičienė*
Mykolas Romeris university

Summary

The article presents the concept of constitutional principle of equality, reveals the content of this concept and the analysis of international and national laws relating to equality of rights and the prohibition of discrimination. Equal rights is an universal principle enshrined not only in Lithuania, but also in the constitutions of various countries and international law. Equality is a fundamental constitutional principle, which must direct the laws and their application, and the administration of justice. In addition, the principle of equality applies not only to individuals but also to legal persons.

Individuals face discrimination when different people or situations, where there is no difference between them, are interpreted in different way; or the same situations, which are actually different, are interpreted in the same way. In such cases, the principle of equality is infringed. Democratic states seek to ensure the elimination of discrimination and to create effective protection system of people suffering from discrimination. Traditionally, the mission of protecting human rights from discrimination perform courts. In addition, Lithuania has established a specialized institution - The Office of Equal Opportunities Ombudsman. The article presents the possibility of legal protection of equal rights in Lithuania and the competence of the Equal Opportunities Ombudsman.

Keywords: equality, non-discrimination, human rights, the Equal Opportunities Ombudsman

---

Birutė Pranevičienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: administracinė teisė, konstitucinė teisė, žmogaus teisės, aplinkos teisė.

Birutė Pranevičienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, professor. Research interests: administrative law, constitutional law, human rights, environmental law.

THE NEEDS ANALYSIS OF LITHUANIAN POLICE PATROL OFFICERS TO IMPROVE PROFESSIONAL ENGLISH

Aušra Stepanovienė*

*Mykolas Romeris University, Public Security Faculty, Department of Humanities
Putvinskio str. 70, LT-44211 Kaunas
Telephone: (+370 37)303664
E-mail: ausrastep@mruni.eu*

Abstract. The paper investigates the problems that Lithuanian patrol officers encounter while communicating with foreigners in English in their work. It describes a study investigating the perceived English for Specific Purposes (ESP) needs of part-time students who work as Police Patrol (PP) officers in different Lithuanian cities. In this research the language learning strategies that patrol officers used are examined, the difficulties they face in communicating with foreigners are revealed, and suggestions for a remedial ESP training course are presented to meet the patrol officers needs for professional development.

Keywords: needs analysis, English for Specific Purposes, professional development.

INTRODUCTION

In Lithuania tourism has potential to continue growing every year which contributes to the country's economic growth. According to the Lithuanian Department of Statistics in 2013, accommodation establishments received 1.2 million foreign tourists. Compared to 2012, their number grew by 12.7 per cent¹. Lithuanian State Department of Tourism estimates that in 2013 Lithuania was the second in Europe by foreign visits growth. In order to respond to the needs of foreign visitors, police concentrate most of their patrols (vehicular and foot) to tourist and highly-populated areas. The tourism service has been oriented to the provision of services for international tourists who are either native English speakers or speakers of English as a second language². English, nowadays, is the main contender for the position of world lingua franca and not many people would disagree with its vital role playing as a global language to break the foreign language barrier and to communicate³. Tourism and culture centres in Lithuania have signed the agreement on cooperation with Chief Police

---

¹ Statistics on Accommodation Services. Available at: www.verslilietuva.lt/files/.../tourism [accessed 18/08/2014].

² Tourism in Lithuania. Available at: <http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/> [accessed 24/09/ 2014].

³ Crystal, D. (2000). The Cambridge encyclopedia of language. Cambridge, UK: Cambridge University Press, p.359.

Commissariats⁴. The appearance of such agreements was determined by similar appearance in different European countries. Police patrols help every guest of the city who appeals for help. The PP officers have full responsibility for tourists' safety as well as for offering general services. They assist foreign tourists in various ways, and English is a dominant means of communication. With regard to PP officers' functions and responsibilities to deliver good service and to provide the utmost safety for the international tourists, communicative English competence is considered the prior requisite. However, English competence of patrol officers is often insufficient for fulfilling their tasks. The explanation for this problem is that undergraduate students who participated in this research had already studied professional English in the first course. Unfortunately, they have forgotten the language during other years of study. That is why the PP officers who are in direct contact with foreigners have moderate problems communicating in English. Enhancing effective communication between patrol officers and foreign tourists is a worthwhile goal because the quality of communication may result in increased satisfaction on the part of the foreigners. The satisfaction is likely to result in more foreign tourists' arrival and longer visits.

This study **aims** to identify the needs of PP officers with the hope of providing appropriate communication skills, needed at the workplace.

The **tasks** of the research are the following:

- 1) to explore the problems experienced by patrol officers when communicating with foreign tourists in English;
- 2) to investigate the language learning strategies used by patrol officers;
- 3) based on the needs analysis, present suitable ESP training course suggested by PP officers.

With regard to data collection two types of **research methods** – questionnaire and interview – were employed.

A THEORETICAL OVERVIEW. NEEDS ANALYSIS

Today, a few disagree with Grant and Stanton⁵ that assessment of students' needs has an undeniable position in education and that it helps to diagnose students' problems. In addition,

---

⁴ Turistams padės policijos patruliai. Available at: <http://www.delfi/news/daily/hot/turistams> [accessed 02/10/2014].

⁵ Grant, J. and Stanton, F. (2000). The Effectiveness of Continuing Professional Development. Edinburgh.

Bagdonas⁶ supports the idea that determining the needs of language learners is the first step in designing curriculum.

One of the fundamental principles of language learning is that teaching programmes should be responsive to learners' needs. A needs analysis (NA) is a process of finding out as much as possible about effective communication in the learners' current and future domain of language use. The information about the learners' perceived difficulties is definitely useful in establishing the course goals⁷.

All ESP courses are based on a perceived need of some sort⁸. According to Robinson⁹, there are two key defining criteria of ESP. Firstly, ESP is goal directed, the learners learn English because they need it for work purposes. Secondly, it is developed based on a NA which intends to get the exact details of what learners really need.

The formal concept of NA was largely established during the 1970s by the Council of Europe in the field of ESP¹⁰ although the term "analysis of needs" first appeared in India in the 1920s¹¹. Defining NA is an often argued point as "the very concept of language needs has never been clearly defined and remains at best ambiguous"¹². However, in broad terms NA can be described as identifying "what learners will be required to do with the foreign language in the target situation and how learners might best master the target language during the period of training"¹³. The focus is on the learner. The needs of the learners have to be taken into account to make the students reach the intended language level. As it is indicated by Nunan¹⁴, "rather than fitting students to courses, courses should be designed to fit students".

PARTICIPANTS AND RESEARCH METHODOLOGY

The respondent group included 52 part-time students from Mykolas Romeris University, Public Security Faculty, majoring in Law and Police Activities who had been in service for

⁶ Bagdonas, A., Jankauskaitė, I.(2012). Studentų poreikiai ir lūkesčiai:besimokančiųjų nuomonių analizė. VI tarptautinės-mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas, 2012/6.

⁷ Bilbokaitė, R.,Liukinevičienė, L. (2010). Studijų kokybės vertinimas:studentų poreikiai studijų procesui. Šiaulių universitetas.Jaunųjų mokslininkų darbai, 2010, Nr.2(27).

⁸ Hutchinson, T., and Waters, A.(1994). English for specific purposes: A learner-centered approach. Cambridge: Cambridge University Press.

⁹ Robinson, P. (2001). ESP Today: A Practitioner's Guide. Hertfordshire: Prentice-Hall.

¹⁰ Richterich, R. (1983). Case Studies in Identifying Language Needs. Oxford: Pergamon/Council of Europe.

¹¹ White, R.V. (1988). The ELT Curriculum: Design, Innovation and Management. Oxford: Blackwell.

¹² Richterich, R. (1983). Case Studies in Identifying Language Needs. Oxford: Pergamon/Council of Europe, p.2.

¹³ West, R. (1994). Needs Analysis in Language Teaching, 27/1,p.1.

¹⁴ Nunan, D. (1988). The Learner-centered Curriculum. Cambridge University Press, p.18.

more than five years. The study was carried out in the academic year 2013/2014. The participants worked as patrol officers in Kaunas, Klaipėda, Alytus and Vilnius Police Patrol Districts spending most of their time patrolling along roads and streets.

In order to acquire an overall picture of PP officers' needs, a questionnaire about the use of language learning strategies was completed by all the respondents. The questionnaire was constructed by the researcher based on the survey by Evans and Morrison¹⁵ and in accordance with the standards for surveys in Social Sciences¹⁶. The questionnaire used in the study was a two parts questionnaire designed to collect data on the subjects. The first part of the questionnaire asks for the information on the Direct Language Learning Strategies. The 2nd part concerns the Indirect Language Learning Strategies. To explore issues related to the PP officers' communicative English competency interviews were conducted with the PP officers to elicit their responses to English communication and to obtain the information of the nature of a desirable English training course for PP officers.

PROBLEMS OF PP OFFICERS IN COMMUNICATING IN ENGLISH WITH FOREIGNERS

The daily work of PP officers is not exactly the same as that of police in other departments where there is very little contact directly with foreign visitors. One of the main duties of PP officers is to deliver good service and protection of foreigners coming to Lithuania. Effective use of the English language is very important in fulfilling daily tasks. At the moment PP officers experience some deficiencies in English vocabulary when dealing with the foreign visitors, and their listening and speaking skills are indicated as the most difficult skills to master.

The respondents shared their ideas that it was often difficult for them to accomplish their jobs due to language barriers in terms of the wide diversity of accents that were most difficult to understand. Not only were the different accents problematic, but the speed of utterances and colloquialisms also affected the listening skills of PP officers. These variables also have a negative impact on the speaking skills of PP officers. The tables 1 and 2 represent the PP officers' communication skills based on interviewed research participants' responses.

---

¹⁵ Evans, S. and Morrison, B.(2011). The First Term at University: Implications for EAP. *ELT Journal*, 65(4), pp.387-397.

¹⁶ Dornyei, Z. (2003). *Questionnaires in Second Language Research: Construction, Administration, and Processing*. New York: Erlbaum.

Writing and reading skills were considered less problematic by most of the study participants because they are less used routinely in communication with foreign visitors.

Table 1. Students Perceptions of Difficulties while Listening

Listening skills	Responses
1. Idea recognition	- getting main ideas quickly(57.7%) - somewhat confused(43.8%) - unable to comprehend(12.1%)
2. Detail understanding	- understanding somewhat(78.8%) - understanding almost all(49.1%)
3. Compensatory strategies	- asking for repetition(74.2%) - guessing(65.7%) - asking for help(37.8%) - avoid communication partially(28.0%)

The findings in Table 1 show that more than half (57.7%) of the respondents perceived themselves to understand quickly the main idea of the messages the foreigners communicated. Most officers (78.8%) reported that they were able to understand some details presented by the foreign visitors whereas almost half of them (49.1%) said that they could understand almost all details. Compensatory strategies asked by the respondents to overcome these listening obstacles mostly involved asking for speech repetition (74.2%), guessing (65.7%), asking someone else to help (37.8%), and partially avoiding communication (28.0%).

Table 2. Students Perceptions of Difficulties while Speaking

Speaking skills	Responses
1. Vocabulary use	- simple (72.4%) - appropriate (64.4%) - inadequate (43.4%) - unable to retrieve (28.7%)
2. Sentence structure	- simple (62.3%) - good (38.1%) - confusing (24.4%)
3. Compensatory strategies	- circumlocution (65.5%) - body language (54.8%) - getting help (26.2%) - avoiding communication partially (16.7%)

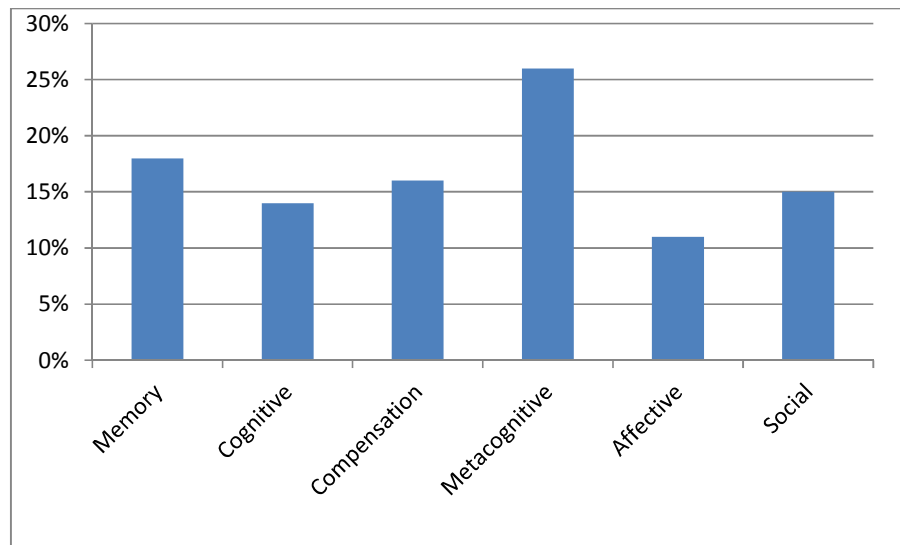
The study results show that in regard to speaking skills, most respondents agreed that they generally used simple (62.3%) and appropriate words (64.4%). It is noticeably that as many as 62.3% of the participants recognized that they had spoken English in easy and simple structures. More than half of the respondents could overcome the speaking difficulties by

using body language (54.8%). Roundabout expressions to describe or explain a single concept¹⁷ were used by 65.5% of the respondents.

LANGUAGE LEARNING STRATEGIES

To develop language skills, learners are encouraged to employ learning strategies. Language learning strategies (LLS) are specific actions, behaviours, steps, or techniques. Strategies are tools for the self-directed involvement necessary for developing communicative ability. LLS can be classified into two groups: Direct strategies (Memory, Cognitive, and Compensation) and Indirect strategies (Metacognitive, Affective, and Social)¹⁸.

The research results reveal the frequent use of English learning strategies that PP officers usually use to learn language and apply it in daily work. The questionnaire consisted of six above mentioned strategies (see Figure 1).

Figure 1. Language learning strategies employed by PP officers

As it is seen in Figure 1 Metacognitive learning strategies were reported by PP officers as the most frequently used (26%) while Affective strategies were reported by 11% of the respondents as being used the least. The possible explanation is that Metacognitive strategies, which allow learners to control their own cognition by using functions such as centering,

¹⁷ Oxford, Rebecca L.(1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. New York: Newbury House.

¹⁸ Ibid.

arranging, planning, and evaluating¹⁹, were used the most frequently because PP officers had their personal goals for improving English to carry out their daily tasks. Consequently, PP officers planned and organized their language tasks, sought practice opportunities and self-evaluated. On the other hand, Affective strategies, which refer to such concepts as self-esteem, attitudes, notification, anxiety, culture shock, and risk-taking²⁰, were employed the least. This suggests that PP officers are influenced by high anxiety, negative feelings, or underestimated their own ability which can restrict progress of their English language development. The study results show that PP officers have self-doubt, the lack of self-confidence and self-encouragement in their proficiency. To overcome this hindrance according to Oxford²¹ it is necessary to provide increased amount of naturalistic communication by teaching students to use Affective strategies.

TRAINING COURSE TO DEVELOP ENGLISH LANGUAGE SKILLS SUGGESTED BY PP OFFICERS

After analysing the respondents' opinions it was evident that the majority of PP officers called for the content to be useful for the tourist police's work. Thus, the desirable content should include conversation, commonly used phrases, vocabulary related to cultural aspects, current events, politics and history. Moreover, legal terminology and expressions about criminal acts, preliminary inquiry is also considered to be very important.

Regarding preferences for teaching methods, interactive classroom activities using multimedia, such as role-play, simulations, acting out incidents that officers may expect to face during their careers are of great interest to PP officers.

Concerning the course duration, the PP officers wanted the course to be intensive (40 hours) because of shift work and frequent emergency situations which occur in their work and can cause interruptions to attendance.

CONCLUSIONS

In order to prepare students to communicate in English in professional situations it is necessary to identify the actual and concrete needs of students.

---

¹⁹ Oxford, Rebecca L.(1990). *Language Learning Strategies:What Every Teacher Should Know*. New York:Newbury House.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

This research study was the first one to analyse the English communication skills and needs of part-time students who work as PP officers in different cities of Lithuania.

The respondents were asked to self-evaluate their current English communication skills, English learning strategies and give suggestions for effective remedial ESP training course. Information was obtained through questionnaire and interviews.

Summing up the above-mentioned passages of research results, it can be stated that PP officers' communication skills were found to be limited in speaking and listening abilities. The limitations were compensated by compensatory strategies that helped to overcome problems. Metacognitive strategies which allow learners' to control their own cognition were reported by PP officers as the most frequently used while Affective strategies were reported as being used the least. The interviews clearly reflected the need of the PP officers for a beneficial ESP training course. The respondents' suggestions for remedial English language course covered the content, teaching methods and course duration.

REFERENCES

1. Statistics on Accommodation Services. Available at: www.verslilietuva.lt/files/.../tourism [accessed 18/08/2014].
2. Tourism in Lithuania. Available at: <http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/> [accessed 24/09/2014].
3. Crystal, D. (2000). *The Cambridge encyclopedia of language*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, p.359.
4. Turistams padės policijos patuliai.. Available at: <http://www.delfi/news/daily/hot/turistams> [accessed 02/10/2014].
5. Grant, J. and Stanton, F. (2000). *The Effectiveness of Continuing Professional Development*. Edinburgh.
6. Bagdonas, A., Jankauskaitė, I.(2012). Studentų poreikiai ir lūkesčiai:besimokančiųjų nuomonių analizė. VI tarptautinės-mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas, 2012/6.
7. Bilbokaitė, R.,Liukinevičienė, L. (2010). *Studijų kokybės vertinimas:studentų poreikiai studijų procesui*. Šiaulių universitetas.Jaunųjų mokslininkų darbai, 2010, Nr.2(27).
8. Hutchinson, T., and Waters, A.(1994). *English for specific purposes: A learner-centered approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Robinson, P. (2001). *ESP Today: A Practitioner's Guide*. Hertfordshire: Prentice-Hall.
10. Richterich, R. (1983). *Case Studies in Identifying Language Needs*. Oxford: Pergamon/Council of Europe.
11. White, R.V. (1988). *The ELT Curriculum: Design, Innovation and Management*. Oxford: Blackwell.
12. Richterich, R. (1983). *Case Studies in Identifying Language Needs*. Oxford: Pergamon/Council of Europe, p.2.
13. West, R. (1994). *Needs Analysis in Language Teaching*, 27/1,p.1.
14. Nunan, D. (1988). *The Learner-centered Curriculum*. Cambridge University Press, p.18.

15. Evans, S. and Morrison, B.(2011). The First Term at University: Implications for EAP. *ELT Journal*, 65(4), pp.387-397.
16. Dornyei, Z. (2003). *Questionnaires in Second Language Research: Construction, Administration, and Processing*. New York:Erlbaum.
17. Oxford, Rebecca L.(1990). *Language Learning Strategies:What Every Teacher Should Know*. New York:Newbury House.

LIETUVOS POLICIJOS PATRULIŲ POREIKIŲ TOBULINTI PROFESINĘ ANGLŲ KALBĄ ANALIZĖ

Aušra Stepanovienė*
Mykolo Romerio universitetas

Santrauka

Profesinės anglų kalbos kursas – vienas dažniausiai taikomų būdų mokyti(-is) anglų kalbos aukštojoje mokykloje, nes jis yra labiausiai orientuotas į konkrečios specialybės studentų poreikius. Studentų poreikių analizė – tai duomenų šaltinis ne tik naujam profesinės anglų kalbos kursui kurti, bet ir esamam kursui tobulinti.

Siekiant išsiaiškinti, kokius bendravimo su užsieniečiais anglų kalba poreikius turi ir ko siekia policijos patruliais dirbdami iššestinių studijų studentai, buvo atliktas tyrimas. Jame dalyvavo 52 Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės ir policijos veiklos iššestinių studijų IV kurso studentai, mokėsi profesinės anglų kalbos I kurse.

Respondentai įsivertino dabartinius bendravimo anglų kalba gebėjimus, nurodė mokymosi strategijas, kurias naudojo besimokydami profesinės anglų kalbos I kurse ir pateikė pageidaujamą sunkumų bendraujant anglų kalba sprendimų būdą – korekcinį profesinės anglų kalbos kursą.

Apibendrinus anketos ir interviu rezultatus galima teigti, kad patruliais dirbančiųjų studentų komunikavimo (klausymo ir kalbėjimo) anglų kalba gebėjimai yra labai riboti. Besimokydami anglų kalbos I kurse dauguma studentų naudojo metakognityvines strategijas, tuo tarpu labai svarbias afektyvines strategijas pasirinko mažiausias respondentų skaičius. Respondentai pageidavo korekcinio kurso, kad, besimokydami aukštesniuose kursuose, ir/arba baigę studijas turėtų galimybę tobulinti profesinės anglų kalbos žinias savo Alma Mater. Pristatydami norimą kursą policijos patruliais dirbdami studentai nurodė kurso turinį, trukmę ir mokymo(-si) metodus.

Sėkmingai įgyvendinta tyrimo dalyvių poreikių analizė galėtų padėti dirbantiems studentams pakartoti, patobulinti primirštas profesinės anglų kalbos žinias, taptų įrankiu studijų kokybei gerinti.

Pagrindinės sąvokos: poreikių analizė, specialiosios paskirties anglų kalba, profesinis tobulėjimas

---

Aušra Stepanovienė*. Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Humanities, lecturer. Research interests: professional English methodology and didactics, theory and practice of legal English translation.

Aušra Stepanovienė*. Mykolo Romerio universitetas, Visuomenės saugumo fakultetas, Humanitarinių mokslų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: profesinės anglų kalbos metodologija ir didaktika, teisės anglų kalbos vertimo teorija ir praktika.

VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ MATERIALINĖ ATSAKOMYBĖ

Milana Striuogienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303673
El. paštas: milana.striuogiene@gmail.com*

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės instituto teisinis reguliavimas ir jo taikymo praktinės problemos. Pirmoje dalyje nurodomi materialinės atsakomybės taikymo pagrindai ir sąlygos, antroje – nubrėžiamos valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės ribos, trečioje – apibūdinama žalos išieškojimo tvarka. Materialinę atsakomybę valstybės tarnyboje reglamentuoja Civilinis ir Darbo kodeksai, o taip pat Valstybės tarnybos įstatymas ir kiti norminiai teisės aktai, todėl teisinis materialinės atsakomybės pagrindas yra daugialypis. Tai nulemia materialinės atsakomybės skirtumus nuo civilinės atsakomybės ir nuo materialinės atsakomybės darbo teisėje. Skiriasi teisės pažeidimai, kuriais padaroma žala, subjektai, atsakomybės dydis, atlyginimo tvarka, tačiau sutampa visų atsakomybių paskirtis (tikslas) – kompensuoti nukentėjusiam žalą. Taip pat materialinės atsakomybės valstybės tarnyboje ir darbo teisėje atsiradimo sąlygos yra tos pačios. Valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės ribos grupuotinos į keturias pozicijas: 1) visišką žalos atlyginimą; 2) žalos atlyginimą ne daugiau kaip devynių vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio; 3) žalos atlyginimą ne daugiau kaip šešių vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio; 4) žalos atlyginimą ne daugiau kaip trijų vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio. Galimi trys žalos išieškojimo būdai: (1) žalos atlyginimas paties valstybės tarnautojo gera valia; (2) žalos išieškojimas neteisimine tvarka administraciniu aktu darant iškaitas iš tarnautojo darbo užmokesčio; (3) ieškinio pareiškimas teisme.

Pagrindinės sąvokos: valstybės tarnyba, valstybės tarnautojai, materialinė atsakomybė valstybės tarnyboje, žalos išieškojimas valstybės tarnyboje.

ĮVADAS

Valstybės tarnyboje, be kita ko, labai svarbūs valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų turtinių interesų užtikrinimo ir žalos atlyginimo dalykai, tiesiogiai nulemiantys asmenų turtinę padėtį. Valstybės tarnautojo vadovui organizuojant tarnybą ir perduodant materialines vertybes tarnautojams neišvengiamai tenka rizika patirti žalą. Savo ruožtu valstybės tarnautojui, atliekančiam tarnybines pareigas, gali susiklostyti nemaloni situacija, kurios pasekmės tiesiogiai sumažins jo asmenines lėšas. Šiuo aspektu labai svarbus materialinės atsakomybės valstybės tarnyboje taikymo institutas. Tai apsauginių teisinių santykių forma, turinti specialias sąlygas ir taisykles, kurių tikslas veikti prevenciškai arba minimizuoti socialinio konflikto žalos atlyginimo srityje riziką.

Temos aktualumas. Pagal dabartinį teisinį reglamentavimą valstybės ar savivaldybių institucijų vardu veikiančių asmenų veiksmų sukelta žala ne visada atlyginama operatyviai ir

veiksmingai, vadovaujantis teisingumo ir asmeninės atsakomybės principais. Taikant valstybės tarnautojų materialinę atsakomybę reglamentuojančias nuostatas, iškyla pakankamai teorinių ir praktinių problemų, todėl ši tema yra aktuali nuolat.

Tyrimo objektas – valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės teisinis reguliavimas ir jo taikymas. Įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs abipusę materialinę atsakomybę valstybės tarnyboje: 1) valstybės tarnautojų ir 2) valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų kaip valstybės tarnautojų darbdavių (siaurąja prasme). Tyrimo objektu pasirinktas tik valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės taikymas, valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų kaip valstybės tarnautojų darbdavių (siaurąja prasme) materialinės atsakomybės analizės klausimą paliekant kitų galimų straipsnių tyrimo objektu.

Tyrimo tikslas – ištirti teisės normų, reglamentuojančių valstybės tarnautojų materialinę atsakomybę, praktinius taikymo aspektus.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) nurodyti materialinės atsakomybės valstybės tarnyboje taikymo pagrindus ir sąlygas;
- 2) nubrėžti valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės ribas;
- 3) apibūdinti žalos išieškojimo tvarką.

Tyrimo metodai: lingvistinis, lyginamasis, loginės analizės, sisteminės analizės, teleologinis.

MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS VALSTYBĖS TARNYBOJE TAIKymo PAGRINDAI IR SĄLYGOS

Materialinės atsakomybės teisinis pagrindas kildinamas iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 23 straipsnio turinio, kuriame įtvirtintas nuosavybės neliečiamumo principas. Bendruoju požiūriu ši nuostata suprantama kaip savininko teisė reikalauti kompensacijos už neteisėtą turto sužalojimą ar sunaikinimą. Valstybės tarnyboje, be kitų atsakomybės rūšių, taip pat yra taikoma materialinė atsakomybė. „Pastaroji atsakomybės rūšis reiškia pareigą atlyginti turtinę žalą, padarytą einant pareigas valstybės tarnyboje“². Turtinės žalos atlyginimo bendrieji pagrindai, sąlygos, taikymo tvarka yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – Civiliniame kodekse)³, tačiau specialias nuostatas dėl šios žalos valstybės

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

² Andruškevičius, A. *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2004, p. 189.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

tarnyboje reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas (toliau – Valstybės tarnybos įstatymas)⁴ ir jo 5 straipsnio pagrindu subsidiariai taikomas Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (toliau – Darbo kodeksas)⁵. Statutinių valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės pagrindus nustato atitinkami statutai: Vidaus tarnybos statutas⁶, Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statutas⁷ ir kiti norminiai teisės aktai. Toks daugialypis teisinis materialinės atsakomybės valstybės tarnyboje taikymo pagrindas kelia neaiškumų praktikoje.

Pagal Civilinio kodekso 6.245 straipsnio 1 dalį civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai (Civilinio kodekso 6.249 straipsnio 1 dalis). „Materialinė atsakomybė pagal darbo teisę yra valstybės prievartos, kuri taikoma už darbo teisės normų pažeidimą, rūšis. Ji laikytina apsauginio teisinio santykio forma, o jos tikslas, kaip minėta, - kad teisės pažeidėjas padengtų nukentėjusiajai šaliai padarytus nuostolius darbo teisės normų nustatytu dydžiu ir tvarka“⁸. Šiuo aspektu civilinė atsakomybė, materialinė atsakomybė darbo teisėje ir materialinė atsakomybė valstybės tarnyboje yra panašios. Sutampa šių atsakomybių paskirtis ir tikslas – kompensuoti nukentėjusiajam žalą. Pagal valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 dalį valstybės tarnautojas turi atlyginti savo neteisėta kalta veika valstybės ir savivaldybės institucijai ir įstaigai padarytą tiesioginę materialinę žalą. Tačiau materialinė atsakomybė valstybės tarnyboje skiriasi tiek nuo civilinės teisinės atsakomybės, tiek nuo materialinės atsakomybės darbo teisėje jai priskiriamų teisės pažeidimų savitumu, subjektais, atsakomybės dydžiu, atlyginimo tvarka. Šiuos skirtumus nulemia teisinių santykių, kuriuose atsiranda žala, ypatybės. Valstybės tarnautojų materialinei atsakomybei taikyti svarbu ne tik teisinis (norminiai teisės aktai, kuriais remiantis taikoma atsakomybė) ir faktinis (teisės pažeidimas, kuriuo padaroma žala) šios atsakomybės pagrindai, bet ir materialinės atsakomybės

⁴ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 66-2130; 2002, Nr. 45-1708.

⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.

⁶ Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 42-1927.

⁷ Lietuvos Respublikos tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto patvirtinimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 94-2917.

⁸ Nekrošius, I., et al. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 347.

atsiradimo sąlygos. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra konstatavęs, kad „Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 dalyje yra aptartos tik kai kurios bendrosios materialinės atsakomybės atsiradimo sąlygos – žalos padarymas, žalą padariusio asmens kaltė, tačiau nieko nepasisakyta dėl kitų materialinės atsakomybės atsiradimo sąlygų taikymo, kurios taikomos kituose teisiniuose santykiuose, reguliuojančiuose analogiškus teisinius santykius, pavyzdžiui, Civilinio kodekso 6.247 straipsnis, nustatantis priežastinio ryšio buvimo sąlygą, ar Darbo kodekso 246 straipsnis, nustatantis eilę kitų sąlygų, būtinų materialinei atsakomybei atsirasti. Todėl toks valstybės tarnybą reguliuojančių teisės normų ydingumas leidžia taikyti Darbo kodekso nuostatas, kiek tai susiję su materialinės atsakomybės sąlygų nustatymu bei taikymu“⁹.

Darbo kodekso 246 straipsnis nustato, kad materialinė atsakomybė atsiranda, kai yra visos šios sąlygos: 1) padaroma žala; 2) žala padaroma neteisėta veika; 3) yra priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo; 4) yra pažeidėjo kaltė; 5) pažeidėjas ir nukentėjusi šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais; 6) žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla. Materialinės atsakomybės taikymą suponuoja tik šių sąlygų visetas. Pirmosios keturios sąlygos priskirtinos bendrosioms atsakomybės sąlygoms, būtinoms bet kuriai turtinei atsakomybei, penktoji ir šeštoji yra specialiosios (kvalifikuojamos) sąlygos, būtinos tam tikros rūšies turtinei atsakomybei atsirasti. Būtent specialiosios sąlygos leidžia atriboti civilinę atsakomybę nuo materialinės atsakomybės¹⁰.

Tiesioginė materialinė žala pagal Civilinio kodekso 6.249 straipsnio 1 dalį laikytina civiline teisine kategorija. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje nuosekliai akcentuoja būtinumą pagrįsti institucijos patirtą materialinę žalą. Pasisakydamas dėl Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 dalies nuorodos į tiesioginę materialinę žalą, teismas yra pažymėjęs, jog tai reiškia, kad gali būti atlyginti tik tie valstybės (savivaldybės) institucijos patirti nuostoliai (žala), kurių nebūtų buvę, jeigu valstybės tarnautojas nebūtų elgęsis neteisėtai¹¹.

⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. birželio 27 d. nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė v. A. M.* (bylos Nr. A⁴³⁸-2120/2011 m.).

¹⁰ Nekrošius, I., *et al. supra* note 7, p. 348.

¹¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. spalio 23 d. nutartis administracinėje byloje *I. J. v. Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A¹⁴³-920/2007 m.); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 12 d. nutartis administracinėje byloje *R. K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos* (bylos Nr. A⁶²-3689/2011 m.).

Neteisėta veika (veikimu, neveikimu) pripažįstamas toks asmens elgesys, kuris prieštarauja norminių teisės aktų nustatytoms taisyklėms. Tokie norminiai teisės aktai gali būti įstatymai, Vyriausybės nutarimai, potvarkiai, instrukcijos, darbo tvarkos taisyklės, administracijos įsakymai ir potvarkiai, tam tikros sutartys ir pan. Žala neatlyginama, jeigu ji padaroma teisėta veika¹². Kai kurios aplinkybės pašalina veikos neteisėtumą, pavyzdžiui, nenugalima jėga, būtinasis reikalingumas.

Priežastinis neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo ryšys yra anksčiau aptartų sąlygų tiesioginė ir lemiamą sąsaja. Analizuojant priežastinį ryšį nustatoma, dėl kieno veikos ir kokio dydžio atsirado žala. Nustatyti priežastinį, kai žalą savo veika tiesiogiai padaro vienas asmuo, paprastai nėra ypač sunku. Sunkiau, kai žalą padaro ne vienas asmuo, nors ir tiesiogiai (kyla klausimas, kiek žalos atsirado dėl kiekvieno asmens veikos, koks jų kaltės laipsnis), taip pat kai žala atsiranda dėl įvairių priežasčių, tai yra kai tiesioginis žalos padarymas yra galimas tik kitiems asmenims sudarius tam tikras aplinkybes (netiesioginis, tarpinis ryšys). Netiesioginis ryšys nebūtinai sukelia žalą, o yra tik sąlyga jai padaryti¹³. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, pasisakydamas dėl priežastinio ryšio tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo, yra pažymėjęs, jog pagal Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 dalį valstybės tarnautojai yra atsakingi už įstaigai padarytą tiesioginę materialinę žalą ir tiesioginis priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo yra viena iš materialinės atsakomybės sąlygų, todėl valstybės tarnautojas atsako už žalą, kuri yra tiesioginė neteisėtų veiksmų pasekmė¹⁴. Taip pat Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje yra buvę atvejų, kad tam tikri statutinio valstybės tarnautojo padaryti pažeidimai, pavyzdžiui, jam pildant laivo žurnalus, netinkamai tikrinant katerio būklę priimant pamainą ir pan., nebuvo pripažinti kaip esantys priežastiniame ryšyje su žalos, atsiradusios dėl katerio apgadinimų, atsiradimu¹⁵.

Kaltė (psichinis santykis tarp asmens neteisėtos veikos ir galimų žalingų padarinių) yra dar viena būtina sąlyga valstybės tarnautojų materialinei atsakomybei atsirasti. Valstybės

¹² Nekrošius, I., *et al.* *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. Antras tomas.* Vilnius: Justitia, 2004, p. 357.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. lapkričio 25 d. sprendimas administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė v. K. L.* (bylos Nr. A²⁶¹-1531/2010 m.).

¹⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. birželio 27 d. nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė v. A. M.* (bylos Nr. A⁴³⁸-2120/2011 m.).

tarnautojų materialinės atsakomybės srityje netaikytina Civilinio kodekso 6.248 straipsnyje įtvirtinta kaltės prezumpcija. Susiklostę teisiniai santykiai dėl valstybės tarnautojo materialinės atsakomybės pagal Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio nuostatas, numatančias, kad valstybės tarnautojas atlygina tik kaltais veiksmais padarytą žalą, savo esme yra artimesni darbo teisei negu civilinei teisei, o pagal darbo teisės principus materialinės atsakomybės sąlygas turi įrodyti darbdavys, nes darbuotojo kaltės prezumpcija įstatymuose nenumatyta¹⁶. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje laikosi nuostatos, kad darbdavys įrodinėdamas valstybės tarnautojo kaltę turi konkrečiai nurodyti faktus, kuriais pasireiškia valstybės tarnautojo kaltė. Vienoje iš bylų Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas teigia, jog „be bendro pobūdžio teiginių, kad atsakovas netinkamai eksploatavo katerį, nebuvo konkretizuota, būtent kuo pasireiškė netinkamas jo eksploatavimas, kokie jo eksploatavimo taisyklių reikalavimai buvo pažeisti ir pan.“¹⁷. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas padarė išvadą, jog pareiškėjas neįrodė atsakovo neteisėtų veiksmų bei kaltės dėl materialinės žalos atsiradimo, o teiginiai dėl jo kaltės ir neteisėtų veiksmų buvo pagrįsti prielaidomis.

Materialinei atsakomybei valstybės tarnyboje taikyti yra būtina, kad *pažeidėjas ir nukentėjusi šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję tarnybos santykiais ir žalos atsiradimas būtų susijęs su tarnybos veikla*. Aplinkybės, susijusios su tuo, ar žala padaryta būtent tarnybinių funkcijų vykdymo metu, buvo vertinamos Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo byloje Nr. A¹⁴³-576/2010¹⁸. Šioje byloje pasisakydamas dėl galimybės taikyti valstybės tarnautojo (statutinio valstybės tarnautojo) materialinę atsakomybę, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nurodė, jog Vidaus tarnybos statuto 25 straipsnio 2 dalis (nuostata, numatanti, jog pareigūnai už vidaus reikalų įstaigai, kitai valstybės ar savivaldybės institucijai padarytą žalą įstatymų nustatyta tvarka traukiami materialinės atsakomybėn) reglamentuoja materialinės atsakomybės santykius tarp vidaus reikalų įstaigos ir šioje įstaigoje tarnaujančio vidaus tarnybos sistemos pareigūno. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, jog byloje nepaneigtas žalos atsiradimo ryšys su atsakovo

¹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis administracinėje byloje *B. S. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija* (bylos Nr. A⁶³-2899/2011 m.).

¹⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. birželio 27 d. nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė v. A. M.* (bylos Nr. A⁴³⁸-2120/2011 m.).

¹⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė v. R. N.* (bylos Nr. A¹⁴³-576/2010 m.).

tarnybinių pareigų ėjimu, dėl ko taikytina Vidaus tarnybos statuto 25 straipsnio nuostata dėl pareigūno materialinės atsakomybės. Tokią išvadą teismas padarė, be kita ko, atsižvelgdamas į tai, kad eismo įvykis, kurio metu buvo sugadintas automobilis, įvyko tuo metu, kai pareigūnas pagal iš anksto patvirtintą grafiką turėjo budėti namie, o budėjimo laikas priskiriamas darbo laikui, be to, nebuvo duomenų, kad pareigūnas piktnaudžiavo paminėto automobilio valdymo teise, t. y. naudojosi automobiliu asmeniniais tikslais.

Apibendrinant darytina išvada, kad daugialypis teisinis materialinės atsakomybės valstybės tarnyboje taikymo pagrindas (materialinę atsakomybę valstybės tarnyboje reglamentuoja Civilinis ir Darbo kodeksai, o taip pat Valstybės tarnybos įstatymas ir kiti norminiai teisės aktai) suponuoja šios atsakomybės skirtumus nuo civilinės teisinės atsakomybės ir materialinės atsakomybės darbo teisėje. Skiriasi teisės pažeidimai, kuriais padaroma žala, subjektai, atsakomybės dydis, atlyginimo tvarka, tačiau sutampa visų atsakomybių paskirtis (tikslas) – kompensuoti nukentėjusiam žalą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas formuoja praktiką, kad materialinės atsakomybės valstybės tarnyboje ir darbo teisėje atsiradimo sąlygos yra tapačios. Todėl nustatant valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės atsiradimo sąlygas būtina vadovautis ne tik Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 dalimi, bet ir Darbo kodekso 246 straipsniu.

VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS RIBOS

Sisteminė loginė Valstybės tarnybos įstatymo 32 ir 33 straipsnių, o taip pat Darbo kodekso 254, 255 ir 256 straipsnių analizė leidžia grupuoti valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės ribas į tokias pozicijas:

- 1) atlyginamas žalos dydis *visiškai*;
- 2) atlyginamas žalos dydis, bet *ne daugiau kaip 9 (devynių)* vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių;
- 3) atlyginamas žalos dydis, bet *ne daugiau kaip 6 (šešių)* vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių;
- 4) atlyginamas žalos dydis, bet *ne daugiau kaip 3 (trijų)* vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių.

Tikslinga aptarti šių ribų taikymo atvejus.

Pagal Civilinio kodekso 6.251 straipsnio 1 dalį padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Atsižvelgiant į

materialinės atsakomybės paskirtį, visgi tenka pripažinti, kad valstybės tarnautojo materialinės atsakomybės ribojimas pateisinamas socialine prasme, juk atlyginimas yra dažno valstybės tarnautojo svarbiausias pajamų šaltinis. Todėl pagal analogiją sutinkama su doc. dr. Tomo Bagdanskio nuomone dėl darbuotojų materialinės atsakomybės ribojimo darbo teisėje. „Darbuotojo darbo užmokestis paprastai yra pagrindinis pragyvenimo šaltinis, todėl visais atvejais pareiga atlyginti visą žalą jam būtų per didelė našta. Nuolatinis darbo procesas ir darbo pobūdis lemia, kad net ir rūpestingiausiajam asmeniui tam tikrais atvejais sunku išvengti žalos padarymo“¹⁹.

Valstybės tarnybos įstatymas nereglamentuoja atvejų, kada valstybės tarnautojai privalo atlyginti visą žalą ir visiškos materialinės atsakomybės sutarčių sudarymo su valstybės tarnautojais, todėl tokiais atvejais, vadovaujantis Valstybės tarnybos įstatymo 5 straipsniu, turėtų būti taikomos Darbo kodekso 255 ir 256 straipsnių nuostatos. Darbo kodekso 255 straipsnyje įvardintas baigtinis sąrašas pagrindų, kada darbuotojas privalo atlyginti visą žalą. Darbo kodekso 256 straipsnis reglamentuoja visiškos materialinės atsakomybės sutarties sudarymo galimybę.

Vienoje iš bylų²⁰ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pasisakė dėl su valstybės tarnautoju sudarytos individualios visiškos materialinės atsakomybės sutarties. Pagal bylos faktines aplinkybes teismas nurodė, kad ši sutartis nevisiškai atitinka Darbo kodekso 256 straipsnio 1 dalies reikalavimus, nes pareiškėjo darbas nėra tiesiogiai susijęs su materialinių vertybių saugojimu, priemonių išdavimu, pardavimu, pirkimu ar gabenimu. Dingusi radijo stotis buvo skirta naudotis tarnyboje, tačiau ji nebuvo perduota naudotis pareiškėjui. Šia radijo stotimi naudojosi visi nuovados tyrėjai. Todėl visiškos materialinės atsakomybės sutartis, pagal Darbo kodekso 256 straipsnio 2 dalies nuostatas, galėjo būti sudaryta su darbuotojų grupe, kurie naudojami radijo stotimis, o ne su vienu pareiškėju.

Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 ir 2 dalyje numatyti atvejai įtvirtina skirtingo dydžio materialinės atsakomybės ribas. Tai konstatavo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija administracinėje byloje Nr. A⁴¹⁵-35/2007²¹.

¹⁹ Bagdanskis, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Vilnius: Registrų centras. 2008, p. 37.

²⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 18 d. nutartis administracinėje byloje *J. U. v. Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A³⁹-2038/2008 m.).

²¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 13 d. išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė v. M. T.* (bylos Nr. A⁴¹⁵-35/2007 m.).

„Remiantis Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 2 dalimi, valstybės tarnautojas atlygina visą šio straipsnio 1 dalyje nurodytą žalą, jeigu ją padarė atlikdamas vidaus administravimo veiklą, tačiau atlygintinos žalos dydis negali viršyti 6 vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių. *Akivaizdu, kad 2 dalyje numatytas žalos atlyginimo teisinis reguliavimas taikytinas tik tais atvejais, kai reikalaujama žalos atlyginimo iš specialių subjektų – valstybės tarnautojų, padariusių žalą jiems atliekant vidaus administravimo veiklą.* Kas yra vidaus administravimas, apibrėžiama Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – Administracinių bylų teisenos įstatymo)²² 2 straipsnio 2 dalyje: „Vidaus administravimas – administravimo veikla, kuria užtikrinamas valstybės ar vietos savivaldos konkrečios institucijos, įstaigos, tarnybos ar organizacijos funkcionavimas (struktūros tvarkymas, personalo valdymas, turimų materialinių-finansinių išteklių tvarkymas ir valdymas), kad ji galėtų tinkamai vykdyti priskirtus viešojo administravimo ar kitos valstybinės veiklos uždavinius“. Taigi Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 2 dalis taikytina tik asmenims, kurių veikla užtikrinamas valstybės ar vietos savivaldos konkrečios institucijos, įstaigos, tarnybos ar organizacijos funkcionavimas. Pareigūnai, atliekantys valstybės sienos apsaugos funkciją ir šiems tikslams naudojantys valstybės turtą, nėra asmenys, atliekantys vidaus administravimo veiklą, (...), todėl tokių statutinių valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės teisinis pagrindas yra ne Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 2 dalis, o to paties straipsnio 1 dalis. Be to, tiek, kiek šios atsakomybės nereguliuoja Statutas bei Valstybės tarnybos įstatymas, taikytinas Darbo kodeksas (Valstybės tarnybos įstatymo 5 straipsnis). Šiuo atveju svarbu pastebėti, jog Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 dalyje nenustatytos atlygintinos žalos ribos, todėl būtent šia apimtimi taikytinas Darbo kodeksas, kurio 254 straipsnyje numatyta, jog darbuotojas privalo atlyginti visą padarytą žalą, bet ne daugiau kaip jo trijų vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio, išskyrus atvejus, nustatytus šio Kodekso 255 straipsnyje. Nagrinėjamoje byloje Darbo kodekso 255 straipsnyje numatytų sąlygų visiškam žalos atlyginimui nėra, todėl taikytina bendroji Darbo kodekso 254 straipsnyje numatyta taisyklė, jog atlygintinos žalos dydis negali viršyti darbuotojo trijų vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio“²³.

²² Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr. 85-2566.

²³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 13 d. išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė v. M. T.* (bylos Nr. A⁴¹⁵-35/2007 m.).

Pagal Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo (toliau – Viešojo administravimo įstatymo)²⁴ 5 straipsnį viešojo administravimo subjekto vidaus administravimas yra viena iš pagrindinių viešojo administravimo sričių. Vadinasi, kas nepatenka į vidaus administravimo sąvoką (Viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio 3 dalis, Administracinių bylų teisenos įstatymo 2 straipsnio 2 dalis), bendrai priskirtina viešojo administravimo (Viešojo administravimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalis) sferai. Pagal Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 ir 2 dalis bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką asmenų, atliekančių vidaus administravimo veiklą, materialinės atsakomybės riba yra jų šešių vidutinių darbo užmokesčių dydžio, o asmenų, atliekančių viešojo administravimo veiklą, - trijų vidutinių darbo užmokesčių dydžio, tais atvejais, kai nėra pagrindo taikyti visiško nuostolių kompensavimo principo atlyginant visą žalą.

Siekiant valstybės tarnautoją patraukti materialinėn atsakomybėn, būtina išsiaiškinti, ar jo atžvilgiu taikytina Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 dalis, ar šio straipsnio 2 dalis, kadangi tai apsprendžia, koku dydžiu ribojama valstybės tarnautojo materialinė atsakomybė. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas veiksmis, atliktais vidaus administravimo sferoje ir patenkančiais į Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 2 dalies reguliavimo sritį pripažino tokias faktines aplinkybes konkrečiose bylose:

– Pareiškėjas, eidamas generalinio miško urėdo pareigas, vykdydamas vidaus administravimo funkcijas, paskyrė valstybės tarnautojui tarnybinę nuobaudą – atleidimą iš pareigų, dėl ko, teismui panaikinus minėtą nuobaudą ir paskyrus švelnesnę nuobaudą (griežtą papeikimą), Generalinė miškų urėdija patyrė žalą dėl grąžintam į pareigas valstybės tarnautojui išmokėto vidutinio darbo užmokesčio už priverstinę pravaikštą bei teismo išlaidų²⁵;

– Valstybės tarnautojos – personalo skyriaus vyriausiosios specialistės – veiksmai atliekant pareigybės funkcijas, susijusias su įsakymų dėl pareigūnų atleidimo iš vidaus tarnybos projektų rengimu (netinkamai taikant teisės aktus išeitinių kompensacijų skaičiavimo srityje)²⁶;

²⁴ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975.

²⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis administracinėje byloje *B. S. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija* (bylos Nr. A⁶³-2899/2011 m.).

²⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje *S. U. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Šiaulių rinktinė* (bylos Nr. A⁶⁶²-1102/2011 m.).

– Valstybės tarnautojo veiksmai organizuojant, vykdant ir paskelbiant laimėtoją institucijos, kurioje jis dirbo, organizuotame viešojo pirkimo konkurse²⁷.

Likusi aptartina devynių vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio materialinės atsakomybės riba tiesiogiai siejama su valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų regreso (atgręžtinio reikalavimo) teise į žalą padariusį valstybės tarnautoją. Pagal Valstybės tarnybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalį valstybės tarnautojo padarytą žalą atlyginusi valstybės ar savivaldybės institucija ar įstaiga turi regreso teisę reikalauti iš žalą padariusio valstybės tarnautojo tokio dydžio žalos atlyginimo, kiek ji sumokėjo, bet ne daugiau kaip 9 vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių. Jeigu valstybės tarnautojas žalą padarė tyčia, valstybės ar savivaldybės institucija ar įstaiga į padariusį žalą valstybės tarnautoją turi tokio dydžio regreso teisę, kiek ji sumokėjo žalos atlyginimo. Šiuo atveju valstybės tarnautojo kaltės forma lemia jo materialinės atsakomybės ribas.

Lietuvos vyriausiasis teismas savo praktikoje yra sprendęs tokių bylų, tačiau itin retai. Vienoje byloje, sprenddamas klausimą dėl pareiškėjo (institucijos, išmokėjusios trečiajam suinteresuotam asmeniui kompensaciją dėl sužalojimo einant tarnybines pareigas) regreso (atgręžtinio reikalavimo) teisės į asmenį, dėl kurio veiksmų atsirado žala, teismas pažymėjo, jog pagal Civilinio kodekso 6.280 straipsnį, atlyginęs kito asmens padarytą žalą, asmuo turi į padariusį žalą asmenį regreso (atgręžtinio reikalavimo) teisę tokio dydžio, kiek sumokėjo žalos atlyginimo, jeigu įstatymai nenustato kitokio dydžio. Šioje nuostatoje įtvirtinta bendroji taisyklė, nustatanti, kad asmuo, atlyginęs kito asmens padarytą žalą, įgyja regreso teisę reikalauti išmokėtos sumos iš žalą padariusio asmens, tačiau įstatymai gali nustatyti ir išimtis. *Teisėjų kolegija, atkreipusi dėmesį, jog Vidaus tarnybos statute atgręžtinio reikalavimo teisė neregamentuota, sprendė, jog tokia išimtis iš minėtos taisyklės (t. y. regreso teisė tokio dydžio, kiek sumokėta žalos atlyginimo) nustatyta Valstybės tarnybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalyje, t. y. valstybės tarnautojo padarytą žalą atlyginusi valstybės ar savivaldybės institucija ar įstaiga turi regreso teisę reikalauti iš žalą padariusio valstybės tarnautojo tokio dydžio žalos atlyginimo, kiek ji sumokėjo, bet ne daugiau kaip 9 vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių; žalos atlyginimas išieškomas iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio ir negali viršyti 20 procentų valstybės tarnautojui priklausancio per mėnesį mokėti darbo užmokesčio.*

²⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 17 d. nutartis administracinėje byloje *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija v. D. N.* (bylos Nr. A⁵²⁵–2213/2012 m.).

Šioje byloje teismas taip pat pažymėjo, jog deliktinė civilinė atsakomybė atlieka ne tik kompensacinę, bet ir auklėjamąją bei prevencinę funkcijas. *Jeigu valstybės institucija ar įstaiga (ar kitas asmuo, išmokėjęs nukentėjusiajam kompensaciją už patirtą žalą) neįgytų regresio teisės į žalos padariusį asmenį, tai toks teisės normų aiškinimas ne tik neturėtų prevencinio efekto, bet ir galėtų skatinti asmenis atlikti neteisėtus veiksmus, nes jie nepatirtų jokių neigiamų padarinių dėl savo neteisėtų veiksmų. Antra vertus, regresio teisės nepripažinimas reikštų, kad žalos padaręs asmuo apskritai išvengia atsakomybės, o pareiga atlyginti patirtą žalą nukentėjusiam pareigūnui perkeliama mokesčių mokėtojams. Trečia, tas faktas, kad žalą nukentėjusiajam padarė kitas pareigūnas, šiuo atveju nėra reikšminga ir negali būti laikoma aplinkybe, šalinančia atsakomybę, t. y. žalos atlyginimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kompensaciją iš valstybės gavęs pareigūnas netenka teisės reikalauti žalos atlyginimo iš už žalą atsakingo asmens, nes visas jo teises įgyja kompensaciją išmokėjusi įstaiga (Civilinio kodekso 6.113 str.). Tik tuo atveju, jei išmokėta kompensacija visiškai nepadengtų patirtos žalos, pareigūnas galėtų reikalauti iš atsakingo asmens žalos skirtumo, kurio nepadengia kompensacija (Civilinio kodekso 6.254 str. 2 d.)²⁸.*

Aiškindamas „vidutinio darbo užmokesčio“ sąvoką, teismas yra nurodęs, jog iš Valstybės tarnybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalies matyti, jog sąvokos „valstybės tarnautojo darbo užmokestis“ ir „valstybės tarnautojui priklausantis per mėnesį mokėti darbo užmokestis“ nėra tapačios. Todėl atsižvelgdamas į ginčo metu galiojusios Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1176 patvirtintos Valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų gauto vidutinio darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarkos 2 punktą, nurodė, kad *valstybės pareigūno gautu vidutiniu darbo užmokesčiu laikomas jo gautas (bruto) vidutinis darbo užmokestis, t. y. darbo užmokestis, į kurį įeina privalomai atskaitomi mokesčiai į biudžetą*²⁹.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės ribos grupuotinos į keturias pozicijas: 1) visišką žalos atlyginimą; 2) žalos atlyginimą ne daugiau kaip devynių vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio; 3) žalos atlyginimą ne daugiau kaip šešių vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio; 4) žalos atlyginimą ne daugiau kaip trijų vidutinių valstybės tarnautojo

²⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varenos rinktinė v. G. Z.* (bylos Nr. A⁶⁶²–1297/2009 m.).

²⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. gegužės 14 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. Nr. A¹¹–458/2003 m.).

darbo užmokesčių dydžio. Bendroji taisyklė, kad padaryta žala turi būti atlyginta visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Sistemine loginė Valstybės tarnybos įstatymo 32 ir 33 straipsnių, o taip pat Darbo kodekso 254, 255 ir 256 straipsnių analizė leidžia teigti, kad konkrečios materialinės atsakomybės ribas nulemia valstybės tarnautojo atliekamų tarnybinių funkcijų (vidaus ar kitokio viešojo administravimo) sritis.

ŽALOS IŠIEŠKOJIMO TVARKA

Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 3-6 dalių turinio analizė leidžia skirti tris galimus žalos išieškojimo būdus. *Pirmasis* – žalos atlyginimas paties valstybės tarnautojo *gera valia* natūra (pavyzdžiui, nuperkant kitą tokios rūšies daiktą) ar pinigais. Valstybės ir savivaldybės institucijai ir įstaigai padarytą žalą valstybės tarnautojas gali atlyginti savo noru (Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 3 dalis). Tai padaryti jis turėtų ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo žalos paaiškėjimo ar kitu šalių suderintu laiku. Šiam žalos atlyginimo būdui įstatymų leidėjas nekelia jokių išankstinių ribojimų, o procedūrinius klausimus palieka spręsti pačioms šalims.

Jei gera valia žala nėra atlyginama, tuomet gali būti pasinaudota *antruoju žalos atlyginimo būdu* – jos išieškojimu *neteismine tvarka*. Pagal Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 4 dalį jei valstybės tarnautojas gera valia šalių susitarimu žalos neatlygino natūra ar pinigais, padarytos žalos atlyginimas gali būti tą valstybės tarnautoją į pareigas priėmusio asmens, o kai valstybės tarnautoją į pareigas priima Seimas, Vyriausybė ar savivaldybės taryba, – atitinkamai Seimo valdybos, Ministro Pirmininko ar savivaldybės mero sprendimu išskaitomas iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio neviršijant vidutinio darbo užmokesčio. Sprendimas dėl žalos atlyginimo turi būti priimtas ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo žalos paaiškėjimo dienos. Neatlyginta žalos dalis išieškoma pareiškus ieškinį teisme. Tai būtų *trečiasis (kraštutinis) būdas žalai išieškoti – ieškinį pareiškus teisme*.

Žalos išieškojimui *neteismine tvarka* (išskaitymui iš tarnautojo darbo užmokesčio vidaus administravimo tvarka) Valstybės tarnybos įstatymas imperatyviai nustato keletą ribojančių sąlygų.

Atkreiptinas dėmesys į naikinamąjį vieno mėnesio terminą, kuris reiškia, kad jį praleidus *neteisminio žalos išieškojimo būdo* taikyti negalima, ir žala gali būti ieškoma tik teismine tvarka. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

nuosekliai formuodamas savo praktiką³⁰. Dėl šios aplinkybės ypač svarbu tinkamai nustatyti žalos paaiškėjimo momentą, nes reikalavimo dėl termino nesilaikymas sprendimą daro neteisėtu ir naikintinu³¹. Žalos paaiškėjimu Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 4 dalies prasme Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje buvo pripažintas, pavyzdžiui, valstybės tarnautojo tarnybinis pranešimas, informuojantis, jog komandiruotės metu iš jo buvo pavogtas tarnybinis kompiuteris³². Įstatymų leidėjas Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje nustatytą vieno mėnesio terminą sieja su žalos paaiškėjimo diena, todėl kiekvienu atveju byloje turi būti nustatytas konkrečia data apibrėžtas tiesioginės materialinės žalos paaiškėjimo laikas, nuo kurio turi būti skaičiuojama šioje įstatymo normoje nustatyto termino eigos pradžia³³.

Pažymėtina, kad sprendžiant klausimą dėl valstybės tarnautojo padarytos materialinės žalos atlyginimo, nėra būtinybės taikyti tarnybinių patikrinimų atlikimo bei tarnybinių nuobaudų skyrimo ir panaikinimo tvarką reglamentuojantį aktą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pasisakęs, jog teisės aktais nenustatyta institucijos pareiga atlikti tarnybinių patikrinimų materialinės žalos padarymo atveju, ir nėra pagrindo teigti, kad ginčo teisiniai santykiai nesureguliuoti ir reikalinga taikyti kitą, žemesnės galios teisės aktą pagal analogiją³⁴. Tais atvejais, kai kyla tokia būtinybė, lemiamą yra tai, kad atlikus tarnybinių patikrinimų dėl galimo tarnybinio nusizengimo, susijusio su materialinės žalos padarymu, sprendimas dėl žalos atlyginimo išskaitymo iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio būtų priimtas ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo žalos paaiškėjimo dienos, nes Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje nustatytas vieno mėnesio terminas turi būti

³⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje *A. M. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė* (bylos Nr. A¹⁴⁶-208/2010), 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis administracinėje byloje *B. S. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija* (bylos Nr. A⁶³-2899/2011), 2011 m. gruodžio 12 d. nutartis administracinėje byloje *R. K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos* (bylos Nr. A⁶²-3689/2011).

³¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. liepos 27 d. nutartis administracinėje byloje *D. N. v. Utenos apskrities vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A⁴³⁸-1562/2012).

³² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. spalio 19 d. nutartis administracinėje byloje *J. G. v. Vilniaus apskrities vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A⁴³⁸-1275/2009).

³³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje *A. M. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė* (bylos Nr. A¹⁴⁶-208/2010).

³⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. kovo 7 d. sprendimas administracinėje byloje *Ž. K. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė* (bylos Nr. A⁵⁰²-304/2008), 2010 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje *A. M. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė* (bylos Nr. A¹⁴⁶-208/2010), 2012 m. liepos 27 d. nutartis administracinėje byloje *D. N. v. Utenos apskrities vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A⁴³⁸-1562/2012).

skaičiuojamas nuo žalos paaiškėjimo dienos, o ne nuo tarnybinio patikrinimo išvados patvirtinimo dienos. Todėl jei tarnybinis patikrinimas yra siejamas su galimais tarnybiniais nusižengimais, kuriais sugadinamas pareigūnams tarnybai patikėtas turtas ir vienas iš tarnybinio patikrinimo tikslų yra nustatyti dėl sugadinto turto kaltą asmenį, tam, kad galima būtų pasinaudoti Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 4 dalies nuostata dėl žalos atlyginimo išskaitymo iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio, tarnybinis patikrinimas turi būti užbaigtas ne vėliau kaip per mėnesį nuo žalos paaiškėjimo dienos³⁵.

Sprendimas išskaityti materialinę žalą iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio paprastai turėtų būti pirmiausia įforminamas *rašytiniu* asmenį į pareigas priėmusio asmens *įsakymu ir tik po to atliktas pačiu veiksmu* išskaityti materialinės žalos atlyginimą. Tačiau Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas vienoje iš savo bylų³⁶ yra pasisakęs, kad šios procedūrinės taisyklės galėtų būti taikomos ir kiek kitaip. Jis, atsižvelgdamas į, be kita ko, aplinkybę, jog tarnybinio patikrinimo išvada su jos pasiūlymais, tarp jų – pasiūlymu išskaičiuoti iš pareiškėjos darbo užmokesčio padarytą materialinę žalą, buvo patvirtinta Valstybės sienos apsaugos tarnybos Vilniaus rinktinės vado, tokiu būdu jam išreiškus poziciją dėl valstybės tarnautojos padarytos žalos, taip pat į tai, kad valstybės tarnautoja buvo supažindinta su šia tarnybinio patikrinimo išvada, sprendė, jog rašytinio Valstybės sienos apsaugos tarnybos Vilniaus rinktinės vado įsakymo nepriėmimas nėra esminis pažeidimas, turėjęs poveikio pareiškėjos teisėms ir pareigoms, todėl tai nedaro atsakovo veiksmų išskaičiavus nurodytą sumą iš jos darbo užmokesčio neteisėtu. Teisėjų kolegija nagrinėtu atveju nurodė, kad *pareiškėjai sukuriančiu teises ir pareigas buvo pats veiksmas*, kuriuo buvo išskaičiuota iš pareiškėjos darbo užmokesčio materialinė žala – toks veiksmas atitinka Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 4 dalyje numatyto sprendimo išskaityti iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio materialinę žalą sąvoką.

Pagal Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 4 dalį, valstybės tarnautoją į pareigas priėmusio asmens teisė – neteisimine tvarka išieškoti žalą iš valstybės tarnautojo, kai jis savo noru nesutinka atlyginti žalos, yra ribojama dar viena sąlyga - valstybės tarnautojo vidutinio

³⁵Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje *A. M. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė* (bylos Nr. A¹⁴⁶-208/2010), 2011 m. gruodžio 12 d. nutartis administracinėje byloje *R. K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos* (bylos Nr. A⁶²-3689/2011).

³⁶Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis administracinėje byloje *D. R. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Vilniaus rinktinė* (bylos Nr. A²⁶¹-1093/2007).

darbo užmokesčio dydžiu. Neteismine tvarka išskaitant iš tarnautojo darbo užmokesčio gali būti išieškoma tik žala, neviršijanti jo vidutinio darbo užmokesčio dydžio. Dėl likusios dalies, jei tokia būtų, reikėtų reikšti ieškinį teisme.

Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 5 dalis nustato išskaitų iš darbo užmokesčio ribojimus, nepriklausomai nuo žalos atlyginimo būdo. Pagal ją atlyginant žalą išieškoma suma negali viršyti 20 procentų valstybės tarnautojui priklausančio per mėnesį mokėti darbo užmokesčio.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A⁶³-2899/2011³⁷ yra nurodęs tam tikrus reikalavimus valstybės tarnautojo vadovo sprendimo, kuria išskaitoma žala, formai. Šioje byloje buvo ginčijamas Aplinkos ministro įsakymas, kuriuo Generalinei miškų urėdijai įsakyta iš pareiškėjo (Generalinės miškų urėdijos valstybės tarnautojo) darbo užmokesčio išskaičiuoti Generalinės miškų urėdijos patirtas 49 137,95 Lt išlaidas Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnyje nustatyta tvarka. Pareiškėjas nesutikimą su šiuo įsakymu argumentavo, be kita ko, aplinkybe, jog jame suformuluotas nurodymas išskaičiuoti visą minėtą sumą, nepaisant imperatyvaus Valstybės tarnybos įstatyme įtvirtinto vidutinio darbo užmokesčio išskaitos ribojimo. Savo ruožtu atsakovas dėl šio argumento nurodė, jog įsakymu buvo įtvirtintas tik pareiškėją į pareigas priėmusio asmens sprendimas – išskaityti padarytos žalos atlyginimą, nenurodant konkrečios išskaičiuotinos sumos, ir nurodant, kad toks išskaičiavimas turi būti atliktas laikantis Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnyje nustatytos tvarkos, t. y. išskaičiuoti tiek, kiek Valstybės tarnybos įstatymas leidžia, ir tokia tvarka, kokia jame nustatyta. Teismas nurodė, jog administravimo aktu dėl materialinės atsakomybės taikymo turėjo būti nustatyta, kokio dydžio valstybės įstaigai padaryta žala apskritai gali būti atlyginta iš pareiškėjo darbo užmokesčio (Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 2 dalis), bei kuri žalos dalis atlygintina neteismine tvarka (Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 4 dalis). Taigi kaip tam tikri institucijos sprendimo išieškoti iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio jo padarytą žalą trūkumai buvo pripažinta tai, jog nors iš sprendime dėl žalos išskaičiavimo nurodyto įpareigojimo formuluotės matyti, kad institucijos patirtas išlaidas siekta išskaičiuoti iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio, t. y. neteismine tvarka, tačiau jokių papildomų tokio išieškojimo sąlygų nenurodyta. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad vien tik nuoroda į Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnį nereiškia,

³⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis administracinėje byloje *B. S. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija* (bylos Nr. A⁶³-2899/2011).

jog įsakymas priimtas ir bus vykdomas laikantis šio straipsnio nuostatų; savo ruožtu nurodymas išieškoti visą institucijos patirtą žalą iš valstybės tarnautojo darbo užmokesčio neteismine tvarka buvo pripažintas neatitinkančiu minėtame straipsnyje įtvirtintos tvarkos.

Trečiojo (kraštutinio) žalos išieškojimo būdo – ieškinio pareiškimo teisme – taikymą nulemia: (1) paties valstybės tarnautojo elgesys, t. y. vengimas atlyginti žalą gera valia ir (2) žalos dydis. Valstybės tarnautojas, nesutinkantis su jį į pareigas priėmusio asmens, o kai valstybės tarnautoją į pareigas priima Seimas, Vyriausybė ar savivaldybės taryba, – atitinkamai Seimo valdybos, Ministro Pirmininko ar savivaldybės mero sprendimu dėl valstybės ir savivaldybės institucijai ir įstaigai padarytos žalos atlyginimo, turi teisę kreiptis į teismą. Kreipimasis į teismą sustabdo žalos atlyginimo išieškojimą (Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 6 dalis). Nuostata įtvirtina asmens konstitucinę teisę kreiptis į teismą dėl jo manomai pažeistų interesų gynybos.

Atlygintinos žalos dydis apskaičiuojamas atsižvelgiant į turto vertę atskaičiavus nusidėvėjimą ir natūralų sumažėjimą bei turėtas išlaidas (tiesioginius nuostolius) (Darbo kodekso 257 straipsnio 3 dalis). Pagrindu apskaičiuojant žalos dydį gali būti ir kompetentingų specialistų išvada. Tokios pozicijos Lietuvos vyriausiasis teismas laikėsi administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-2213/2012³⁸. Jis, atsižvelgdamas į bylos faktines aplinkybes, pažymėjo „teismo patvirtinta taikos sutartis teisinę galią turi tik ją pasirašiusiems asmenims ir šiuo atveju sutartyje nurodyta nuostolių suma nėra traktuojama kaip prejudicinis faktas administracinėje byloje, tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, duomenys, užfiksuoti UAB „Nepriklausomų autoekspertų biuras“ ataskaitose, kuriais remiantis atliktas nuostolių apskaičiavimas, yra teisingi, todėl jais turėtų būti remiamasi ir apskaičiuojant žalos dydį administracinėje byloje“.

Teismas gali sumažinti žalos dydį atsižvelgdamas į aplinkybes, lėmusias žalos atsiradimą, taip pat į atsakovo turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaroma tyčia (Darbo kodekso 257 straipsnio 5 dalis).

Apibendrinant pažymėtina, kad galimi trys žalos išieškojimo būdai: (1) žalos atlyginimas paties valstybės tarnautojo gera valia; (2) žalos išieškojimas neteismine tvarka administraciniu aktu darant iškaitas iš tarnautojo darbo užmokesčio; (3) ieškinio pareiškimas teisme. Būdo žalai išieškoti parinkimą nulemia valstybės tarnautojo elgesys, t. y. vengimas

³⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 17 d. nutartis administracinėje byloje *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija v. D. N.* (bylos Nr. A⁵²⁵-2213/2012).

atlyginti žalą gera valia ir atlygintinos žalos dydis. Lyginant su kitais žalos išieškojimo būdais, įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs daugiausia ribojimų išskaitoms iš darbo užmokesčio neteisimine tvarka.

IŠVADOS

Daugialypis teisinis materialinės atsakomybės valstybės tarnyboje taikymo pagrindas (materialinę atsakomybę valstybės tarnyboje reglamentuoja Civilinis ir Darbo kodeksai, o taip pat Valstybės tarnybos įstatymas ir kiti norminiai teisės aktai) suponuoja šios atsakomybės skirtumus nuo civilinės teisinės atsakomybės ir materialinės atsakomybės darbo teisėje. Skiriasi teisės pažeidimai, kuriais padaroma žala, subjektai, atsakomybės dydis, atlyginimo tvarka, tačiau sutampa visų atsakomybių paskirtis (tikslas) – kompensuoti nukentėjusiam žalą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas formuoja praktiką, kad materialinės atsakomybės valstybės tarnyboje ir darbo teisėje atsiradimo sąlygos yra tapačios. Todėl nustatant valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės atsiradimo sąlygas būtina vadovautis ne tik Valstybės tarnybos įstatymo 32 straipsnio 1 dalimi, bet ir Darbo kodekso 246 straipsniu.

Valstybės tarnautojų materialinės atsakomybės ribos grupuotinos į keturias pozicijas: 1) visišką žalą atlyginimą; 2) žalą atlyginimą ne daugiau kaip devynių vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio; 3) žalą atlyginimą ne daugiau kaip šešių vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio; 4) žalą atlyginimą ne daugiau kaip trijų vidutinių valstybės tarnautojo darbo užmokesčių dydžio. Bendroji taisyklė, kad padaryta žala turi būti atlyginta visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Sistemine loginė Valstybės tarnybos įstatymo 32 ir 33 straipsnių, o taip pat Darbo kodekso 254, 255 ir 256 straipsnių analizė leidžia teigti, kad konkrečios materialinės atsakomybės ribas nulemia valstybės tarnautojo atliekamų tarnybinių funkcijų (vidaus ar kitokio viešojo administravimo) sritis.

Galimi trys žalos išieškojimo būdai: (1) žalą atlyginimas paties valstybės tarnautojo gera valia; (2) žalą išieškojimas neteisimine tvarka administraciniu aktu darant iškaitas iš tarnautojo darbo užmokesčio; (3) ieškinio pareiškimas teisme. Būdo žalai išieškoti parinkimą nulemia valstybės tarnautojo elgesys, t. y. vengimas atlyginti žalą gera valia, ir atlygintinos žalos dydis. Lyginant su kitais žalos išieškojimo būdais, įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs daugiausia ribojimų išskaitoms iš darbo užmokesčio neteisimine tvarka.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr. 85-2566.
5. Lietuvos Respublikos tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto patvirtinimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 94-2917.
6. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 66-2130; 2002, Nr. 45-1708.
7. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 42-1927.
8. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975.
9. Andruškevičius, A. *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2004.
10. Bagdanskis, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Vilnius: Registrų centras. 2008.
11. Nekrošius, I., et al. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
12. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. gegužės 14 d. nutartis administracinėje byloje (bylos Nr. Nr. A¹¹-458/2003 m.).
13. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 13 d. išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė v. M. T.* (bylos Nr. A⁴¹⁵-35/2007 m.).
14. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. spalio 23 d. nutartis administracinėje byloje *I. J. v. Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A¹⁴³-920/2007 m.).
15. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis administracinėje byloje *D. R. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Vilniaus rinktinė* (bylos Nr. A²⁶¹-1093/2007).
16. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. kovo 7 d. sprendimas administracinėje byloje *Ž. K. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė* (bylos Nr. A⁵⁰²-304/2008).
17. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 18 d. nutartis administracinėje byloje *J. U. v. Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A³⁹-2038/2008 m.).
18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. spalio 19 d. nutartis administracinėje byloje *J. G. v. Vilniaus apskrities vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A⁴³⁸-1275/2009).
19. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė v. G. Z.* (bylos Nr. A⁶⁶²-1297/2009 m.).
20. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje *A. M. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė* (bylos Nr. A¹⁴⁶-208/2010).
21. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė v. R. N.* (bylos Nr. A¹⁴³-576/2010 m.).
22. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. lapkričio 25 d. sprendimas administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Varėnos rinktinė v. K. L.* (bylos Nr. A²⁶¹-1531/2010 m.).

23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje *S. U. v. Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Šiaulių rinktinė* (bylos Nr. A⁶⁶²-1102/2011 m.).
24. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. birželio 27 d. nutartis administracinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Pakrančių apsaugos rinktinė v. A. M.* (bylos Nr. A⁴³⁸-2120/2011 m.).
25. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis administracinėje byloje *B. S. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija* (bylos Nr. A⁶³-2899/2011 m.).
26. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 12 d. nutartis administracinėje byloje *R. K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos* (bylos Nr. A⁶²-3689/2011 m.).
27. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. liepos 27 d. nutartis administracinėje byloje *D. N. v. Utenos apskrities vyriausiasis policijos komisariatas* (bylos Nr. A⁴³⁸-1562/2012).
28. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 17 d. nutartis administracinėje byloje *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija v. D. N.* (bylos Nr. A⁵²⁵-2213/2012 m.).

THE MATERIAL LIABILITY OF CIVIL SERVANTS

Milana Striuogienė*
Mykolas Romeris University

Summary

The article analyzes the legal regulation of the civil servants material liability and this institute's practical application problems. The first part shows the legal basis and conditions of the material liability, the second part draws the limits of the civil servants material liability, the third part describes injury recovery procedures. The material liability in the public service is regulated by the Civil and Labor Codes, as well as the Civil Service Law and other legal acts, so the legal basis of material liability is a multi-faceted. This determines the differences between the material liability and civil liability and material liability in labor law. The law violations, which causes damage to, entities, the extent of liability, indemnification procedures are different, but the purpose (goal) of all responsibilities - to compensate for the damage to the victim - is the same. The conditions of occurrence the material liability in the civil service and labor law are the same as well. Civil servants material liability limits can be grouped into four positions: 1) full compensation; 2) damages not more than nine average civil servant salaries; 3) damages not more than six average civil servant salaries; 4) damages not more than three average civil servant salaries. There are three possible injury recovery methods: (1) compensation of the public servant in good faith; (2) recovery of damages out of court administrative act by standings from servant salary; (3) the lodging of an appeal court.

Keywords: civil service, civil servants, material liability in the civil service, damage recovery in the civil service.

Milana Striuogienė* Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: asmens teisių apsauga, darbo teisė, valstybės tarnyba.

Milana Striuogienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lecturer. Research interests: human rights protection, labor law, civil service.

ASMENS BIOMETRINIŲ DUOMENŲ PANAUDOJIMO, NUSTATANT TAPATYBĘ BIOMETRINIAIS METODAIS, TEISINIO REGLAMENTAVIMO ANALIZĖ LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Olga Trukšina*

*Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus miesto antrojo policijos komisariato
Kriminalinės policijos skyrius
Algirdo g. 20, LT-03218 Vilnius
Telefonas 852716623
El.paštas: olga.truksina@policija.lt*

Raimondas Vasiliauskas**

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303669
El.paštas: r.vasiliauskas@mruni.eu*

Anotacija. Šiuolaikinėje visuomenėje asmens tapatybės nustatymas, panaudojant asmens biometrinius duomenis, yra svarbus dėl keletos priežasčių. Visų pirma tikslu asmens tapatybės nustatymu susirūpinusi pati valstybė, nes tai priemonė automatiniam ir patikimam atpažinimui, kurio dėka tikimasi užkirsti kelią tarptautiniam terorizmui ir siekiama užtikrinti visuomenės saugumą. Antra, tuo suinteresuota pati visuomenė, nes klaidingas tapatybės nustatymas dažnai atneša didelių finansinių nuostolių. Tačiau biometrijos trūkumas yra tas, kad ji gali atvesti prie totalinės piliečių identifikacijos ir visuotinės jų kontrolės, nes dauguma biometrijos prietaisų gali identifikuoti žmones net jiems net nepageidaujant (pavyzdžiui, atpažinti iš balso, iš akies rainelės ar veido). Dėl šios priežasties biometrija gali būti taikoma totaliniam sekimui, o tai jau yra žmogaus pilietinių laisvių, kurias reglamentuoja atitinkami teisės aktai, suvaržymas. Darbe atlikta Lietuvos Respublikos Seimo, Vyriausybės ir teisės saugos institucijų teisės aktų, reglamentuojančių asmens biometrinių duomenų rinkimą, tvarkymą, naudojimą ir saugą, analizė.

Pagrindinės sąvokos: teisinis reglamentavimas, tapatybės nustatymas, asmens biometriniai duomenys, asmens duomenų tvarkymas ir apsauga, pirštų atspaudai, DNR pavyzdžiai, veido atvaizdas.

ĮVADAS

Asmens tapatybės nustatymas biometriniais metodais ir jų pagrindu sukurtos bei sparčiai besivystančios naujos biometrinės sistemos, po 2001 m. įvykdyto teroro akto JAV, tapo perspektyvia aukštųjų technologijų sritimi įgalinančia užtikrinti didesnę visuomenės saugumą. Biometrinės sistemos, asmens tapatybės nustatymo procese, užima vis platesnį pritaikymą teisės saugoje, informacijos sistemose, sveikatos apsaugoje, finansų sektoriuje, įėjimo į ypatingo saugumo pastatus ir teritorijas apsaugos kontrolės sistemose ir daugelyje kitų sričių. Unikalus asmens biometriniai duomenys (veido formos savybės, pirštų ir delno atspaudai, delno forma, akies rainelė ir tinklainė, balso tembras, ausies forma, DNR,

spausdinimo ritmas, parašas, eiseną ir kt.) yra naudojami automatinio asmens atpažinimo (identifikacijos) procedūrose, kai būtina nustatyti, ar asmuo yra tas, kuo jis prisistato esąs, bei asmens tapatybės nustatymo (autentifikacijos) procedūrose, kai biometrinė sistema atpažįsta asmenį, išskirdama jį iš kitų asmenų, kurių biometriniai duomenys yra saugomi duomenų bazėse. Biometrinių sistemų panaudojimo pagrindinis tikslas yra vienareikšmiškai atpažinti ir/ar nustatyti asmens tapatybę, todėl jų taikymas dažnai siejamas su teisėsaugos institucijomis, kai biometriniai duomenys, pavyzdžiui veido atvaizdas, pirštų ir/ar delno atspaudai ar parašas, yra naudojami tiriant nusikalstamas veikas.

Šiuo metu pasaulyje naudojamos ir toliau sparčiai tobulinamos įvairios biometrinės sistemos. Pačios pagrindinės, kurios naudojamos ir Lietuvos Respublikos (toliau – LR) įstaigose bei organizacijose, yra šios:

✓ veido atpažinimo sistemos, kai analizuojamos unikalios veido formos savybės ir pagrindinių bruožų išsidėstymas veide. Šiuolaikinės veido atpažinimo sistemos gali identifikuoti asmenį ir/ar patvirtinti asmens tapatybę pagal pateiktas fotonuotraukas, sukurtą kompozicinį portretą (fotorobotą), naudojant filmuotą ar video medžiagą, o taip pat realiaame laike masinėse žmonių susibūrimo vietose, nustatant asmens tapatybę nuotoliniu būdu. Pagrindinis metodo privalumas – galimybė asmens tapatybę nustatyti nuotoliniu būdu, t.y. nėra tiesioginio kontakto su matavimo aparatu, o žmogaus veidui tiesiog pakanka patekti į vaizdo kameros objektyvą. Ši technologija sudėtinga, nes jos esmę labiausiai lemia programinės įrangos algoritmų panaudojimas atliekant dvimatį ar trimatį veido vaizdo skenavimą ir atpažinimą;

✓ pirštų atspaudų atpažinimo sistemos, kai atliekama kompiuterinė pirštų atspaudų vaizdo analizė ir pagrindinių piršto atspaudų (papiliarinio rašto) savybių (linijų pradžių ir pabaigų, linijų išsišakojimų, susiliejimų, lūžių ir kt.) sulyginimas. Komerciniu požiūriu tai plačiausiai pasaulyje šiuo metu naudojamos sistemos įvairiose visuomenės gyvenimo srityse, tame tarpe ir teisėsaugoje. Tai pakankamą tikslumą (nustatant asmens tapatybę) užtikrinanti biometrinė technologija;

✓ plaštakos geometrijos matavimo ir delno skenavimo sistemos – jų darbo principas panašus į pirštų atspaudų nustatymą. Pirmu atveju fiksuojamas visos plaštakos trimatis vaizdas ir atliekama geometrinių matmenų analizė. Metodas labai patikimas, pasižymi lankstumu ir palyginti didele sparta. Antru atveju skenuojami ir analizuojami delno odos

papiliarinio rašto ypatumai. Šios sistemos dažniausiai naudojamos įėjimo į pastatus ir teritorijas apsaugos kontrolės sistemose, oro uostuose;

✓ akies rainelės ir akies tinklainės atpažinimo sistemos yra vienos iš tiksliausių biometrinių sistemų. Akies rainelės sistemose analizuojama tarp akies vyzdžio ir stiklakūnio esanti (žiedo formos ir turtingos tekstūros spalvoto audinio) akies dalis. Technologija šiuo metu yra sėkmingai taikoma praktikoje. Tarptautinė civilinės aviacijos organizacija akies rainelę, pirštų atspaudus ir veido vaizdą, pripažino ir standartizavo pasų panaudojime. Akies tinklainės sistemose skenuojamas ir analizuojamas akies dugne esantis unikalus kraujagyslių tinklas. Tinklainės unikalumas ir privalumas – ne tik nesikartojantis raštas, bet ir tai, kad skenuojama vidinė akies dalis, kurios neįmanoma imituoti. Tokios sistemos dažniausiai naudojamos superslaptuose ir uždaruose objektuose;

✓ parašo analizės sistemos, kuriose analizuojami pasirašančio žmogaus rankos judesiai. Galima matuoti daugelį parašo proceso savybių: rašiklio prispaudimo jėgą, garsą, kurį sukuria rašiklio ir popieriaus trintis, kampą, kuriuo pakreipiamas rašiklis, jo judėjimo greitis ir t.t.. Dažniausiai naudojamos asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų išdavimo įstaigose;

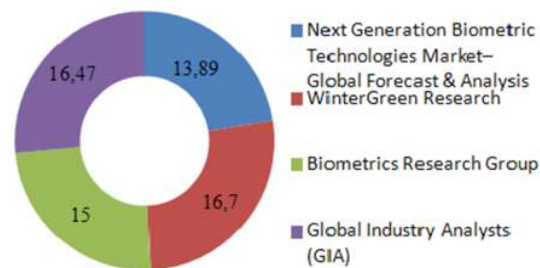
✓ balso atpažinimo sistemos analizuoja unikalias žmogaus balso savybes. Šiose sistemose naudojama palyginti nesudėtinga aparatūra: mikrofonas ir standartinis kompiuteris su balso parametrams tirti reikalinga programine įranga.. Metodas puikiai tinka asmens tapatybei nustatyti pokalbio telefonu metu. Šiuo metu pagrindinės šių sistemų vystymosi kryptys yra tokios: balsų bazių kūrimas; užtriukšmintų garso įrašų filtravimas, garso įrašų suprantamumo gerinimas, norimo asmens balso išskyrimas iš daugelio balsų, asmens identifikavimas pagal balsą ir pan.;

✓ DNR suliginimo sistemose asmens tapatybė yra nustatoma praktiškai vienareikšmiškai. Tačiau kasdieniniame visuomenės gyvenime, dėl pakankamai didelių laiko sąnaudų ir kainos, šios technologijos dažniausiai naudojamas tik teisėsaugos institucijų atliekamuose tyrimuose.

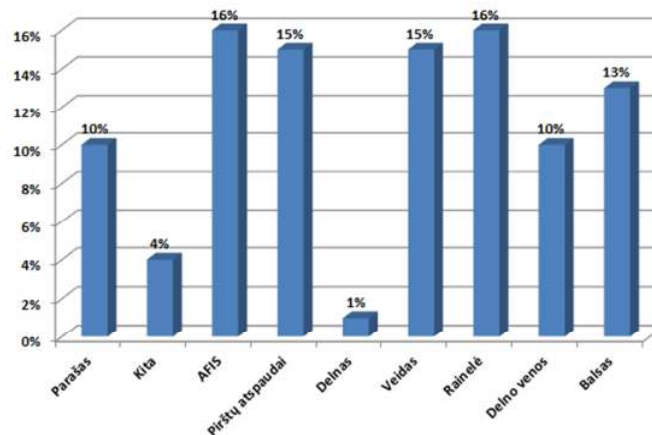
Biometrinių technologijų¹ rinkos vystymosi perspektyvas pasaulyje nagrinėja visa eilė ekspertinių užsienio kompanijų: International Biometric Group's Biometrics Market and Industry (www.biometricgroup.com), Markets and Markets Analysis

¹ Terminas „biometrinės technologijos“ yra suprantamas, kaip visuma technologijų susijusių su asmens tapatybės identifikacija ir autentifikacija, pagal unikalius asmens biometrinius duomenis. Tai įvairių tipų biometrinių duomenų skeneriai, programinė įranga (unikalių požymių išskyrimo ir apdorojimo algoritmai), skirta biometrinių duomenų transformacijai į skaitmeninį kodą (šabloną), duomenų šablonų saugojimo bazės, programinė įranga skirta gautų rezultatų suliginimui ir identifikacijos ir /ar autentifikacijos sprendimo priėmimui.

(www.marketsandmarkets.com), Acuity Market Intelligence (www.acuity-mi.com), Winter Green Research (wintergreenresearch.com), Biometrics Research Group (www.biometrics.cse.msu.edu), Global Industry Analysts (www.strategyr.com), Frost & Sullivan (www.frost.com) ir kitos. Atlikta šių kompanijų biometrinės rinkos augimo prognozių analizė parodė, kad numatomas spartus (apie 15-18%) kasmetinis šių rinkų augimas. Kai kurių šių kompanijų biometrinės rinkos prognozės 2017 metams yra pateiktos 1 paveiksle. Atsižvelgiant į šių kompanijų trumpalaikes ir ilgalaikes prognozes, buvo įvertintos įvairių biometrinių metodų pagrindu sukurtų biometrinių sistemų pagrindinės vystimosi tendencijos iki 2017 metų (pav.2). Prognozuojama, kad didžiąją rinkos dalį užims automatinės pirštų atspaudų identifikavimo sistemos (angl. - Automated Fingerprint Identification System, toliau - AFIS), pirštų atspaudų skeneriai, akies rainelės ir veido atpažinimo sistemos, balso atpažinimo sistemos. Tai pasaulinės tendencijos. Kadangi šios biometrinės sistemos yra aktualios ir Lietuvoje, tai galima prognozuoti vis platesnį jų panaudojimą įvairiose mūsų šalies organizacijose ir teisėsaugos institucijose, siekiant užtikrinti visuomenės saugumą.

1 pav. Biometrinių sistemų rinkos prognozė iki 2017 metų (milijardai USD \$).

2 pav. Biometrinių metodų ir jų pagrindu sukurtų sistemų rinkos prognozė 2015 metais

Visų biometrinių sistemų darbas yra grindžiamas unikalių asmens biometrinių duomenų panaudojimu, tai yra fizinio asmens duomenų, kurie yra susiję su asmens išoriniais požymiais, elgesiu ir psichologinėmis charakteristikomis. Tokių duomenų rinkimas ir naudojimas įvairiems visuomenės gyvenimo tikslams yra tiesiogiai susijęs su asmens pagrindinių teisių ir laisvių apsauga, kurias reglamentuoja atitinkami teisės aktai. Šie duomenys dažnai naudojami ne tik tapatybei nustatyti, bet ir papildomų identifikavimo ir/ar autentifikavimo programų sukūrimui. Dėl to atsiranda problema - tam tikri biometriniai duomenys apima daugiau informacijos nei yra reikalinga asmens tapatybės nustatymui. Pavyzdžiui kovoje prieš terorizmą prioritetas visuomet yra suteikiamas visuomenės saugumui, tačiau ginant vienas vertybes dažnai automatiškai sumažinama kitų apsauga. Todėl reikia nepamiršti teisės į žmogaus orumą, kuris yra neliečiamas ir kurį reikia gerbti ir saugoti, teisės į sveikatą ir sveiką gyvenimą, taip pat į asmenybės ir asmens duomenų apsaugą. Europos Sąjungos žmogaus teisių chartijos² 7 ir 8 straipsniai aiškiai nustato šių paminėtų žmogaus teisių apsaugos standartus, o duomenų apsauga įvardijama kaip viena iš svarbiausių asmens laisvės sąlygų.

Straipsnio **tikslas** - atlikti LR teisės aktų, reglamentuojančių asmens biometrinių duomenų rinkimą, tvarkymą, naudojimą ir saugą, analizę. Įgyvendinant šį tikslą keliami šie **uždaviniai**: 1) išnagrinėti pagrindinius LR Seimo ir Vyriausybės priimtus teisės aktus, reglamentuojančius asmens biometrinių duomenų tvarkymą, šių aktų sąsajas ir harmonizacijos užtikrinimą su analogiškais Europos Sąjungos teisės aktais; 2) atlikti LR teisėsaugos institucijų priimtų teisės aktų, skirtų šių institucijų valdomų registrų įsteigimui ir šių registrų teisinių nuostatų, reglamentuojančių asmens biometrinių duomenų rinkimą, tvarkymą, naudojimą ir saugą, analizę.

Tyrimo objektas - LR teisės aktai reglamentuojantys asmens biometrinių duomenų rinkimą, tvarkymą, naudojimą ir saugą.

Tyrimo metodai. Analizuojant teisės aktus naudoti lyginamasis, analizės bei sisteminimo metodai.

ASMENS BIOMETRINIŲ DUOMENŲ TVARKYMO TEISINIO REGLAMENTAVIMO ASPEKTAI LIETUVOS RESPUBLIKOJE

LR teisės aktus, kurie reglamentuoja asmens biometrinių duomenų rinkimą, tvarkymą, naudojimą ir saugą, sąlyginai būtų galima skirstyti į dvi grupes. Pirmai grupei galima būtų

---

² Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija (2010 3 30 LT C 83/02).

priskirti teisės aktus, kurie pakankamai pilnai atspindi pagrindines Europos Sąjungos (toliau – ES) ir Tarptautinės civilinės aviacijos organizacijos ([angl.](#) - *International Civil Aviation Organization*³, toliau - ICAO) teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias asmens privatumo problemas susijusias su biometriniiais asmens duomenimis, jų paėmimu, naudojimu, tvarkymu ir apsauga. Prie antrosios grupės tikslinga priskirti LR teisėsaugos institucijų (Vidaus reikalų sistemai priklausančių - [Vidaus reikalų ministerijos](#) (toliau – VRM), [policijos](#), [Sienos apsaugos tarnybos](#), [muitinės](#) ir specialiųjų tarnybų) teisės aktus, skirtus žinybinių registrų steigimui. Šių registrų teisinės nuostatos reglamentuoja asmenų, patekusių į teisėsaugos akiratį, biometrinių duomenų paėmimo, naudojimo ir saugojimo tvarką.

Vienas pagrindinių pirmosios grupės LR teisės aktų, kuriame reglamentuojamos asmens duomenų tvarkymo, panaudojimo ir saugumo teisinės nuostatos yra LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (toliau - ADTAĮ), kuris „nustato fizinių asmenų, kaip duomenų subjektų teises, šių teisių apsaugos tvarką, juridinių ir fizinių asmenų teises, pareigas ir atsakomybę tvarkant asmens duomenis“⁴. Įstatymas aktualiai atspindi LR asmens duomenų apsaugos teisinį reglamentavimą suderintą su Europos Sąjungos teisės aktais ir visų pirma Europos Parlamento (toliau – EP) ir Europos Tarybos (toliau – ET) Direktyvos 95/46/EB⁵ iškeltomis problemomis, iš kurių viena pagrindinių – grėsmė asmens privatumui.

ADTAĮ pagrindinis tikslas, nurodytas 1 str. 1 d., yra „ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę tvarkant asmens duomenis“⁶. Kaip reglamentuoja ADTAĮ 2 str., „bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai“⁷ yra laikoma asmens duomenimis.

³ Tarptautinė civilinės aviacijos organizacija yra [JTO](#) sukurta organizacija, nustatanti tarptautines normas, kordinuojanti aviacijos vystymą, reguliuojanti skrydžių saugumą ir efektyvumą. Šiuo metu organizacija jungia 190 šalių. Lietuva Tarptautinės Civilinės Aviacijos Organizacijos nare tapo [1992 m. vasario 7 d.](#) 2009 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 390/2009 (OL L 131/1) apibrėžiami biometrinių identifikatorių rinkimo standartai, atsižvelgiant į atitinkamas Tarptautinės civilinės aviacijos organizacijos (ICAO) nustatytas nuostatas.

⁴ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. Nr. 1-1374. *Valstybės žinios*, 1996.07.03, Nr.: 63-1479; *Valstybės žinios*, 2008.02.23, Nr.: 22-804).

⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 1995 m. spalio 24 d. direktyva 95/46/EB „Dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo.“ [1995] OL L 281, 23.11.1995, p. 31. Tai svarbiausias galiojantis asmens duomenų apsaugą reglamentuojantis ES teisės aktas, priimtas siekiant dviejų tikslų: apsaugoti pagrindinę teisę į duomenų apsaugą ir užtikrinti laisvą asmens duomenų judėjimą tarp valstybių narių.

⁶ ADTAĮ, *op cit.*, 1 str. 1 d.

⁷ ADTAĮ, *op cit.*, 2 str. 1 d.

Taigi, biometriniai asmens duomenys, būdami fizinio, fiziologinio, psichologinio, pobūdžio asmens požymiais, yra ADTAĮ sąvokos „asmens duomenys“ dalis, nes atskirai sąvokos „biometriniai asmens duomenys“ ADTAĮ nėra. Todėl šis teisės aktas būtų pagrindinis taikytinas ir biometrinių asmens duomenų tvarkymui. Biometriniai asmens duomenys turi būti tvarkomi tik jeigu tam yra teisinis pagrindas.

Santykius, kurie atsiranda tvarkant asmens duomenis automatinio būdu, taip pat neautomatinio būdu tvarkant asmens duomenų susistemintas rinkmenas (sąrašus, kartotekas, bylas, sąvadus ir kita) – reglamentuoja ADTAĮ 1 str. 2 d.: „Šis įstatymas reglamentuoja santykius, kurie atsiranda tvarkant asmens duomenis automatinio būdu, taip pat neautomatinio būdu tvarkant asmens duomenų susistemintas rinkmenas: sąrašus, kartotekas, bylas, sąvadus ir kita. Įstatymas nustato fizinių asmenų, kaip duomenų subjektų, teises, šių teisių apsaugos tvarką, juridinių ir fizinių asmenų teises, pareigas ir atsakomybę tvarkant asmens duomenis.“⁸. Jeigu asmens duomenis tvarko fizinis asmuo tik asmeniniams poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, ADTAĮ nėra taikomas, pvz., jeigu asmuo įsigyja biometrines spynas savo namų nuo vagystės apsaugai arba biometrines užraktas savo automobilio apsaugai ir pan.

Asmens biometriniai duomenys gali būti tvarkomi tik esant teisėtam pagrindui. Asmens duomenų tvarkymas laikomas teisėtu tik tuo atveju, jeigu jis atitinka ADTAĮ 3 ir 5 str. reikalavimus, kuriuos privalo užtikrinti duomenų valdytojas, tai būtų: 1) asmens duomenys tvarkomi tik esant apibrėžtam ir teisėtam tikslui; 2) duomenų tvarkymas turi būti tikslus, sąžiningas ir teisėtas; 3) būtina asmens duomenų tvarkymo nuolatinė kontrolė: „asmens duomenys, nuolat atnaujinami, o netikslūs ar neišsamūs duomenys turi būti ištaisyti, papildyti, sunaikinti arba sustabdytas jų tvarkymas“⁹; 4) turi būti užtikrintas duomenų tapatumas, tinkamumas, duomenų rinkimo ir saugojimo proporcingumas; 5) būtinas saugojimo termino priklausomumas nuo tikslų, dėl kurių šie duomenys buvo surinkti ir tvarkomi.

Naudojant biometrines asmens tapatybės identifikavimo ir/ar autentifikavimo sistemas visų pirma turi būti įvertintas tvarkomų asmens biometrinių duomenų proporcingumas ir būtinumas. Pvz., diegti biometrines sistemas, paremtą asmens atpažinimo pagal pirštų atspaudus metodu, įėjimo kontrolei užtikrinti į sveikatingumo ar sporto centrą, saugant duomenis centralizuotai, būtų nei proporcinga, nei būtina, kadangi pilnai pakaktų ir kitų saugumo

⁸ ADTAĮ, *supra* note 4., 1 str. 2 d.

⁹ ADTAĮ, *supra* note 4., 3 str. 3 d.

priemonių (pvz., magnetinių kortelių). Daugelyje ES šalių toks biometrinių duomenų naudojimas ir centralizuotas šių duomenų saugojimas gali būti leidžiamas tik tokiais atvejais, kai svarbesnis yra visuomenės saugumas. Nagrinėjant biometrinės sistemos proporcingą taikymą, reikia atsižvelgti ir į tai, ar biometrinė sistema yra būtina poreikiui tenkinti ir ar nėra pasirenkama vien dėl patogumo arba ekonomiškumo.

ADTAĮ 5 str. numatyta, kad tvarkant asmens duomenis, duomenų subjekto sutikimas yra privalomas, be to sutikimas turi būti laisvas, o ne priverstinis. Tai reiškia, kad asmuo turi būti visapusiškai informuotas apie jo biometrinių duomenų tvarkymą, kokios yra jo teisės, kiek galioja jo sutikimas, kada jis gali sutikimą atšaukti, koku būdu saugomi ir tvarkomi duomenys, kaip galima susipažinti su informacija ir t.t.

Taikant ADTAĮ 5 str., biometrinių sistemų panaudojimas ir biometrinių asmens duomenų tvarkymas yra laikomas teisėtu ir be duomenų subjekto sutikimo, pvz., jeigu duomenų valdytojo interesai yra svarbesni už duomenų subjektų teisę neregistruoti duomenų biometrinėje sistemoje. Tarkim, taikant proporcingumo principą, siekiant kontroliuoti įėjimą į cheminę laboratoriją su pavojingais virusais, į atominę elektrinę, ar kai yra objektyviomis aplinkybėmis ir dokumentais pagrįstų konkretaus didelio pavojaus įrodymų, asmens sutikimas nėra privalomas.

Parentant organizacines ir technines duomenų saugumo priemones, duomenų valdytojai ir duomenų tvarkytojai privalo vadovautis bendraisiais reikalavimais organizacinėms ir techninėms duomenų saugumo priemonėms¹⁰, kurios skirtos asmens duomenų apsaugai nuo atsitiktinio ar neteisėto jų sunaikinimo, pakeitimo, atskleidimo ir nuo bet kokio kito neteisėto tvarkymo. Nurodytame įsakyme pabrėžiama, kad duomenų valdytojas turėtų nustatyti biometrinių duomenų saugojimo terminą bei užtikrinti, kad po pagrįsto duomenų saugojimo laikotarpio duomenys būtų visiškai ištrinti. Tvarkant asmenų biometrinius duomenis ar jų šablonus (skaitmeninius atitikmenis) automatiniu būdu, pagal ADTAĮ 31 str., duomenų valdytojas privalo Vyriausybės nustatyta tvarka pranešti Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai (toliau - VDAI), kuri tam tikrais atvejais atlieka išankstinę patikrą numatytą ADTAĮ 33 str.

Saugant biometrinius duomenis centralizuotai, visuomet iškyla pavojus dėl šių duomenų naudojimo, kai dėl įvairių biometrinių sistemų technologinių sprendimų, tarpusavyje

¹⁰ Valstybinės asmens duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus 2008 m. lapkričio 12 d. įsakymas Nr. IT-71(1.12) „Dėl bendrųjų reikalavimų organizacinėms ir techninėms duomenų saugumo priemonėms patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 135- 5298.

sujungiamos įvairios biometrinių duomenų bazės. Pavojus, kad tokie duomenys bus pakartotinai panaudoti nesuderinamais tikslais, ypač neleistinos priegigos atveju, visada yra. Todėl tokiose sistemose turi būti nustatytos papildomos apsaugos priemonės, rekomenduojamos kompetentingos nacionalinės duomenų apsaugos institucijos, kurios kontrolė, tokiais atvejais, turėtų būti visokeriopai sustiprinta.

Tvarkant asmens biometrinius duomenis, turi būti įvertinama, koku būdu gali būti saugomi asmens biometriniai duomenys: biometrinės sistemos įrenginio atmintyje, centrinėje duomenų bazėje ar išorinėje laikmenoje. Kiekvienu atveju, atsižvelgiant į individualų tvarkymo poreikį, reikėtų pasirinkti mažiausiai asmens privatumą ribojančias priemones. LR Seimo ir Vyriausybės teisės aktai, reglamentuojantys asmens biometrinių duomenų panaudojimą asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose, privalo vadovautis nuostatomis suderintomis su atitinkamų dokumentų įstatymų prieduose nurodytais ES teisės aktais.

Sutinkamai su ES Parlamento ir Tarybos priimtu ir papildytu reglamentais¹¹,¹² ir ICAO rekomendacijomis, ISO/IEC 7810:1995 standartu ir ICAO DOC 9303¹³ nustatytais reikalavimais, aktualioje LR paso redakcijos¹⁴ 4 str. 3 dalyje pateikta nuostata dėl asmens veido atvaizdo duomenų fiksavimo elektroniniu būdu į pasą¹⁵, kuri įsigaliojo nuo 2006 m., o nuostata dėl asmens pirštų atspaudų – įsigaliojo Europos Komisijai nustačius technines specifikacijas dėl pirštų atspaudų. Šie asmens biometriniai duomenys yra talpinami paso elektroninėje laikmenoje ir saugomi pagrindinio valstybės registro - LR gyventojų registro¹⁶ duomenų bazėje teisės aktų nustatyta tvarka. LR gyventojų registro įstatymo 14 str. 1 ir 2 punktuose nurodoma, kad už šio registro duomenų saugą yra atsakingos registrą tvarkančios įstaigos, o registrą tvarkančių įstaigų darbuotojai turi pasirašyti pasižadėjimus, kad saugos asmens duomenų paslaptį ir nepažeis šio ir ADTA įstatymo. Be to įstatymo 11 str. 5 dalyje yra nurodoma, kam gali būti teikiami asmens biometriniai duomenys: „Veido atvaizdas,

¹¹ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2252/2004 2004 m. gruodžio 13 d. „Dėl valstybių narių išduodamų pasų ir kelionės dokumentų apsauginių savybių ir biometrikos standartų“ [2004] OL L 385/1.

¹² Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 444/2009 2009 m. gegužės 28 d. iš dalies keičiantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2252/2004 „Dėl valstybių narių išduodamų pasų ir kelionės dokumentų apsauginių savybių ir biometrikos standartų“ [2009] OL L 142/1.

¹³ Machine Readable Travel Documents. Doc 9303. V2. Specifications for electronically enabled passports with biometric identification capability. http://www.icao.int/publications/Documents/9303_p1_v1_cons_en.pdf.

¹⁴ Lietuvos Respublikos paso įstatymas. Nr. IX-590. 2001-11-08. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 99-3524.

¹⁵ Paso elektroninėje laikmenoje yra paso savininko dvimatė nuotrauka, piršto atspaudas, bei asmeniniai duomenys: vardas, pavardė, gimimo data, paso numeris, jo išdavimo data bei jo galiojimo pabaiga. Kad pasas turi biometrinių duomenų elektroninę laikmeną nurodo paso viršelio apačioje specialus simbolis.

¹⁶ Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. I-2237.

pirštų atspaudai ir parašas gali būti teikiami tik teisėtvarkos, žvalgybos ir asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus išduodančioms institucijoms. Veido atvaizdas ir parašas gali būti teikiami valstybės institucijoms juridinę galią turinčių dokumentų gamybai tik esant asmens sutikimui. Veido atvaizdas gali būti teikiamas finansų įstaigoms tik tų asmenų, kuriems ketinama suteikti finansines paslaugas, susijusias su rizikos priėmimu. Veido atvaizdas teikiamas sveikatos priežiūros įstaigoms nenustatytos asmens tapatybės pacientų asmens tapatybei patvirtinti ir (ar) nustatyti, taip pat notarams ir antstoliams – teisės aktų nustatytais funkcijoms atlikti, kai to reikia kaip papildomos asmens identifikavimo priemonės asmens tapatybei nustatyti.“ Analogiški reikalavimai dėl biometrinių asmens duomenų panaudojimo ir saugos yra pateikti LR tarnybinio paso įstatyme¹⁷, Asmens tapatybės kortelės įstatyme¹⁸ ir LR įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“¹⁹. Šie reikalavimai į nurodytus teisės aktus įtraukti ir yra pastoviai atnaujinami nuo 2006 m., atsižvelgiant į naujausius ES reikalavimus ir ICAO rekomendacijas.

Įstatymiškai įteisinus biometrinių duomenų naudojimo tvarką minėtuose asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose, Žmogaus teisių stebėjimo instituto (toliau – ŽTSI)²⁰ 2011 m. ataskaitoje atkreiptas dėmesys į tai, kad dar 2006 m. Lietuvoje visuomenė nebuvo tinkamai informuota apie pasų su biometriniais duomenimis įvedimą. Nei politiniame, nei visuomeniniame lygmenyje nevyko diskusijos dėl šių dokumentų patikimumo, efektyvumo ir, svarbiausia, dėl jų įtakos asmens teisei į privataus gyvenimo gerbimą. Tačiau reikia priimti dėmesin tai, kad asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų apsauginės savybės bei biometrikos standartai ES valstybių narių pasuose ir kelionės dokumentuose atsirado 2004 m. priėmus EP ir ET Reglamentą Nr. 2252/2004, vėliau Reglamentą Nr. 444/2009 EB²¹, o tai yra ne diskutuotinas, o privalomas teisės aktas.

¹⁷ Lietuvos Respublikos tarnybinio paso įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 7-178.

¹⁸ Asmens tapatybės kortelės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 97-3417. Šis įstatymas ir jo 2, 4, 5 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (*Valstybės žinios*, 2010, Nr. 125-6379) įteisinio asmens biometrinių duomenų bei asmens atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikato ir kvalifikuoto sertifikato diegimą į asmens tapatybės korteles.

¹⁹ LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2539. Šio įstatymo 121 ir 122 straipsniai reglamentuoja atvejus, kai asmens tapatybei nustatyti užsienietis yra nufotografuojamas ir paimami jo pirštų atspaudai ar atliekamas DNR testas.

²⁰ Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2011m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2012.

https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Ataskaita_ZTSI_GALUTINE_2011_1.pdf - prisijungimo laikas: 2014-09-24.

²¹ 2009 m. gegužės 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr.444/2009, iš dalies keičiančiame Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2252/2004 dėl valstybių narių išduodamų pasų ir kelionės dokumentų apsauginių savybių ir biometrikos standartų, reglamentuota, kad pasuose ir kelionės dokumentuose turi būti labai saugi laikmena, kurioje yra veido atvaizdas. Valstybės narės į sąveikias formas taip pat įtraukia du tiesiai įspausčius

Tokiu būdu galima daryti išvadą, kad pagrindiniai LR teisės aktai, kurie reglamentuoja biometrinių asmens duomenų panaudojimą tapatybės nustatymo procese - ADTA įstatymas, įstatymai priimti dėl asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų paskirties, jų išdavimo, galiojimo, keitimo, grąžinimo, paėmimo, paskelbimo negaliojančiais ir juose įrašomus asmens duomenis, tame tarpe ir biometrinius - yra harmonizuoti su pagrindiniais ES teisės aktais reglamentuojančiais asmens duomenų (tame tarpe ir biometrinių) teisinę apsaugą.

Antrajai grupei priskirtini LR teisėsaugos institucijų (Vidaus reikalų sistemai priklausančių – VRM, [Policijos](#), [Sienos apsaugos tarnybos](#) ir kitų) teisės aktai, reglamentuojantys asmens biometrinių duomenų paėmimą, naudojimą, tvarkymą ir saugojimą, yra pateikiami Vyriausybės ir LR teisėsaugos institucijų žinybiniuose registruose, bei informacinėse sistemose.

Policijos veiklos įstatyme²² nurodoma, kad siekiant užtikrinti kuo efektyvesnę asmens biometrinių duomenų (pirštų atspaudų, DNR pavyzdžių, veido atvaizdų) pateikimą į atitinkamų registru duomenų bazes, būtina vadovautis esančiais ir nuolat atnaujinamais tų registru nuostatais. Ir anksčiau LR policijos veiklos įstatyme pareigūnams buvo suteikta teisė daktiloskopuoti asmenis, o policijos įstaigoms gautus daktiloskopinius duomenis tvarkyti žinybiniame registre, tačiau asmenų, kuriuos galima daktiloskopuoti, kategorijos nebuvo apibrėžtos tiksliai. Šis neapibrėžtumas buvo ištaisytas Policijos veiklos įstatymo 18 str. 13 d. pakeitimu²³, kuris nustato kategorijas asmenų, kuriuos galima „matuoti, aprašyti jų išorės požymius, daryti garso ar vaizdo įrašus, imti pirštų atspaudus, ėminių genetiniams tipizavimui ar pavyzdžius lyginamajam tyrimui ir identifikavimui atlikti“. Šis įstatymo pakeitimas sąlygojo visos eilės žinybinių registru, kuriuose nurodomos atitinkamos asmenų kategorijos²⁴ ir biometrinių duomenų iš šių asmenų paėmimas, tvarkymas, naudojimas ir sauga, atnaujinimą. ADTAĮ 5 str. numatyta, kad tvarkant asmens duomenis, duomenų subjekto

---

pirštų atspaudus. Duomenys turi būti apsaugoti, o laikmena turi būti pakankamos talpos ir galios, kad būtų garantuotas duomenų integralumas, autentiškumas ir konfidencialumas.

²² Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 90-2777; *Valstybės Žinios*. 2000, Nr.: 101.

²³ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 1, 2, 3, 6², 7, 11, 12, 15, 16, 18, 19 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2009, Nr. 130- 5637.

²⁴ Pagrindinės žinybiniuose registruose pateikiamos asmenų kategorijos, iš kurių paimami atitinkami biometriniai duomenys yra: asmenys, kuriems taikomos prevencinio poveikio priemonės pagal LR organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymą; asmenys įstatymų ar kitų teisės aktų nustatyta tvarka įrašyti į policijos įskaitas; asmenys, kuriems įteiktas pranešimas apie įtarimą padarius nusikalstamą veiką; kardomojo kalinimo tvarka suimti asmenys atvejais, nustatytais LR suėmimo vykdymo įstatyme; laikinai sulaikyti asmenys; teisti asmenys; LR atlikę teismo nuosprendžiu paskirtą arešto ar terminuoto laisvės atėmimo bausmę ir kitos konkrečiam registru priskirtos asmenų kategorijos.

sutikimas yra privalomas, be to sutikimas turi būti laisvas, o ne priverstinis. Tačiau atsižvelgiant į visuomenės saugumo užtikrinimo būtinybę ir aukščiau nurodytas asmenų kategorijas šis reikalavimas negali trukdyti teisinio proceso eigai.

Pagrindiniai valstybės ir žinybiniai registrai, bei informacinės sistemos, kuriuose kaupiama informacija apie asmens biometrinius duomenis yra šie: LR gyventojų registras, daktiloskopinių duomenų registras, DNR registras, habitoskopinių duomenų registras, ieškomų asmenų, [neatpažintų lavonų](#) ir [nežinomų bejėgių asmenų](#) registras. Šių registrų teisinės nuostatos reglamentuoja jų paskirtį²⁵, biometrinių asmens duomenų paėmimą, tvarkymą, saugą, registrų duomenų teikėjus, sąveiką su kitais registrais ir kitus aspektus.

Daktiloskopinių duomenų Lietuvos policijos žinybinis registras²⁶ buvo įsteigtas automatizuotos daktiloskopinės identifikacijos sistemos duomenų bazės pagrindu. Šio registro paskirtis, reglamentuota 3 punkte, sutampa su aukščiau nurodytomis nuostatomis. Registro objektus (asmens biometrinius duomenis) registre tvarko Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras (toliau - LPKTC), kuris ir atsako už jų registraciją, patikrinimą ar jie teisingi, tikslūs, išsamūs, atnaujinimą, papildymą ir saugą. Registre tvarkomi biimetriniai duomenys - yra nurodyti registro 19.8 ir 19.9 punktuose – tai „rankų atspaudai (tai yra rankų visų pirštų ir delnų papiliarinių linijų atspindžiai ir rankų pėdsakai, tai įvykio vietose rastos ir paimtos nenustatytų asmenų rankų papiliarinių linijų žymės) ir skaitmeniniai veido ir ypatingų žymių atvaizdai, kai daktiloskopavimui yra naudojamas elektroninis skenavimo įrenginys“. Šie duomenys yra registruojami pateikus registro tvarkymo įstaigai daktiloskopines korteles ir korteles su rankų pėdsakų atvaizdais arba jų atitikmenis elektronine forma. Registre nėra detalizuojami skenavimui skirtų įrenginių tipai, nuo kurių veikimo principo priklauso paimamų biometrinių duomenų tikslumas, patikimumas ir kitos technologinės charakteristikos. Tai susiję su nuolat tobulėjančiomis biimetrinėmis technologijomis, kurios apima ne tik skenavimo principus, bet ir viso proceso programinį aprūpinimą. Šis klausimas priklauso vadovaujančios registro tvarkymo įstaigos – Policijos departamento kompetencijai,

²⁵ Nagrinėjamų registrų pagrindinė paskirtis, pateikiama registrų nuostatose - registruoti registrų objektus, kausti, apdoroti, sisteminti, saugoti, naudoti ir teikti registrų duomenis ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūrai, teismams, kitoms įgaliotoms valstybės institucijoms, o ES teisės aktų bei LR tarptautinių sutarčių, įstatymų nustatyta tvarka užsienio valstybių teisės saugos institucijoms bei tarptautinėms teisės saugos organizacijoms nusikalstamų veikų atskleidimo, tyrimo ir prevencijos, viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimo tikslais ir atlikti kitus registro duomenų tvarkymo veiksmus.

²⁶ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. vasario 5 d. įsakymas Nr. 5-V-88. „[Dėl Lietuvos policijos daktiloskopinių duomenų registro steigimo](#)“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-751.

kuris ir organizuoja kompiuterinės, programinės, komunikacinės įrangos įsigijimą, nustato šios įrangos priežiūros reikalavimus, sprendžia modernizavimo ir plėtimo klausimus.

Registro duomenų saugą reglamentuoja nuostatos, kurios pateiktos registro VIII skyriuje²⁷. Reikia atkreipti dėmesį į šiame registre reglamentuojamą asmens biometrinių duomenų registravimą ir teisę asmeniui, kurio duomenys įrašyti registre, susipažinti su šiais tvarkomais duomenimis: „Asmuo, kurio duomenys įrašyti registre, pateikęs asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir rašytinį prašymą registro tvarkymo įstaigai, turi teisę susipažinti su registre tvarkomais savo duomenimis arba peržiūrėti juos kompiuterio ekrane registro tvarkymo įstaigoje“²⁸. Taip pat „Asmuo, kurio duomenys įrašyti registre, susipažinęs su registre tvarkomais savo duomenimis, turi teisę reikalauti, kad būtų ištaisyti neteisingi, papildyti neišsamūs, pašalinti nereikalingi arba neteisėtai surinkti duomenys“²⁹. Duomenų surinkimo teisėtumas reglamentuojamas registro 4.1.-4.2. punktuose pateikiamu asmenų, kurių biometriniai duomenys surenkami, apibūdinimu, o 5.1.-5.2. punktuose nurodoma būtinybė šiuos duomenis surinkti.

Šiame registre pateiktos teisinės nuostatos, reglamentuojančios asmenų biometrinių duomenų tvarkymą, yra susietos su LR ir ES galiojančiais teisės aktais, užtikrinančiais šių duomenų saugų panaudojimą.

DNR žinybinis registras³⁰, pradėjęs veikti 2011 m. liepos 1 d., buvo įsteigtas automatizuotos DNR identifikacijos sistemos duomenų bazės pagrindu. Pagrindinė tvarkymo įstaiga yra LPKTC, kuris atsakingas už registro objektų – DNR analičių ir nenustatytų asmenų įvykio vietose paliktų biologinių pėdsakų (asmens biologinė medžiaga, rasta įvykio vietoje) paėmimą, tvarkymą ir saugą. Asmenų³¹ DNR duomenys šiame registre yra tvarkomi siekiant užtikrinti viešąją tvarką ir visuomenės saugumą, o taip pat siekiant atskleisti nusikalstamas veikas, pagerinti tyrimo rezultatus ir nusikaltimų prevenciją. Todėl ypatingas dėmesys yra

²⁷ Registro duomenų saugą reglamentuoja Registro duomenų saugos nuostatai, patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008 m. sausio 8 d. įsakymu Nr. 5-V-8 (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. 9-325) ir kiti saugos dokumentai, kurie rengiami, derinami ir tvirtinami Bendrųjų elektroninės informacijos saugos valstybės institucijų ir įstaigų informacinėse sistemose reikalavimų, patvirtintų LR Vyriausybės 1997 m. rugsėjo 4 d. nutarimu Nr. 952 (*Valstybės žinios*, 1997, Nr. 83-2075; 2007, Nr. 49-1891), nustatyta tvarka.

²⁸ Daktiloskopinių duomenų Lietuvos policijos žinybinis registras, *supra* note 26, 35punktas.

²⁹ Daktiloskopinių duomenų Lietuvos policijos žinybinis registras, *supra* note 26, 36 punktą.

³⁰ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. sausio 20 d. įsakymas Nr. 5-V- 42. „Dėl DNR duomenų registro steigimo ir nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr.10-475.

³¹ „asmenų kategorijos“, *supra* note 24. Pateiktą šioje nuorodoje sąrašą reikia papildyti: „asmenys, kurių tėvai ar vaikai yra dingę be žinios ir kurie savo valia raštu sutiko pateikti savo pavyzdžius lyginamajam DNR tyrimui atlikti; ikiteisminio tyrimo pareigūnai, teismo ekspertinių institucijų darbuotojai, kuriems rekomenduota pateikti DNR ėminius ir kurie sutiko, kad jie būtų paimti; asmenys, kurie dėl kitų priežasčių savo valia pateikia DNR ėminius“.

skiriamas šių duomenų tvarkymui, kuris atliekamas vadovaujantis ne tik LR teisės aktais, nurodytais registro 9 punkte, bet ir ES Parlamento ir Tarybos sprendimais³². Kadangi pagal unikalios DNR duomenis asmens tapatybė yra nustatoma tiksliausiai, tai visos įstaigos³³, kurios teikia šiuos duomenis į registrą, privalo užtikrinti ir atsakyti už pateikiamų duomenų teisingumą, tikslumą ir išsamumą, bei vadovautis ADTAĮ. Tapatybės nustatymo, naudojant DNR duomenis, tikslumo tikimybė yra tas skaičius, kuris pateikiamas teismui. JAV galioja reikalavimas, kad DNR analizė būtų unikali populiacijoje, kurios dydis eile viršija žmonių populiaciją žemėje. Todėl registre numatyta galimybė asmeniui, kurio duomenys įrašyti registre, turėti teisę susipažinti su registre tvarkomais savo duomenimis ir turėti teisę reikalauti, kad būtų ištaisyti neteisingi, papildyti neišsamūs, pašalinti nereikalingi arba neteisėtai surinkti duomenys. Esamų registre biometrinių duomenų (DNR analitės) teikimas ES valstybių narių juridiniams ir fiziniams asmenims atliekamas ta pačia tvarka kaip ir LR juridiniams ar fiziniams asmenims, vadovaujantis LR įstatymais (visų pirma ADTAĮ), kitais teisės aktais ir tarptautinėmis sutartimis. Registro duomenų sauga yra reglamentuojama analogiškai, kaip ir duomenų sauga daktiloskopinių duomenų registre. Už registro duomenų saugą atsako LPKTC ir vadovaujančioji registro tvarkymo įstaiga - Policijos departamentas³⁴.

Habitoskopinių duomenų žinybinis registras³⁵, kuris yra Vidaus reikalų informacinės sistemos (toliau – VRIS) sudėtinė dalis, pradėjo veikti 2013-08-01 reorganizavus arešto ar terminuoto laisvės atėmimo bausmę atlikusių asmenų atpažinimo žymių žinybinį registrą ir dalinai pakeitus jo tvarkytojus, vieni iš kurių šiuo metu yra LPKTC ir Lietuvos kriminalinės policijos biuras (toliau – LKPB). Registro objektai ir jų duomenys šiame darbe yra nagrinėjami biometrikos aspektu. LKPB ir LPKTC šiuo aspektu registre tvarko tokius asmens duomenis: tai skaitmeninis veido atvaizdas; veido skaitmeninio atvaizdo padarymo data;

³² 2008 m. birželio 23 d. Tarybos sprendimas 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje (OL 2008 L 210); 2008 m. birželio 23 d. Tarybos sprendimas 2008/616/TVR dėl Sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo (OL 2008 L 210); Europos Parlamento ir Tarybos 1995 m. spalio 24 d. direktyva 95/46/EB, *supra* note 5, 9 str.

³³ Į daktiloskopinį, DNR ir habitoskopinių duomenų žinybinius registrus duomenis teikia Policijos įstaigos; Kalėjų departamentas prie LR teisingumo ministerijos ir jam pavaldžios įstaigos; LR Generalinė ir teritorinės prokuratūros; kitos ikiteisminio tyrimo įstaigos; Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos; LR specialiųjų tyrimų tarnyba; Lietuvos kariuomenės Karo policija; LR valstybės saugumo departamentas; Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos; LR muitinė; Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie LR vidaus reikalų ministerijos; užsienio valstybių teisėsaugos institucijos bei tarptautinės teisėsaugos organizacijos.

³⁴ „Dėl DNR duomenų registro steigimo ir nuostatų patvirtinimo“ *supra* note 30, 50-54 punktai.

³⁵ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2013 m. gegužės 21 d. įsakymas Nr. 1v-440 „Dėl arešto ar terminuoto laisvės atėmimo bausmę atlikusių asmenų atpažinimo žymių žinybinio registro reorganizavimo į habitoskopinių duomenų registrą“. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 55-2762.

veido skaitmeninio atvaizdo padarymo pagrindas, taip pat ir habitoskopinių asmens duomenų skaitmeninius dokumentus (fotonuotraukas, vaizdo įrašus). LPKTC - tyrimo dokumentuose užfiksuotus nenustatytų asmenų atvaizdus teikia ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūroms, teismams, o taip pat ES valstybių narių ir valstybių, įgyvendinančių Tarybos sprendimus³⁶, teisėsaugos institucijoms. LR institucijų asmens duomenų tvarkymo ir saugos veiksmus reglamentuoja visų pirma ADTAĮ, LR asmens duomenų, tvarkomų vykdant policijos ir teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, teisinės apsaugos įstatymas³⁷ ir kiti šio registro 6 punkte nurodyti teisės aktai, o asmens duomenų apsaugos organizacinės ir techninės priemonės parenkamos vadovaujantis bendraisiais reikalavimais organizacinėms ir techninėms duomenų saugumo priemonėms, patvirtintais Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus įsakymu³⁸. Asmenys, tvarkantys registro duomenis, privalo pasirašyti pasižadėjimus saugoti registro duomenų paslaptį įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta laiką, nepažeisti ADTA įstatymo. Asmens duomenis, tame tarpe ir biometrinius, į registrą teikia visa eilė įstaigų³⁹, atsižvelgdamos į pagrindinius registro tikslus, nurodytus registro 4 punkte – „tirti nusikalstamas veikas ir užtikrinti jų prevenciją, organizuoti ir vykdyti asmenų paiešką, neatpažintų lavonų, nežinomų bejėgių asmenų tapatybės nustatymą pagal asmens atpažinimo žymes; nustatyti asmens tapatybę siekiant užtikrinti užsieniečių, kurie kompetentingų kontrolės institucijų buvo sulaikyti dėl neteisėto valstybės sienos kirtimo jūra, sausuma ar oru iš trečiosios šalies ir kurie nebuvo gražinti atgal į tą šalį, judėjimo kontrolę“. Sutinkamai su registro nuostatais LPKTC, registro objektams apibūdinti, papildomai naudojasi kitų registru ir informacinių sistemų asmens biometriniuosius duomenimis pagal Priumo⁴⁰ ir kitas sutartis,

³⁶ 2008-06-23 Tarybos sprendimas 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje (OL 2008 L 210, p. 1); 2008-06-23 Tarybos sprendimas 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo veiksmų planu, patvirtintu LR Vyriausybės 2005-03-15 nutarimu Nr. 310 (*Valstybės žinios*, 2009, Nr. 49-195); 2008-06-23 Tarybos sprendimas 2008/616/TVR dėl sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje įgyvendinimo (OL 2008 L 210, p. 12).

³⁷ LR asmens duomenų, tvarkomų vykdant policijos ir teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 52-2511.

³⁸ Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus įsakymas. *supra* note 10.

³⁹ *supra* note 33.

⁴⁰ 2008 m. birželio 23 d. ES Taryba priėmė sprendimą 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje (dar vadinamą Priumo sprendimu). Sprendime išdėstytos taisyklės, taikomos keitimaisi DNR analitėmis, pirštų atspaudais, transporto priemonių registracijos duomenimis ir informacija apie asmenis, įtariamus rengiant teroristų išpuolius, siekiama sustiprinti nusikalstamų veikų, visų pirma terorizmo ir tarpvalstybinio nusikalstamumo prevenciją ir užtikrinti viešąją tvarką didelių renginių metu. Tarybos sprendimas 2008/615/TVR, OL L 210, 2008. P. 1; Tarybos sprendimas 2008/616/TVR, OL L 210, 2008. P. 12.

taip pat pagal dvišalius susitarimus. LPKTC informacinės sistemos yra integruotos į Lietuvos policijos, VRM ir kitų institucijų infrastruktūrą, siunčiami duomenys į Interpolą ir EURODAC sistemą. Galima daryti išvadą, kad biometriniai duomenys asmenų, kurie yra šio registro objektai, yra renkami ir tvarkomi tik registre nustatytiems tikslams pasiekti.

Ieškomų asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejėgių asmenų žinybinis registras⁴¹, įsteigtas centrinės duomenų bazės "Ieškomi asmenys" pagrindu ir yra VRIS dalis. Registro asmens duomenų tvarkymo tikslas yra tapatybės nustatymo organizavimas ir vykdymas. Registro objektų, kurie nurodyti registro 3 punkte, kaupiamus biometrinius duomenis (veido vaizdo fotografija, daktiloskopiniai duomenys, DNR analizė) teikia Valstybės institucijos ir įstaigos⁴², kai yra paskelbiama asmens paieška. Šie duomenys visada nedelsiant yra sutikrinami su susijusių registrų duomenimis ir įrašomi į registro duomenų bazę. Pagrindiniai įstatymai, kurie reglamentuoja registro tvarkymą yra ADTAĮ, LR policijos įstatymas, LR asmens duomenų tvarkomų vykdant policijos ir teisminių bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, teisinės apsaugos įstatymas (Valstybės žinios, 2011, Nr. 52-2511), kurie užtikrina registro duomenų rinkimo ir saugos reikalavimus. Registro nuostatos reglamentuoja galimybę fiziniam asmeniui, kurio biometriniai duomenys tvarkomi registre, susipažinti su jais ir gauti juos neatlygintinai kartą per kalendorinius metus. Visiems juridiniams asmenims, nurodytiems registro 49.2-49.8 punktuose ir atliekantiems jų tiesiogines funkcijas, asmens biometriniai duomenys taip pat teikiami nemokamai. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad registro tvarkytojai pateikę duomenų gavėjams netikslus duomenis „privalo per 10 darbo dienų nuo informacijos apie registro duomenų netikslumus gavimo dienos patikrinti pateiktą informaciją ir, jai pasitvirtinus, ištaisyti netikslumus bei raštu informuoti apie tai duomenų gavėją, o informacijai nepasitvirtinus - raštu pranešti informaciją pateikusiam registro duomenų gavėjui apie atsisakymą ištaisyti netikslumus“⁴³. Registro 55 punkte nurodoma, kad už duomenų sauga yra atsakingos visos šio registro tvarkymo įstaigos, kurių kiekviena atsako už savo kuruojamą sritį, pvz.: centrinio kompiuterio patalpų, į kurias

⁴¹ LR Vidaus Reikalų Ministro 2006 m. birželio 20 d. įsakymas Nr. 1V-232 „Dėl ieškomų asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejėgių asmenų žinybinio registro“. *Valstybės žinios*, 2006-06-24, Nr. 71-2652.

⁴² Į ieškomų asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejėgių asmenų žinybinį registrą duomenis teikia Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros; teismai; sveikatos priežiūros įstaigos; Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie LR VRM; Lietuvos kariuomenės Karo policija; LR specialiųjų tyrimų tarnyba; Muitinės kriminalinė tarnyba; LR valstybės saugumo departamentas, kaip ikiteisminio tyrimo įstaiga; teritorinės policijos įstaigos; kitos ikiteisminio tyrimo įstaigos; Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR VRM; užsienio valstybių teisėsaugos institucijos bei tarptautinės teisėsaugos organizacijos.

⁴³ LR Vidaus Reikalų Ministro 2006 m. birželio 20 d. įsakymas Nr. 1V-232, *op. cit.* 41, 51 punktas.

pateikimas būtų ribotas, įrengimą; asmenų, tvarkančių registro duomenis, leidimų dirbti su duomenimis sistemos funkcionavimą; registruoja duomenų gavėjus; asmenims tvarkantiems duomenis; suteikia teisę dirbti su šiais duomenimis LR VR ministro nustatyta tvarka ir kitas sritis. Registre numatyta ir asmenų, kurie tvarko registro duomenis atsakomybė. Asmuo privalo pasirašyti pasižadėjimus saugoti duomenų paslaptį įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą laiką, nepažeisti LR ADTAĮ. Už neteisėtą registro duomenų paskelbimą, perdavimą, pakeitimą ar sunaikinimą yra numatyta atsakomybė įstatymų nustatyta tvarka.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktų registų teisinių nuostatų analizę, surenkant, panaudojant ir apsaugant asmens biometrinius duomenis, būtina atkreipti dėmesį į LR baudžiamojo proceso kodekso 156 str., kuriame yra nustatyta, kad „ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu, įtariamasis, o teismo nutartimi kaltinamasis, gali būti fotografuojami, filmuojami, matuojami, gali būti paimami jų rankų atspaudai ir pavyzdžiai genetinei daktiloskopijai nepriklausomai nuo įtariamojo, kaltinamojo nesutikimo“⁴⁴. Tokiu būdu vykstant baudžiamajam persekiojimui, ar vadovaujantis Policijos veiklos įstatymu, yra galimybė gauti asmens biometrinius duomenis ir juos įtraukti į policijos žinybinius registrus net ir asmeniui nesutinkant.

Apibendrinus pagrindinių valstybės ir žinybinių registų, bei informacinių sistemų, kuriuose kaupiama informacija apie asmens biometrinius duomenis, teisinį šių duomenų surinkimo, panaudojimo ir apsaugos reglamentavimą, galima daryti išvadą, kad šiuose visuose teisės aktuose yra atsižvelgiama į pagrindinius LR teisės aktus, kurie reglamentuoja asmens duomenų tvarkymą, panaudojimą ir saugumą. Taip pat reikia pažymėti, kad LR teisės aktai reglamentuojantys biometrinių duomenų tvarkymą, akcentuoja būtiną šio proceso atlikimo teisėtumą, vadovavimasi proporcingumo principu, o duomenų naudojimą leidžia tik tam tikslui, kuriam jie buvo renkami. Neretai patys duomenų subjektai yra suinteresuoti savo biometrinių duomenų tvarkymu: tokiu būdu asmens tapatybė patvirtinama žymiai greičiau, užtikrinčiau, nei atliekant fizinę asmens tapatybės patikrą. VDAI daugiau dėmesio skiria visuomenės informavimui asmens duomenų tvarkymo klausimais rengdama konferencijas, viešąsias konsultacijas, informacinius biuletenius, pranešimus spaudai ir t.t. Yra parengta ir

⁴⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002.04.09, Nr.: 37- 1341; *Valstybės žinios*, 2002.05.08, Nr.: 46.

viešoji konsultacija dėl pirštų atspaudų ir pagal juos sukurtų modelių tvarkymo⁴⁵, kurioje išsamiai išaiškinta, kaip taikyti ADTAI, naudojant tokias biometrines sistemas. Tačiau tokios informacijos visuomenei reikia teikti daugiau, nes dėl informacijos stokos gali atsirasti ir iškreiptas visuomenės suvokimas apie biometrinių sistemų panaudojimo principus ir tikslus.

STATISTINIAI DUOMENYS

Šiuo metu LPKTC keičiasi DNR duomenimis su 12 ES valstybių narių teisėsaugos institucijų, daktiloskopiniais duomenimis – 10 valstybių. Remiantis statistiniais duomenimis 2013-01-01 dienai, DNR duomenų registre yra 69 056 DNR analitės, 2012 m. yra nustatyti 345 sutapimai. Daktiloskopinių duomenų registre yra 210 232 pirštų atspaudų, 57 656 delnų atspaudų, 20 000 skaitmeninių veido ir ypatingų žymių atvaizdų. Identifikuota 639 asmenų, iš jų 257 naudojant greitojo identifikavimo įrenginius. Per 2013 m. pagal Priumo sutartį buvo nustatyta daugiau kaip 1200 sutapimų, o 2014 m. per 1-ąjį pusmetį 754⁴⁶. Tai padėjo Lietuvos ir kitų šalių pareigūnams efektyviai išaiškinti šimtus nusikalstamų veikų, atpažinti ir surasti asmenis, o gyventojai galėjo jaustis saugiau.

IŠVADOS

Atlikta LR teisės aktų, reglamentuojančių asmens biometrinių duomenų rinkimą, tvarkymą, naudojimą ir saugą, analizė. Išnagrinėti pagrindiniai Seimo ir Vyriausybės teisės aktai reglamentuojantys asmens biometrinių duomenų tvarkymą, nustatytos šių aktų sąsajos su analogiškais ES teisės aktais. Nustatyta, kad išnagrinėti teisės aktai yra harmonizuoti su ES teisės aktais ir užtikrina žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę tvarkant jo asmens duomenis. Atkreiptas dėmesys į tai, kad ADTA įstatyme, biometriniai asmens duomenys, būdami fizinio, fiziologinio, psichologinio, pobūdžio asmens požymiais, yra ADTAI sąvokos „asmens duomenys“ dalis, nes atskirai sąvokos „biometriniai asmens duomenys“ ADTAI nėra.

Atlikta teisės aktų, kurie reglamentuoja asmens biometrinių duomenų panaudojimą asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose, analizė parodė, kad šių aktų teisinės

⁴⁵ Viešoji konsultacija dėl pirštų atspaudų ir pagal juos sukurtų modelių tvarkymo
//http://www.ada.lt/images/cms/File/viesos%20konsultacijos/pirstu_anspaud.pdf; prisijungimo laikas: 2014-09-08.

⁴⁶ LPKTC veiklos ataskaitos. http://kpc.policija.lt/veikla/planai_ir_ataskaitos.html; prisijungimo laikas: 2014-09-19.

nuostatos reglamentuojančios asmens biometrinių duomenų panaudojimą yra suderintos su atitinkamų dokumentų įstatymų prieduose nurodytais ES teisės aktais.

Apibendrinus pagrindinių valstybės ir teisėsaugos institucijų žinybinių registrų, kuriuose kaupiama informacija apie asmens biometrinius duomenis, teisinį duomenų surinkimo, panaudojimo, apsaugos ir tvarkymo reglamentavimą, galima daryti išvadą, kad visų šių registrų nuostatose yra visada atsižvelgiama į pagrindinių LR teisės aktų reikalavimus, kuriuose akcentuojamas būtinas šio proceso atlikimo teisėtumas, vadovavimasis proporcingumo principu, o duomenų naudojimas yra leidžiamas tik tam tikslui, kuriam jie yra renkami. Analizuojant registrų nuostatas, atkreiptas dėmesys į tas nurodytas asmenų kategorijas, kurių biometriniai duomenys gali būti paimti, įtraukti į šiuos registrus ir juose tvarkomi neatsižvelgiant į šių asmenų sutikimą, bet atsižvelgiant į ADTAĮ, policijos veiklos įstatymo, bei LR baudžiamojo proceso kodekso reikalavimus.

Atlikta LPKTC, kuris yra pagrindinis nagrinėjamų registrų biometrinių duomenų tvarkytojas, 2011 – 2014 m. veiklos analizė akivaizdžiai parodė, kad šio Centro tvarkomi asmens biometriniai duomenys padeda Lietuvos ir kitų šalių pareigūnams efektyviai atskleisti ir išaiškinti šimtus nusikalstamų veikų, atpažinti ir surasti dingusius ar ieškomus asmenis, atlikti viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimo prevenciją.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002.04.09, Nr.: 37-1341; *Valstybės žinios*, 2002.05.08, Nr.: 46.
2. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. Nr. 1-1374. *Valstybės žinios*, 1996.07.03, Nr.: 63-1479; *Valstybės žinios*, 2008.02.23, Nr.: 22-804).
3. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 90-2777; *Valstybės Žinios*. 2000, Nr.: 101.
4. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 1, 2, 3, 6², 7, 11, 12, 15, 16, 18, 19 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2009, Nr. 130- 5637.
5. Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. I-2237.
6. Lietuvos Respublikos paso įstatymas. Nr. IX-590. 2001-11-08. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 99-3524.
7. Lietuvos Respublikos tarnybinio paso įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 7-178.
8. Asmens tapatybės kortelės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 97-3417.
9. Įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2539.
10. Lietuvos Respublikos asmens duomenų, tvarkomų vykdant policijos ir teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 52-2511.
11. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. vasario 5 d. įsakymas Nr. 5-V-88. „[Dėl Lietuvos policijos daktiloskopinių duomenų registro steigimo](#)“. *Valstybės Žinios*. 2007, Nr. 19-751.

12. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. sausio 20 d įsakymas Nr. 5-V- 42. „Dėl DNR duomenų registro steigimo ir nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr.10-475.
13. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro 2013 m. gegužės 21 d. įsakymas Nr. 1v-440 „Dėl arešto ar terminuoto laisvės atėmimo bausmę atlikusių asmenų atpažinimo žymių žinybinio registro reorganizavimo į habitoskopinių duomenų registrą“. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 55-2762.
14. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro 2006 m. birželio 20 d. įsakymas Nr. 1V-232 „Dėl [ieškomų asmenų](#), [neatpažintų lavonų](#) ir [nežinomų bejėgių asmenų](#) žinybinio registro“. *Valstybės žinios*, 2006-06-24, Nr. 71-2652.
15. Europos Parlamento ir Tarybos 1995 m. spalio 24 d. direktyva 95/46/EB „Dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo.“ [1995] OL L 281, 23.11.1995, p. 31.
16. Valstybinės asmens duomenų apsaugos inspekcijos direktoriaus 2008 m. lapkričio 12 d. įsakymas Nr. 1T-71(1.12) „Dėl bendrųjų reikalavimų organizacinėms ir techninėms duomenų saugumo priemonėms patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 135- 5298.
17. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2252/2004 2004 m. gruodžio 13 d. „Dėl valstybių narių išduodamų pasų ir kelionės dokumentų apsauginių savybių ir biometrikos standartų“ [2004] OL L 385/1.
18. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 444/2009 2009 m. gegužės 28 d. iš dalies keičiantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2252/2004 „Dėl valstybių narių išduodamų pasų ir kelionės dokumentų apsauginių savybių ir biometrikos standartų“ [2009] OL L 142/1.
19. Machine Readable Travel Documents. Doc 9303. V2. Specifications for electronically enabled passports with biometric identification capability. http://www.icao.int/publications/Documents/9303_p1_v1_cons_en.pdf
20. Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2011m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2012. https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/Ataskaita_ZTSI_GALUTINE_2011_1.pdf - prisijungimo laikas: 2014-09- 24.
21. [LPKTC 2012 m. veiklos ataskaita](#). 2012. http://ktc.policija.lt/lt/veikla/planai_ir_ataskaitos.html; prisijungimo laikas: 2014-09-19.
22. Viešoji konsultacija dėl pirštų atspaudų ir pagal juos sukurtų modelių tvarkymo /http://www.ada.lt/images/cms/File/viesos%20konsultacijos/pirstu_anspaud.pdf ; prisijungimo laikas: 2014-09-08.

PERSONAL USING BIOMETRIC DATA, AUTHENTICATING BIOMETRIC APPROACH, THE LEGAL REGULATORY ANALYSIS OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Olga Trukšina*

Vilnius district police headquarters Vilnius city Second

Raimondas Vasiliauskas**

Mykolas Romeris University

Summary

Personal biometric identification methods and created on the basis of the emerging new system, after 2001 act of terrorism in the United States, has become a promising high-tech field, capable of greater public safety.

Biometric system, personal identification process takes a wider application in law enforcement, information systems, health care, the financial sector, the entrance to the high security buildings and areas of protection and control systems in many other areas.

Unique biometric data (facial shape features, finger and palm prints, palm shape, iris and retina, voice timbre, ear shape, DNA, typing rhythm, signature, gait, and so on) is used in an automatic

---

personal identification procedures, which require a whether the person is, as it presents itself, and identity authentication procedures when the biometric system identifies a person, distinguishing him from other persons whose biometric data is stored in databases.

Biometric systems use the main goal is to be identified and / or the identity of the individual, and their use is often associated with law enforcement authorities in the case of biometric data such as facial image, fingerprint and / or palm prints, or signature is used for investigation of criminal offenses.

The article analyzes the relevant person using biometric data legal aspect.

Dealt with Lithuanian legislation, which regulates the processing of these data conditionally divided into two groups. The first group includes legislation that enough fully reflect the key EU and ICAO provisions of the legislation governing the protection of the privacy issues related to the biometric data of a person, the taking, use, management and protection. The second group includes the Lithuanian authorities (Ministry of Interior, Police, border guards, customs and special services) legislation which regulated persons were involved in law enforcement horizons, biometric data collection with the use and storage.

Keywords: teisinis reguliavimas, tapatybės nustatymas, asmens biometriniai duomenys, asmens duomenų tvarkymas ir apsauga

---

Olga Trukšina*, Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus miesto antrojo policijos komisariato Kriminalinės policijos skyriaus vyresnioji tyrėja. Mokslinių interesų kryptys – baudžiamoji teisė, baudžiamojo proceso teisė, kriminologija, biometrinės sistemos.

Olga Trukšina*, Vilnius district police headquarters Vilnius city Second police unit Senior investigator of Criminal police. Research interests: Criminal law and Procedure, criminology, biometric systems.

Raimondas Vasiliauskas**, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros docentas, technikos mokslų daktaras, 98 mokslinių straipsnių ir darbų autorius. Mokslinių interesų kryptys – holografinės interferometrijos taikymas kriminalistikoje, biometrija.

Raimondas Vasiliauskas**, Mykolas Romeris University Faculty of Public Security Department of State Border Guard, Associate Professor Doctor of Technical Sciences, author of 98 research articles and works. Research interests - holographic interferometry in crime, biometrics.

TIKSLINIO NUŽUDYMO PRAKTIKOS VERTINIMAS PAGAL TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS NORMAS

Violeta Vasiliauskienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas (8-37) 30310
El.paštas: v.vasiliauskiene@mruni.eu*

Anotacija. Straipsnyje analizuojama tikslinio nužudymo praktika, tai yra, tokia praktika, kai tarptautinės teisės subjektas naudoja mirtiną jėgą, siekdamas tikslingai, iš anksto numačius nužudyti konkrečius asmenis, kurie nėra į juos besitaikančių asmenų sulaikyti. Straipsnyje įvertinamas šios praktikos naudojimas tarptautinio arba netarptautinio ginkluoto konflikto metu, tiriant, ar tokios praktikos panaudojimas neprieštarauja tarptautinėje humanitarinėje teisėje įtvirtintiems atskyrimo, nereikalingos žalos draudimo ir proporcingumo principams. Atskyrimo principo prasme būtina užtikrinti, jog bus taikomasi į asmenis, kurie aktyviai dalyvauja ginkluotame konflikte – tai yra, kombatantus arba asmenis, atliekančius nuolatinę kovos funkciją. Proporciningumo principas reikalauja, jog visada turi būti siekiama išvengti žalos civiliams asmenims ir objektams, taigi ir tikslinio nužudymo praktikos vykdymo metu to turi būti siekiama.

Pagrindinės sąvokos: tikslinis nužudymas, tarptautinė humanitarinė teisė, atskyrimo principas, proporcingumo principas.

ĮVADAS

Dabartiniu metu ginkluoti konfliktai vis dažniau vyksta ne tarp valstybių tarpusavyje, o tarp valstybių ir nevalstybinių ginkluotų grupių. Tokių ginkluotų konfliktų metu konflikto pusės pasitelkia įvairias kovos taktikas, kurių pasirinkimą lemia būtent pats kovos pobūdis – tai yra, kai kova vyksta tarp valstybės ginkluotųjų pajėgų ir nevalstybinių ginkluotų grupių, šios paprastai imasi tokių kovos veiksmų, kuriais siekiama valstybės ginkluotąsias pajėgas užklupti netikėtai. Atsakydamos į tokius veiksmus, valstybės vis dažniau tikslingai taikosi į konkrečius iš anksto žinomus asmenis – grupės narius, siekdamas juos nužudyti ir taip sutrikdyti grupės veiklą. Atsižvelgiant į tai, kad tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu abi kariaujančios pusės privalo laikytis tarptautinės humanitarinės teisės (toliau – THT) normose nustatytų reikalavimų, tikslinga įvertinti tokios vis plačiau naudojamos praktikos atitiktį tarptautinės humanitarinės teisės normoms.

Tikslinio nužudymo teisinis įvertinimas gali būti atliekamas pagal įvairias tarptautinės teisės normas: THT, žmogaus teisių normas, teisėsaugos operacijų taisykles (kurios turi atitikti žmogaus teisių normoms), taip pat aktualios ir savigynos teisės normos. Svarbu yra

atskirti šių normų reikalavimus, tačiau šių normų taikymo sritis persipina ir sunku situaciją visapusiškai įvertinti, neatsižvelgiant į visus šio reiškinio aspektus. Šiame straipsnyje bus vertinami tik ginkluoto konflikto kontekste atliekami tiksliniai nužudymai.

Tikslinis nužudymas vertintinas pagal atitiktą THT principams. Pasirenkant kariavimo metodus ar priemones, valstybės riboja THT principai. Pirmiausiai tai yra civilių ir kombatantų bei civilių objektų ir karinių objektų atskyrimo principas¹, remiantis šiuo principu draudžiami puolimai be atrankos. Antra, pasirenkant kariavimo priemones reikia laikytis nereikalingos žalos draudimo principo², taip pat išskirtinas ir proporcingumo principas³. Bet kokie kariniai veiksmai negali būti atliekami apgaule⁴. Tikslinius nužudymus įvertinsime šių principų kontekste.

Kalbant apie straipsnio naujumą, galima pabrėžti, kad šia tema buvo publikuotas J. Žilinsko ir W. Declerk straipsnis apie tikslinius nužudymus⁵, tačiau autorės straipsnyje plačiau nei J. Žilinsko straipsnyje apie tikslinius nužudymus analizuojama šios praktikos atitikimas THT nustatytiems atskyrimo ir proporcingumo principams. Tarptautinėje literatūroje šis klausimas analizuojamas gana epizodiškai, galutinių išvadų mokslininkai nepateikia, todėl tikslinga šios praktikos analizė minėtų THT principų kontekste.

Taigi, šio straipsnio **tikslas** – įvertinti tikslinio nužudymo praktikos naudojimą ginkluoto konflikto metu pagal tarptautinės humanitarinės teisės normas. Tyrimo **objektas** –

¹ 1 paprotinės THT taisyklė, įtvirtinta Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto (toliau – TRKK) parengtoje paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studijoje: „Konflikto šalys visada privalo skirti civilius ir kombatantus. Puolimas gali būti nukreiptas tik į kombatantus. Draudžiama pulti civilius gyventojus.“ 7 taisyklė: „Konflikto šalys privalo visada skirti civilinius ir karinius objektus. Puolimas gali būti nukreiptas tik prieš karinius objektus. Draudžiama pulti civilinius objektus.“ Henckaerts, J. M. *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija: indėlis į teisės viršenybės supratimą ir laikymąsi ginkluoto konflikto metu*. Santrauka lietuvių kalba. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/lit-irrc_857_henckaerts.pdf>, p. 21.

² I PP 35 straipsnio 2 dalis: „Draudžiama naudoti ginklus, šaudmenis, medžiagas ir kariavimo metodus, galinčius padaryti nereikalingos žalos ir sukelti nereikalingų kančių.“ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909.

³ 14 paprotinės THT taisyklė: „Puolimai, kurių metu galima tikėtis atsitiktinių civilių aukų, civilių sužeidimų, žalos civiliniams objektams padarymo arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą, yra draudžiami.“ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 1, p. 22.

⁴ I PP 37 straipsnio 1 dalis: „Draudžiama užmušti, sužeisti arba paimti priešininką į nelaisvę, naudojantis apgaule.“ Tokį pat draudimą įtvirtina ir paprotinės THT taisyklės. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909.

⁵ Žilinskas, J., Declerk, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8–18.

tarptautinės humanitarinės teisės normos, įtvirtintos 1949 m. Ženevos konvencijose ir kituose THT normas nustatančiuose dokumentuose bei nustatomos tarptautinių papročių.

Straipsnyje keliami šie **uždaviniai**: pirma, atskleisti tikslinio nužudymo sampratą; antra, įvertinti tikslinio nužudymo kaip kariavimo metodo atitiktį tarptautinėje humanitarinėje teisėje įtvirtintiems atskyrimo ir proporcingumo principams.

Atliekant tyrimą, buvo pasitelkti įvairūs bendrieji ir specifiniai teisiniai mokslinio tyrimo metodai: analizės, sisteminės analizės, analogijos, lyginamasis istorinis, lingvistinis, teleologinis ir kritinis.

TIKSLINIO NUŽUDYMO APIBRĖŽIMAS

Tikslinio nužudymo apibrėžimas pateikiamas J. Žilinsko ir W. Declerck straipsnyje: „Tai iš anksto apgalvotas konkretaus asmens (taikinio), įtariamo terorizmu, nužudymas esant tiesioginiam ar netiesioginiam valstybės valdžios pritarimui.“⁶ Ši sąvoka svarbi tuo, jog ji neapima išankstinio tikslinio nužudymo vertinimo teisėtumo (kaip nutinka tuos pačius veiksmus apibūdinant kitokiomis sąvokomis, pvz., „neteisminė egzekucija“), bet nurodo elementus, būtinus reiškinio teisinei analizei. N. Melzer apibrėžia tikslinį nužudymą kaip tarptautinės teisės subjekto atliekamą mirtinos jėgos naudojimą, kai tikslingai, iš anksto numačius siekiama nužudyti konkrečius asmenis, kurie nėra į juos besitaikančių asmenų sulaikyti.⁷ Jis išskiria penkis šios veikos elementus, skiriančius ją nuo kitų veikų:

1. Mirtinos jėgos naudojimas. Tai yra bet koks prievartinis veiksmas, nepriklausomai nuo to, kokios priemonės naudojamos, dėl kurio gali būti atimta žmogaus gyvybė.

2. Tikslas nužudyti, išankstinis nusistatymas ir apsisprendimas nužudyti. Šia veika tyčia siekiama nužudyti konkretų asmenį, asmens mirtis kyla ne dėl nusikalstamo pasitikėjimo ar neatsargumo. Taip pat tai iš anksto suplanuotas veiksmas, kurio pagrindinis tikslas yra atitinkamo konkretaus asmens mirtis, o ne kiti tikslai.

3. Taikiny yra konkretus asmuo, o ne anoniminė asmenų grupė.

4. Asmuo, į kurį taikomas, nėra į jį besitaikančiojo valdžioje.

5. Ši veika priskiriama tarptautinės teisės subjektui.⁸

⁶ Žilinskas, J., Declerck, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8–18, p. 18.

⁷ MELZER, N. *Targeted Killing in International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 5.

⁸ Ten pat, p. 3-4.

Ši veika skiriasi nuo politinio nužudymo (angl. *assassination*, lietuvių kalboje tikslaus atitikmens nėra) taikos metu, kuris apibrėžiamas kaip privataus ar viešo asmens nužudymas dėl politinių priežasčių. Ginkluoto konflikto metu toks nužudymas (*assassination*) konstatuojamas tada, kai konkretus asmuo nužudomas naudojantis apgaule. Tuo tarpu „neteisminė egzekucija“ paprastai reiškia konkrečių įtariamų asmenų nužudymą vietoj to, kad jie būtų suimti, nors jie konkrečiu momentu nekelia neišvengiamo pavojaus.

Reiktų pažymėti, kad taikytinos teisės klausimas iš esmės remiasi atsakymu į klausimą, kokiam kontekste vykdomas tikslinis nužudymas. Jei tikslinis nužudymas įvykdomas taikos metu, ne ginkluoto konflikto kontekste, THT normos nebus taikomos, o taikytini griežtesni žmogaus teisių standartai. Jei šis nužudymas atliekamas ginkluoto konflikto metu ir su juo yra susijęs, THT normos laikytinos kaip *lex specialis* būtent toje situacijoje. Tačiau pažymėtina, kad žmogaus teisių standartai taip pat nenustoja galioti, ir, kaip bus analizuojama toliau, turi įtakos būtent tikslinių nužudymų vertinimui ir teisėtumo kriterijams. Nevyriausybinė tarptautinė organizacija *Amnesty International* irgi pabrėžia, jog tiksliniai nužudymai, atlikti ginkluoto konflikto metu, pavyzdžiui, Afganistane, Pakistane ar Somalyje, gali atitikti THT ir žmogaus teisių reikalavimus, tačiau kiti tiksliniai nužudymai, vykdomi taikos metu, turi atitikti žmogaus teises nustatančiose normose numatytas griežtas sąlygas.⁹

Taip pat galima pažymėti, kad vien tikslinio nužudymo atvejai patys savaime nesukuria ginkluoto konflikto būklės, nes jie paprastai jie neprilygsta ginkluoto konflikto metu atliekamiems karo veiksams ir nepasiekia ginkluoto konflikto intensyvumo slenksčio¹⁰, taigi nesant kitų karo veiksų, tokia situacija būtų vertinama pagal žmogaus teisių normas. Skirtumą tarp žmogaus teisių bei baudžiamojo proceso normų ir THT reikalavimų iliustruoja tai, kas leistina pagal šias normas. Bendrai tariant, taikos metu teisėsaugos institucijos gali imtis tikslinio nužudymo tik saviginos tikslais ar gindami kitus asmenis nuo neišvengiamo pavojaus, pavyzdžiui, nužudyti įkaitų pagrobėjus, kai tikima, jog įkaitų gyvybei gresia pavojus.¹¹ Ginkluoto konflikto atveju tikslinis nužudymas priklauso tik nuo asmenų statuso,

⁹ *United States of America. 'Targeted Killing' policies violate the right to life.* Amnesty International Publications, United Kingdom, 2012, p. 1.

¹⁰ Fisher, W. J. Targeted Killing, Norms and International Law. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 45, 2006-2007. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 720.

¹¹ Anderson, K. *Targeted Killing and Drone Warfare. How We Came to Debate Whether There Is a 'Legal Geography of War'*. [interaktyvus]. American University Washington College of Law Legal Studies Research Paper, April 26, 2011 [žiūrėta 2013 08 14]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824783###>, p. 3.

tai yra nuo to, ar jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose,¹² nors yra tendencija nustatyti ir papildomų reikalavimų tokių veiksmų įgyvendinimui, kaip, pavyzdžiui, kitų priemonių nebuvimas asmens keliamai grėsmei pašalinti. Taigi visų pirma būtina atskirti, kurios situacijos laikytinos ginkluotu konfliktu, o kuriose taikytinos tik žmogaus teisių normos, taip pat ginkluoto konflikto metu atskirti asmenis, tiesiogiai dalyvaujančius ginkluotame konflikte ir jame nedalyvaujančius.

IZRAELIO AUKŠČIAUSIOJO TEISMO SPRENDIMAS *TIKSLINIO NUŽUDYMO* BYLOJE

Izraelyje tikslinio nužudymo praktikos pradžia žymi 2000 m. lapkričio 9 d. įvykdytas Hussein Abayat nužudymas, kurį atliko Izraelio ginkluotosios pajėgos (angl. *Israel Defence Forces*, sutr. IDF). Jis buvo nukautas iš sraigtasparnio paleistomis trimis raketomis, žuvo ir dvi šalia stovėjusios moterys. Izraelio vyriausybė patvirtino, kad tai vykdoma vyriausybės įsakymu, taigi tai gali būti laikoma valstybės veiksmais. Izraelio Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad Izraelio vyriausybė vykdo veiksmus, kurios metu nukaunami teroristai iš Judėjos, Samarijos ir Gazos ruožo.¹³

2002 m. sausio mėn. Viešasis komitetas prieš kankinimus Izraelyje (angl. *Public Committee Against Torture in Israel*) ir Palestinos žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos bendrija pateikė ieškinį prieš Izraelio valstybę¹⁴. Pareiškėjai ginčijo šios tikslinių nužudymų praktikos teisėtumą. Tai vienas iš išsamiausių teismo sprendimų, analizuojančių būtent tikslinio nužudymo klausimą.

Normų sistema, kuri, Aukščiausiojo teismo nuomone, taikytina Izraelio kovos su teroristais situacijai, yra THT, o ginkluotas konfliktas laikytinas tarptautiniu. Teismo sprendime remiamasi A. Cassese teiginiu, kad ginkluotas konfliktas, kuris vyksta okupuotoje teritorijoje tarp okupuojančios valstybės ir sukilėlių grupių, ar jos būtų teroristinės, ar ne,

¹² Ten pat, p. 4.

¹³ Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>, įžanga.

¹⁴ LESH, M. Case Notes, The Public Committee against Torture in Israel v The Government of Israel. The Israeli High Court of Justice Targetted Killing Decision. *Melbourn Journal of International Law*, Vol. 8, 2007:373–397. WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 02], p. 375.

prilygsta tarptautiniam ginkluotam konfliktui.¹⁵ Taigi šios taisyklės, kurias išvystė teismas, yra aktualios tarptautinio ginkluoto konflikto kontekste.

Svarstydamas, ar teroristai gali būti laikomi kombatantais, Teismas nusprendė, kad dėl to, jog jie naudoja teroristinius metodus, kurie neatitinka THT, ir neturi iš toli atpažįstamos emblemos, jie kombatantais negali būti laikomi.¹⁶ Taigi jie laikytini civiliais asmenimis, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose. Pagal Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto (toliau – TRKK) parengtą studiją dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose¹⁷ galima teigti, jog šie asmenys, nuolat dalyvaujantys karo veiksmuose, bent jau netarptautinio ginkluoto konflikto metu būtų laikomi organizacijos nariais, kurie atlieka nuolatinę kovos funkciją, tai yra, nuolat grupės labai dalyvauja karo veiksmuose ir toks klasifikavimas reikštų, kad jie gali būti puolami net ir tada, kai tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. Tačiau neaišku, ar tokia nuostata gali būti perkeliama į tarptautinio ginkluoto konflikto kontekstą. Taip pat neaišku, kodėl egzistuoja tarptautinis ginkluotas konfliktas, jei viena jo šalių susideda iš civilių asmenų. Tarptautinio ginkluoto konflikto situacija ir reiškia, kad jame dalyvauja dvi šalys, turinčios atitinkamas teises ir pareigas, taigi jei laikysime, kad viena iš šalių neturi teisės atlikti karinius veiksmus, šis konfliktas bus labai asimetriškas. Šios sąlygos (dėl išskirtinio ženklo ir teroristinių metodų) taikomos ne kombatanto statusui, o karo belaisvio statusui, taigi ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai, nesilaikantys šių reikalavimų, neturi teisės į karo belaisvio statusą, tačiau visgi laikytini kombatantais, turinčiais teisę atlikti teisėtus karo veiksmus. Jeigu valstybė pripažįsta, kad jos teritorijoje vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas, tuo pačiu netiesiogiai ji pripažįsta, kad kita konflikto šalis atitinka reikalavimus, keliamus ginkluoto konflikto šaliam.

Tiesiogiai konflikte dalyvaujančiais asmenimis, Teismo teigimu, laikytini ir asmenys, kurie atitinkamai siunčia asmenį vykdyti karo veiksmus, planuoja puolimą ir priima sprendimą jį atlikti.¹⁸

Pagrindinės taisyklės, susijusios su tikslinio nužudymo teisėtumu, kurias suformulavo Izraelio Aukščiausiasis teismas šioje byloje, buvo tokios:

¹⁵ Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>, para. 18.

¹⁶ Ten pat, para. 24.

¹⁷ MELZER, *Interpretive Guidance*, op. cit. 237.

¹⁸ Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>, para. 37.

1. Valstybė turi turėti patikimų įrodymų, kad potencialus taikinytis neteko apsaugos, [teikiamos civiliams asmenims] dėl savo veiksmų;

2. Jei asmens keliamai grėsmei pašalinti įmanoma naudoti mažiau drastiškas priemones, kaip, pavyzdžiui, sulaikymas, valstybė turi šiomis galimybėmis pasinaudoti, nebent tai keltų didelį pavojų jos ginkluotųjų pajėgų narių gyvybei;

3. Iš karto po įvykdytos operacijos turi būti atliekamas išsamus ir nepriklausomas tyrimas, kad būtų nustatyta, ar ši operacija buvo pagrįsta; atitinkamais atvejais turi būti išmokama kompensacija nekaltiems civiliams;

4. Valstybė turi įvertinti iš anksto, ar tikėtina žala civiliams asmenims, susijusi su tiksliniu nužudymu, nėra didesnė už siekiamą karinį pranašumą, jei taip yra, valstybė neturi vykdyti tokios operacijos.¹⁹

Šie reikalavimai laikomi viena labiausiai išskirtinių šio sprendimo dalių. Kai kurie autoriai teigia, jog šie reikalavimai remiasi žmogaus teisių normomis, tačiau pastebėtina, kad visus šiuos reikalavimus galima pagrįsti THT normomis, tik reikalavimas imtis mažiau drastiškų priemonių labiau priskirtinas žmogaus teisių teisės sričiai.²⁰ Pirmasis reikalavimas reiškia, kad turi būti laikomasi THT nustatyto atskyrimo tarp kombatantų ir civilių principo, paskutinis – kad atliekami veiksmai turi būti proporcingi siekiamam tikslui.

Pirmasis ir paskutinis reikalavimai bus aptarti atskirai, tačiau čia galima plačiau išanalizuoti antrąjį ir trečiąjį reikalavimus.

Teismas nustatė, kad jei asmens keliamai grėsmei panaikinti galima naudoti mažiau drastiškas priemones nei nužudymas, pavyzdžiui, galima jį suimti, apklausti, patraukti baudžiamojon atsakomybėn, turi būti pasinaudota šia galimybe, nebent tai keltų pernelyg didelę grėsmę valstybės ginkluotųjų pajėgų nariams.²¹ Ši nuostata yra susijusi su THT nustatytais atsargumo reikalavimais puolimui, tačiau tokio konkretaus reikalavimo naudoti mažiau drastiškas priemones THT normose nėra. Lesh svarsto, kad šis reikalavimas galėtų būti susijęs su tuo, kad šio konflikto metu puolami ne kariai–kombatantai, o civiliai asmenys.²² Šis reikalavimas rodo, kad sprendimui įtaką darė žmogaus teisių normos, galbūt dėl tikslinio nužudymo atitraukimo nuo tiesioginio karo veiksmų teatro yra poreikis įvesti į šią sistemą papildomas garantijas.

¹⁹ LESH, op. cit. 14, p. 386-387.

²⁰ Ten pat, p. 387.

²¹ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 18, para. 40.

²² LESH, op. cit. 14, p. 388.

Kitas reikalavimas, kurį Teismas nustatė tikslinio nužudymo praktikai, yra reikalavimas, kad po tikslinio nužudymo atlikimo būtų vykdomas nepriklausomas tyrimas dėl to, ar „tiksliai buvo nustatytas taikinytis ir dėl puolimo prieš jį aplinkybių“.²³ Izraelio ginkluotosios pajėgos vykdo vidinius tikslinio nužudymo atvejų tyrimus, tik nėra aišku, kiek jie yra nepriklausomi. Dėl informacijos įslaptinimo yra sunku į šį procesą įtraukti teisminės valdžios atstovus. Kadangi Izraelio Aukščiausiasis Teismas nenurodė, kas tai yra nepriklausomas tyrimas, taigi atliekant nurodytą nepriklausomą tyrimą lieka vietos piktnaudžiavimui. Tačiau pažymėtina, kad Izraelio Aukščiausiasis Teismas nurodė galimybę, kad pats peržiūros procesas gali būti peržiūrimas teismų, kad būtų užtikrintas reikalaujamas objektyvumas.²⁴ Šis peržiūros procesas padeda užtikrinti, kad atliekant tikslinius nužudymus bus laikomasi THT reikalavimų, taip pat nuolat peržiūrint konkrečių tikslinių puolimų aplinkybes, ateityje jie gali būti rengiami daug tiksliau. Įdomu pažymėti, kad Izraelio Aukščiausiasis Teismas 2007 m. birželio 17 d. nurodė valstybei²⁵, kad per 45 dienas ši turi jį informuoti, ar bus sudarytas nepriklausomas komitetas Saleh Shehadeh nužudymui tirti.²⁶ Valstybės prokuratūra sutiko sukurti nepriklausomą komisiją šiam nužudymui iširti.

Taigi Izraelio Aukščiausiojo teismo sprendime nustatomi reikalavimai yra susiję su tikslinio nužudymo prigimtimi, nes tai yra konkretaus asmens nužudymas nebūtinai karo lauke ar vykstant toje vietovėje intensyviems karo veiksams, taigi kyla papildomas pavojus civiliams, kurie yra šalia asmens, į kurį taikomasi. Todėl valstybės ginkluotosios pajėgos turi imtis papildomų apsaugos priemonių, taip pat apsvarstyti ir kitas galimybes pašalinti konkretaus asmens keliamą karinę grėsmę bei nustatyti procedūrą, kurios pagalba bus peržiūrimas konkrečių sprendimų ir veiksmų teisėtumas.

ATSKYRIMO PRINCIPAS IR TIKSLINIO NUŽUDYMO PRAKTIKA

Visos THT normos yra pagrįstos kompromisu tarp karinių ir humanitarinių reikalavimų.²⁷ Viena vertus, normos turi apsaugoti asmens teises ir orumą, kita vertus,

²³ *Public Committee Against Torture v. Government case*, op. cit. 18, para. 40.

²⁴ LESH, op. cit. 14, p. 390, *Public Committee Against Torture v. Government case*, op. cit. 18, para. 54.

²⁵ LESH, op. cit. 14, p. 391.

²⁶ Saleh Shehadeh buvo nužudytas, ant jo namo numetus vienos tonos svorio bombą. Kartu su Shehadeh žuvo keturiolika žmonių, sužeista apie 50 žmonių. Dešimt namų buvo sugriauta visiškai, devyni iš dalies, o dar dvidešimt namų buvo apgadinti. YOAZ, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.

²⁷ Greenwood, C. Historical development and legal basis. Fleck, D. (ed.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford University Press, New York, 1995: 1–38, p. 32.

ginkluoto konflikto metu šalys siekia karinės naudos ir sėkmės.²⁸ Šių dviejų interesų suderinimą atspindi esminė THT nuostata – atskyrimo principas, kuris yra įtvirtintas 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos Pirmojo papildomo protokolo (toliau – I PP)²⁹ 48 straipsnyje, kuriame teigiama: „Kad civiliams gyventojams ir civiliniams objektams būtų užtikrinta pagarba ir apsauga, konflikto šalys visuomet turi skirti civilius gyventojus ir kombatantus, taip pat civilinius ir karinius objektus ir atitinkamai imtis veiksmų tik prieš karinius objektus.“ Paprotinės THT studijoje nurodoma, kad tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu „[k]onflikto šalys visada privalo skirti civilius ir kombatantus. Puolimas gali būti nukreiptas tik į kombatantus. Draudžiama pulti civilius gyventojus“³⁰. Ši taisyklė – tai pagrindas karo įstatymų ir papročių kodifikavimui: visa Hagos ir Ženevos teisė yra pagrįsta šia nuostata, netiesiogiai įtvirtinta jau 1868 m. Peterburgo deklaracijoje.³¹ Šioje nuostatoje žodis „pagarba“ išreiškia nuostatą, kad civiliai asmenys ir objektai turi būti nepuolami, o „apsauga“ nurodo atlikti pozityvius pagalbos veiksmus.³² Šio principo dalis yra puolimų be atrankos draudimas.³³

Atliekant bet kokius karinius veiksmus – tame tarpe ir tikslinį nužudymą – privaloma vadovautis šiuo principu. Šio principo esmė yra skyrimas tarp asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose ir juose ne(be)dalyvaujančių. Kombatantai (kovotojai) ir civiliai, tiesiogiai dalyvaujantys karo veiksmuose, yra teisėti taikiniai ginkluoto konflikto metu. Pagrindinis klausimas yra tai, kuriuos asmenis laikysime kombatantais, arba asmenimis,

²⁸ *Public Committee Against Torture v. Government case*, op. cit. 18, para. 22.

²⁹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolais Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*, 2000, Nr.63-1909.

³⁰ *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 1, p. 21.

³¹ Pilloud, C. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Dordrecht: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, 1987, para. 1863.

³² Ten pat, para. 1872.

³³ Kas laikoma puolimais be atrankos, nurodo I PP 51 straipsnis:

[...] 4. Puolimai be atrankos yra draudžiami. Puolimai be atrankos yra:

- a) puolimai, nukreipti į konkrečius karinius objektus;
- b) puolimai, kai naudojami metodai ir kariavimo priemonės, kurių negalima taikyti konkrečioms kariniams objektams; arba
- c) puolimai, kai taikomų metodų ar kariavimo priemonių sukeltų padarinių negalima apriboti taip, kaip to reikalauja šis protokolas, ir todėl jie kiekvienu atveju gali be atrankos suduoti smūgį kariniams objektams ir civiliams arba civiliniams objektams.

5. Be kitų, puolimu be atrankos reikėtų laikyti:

- a) puolimą bombarduojant bet kokiais būdais ir priemonėmis, kai vienu kariniu objektu laikomi keli aiškiai atskirti ir vienas nuo kito per atstumą esantys kariniai objektai mieste, kaime ar kitoje vietovėje, kur sutelkti civiliai arba civiliniai objektai; ir
- b) puolimą, kurio metu galima laukti atsitiktinių civilių gyventojų aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams arba ir vieno, ir kito, kas būtų pernelyg didelė kaina pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą.

[...]
[...]

tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose. Teroristai retais atvejais bus laikomi kombatantais (tarptautinio ginkluoto konflikto metu), dažniau laikomi arba civiliais, tiesiogiai dalyvaujančiais karo veiksmuose, arba kovotojais, kurie turi nuolatinę kovos funkciją atitinkamoje teroristinėje organizacijoje, kuri yra ginkluoto konflikto šalis. Taigi atskyrimo principo laikymuisi būtina užtikrinti, kad puolami būtų tik tie asmenys, kurie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose arba laikytini atliekančiais nuolatinę kovos funkciją. Taigi puolimas galimas tik prieš tuos asmenis, kurie priklauso grupėms, laikytinoms ginkluoto konflikto šalimi.

Paprastai teigiama, kad kombatantas visada yra teisėtas taikiny, tačiau yra nuomonių, teigiančių, kad čia reikėtų atsižvelgti į kitus THT principus – karinio būtinumo ir apgaulės draudimo principus. A. Cassese formuluoja siaurą civilių dalyvavimo karo veiksmuose supratimą – jo teigimu, teroristai negali būti laikomi kovotojais, jie laikytini teroristais ir negali būti puolami, kai neatlieka aktyvių karo veiksmų.³⁴ Priešinga pozicija buvo išreikšta TRKK studijoje dėl tiesioginio dalyvavimo karo veiksmuose, kad tų organizuotų grupių, kurios gali būti ir yra laikomos atitinkamo ginkluoto konflikto šalimi, nariai laikytini teisėtu taikiniu, jei jie atlieka nuolatinę kovos funkciją.

A. Cassese teigimu, net ir kombatantų negalima pulti, kai jie nėra karo lauke, bet ilsisi namie ar su šeima lankosi kine, nes priešus pulti galima tik tada, kai jie yra įsitraukę į karo veiksmus, o ne kai jie sudeda ginklus³⁵. A. Cassese remiasi Hagos taisyklių 23 b ir c dalimis. Jos teigia, kad draudžiama naudojantis išdavyste nužudyti ar sužeisti asmenis, priklausančius priešiška šaliai ar kariuomenei, taip pat draudžiama nužudyti ar sužeisti priešą, kuris sudėjęs ginklus ar nebegalėdamas gintis, pasiduoda savo valia³⁶. Taigi čia nekalbama apie asmenis, kurie tiesiog konkrečiu momentu tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose, tačiau kalbama apie apgaulės draudimą ir asmenų *hors de combat* apsaugą. Taigi, autorės nuomone, reiktų skirti situacijas, kai karys tiesiog ilsisi tarp kovos veiksmų, valgo, miega, dalyvauja pasiruošime karo veiksmams ir vėl į juos įsitraukia, tačiau yra tarnyboje ir ruošiasi toliau dalyvauti karo

³⁴ Cassese, A. *Expert Opinion On Whether Israel's Targeted Killings of Palestinian Terrorists is Consonant with International Humanitarian Law*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14]
<<http://www.stoptorture.org.il/files/cassese.pdf>>. p 14-15.

³⁵ Ten pat, p. 8 (išnašose).

³⁶ 1899 m. liepos 29 d. Konvencija (II) dėl žemės karo įstatymų ir papročių ir jos priedas: Žemės karo įstatymų ir papročių taisyklės (*Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land.*) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>>. 23 str.

veiksmuose, nuo tų atvejų, kai jis atšaukiamas iš tarnybos į atostogas su šeima ar panašiais atvejais, nes kitaip kombatantų statusas supanašėtų su civilių asmenų, tiesiogiai dalyvaujančių karo veiksmuose, statusu, kadangi juos būtų galima pulti tik tada, kai jie tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose, o ne kai ilsisi, miega ar planuoja ateities išpuolius.

Taip pat šiuo klausimu paminėtina ir I PP 52 straipsnio 3 dalis, kuri teigia, kad „[t]uo atveju, kai abejojama, ar objektas paprastai skirtas civiliniams tikslams, pavyzdžiui, bažnyčia, gyvenamasis namas ar kiti gyvenamieji pastatai arba mokykla, nenaudojami efektyviai padėti karo veiksmams, manoma, kad toks objektas naudojamas civiliniams tikslams.“ Šio straipsnio 2 dalis nustato, kad „[p]uolami tik kariniai objektai. Kalbant apie objektus, kariniais objektais laikomi tie, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą.“

J. Žilinsko ir W. Declerck straipsnyje³⁷ šios nuostatos minimos kaip pagrindas, jog puolimas prieš karinius objektus turi atitikti minėto straipsnio 2 dalyje keliamus reikalavimus – autorių teigimu, šie veiksmai turi suteikti efektyvų karinį pranašumą. Šis principas kitame sakinyje pagal analogiją pritaikomas puolimui prieš kombatantus – kombatantas, kuris neprisideda prie priešo karinių veiksmų ir praleidžia laiką su savo šeima, šiuo atveju jo ar jos nužudymas nesuteikia tiesioginio karinio pranašumo. Tačiau reikia pažymėti, kad, pirma, I PP 52 straipsnio 2 dalyje išvardinti reikalavimai taikomi ne puolimo veiksmams, o patiems kariniams objektams apibrėžti. Jei objektas atitinka šiuos reikalavimus, bet kokie puolimai prieš jį, atsižvelgiant į proporcingumo principą, laikytini teisėtais. Antra, 52 straipsnis apima civilių objektų apsaugą, o ne civilių asmenų apsaugą. Šitokių reikalavimų puolant kombatantus – įvertinti jų nužudymo atveju būsiantį karinį pranašumą – THT nekelia, nes priešo karinių pajėgų mažėjimas savaime reiškia atitinkamą karinį pranašumą. Teiginyje „mūsų nuomone, priešo kombatantas, kuris neprisideda prie priešo karinių veiksmų, kai jis ar ji praleidžia laiką su savo šeima, ir tokiose aplinkybėse šio asmens nužudymas nesuteikia

³⁷ „Tuo atmetamas teiginys, kad karo metu teisėtai taikantis nebuvo būtina, kad asmuo, į kurį taikomasi, yra iš tiesų įsitraukęs į karo veiksmus, o jis galėjo būti nukaunamas bet kuriuo laiku ir bet kurioje vietoje. Mes remiame tokią poziciją, kaip kylančią iš I PP 52 straipsnio 3 dalies, ir manome, kad bet koks karinis objektas gali būti puolamas tik tada, jei jis atitinka nurodytas sąlygas, iš kurių viena yra tai, kad taikinytis tuo metu turi prisidėti prie priešo karinių veiksmų taikymosi metu, ir jo sunaikinimas ar nužudymas turi suteikti aiškų karinį pranašumą būtent taikymosi laiko aplinkybėmis. Mūsų nuomone, priešo kombatantas, leidžiantis laiką su savo šeima, neprisideda prie priešo karinių veiksmų, ir tokiose aplinkybėse jo ar jos nužudymas nesuteikia tiesioginio karinio pranašumo. Toks nužudymas galbūt neprilygtų klastai, tačiau tokiu negarbingu elgesiu nepaisoma bendrųjų žmoniškumo ir humanitarinės teisės principų.“ Žilinskas, J., Declerck, W. Targeted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8–18, p. 12.

tiesioginio karinio pranašumo,“ galima išvelgti kelias situacijas, kurios reikalautų skirtingo teisinio vertinimo. Jei kombatantas yra fronte ir dalyvauja ginkluotame konflikte, tikrai jis neturės galimybės praleisti laiko su savo šeima, tačiau kai kuriuo laiku bus galima sakyti, kad jis neprišėdė prie priešų karinių veiksmų, pavyzdžiui, kaip jau minėta, kai jis valgo, miega, praleidžia savo laisvalaikį. Skiriamoji riba turėtų būti tai, ar konkretus karys yra tarnyboje, ar visgi jis yra atšauktas ir atostogauja, tuo būdu praktiškai netekdamas kombatanto statuso (tuo pačiu ir privilegijos atlikti karinius veiksmus). Taip teigia ir Ben-Naftalli bei Michaeli, nurodydami, kad kombatantai neturi civiliams taikomos apsaugos, ir yra teisėti kariniai taikiniai, nepriklausomai nuo konkrečios jų buvimo vietos ir to fakto, kad jie nėra įsitraukę į jokią priešui grėsmingą veiką, nors reikia pažymėti, kad į juos daug rečiau taikomasi, kai jie yra toliau nuo karo veiksmų vietos.³⁸

Esminis dalykas svarstant apie atskyrimo principą yra ne atskirti, ar konkretaus kombatanto nužudymas suteiks karinį pranašumą, o atskirti, ar konkretus asmuo yra kombatantas, ar ne. Esminiai teisiniai kriterijai jau buvo anksčiau išdėstyti, jų praktinis pritaikymas būtent tikslinio nužudymo atveju bus toliau analizuojamas.

Kaip jau buvo minėta, Izraelio Aukščiausiasis teismas savo *Tikslinio nužudymo* sprendime pažymėjo, kad siekiant taikytis į civilį asmenį, tiesiogiai dalyvaujantį karo veiksmuose, reikia turėti pagrįstos informacijos dėl tokio jo statuso³⁹. Šis principas taip pat taikytinas ir tais atvejais, kai ginkluoto konflikto šalies pajėgų nariai laikytini kombatantais ar kovotojais, tada besitaikanti šalis turi turėti pagrįstos informacijos, kad konkretus asmuo tikrai priklauso priešingos šalies ginkluotosioms pajėgoms, tai ypač aktualu netarptautinio ginkluoto konflikto metu, kai konflikto šalies dalyviai neišsiskiria iš civilių gyventojų. Tai informacija apie konkretų asmenį ir jo veiklos pobūdį. Esant abejonei dėl asmens statuso, turi būti atsakingai įvertinta turima informacija, ar ji yra pakankama, kad būtų galimas puolimas prieš šį asmenį, negalima pulti asmens, kuris tiesiog atrodo įtartinas.⁴⁰ Žinoma, visada išlieka vertinimo nuožiūros laisvė.

³⁸ Ben-Naftali, O., Michaeli, K. R. 'We Must Not Make a Scarecrow of the Law': A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings. *Cornell International Law Journal*, Vol. 36, 2003:233–292, WestLaw, <http://www.westlaw.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 280. TRKK II PP komentare taip pat pabrėžiama, kad asmenys, priklausantys ginkluotosioms pajėgoms ar ginkluotoms grupėms, gali būti puolami bet kada. Pilloud, C. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Dordrecht: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, 1987, (Protocol II), para. 4789.

³⁹ *Public Committee Against Torture v. Government* case, op. cit. 18, para. 40.

⁴⁰ Ten pat; Henckaerts, J.-M., Doswald-Beck, L. (eds.) *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules. Vol. II – Practice. Cambridge University Press, 2005; Vol. I, p. 24.

Šio Izraelio Aukščiausiojo Teismo sprendimo ir Teismo nurodyto kriterijaus kritikas G. Levy pažymi, kad šios nuostatos yra suformuluotos taip, kad palieka sprendimą, ar surinkta pakankamai informacijos, atlikti Izraelio žvalgybai. Pasak G. Levy, šį reikalavimą taiko tie patys asmenys, kurie ir atlieka tikslinius nužudymus. Tačiau taip pat nėra aišku, koks kitas subjektas galėtų spręsti dėl šio klausimo, nes visi sprendimai priimami remiantis žvalgybine informacija, taigi nėra realistiška tikėtis, kad kažkokia nepriklausoma institucija prieš puolimą nuspręstų, ar surinkta pakankamai informacijos atitinkamai operacijai pagrįsti.⁴¹ Šių standartų taikymą galima siūlyti patikrinti, atliekant tikslinių nužudymų patikrinimą po puolimo, ką siūlo ir Izraelio Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas peržiūrą po tikslinio nužudymo įvykdymo kaip vieną iš keturių pagrindinių reikalavimų tikslinių nužudymų atlikimui.

TIKSLINIO NUŽUDYMO PRAKTIKOS ATITIKTIES PROPORCINGUMO PRINCIPUI ASPEKTAI

Tikslinio nužudymo praktika turi atitikti ne tik atskyrimo, bet ir proporcingumo principą. Proporcingumo principas yra įtvirtintas paprotinėje THT. Paprotinės THT studijos suformuluotoje 14 taisyklėje nustatoma, jog „[p]uolimai, kurių metu galima tikėtis atsitiktinių civilių aukų, civilių sužeidimų, žalos civiliniams objektams padarymo arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą, yra draudžiami.“⁴² Ši nuostata taikytina tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Šis principas yra įtvirtintas I PP 51 straipsnio 5 dalies b punkte. 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos Antrojo papildomojo protokolo (toliau – II PP)⁴³ tekste tiesiogiai šis principas neminimas, bet jį galima išvesti iš humaniško elgesio principo. Šis principas taip pat buvo įtvirtintas Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų II pakeisto protokolo 3 straipsnio 8 dalyje.⁴⁴ Karinis pranašumas čia suprantamas kaip visos operacijos

⁴¹ LESH, op. cit. 14, p. 387-388.

⁴² *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija*, op. cit. 1, p. 22.

⁴³ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1910.

⁴⁴ 3 straipsnis:

„[...] 8. Ginklus, kuriems taikomas šis straipsnis, draudžiama naudoti nesirinktinai. Naudojimas nesirinktinai reiškia bet kokį šių ginklų panaudojimą:

[...] c) kai tikėtina, kad dėl to atsitiktinai žus, bus sužaloti civiliai asmenys, bus pakenkta civiliniams objektams ir kuris yra per daug pavojingas lyginant su laukiamu konkrečiu ir tiesioginiu kariniu pranašumu.“ Protokolas dėl minų, minų-spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d. (II protokolai, pataisytas 1996 m. gegužės 3 d.), *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 83-2312.

bendras karinis pranašumas. I PP ir II PP komentaruose pažymima, kad žodžiai „konkretus ir tiesioginis“ karinis pranašumas naudojami siekiant nurodyti, kad šis pranašumas turi būti esminis ir pakankamai artimas, o ne sunkiai įsivaizduojamas ar atsirandantis tik po ilgo laiko.⁴⁵ Asmenys, planuojantys, sprendžiantys ar vykdantys puolimus, turi priimti sprendimus, remdamiesi visais įmanomais informacijos šaltiniais, kurie jiems yra prieinami atitinkamo sprendimo priėmimo laiku.⁴⁶

Taigi tikslinio nužudymo kaip karo veiksmo atveju proporcingumo principo laikymosi klausimas kyla, kai su asmeniu, kuris nužudomas, žūva pašaliniai asmenys. Tada reiktų vertinti, ar tokie veiksmai, siekiant nužudyti priešininką, pateisinami jų proporcingumo kariniam pranašumui aspektu. Jei vieną asmenį nukaunant žūva keli ar keliolika civilių, tai rodo, kad išpuolį planavę asmenys prieš išpuolį ėmėsi nepakankamai apsaugos priemonių ir neišanalizavo situacijos, kad nukentės tiek nekaltų asmenų, o jei apie aukas buvo žinoma iš anksto, tada proporcingumo principas tokiu atveju būtų pažeistas itin sunkiai. Šio principo ribų negalima iš anksto apibrėžti tiksliai, kiekvienoje situacijoje jis analizuotinas ir vertintinas atskirai.

Vienas tokio išpuolio pavyzdys galėtų būti minėtas Saleh Shehadeh nužudymas 2002 m. liepos 22 d. Tą dieną Izraelio oro pajėgos numetė vienos tonos svorio bombą ant pastato, kuriame slėpėsi Shehadeh. Jo namas buvo pastatytas tankiai apgyvendintame Gazos miesto rajone, ir sprogimas sunaikino daug šalimais stovėjusių namų. Iš viso žuvo 15 žmonių, įskaitant Shehadeh, jo žmoną ir devynis vaikus, apie 50 žmonių buvo sužeista.⁴⁷ 2008 m. buvo įsteigtas komitetas šio įvykio tyrimui, jo iniciatoriai siekė, kad asmenys, įsakę atlikti šį puolimą, turėtų būti patraukti atsakomybėn⁴⁸. Pranešime buvo teigiama, jog Shehadeh nužudymas buvo būtinas, nes teroristinių veiksmų visuma Izraelyje nuo 2000 m. prilygo ginkluotam konfliktui. Komisija teigė, kad jau iš pirmo žvilgsnio matoma, kad šis išpuolis buvo neproporcingas, su tuo sutiko tiek komisija, tiek didžioji dalis karininkų, kurie buvo susiję su operacijos planavimu ir įgyvendinimu. Jie teigė, kad, jei būtų numatę, kokias iš

⁴⁵ *Customary international humanitarian law*, Vol. I, op. cit. 40, p. 50; *Commentary on the Additional Protocols*, op. cit. 144, (Protocol I), para. 2209.

⁴⁶ *Customary international humanitarian law*, Vol. I, op. cit. 40, p. 50.

⁴⁷ Yoaz, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.

⁴⁸ Ravid, B. 'Israel's 2002 hit of Hamas leader was justified, despite civilian casualties' [interaktyvus] *Haaretz*, 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 13], <<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-s-2002-hit-of-hamas-leader-was-justified-despite-civilian-casualties-1.346067>>.

tikrųjų pasekmes turės ši operacija, tikrai nebūtų jos vykde.⁴⁹ Esminė tokio reiškinio priežastis buvo „nepilna, netikslinga ir nenuosekli žvalgybinė informacija dėl civilių buvimo pastatuose, kurie jungiasi su Shehadeh namu (garaže ir nameliuose), kur žuvo didžioji dalis civilių asmenų“.⁵⁰ Taigi buvo pripažinta, kad per daug dėmesio buvo skirta Shehadeh nužudymui, o per mažai svarstytos galimos civilių mirtys. Taigi buvo pripažinta, kad šis išpuolis buvo neproporcingas siekiamam tikslui, tačiau kaltė už tai priskiriama prastai žvalgybinei informacijai ir dėmesio civilių apsaugai stoka, o asmenų, vykdžiusių šią operaciją, siūlyta netraukti baudžiamojon atsakomybėn.⁵¹

Taigi proporcingumo principo įgyvendinimui svarbu yra paruošiamieji veiksmai ir žvalgybinė informacija, kurios pagrindu atliekama atitinkama operacija, taip pat labai svarbus ir tyrimas, atliekamas po operacijos, kuriuo būtų siekiama nustatyti, ar tikslinio nužudymo vykdymas atitiko THT principus, o jei ne – nustatyti priežastis ir jas pašalinti.

IŠVADOS

Tikslinį nužudymą galima apibrėžti kaip tarptautinės teisės subjekto atliekamą mirtinos jėgos naudojimą, kai tikslingai, iš anksto numačius siekiama nužudyti konkrečius asmenis, kurie nėra į juos besitaikančių asmenų sulaikyti. Tokios praktikos naudojimas ginkluotojo konflikto metu vertintinas tiek pagal THT normas, tiek, kiek jos taikytinos, pagal žmogaus teisių normas.

Tikslinio nužudymo praktika gali būti laikoma teisėta kovos priemone pagal THT, jeigu jos atlikimą reglamentuojančios taisyklės ir praktinis atlikimas atitinka kombatantų ir civilių atskyrimo bei proporcingumo principus. Vadinas, tikslinių nužudymų praktika teisėta gali būti tik tada, kai juos atliekančios karinės pajėgos turi pakankamos ir pagrįstos informacijos apie asmens, į kurį taikomasi, dalyvavimą karo veiksmuose priešingos šalies labui, ir įsitikina, kad nebus taikomasi į asmenis, nedalyvaujančius ginkluotame konflikte ir su juo nesusijusius, tai yra, kad bus užtikrinamas atskyrimo ir proporcingumo principų laikymasis. Atsižvelgiant į šios praktikos vykdymo ypatumus ir siekdamas užtikrinti, kad tikslinio nužudymo praktikos metu būtų laikomasi minėtų principų, valstybės privalo nustatyti visų tikslinio nužudymo atvejų objektyvios peržiūros mechanizmą.

⁴⁹ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Salah Shehadeh - Special Investigatory Commission*. [interaktyvus]. Report. 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 14]. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Salah_Shehadeh-Special_Investigatory_Commission_27-Feb-2011>, para. 10.

⁵⁰ Ten pat, para. 11.

⁵¹ Ten pat, para. 14.

LITERATŪRA

1. 1899 m. liepos 29 d. Konvencija (II) dėl žemės karo įstatymų ir papročių ir jos priedas: Žemės karo įstatymų ir papročių taisyklės (Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land.) [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14]. <<http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1>>.
2. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). Valstybės žinios, 2000, Nr.63-1909.
3. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910.
4. Anderson, K. *Targeted Killing and Drone Warfare. How We Came to Debate Whether There Is a 'Legal Geography of War'*. [interaktyvus]. *American University Washington College of Law Legal Studies Research Paper*, April 26, 2011 [žiūrėta 2013 08 14]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1824783##>.
5. Ben-Naftali, O., Michaeli, K. R. 'We Must Not Make a Scarecrow of the Law': A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings. *Cornell International Law Journal*, Vol. 36, 2003:233–292, West-Law, <http://www.west-law.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 280.
6. Cassese, A. *Expert Opinion On Whether Israel's Targeted Killings of Palestinian Terrorists is Consonant with International Humanitarian Law*. [interaktyvus] [žiūrėta 2013 08 14] <<http://www.stoptorture.org.il/files/cassese.pdf>>. p 14-15.
7. Fisher, W. J. Targeted Killing, Norms and International Law. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 45, 2006-2007. West-Law, <http://www.west-law.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 29], p. 720.
8. Greenwood, C. Historical development and legal basis. Fleck, D. (ed.), *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford University Press, New York, 1995: 1–38.
9. Henckaerts, J. M. *Paprotinės tarptautinės humanitarinės teisės studija: indėlis į teisės viršenybės supratimą ir laikymąsi ginkluoto konflikto metu*. Santrauka lietuvių kalba. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 08 13]. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/lit-irrc_857_henckaerts.pdf>.
10. Henckaerts, J.-M., Doswald-Beck, L. (eds.) *Customary International Humanitarian Law*. Vol. I – Rules. Vol. II – Practice. Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-0-521-00528-9.
11. *Israel Ministry of Foreign Affairs, Salah Shehadeh - Special Investigatory Commission*. [interaktyvus]. Report. 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 14]. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Salah_Shehadeh-Special_Investigatory_Commission_27-Feb-2011>.
12. Lesh, M. Case Notes, The Public Committee against Torture in Israel v The Government of Israel. The Israeli High Court of Justice Targetted Killing Decision. *Melbourn Journal of International Law*, Vol. 8, 2007:373–397. West-Law, <http://www.west-law.com>, Vilnius [žiūrėta 2012 10 02], p. 375.
13. Melzer, N. *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, Geneva, 2009.
14. Melzer, N. *Targeted Killing in International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2008.
15. Pilloud, C. (ed.) et al., ICRC. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Dordrecht: ICRC/Martinus Nijhoff Publishers, 1987.
16. Ravid, B. 'Israel's 2002 hit of Hamas leader was justified, despite civilian casualties' [interaktyvus] *Haaretz*, 27 February 2011. [žiūrėta 2013 08 13] <<http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/israel-s-2002-hit-of-hamas-leader-was-justified-despite-civilian-casualties-1.346067>>

17. Supreme Court of Israel. *Public Committee Against Torture v. Government*. [interaktyvus]. Decision of 14 December 2006. Case No. HCJ 769/02. [žiūrėta 2013 08 12] <http://elyon1.court.gov.il/files_eng/02/690/007/A34/02007690.a34.pdf>
18. *United States of America 'Targetted Killing' policies violate the right to life*. Amnesty International Publications, United Kingdom, 2012.
19. Yoaz, Y. State commission to examine civilian deaths in 2002 Shahade assassination [interaktyvus] *Haaretz*, 18 September 2007. [žiūrėta 2013 08 13]. <<http://www.haaretz.com/print-edition/news/state-commission-to-examine-civilian-deaths-in-2002-shahade-assassination-1.229532>>.
20. Žilinskas, J., Declerck, W. Targetted Killing under International Humanitarian Law. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107): 8—18.

THE EVALUATION OF THE PRACTICE OF TARGETTED KILLINGS ACCORDING TO THE NORMS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Violeta Vasiliauskienė*
Mykolas Romeris University

Summary

The article analyses the practice of targetted killings, that is, the use of lethal force by a subject of international law against particular persons which are not detained by people attacking them. The article evaluates the use of this practice in the international or non-international armed conflict and explores whether this practice does not infringe the principles of distinction and proportionality of international humanitarian law. It is necessary to ensure in the context of the principle of distinction that the targetted killings are effected only against persons taking direct part in the hostilities. The principle of proportionality requires that the damage to civilians and civilian objects is to be avoided during the practice of targetted killings.

Keywords: targetted killings, international humanitarian law, the principle of distinction, the principle of proportionality.

Violeta Vasiliauskienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė teisė, Europos Sąjungos teisė, administracinė teisė.

Violeta Vasiliauskienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lector. Research interests: international public law, European Union law, administrative law.

INFORMACIJA AUTORIAMS

Straipsnio įforminimo reikalavimai

Periodiniame, recenzuojamame mokslinių straipsnių rinkinyje „Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka“ spausdinami dar nepublikuoti straipsniai, kurių turinys, tyrimo objektai siejasi su įvairiais Visuomenės saugumo aspektais. Originalūs, aktualūs, reikalavimus atitinkantys, anglų kalba parašyti straipsniai, redakcinės kolegijos siūlymu gali būti teikiami patalpinti į CEPOL duomenų bazę.

Mokslo straipsnyje turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas, nurodyti tyrimų objektai, metodai, aptartas nagrinėjamos problemos ištyrimo laipsnis, pateikti ir pagrįsti tyrimų rezultatai, išvados, nurodyta literatūra. Straipsnį recenzuoja du redakcinės kolegijos nariai arba kiti parinkti recenzentai.

Straipsnio dalys išdėstomos tokia tvarka:

1. Straipsnio pavadinimas
2. Metrikoje nurodomas autorius (-iai), institucija (-os), kuriai jis (jie) atstovauja, adresas, elektroninis paštas.
3. Pateikiama anotacija (abstract, annotation, résumé, аннотация - ne trumpesnė kaip 600 spaudos ženklų) ta kalba, kokia parašytas straipsnis (glaustai perteikiamas straipsnio turinys, analizuojami klausimai, pateikiami raktažodžiai – temą charakterizuojančios 4-5 pagrindinės sąvokos).
4. **Įvade** pagrindžiamas temos aktualumas, prasmingumas, pateikiamas tikslas, uždaviniai, tyrimo organizavimas, objektai, metodai, aptartas nagrinėjamos problemos ištyrimo laipsnis.
5. **Tyrimo rezultatai** pateikiami pagrindinėje straipsnio teksto dalyje. Ji gali būti suskirstyta į skyrius arba skirsnius (pvz.: 1.2.1., 2.2.1. ir t. t.).
6. **Gautų rezultatų aptarimo** skyriuje – įvairiais aspektais, lyginant su kitų autorių darbais aptariami straipsnyje pateikti rezultatai. Pabaigoje – mokslinius svarstymus arba sprendimus apibendrinančios išvados bei metodinės rekomendacijos.
7. Cituojamų šaltinių sąrašas. Visi straipsnyje minimi šaltiniai turi būti nurodyti literatūros sąrašė. Į šį sąrašą įrašomi tik tekste minėti teisės aktai, kiti šaltiniai ir jų autoriai. Literatūros sąrašas sudaromas tokia tvarka: iš pradžių nurodomi teisės aktai pagal hierarchiją (pvz.: Konstitucija, įstatymai, poįstatyminiai aktai ir kt.), vėliau – teismų praktika, po to

abėcėlės tvarka nurodoma specialioji literatūra ir kiti šaltiniai (http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/mokslo_darbai/jurisprudencija/citavimo_tvarka_pataisyta.doc).

8. Straipsnio pabaigoje – santrauka ir pagrindinės sąvokos lietuvių kalba, jei straipsnis parašytas (suderinus su redakcinės kolegijos atstovais) anglų (summary) ar kita kalba. Papildomai antra santrauka rašoma angliškai, jei straipsnis parašytas vokiečių, rusų ar kita kalba. Jei straipsnis parašytas lietuviškai, santrauka - tik anglų kalba. Santraukoje turi būti apie 2400 spaudos ženklų (vienas puslapis).

Nuorodos straipsnio tekste yra sudaromos vartojant viršutinius indeksus (Footnotes) arabiškais skaičiais, kiekvieno puslapio apačioje nurodant cituojamą literatūrą. Rankraštis turi būti išspausdintas 1,5 intervalu vienoje A4 formato lapo pusėje, iš visų kraštų paliekant 25 mm paraštes. Straipsnio apimtis neturėtų viršyti 18 puslapių.

Paveikslus, schemas, diagramas, esančius straipsnyje, reikėtų papildomai pateikti atskiroje el. laikmenoje. Paveikslų, schemų, diagramų, lentelių plotis – ne daugiau kaip 175 mm (per visą puslapį). Tinkamiausi grafinių rinkmenų formatai – Tagged Image Format File(TIFF), Word for Windows, Corel Draw, Excel. Teksto redaktorius – Microsoft Word. Straipsnį turi vertinti ne mažiau kaip 2 recenzentai – mokslininkai, straipsnyje nagrinėjamos mokslo srities specialistai, bent vienas jų – ne Mykolo Romerio universiteto darbuotojas, pageidautina ir fakulteto arba katedros nuomonė apie straipsnio mokslinę vertę, jo aktualumą, būtinybę jį spausdinti.

Atsakingajam redaktoriui straipsniai turi būti pateikti iki balandžio 1d. (pirmajam metų leidiniui) arba iki spalio 1 d. (antrajam metų leidiniui).

Requirements for the Preparation of an Electronic Form of an Article

Unedited articles are being published in a periodical reviewed publication “Public Security and Order”. The content of such articles associates with various aspects of public security. Original, topical and corresponding the requirements articles can be placed in CEPOL data basis according to the recommendations of editorial board.

The article should identify the purpose of the scholarly analysis, its object and methods and prior coverage of the issue. It should include research results, conclusions and the list of sources. The article should be reviewed by two members of an editorial board or other two selected reviewers.

The article should comply with the following structure:

1. Title.
  2. Author, an institution the author is representing, its address, email.
  3. A detailed summary (at least 600 symbols) in the language the article is written in. The summary should briefly present the content of the article, identify the issues analyzed, and should include the basic 4-5 keywords).
  4. Introduction. It should address the topicality of the topic of the article, identify the purpose of the scholarly analysis, its object and method and prior coverage of the issue.
  5. The main text should include the analysis proper. It is recommended to divide the text into parts and subparts (e.g.1.2.1.,2.2.1., etc.).
  6. The article should be finalized with substantiated conclusions and recommendations.
  7. The list of sources should include all sources referred to in the article. It should comply with the following structure: firstly, the primary legal sources in a hierarchical order (i.e. Constitution, laws, by-laws, etc.), followed by case law. This should be followed by scholarly writings listed in an alphabetical order, and other sources (http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/mokslo_darbai/jurisprudencija/rules_on_citation_and_bibliography.doc).
  8. If an article is published in Lithuanian, it should be followed with a detailed summary and keywords in English. If an article is written in a language other than Lithuanian, the summary should be in Lithuanian and should contain the same information as identified above. The summaries should be at least one page long, i.e. approximately 2400 symbols.
- References should be made in footnotes, numbered consecutively in Arabic numbers. The manuscript should be 1.5 spaced on one side of an A4 list paper, margins 25 mm. The article should be no longer than 18 pages.
- Pictures, schemes, diagrams and tables should be presented in a separate CD. The width of the pictures, schemes, diagrams, tables should be 84 mm or 175 mm. They may be presented in the following formats: Tagged Image Format File (TIFF), Word for Windows, Corel Draw, Excel. Text editor – Microsoft Word.
- An article should be reviewed by at least two scholars, specializing in the area relating to the topic of an article. At least one of them should be from a different institution than Mykolas Romeris University. A faculty or department opinion concerning the scholarly value of an article and the need to publish it, its topicality should be attached.

Articles have to be presented to the managing editor: by April 1 (for the first edition of the year) by October 1 (for the second edition of the year).

ISSN 2029-1701
ISSN 2335-2035 (Online)

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2014 (12)
Scientific articles

Autorių kolektyvas

Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka (12): mokslinių straipsnių rinkinys. – Kaunas: Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2014. – 248 p.

ISSN 2029–1701 (print)

ISSN 2335–2035 (online)

Mokslinių straipsnių rinkinyje publikuojami darbai apie teisinius, socialinius, filosofinius visuomenės saugumo užtikrinimo aspektus.

VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA (12)

Mokslinių straipsnių rinkinys

PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER (12)

Scientific articles

Redaktorių kolegijos pirmininkė – prof. dr. Rūta Adamonienė

Atsakingas sekretorius – doc. dr. Algirdas Muliarčikas

Maketavo – Nėlė Visminienė, Pavel Lesko

2014-12-01

18 autorinių lankų

Tiražas 50 vnt.

Išleido Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas

V. Putvinskio g. 70, LT- 44211, El.paštas vsf@mruni.eu

Kaunas 2014 m.

Tinklapis internete www.mruni.eu